

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

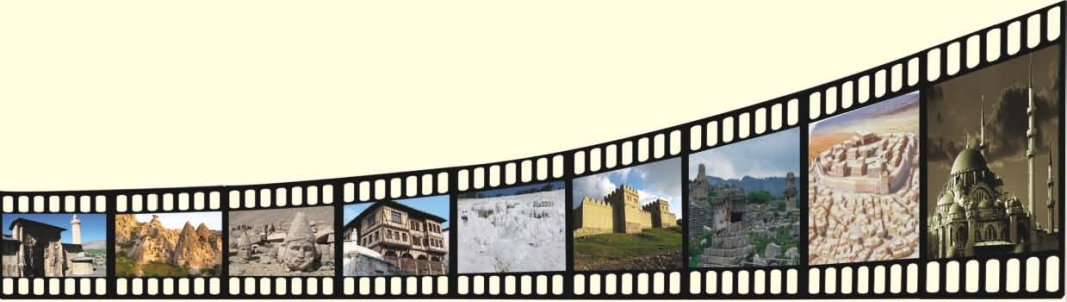
- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Birleşmiş Milletler
Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu
Türkiye Milli Komisyonu

TÜRKİYE'NİN DÜNYA MİRAS ALANLARI

Koruma ve Yönetimde GÜNCEL DURUM

Türkiye'nin Dünya Miras Alanları

Koruma ve Yönetimde Güncel Durum

UNESCO Türkiye Milli Komisyonu
Somut Kültürel Miras İhtisas Komitesi

ANKARA- 2009

Bu yayın UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Somut Kültürel Miras İhtisas Komitesi tarafından hazırlanan, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nce teknik olarak desteklenen ve Doç. Dr. Mehmet SOMUNCU'nun koordinatörlüğünde arazi çalışmaları yürütülen "Türkiye'nin Dünya Miras Alanlarının Güncel Durumlarının Saptanması" konulu proje ile projenin arazi çalışmaları sonunda Dünya Miras Alanları ile ilgili tarafların katılımı ile gerçekteştirilen çalıştay sonunda elde edilen bilgiler ışığında hazırlanmıştır. Bu yayın Ayşe BAYVAS tarafından redakte edilmiştir.

İÇİNDEKİLER

Sunuş.....	xvii
Önsöz.....	xviii
Başlarken.....	xx
Teşekkür.....	xxi
Şekiller Dizini.....	xxviii
Çizelgeler Dizini.....	xxx
Fotoğraflar Dizini.....	xxxiii
BÖLÜM-I: Truva Arkeolojik Yerleşmesi	
1. UNESCO'nun Dünya Miras Alanı Tescil Kararı.....	2
2. AraştırmaYöntemi.....	2
3. Coğrafi Konum.....	2
4. Dünya Miras Alanı ve Çevresinde Sosyal ve Ekonomik Yapı.....	4
5. Dünya Miras Alanının Özellikleri.....	7
5.1 Tarihçe.....	8
5.2 Varlığın Tanımı.....	9
5.3 Varlığın Değeri ve Önemi.....	17
5.4 Bilimsel Çalışmalar.....	18
6. Dünya Miras Alanının Korunmasında Mevcut Durum.....	21
6.1 Dünya Miras Alanları İle İlgili Ulusal Sistemden Kaynaklanan Sorunlar.....	21
6.1.1 Dünya Miras Alanı'nın Sınırları.....	21
6.1.2 Yönetim Yapısı.....	23
6.1.3 Yönetim Planı.....	23
6.1.4 Ziyaretçi Yönetimi.....	23
6.1.5 Bilgi, Eğitim ve Dünya Miras Alanı'na İlişkin Toplumsal Farkındalık.....	25
6.1.5.1 Bilgi.....	25
6.1.5.2 Eğitim ve Dünya Miras Alanı'na İlişkin Toplumsal Farkındalık.....	28
6.1.6 Dünya Miras Alanı'nın Korunması Amacıyla Alınan Kararlar.....	28
6.1.7 Finansal Kaynaklar ve Yatırımlar.....	28
6.1.8 İzleme.....	28
6.2 Alan Düzeyinde Sorunlar.....	28
6.2.1 İdari Sorunlar.....	28
6.2.1.1 Ziyaretçi Yönetim Planı Eksikliğinden Kaynaklanan Sorunlar.....	28
6.2.1.2 Yönetim Planı Eksikliğinden Kaynaklanan Sorunlar.....	29
6.2.1.3 Müze ile İlgili Sorunlar.....	29
6.2.1.4 Güvenlik.....	30
6.2.1.5 Alanda Yapılan Çalışmalarla İlgili Sorunlar.....	30
6.2.2 Sosyal ve Ekonomik Sorunlar.....	31
6.2.2.1 Dünya Miras Alanı'nın Korunmasında İlgi Grupları Arasındaki İletişim ve İşbirliği.....	31
6.2.2.1.1 Karar Vericilerin Korumaya İlişkin Görüşleri.....	31
6.2.2.1.2 Kolaylaştırıcıların Korumaya İlişkin Görüşleri.....	32
6.2.2.1.3 Yararlanıcıların Korumaya İlişkin Görüşleri.....	32
6.2.2.2 Sit Alanındaki Arazi Mülkiyet Yapısına İlişkin Sorunlar.....	32
7. Çalıştay.....	33
7.1 Çalışma Grubu.....	33
7.2 Truva Arkeolojik Yerleşmesi Çalıştay Raporu.....	33
7.2.1 Dünya Miras Alanları İle İlgili Ulusal Sistemden Kaynaklanan Sorunlar Hakkında Görüşler ve Çözüm Önerileri.....	33

7.2.1.1	Koruma Bölgesi.....	33
7.2.1.2	Yönetim Yapısı.....	33
7.2.1.3	Yönetim Planı.....	34
7.2.1.4	Finansal Kaynaklar.....	34
7.2.1.5	Ziyaretçi Yönetimi.....	34
7.2.1.6	Bilgilendirme.....	34
7.2.1.7	Kadro Sorunu.....	35
7.2.1.8	Arkeolojik Buluntuların Korunması.....	35
7.2.1.9	İzleme.....	35
7.2.2	Alan Düzeyinde Sorunlar Hakkında Görüşler ve Çözüm Önerileri.....	35
7.2.2.1	Güvenlik.....	35
7.2.2.2	Ulaşım/Yol.....	35
7.2.2.3	Toplumsal Farkındalık.....	35
7.2.2.4	Müze-Ören Yeri İlişkisi.....	36
7.2.2.5	Sit İçindeki Alan Sorunları.....	36
7.2.2.6	Bilimsel Çalışmalar.....	36
7.2.3	Sonuçlar.....	36
BÖLÜM-II: Hattuşaş, Hitit Başkenti		
1.	UNESCO’nun Dünya Miras Alanı Tescil Kararı.....	40
2.	Araştırma Yöntemi.....	40
3.	Coğrafi Konum.....	41
4.	Dünya Miras Alanı ve Çevresinde Sosyal ve Ekonomik Yapı.....	43
5.	Dünya Miras Alanı’nın Özellikleri.....	45
5.1	Tarihçe.....	45
5.2	Varlığın Tanımı.....	46
5.3	Bilimsel Çalışmalar.....	48
6.	Dünya Miras Alanı’nın Korunmasında Mevcut Durum.....	48
6.1	Dünya Miras Alanları İle İlgili Ulusal Sistemden Kaynaklanan Sorunlar.....	49
6.1.1	Dünya Miras Alanı’nın Sınırları.....	49
6.1.2	Yönetim Yapısı.....	49
6.1.3	Yönetim Planı.....	49
6.1.4	Ziyaretçi Yönetimi.....	49
6.1.5	Bilgi, Eğitim ve Dünya Miras Alanı’na İlişkin Toplumsal Farkındalık.....	52
6.1.5.1	Bilgi.....	52
6.1.5.2	Eğitim ve Dünya Miras Alanı’na İlişkin Toplumsal Farkındalık.....	55
6.1.6	Dünya Miras Alanı’nın Korunması Amacıyla Alınan Kararlar.....	56
6.1.7	Finansal Kaynaklar ve Yatırımlar.....	57
6.1.8	İzleme.....	58
6.2	Alan Düzeyinde Sorunlar.....	58
6.2.1	İdari Sorunlar.....	58
6.2.1.1	Ziyaretçi Yönetim Planı Eksikliğinden Kaynaklanan Sorunlar.....	58
6.2.1.2	Müze ile İlgili Sorunlar.....	59
6.2.1.3	Güvenlik.....	59
6.2.1.4	Yol.....	61
6.2.1.5	Madencilik Faaliyetleri.....	62
6.2.1.6	Hayvan Otlatılması.....	62
6.2.2	Sosyal ve Ekonomik Sorunlar.....	62

6.2.2.1	Dünya Miras Alanı'nın Korunmasında İlgili Grupları Arasındaki İletişim ve İşbirliği.....	62
6.2.2.1.1	Karar Vericilerin Korumaya İlişkin Görüşleri.....	63
6.2.2.1.2	Kolaylaştırıcıların Korumaya İlişkin Görüşleri.....	63
6.2.2.1.3	Yararlanıcıların Korumaya İlişkin Görüşleri.....	64
6.2.2.2	Sit Alanındaki Yerleşim Yeri Sorunları.....	64
6.2.2.3	Ziyaretçilerin Hediyelik Eşya Satıcıları Tarafından Rahatsız Edilmesi.....	64
6.2.2.4	Halkla Dünya Miras Alanı Arasındaki Kopukluk.....	65
7.	Çalıştay.....	66
7.1	Çalışma Grubu.....	66
7.2	Hattuşaş: Hitit Başkenti Çalıştay Raporu.....	66
7.2.1	Dünya Miras Alanları İle İlgili Ulusal Sistemden Kaynaklanan Sorunlar Hakkında Görüşler ve Çözüm Önerileri.....	66
7.2.1.1	Koruma Bölgesi.....	66
7.2.1.2	Yönetim Yapısı.....	66
7.2.1.3	Yönetim Planı.....	67
7.2.1.4	Finansal Kaynaklar ve Yatırımlar.....	67
7.2.1.5	Ziyaretçi Yönetimi.....	67
7.2.1.6	Bilgilendirme.....	67
7.2.1.7	Kadro Sorunu ve Güvenlik.....	68
7.2.1.8	Ören Yerinde Yapılacak Düzenlemeler.....	68
7.2.1.9	İzleme.....	68
7.2.2	Alan Düzeyinde Sorunlar Hakkında Görüşler ve Çözüm Önerileri.....	68
7.2.2.1	Ulaşım/Yol.....	68
7.2.2.2	Toplumsal Farkındalık.....	68
7.2.2.3	Doğal Riskler.....	69
7.2.2.4	Sit İçindeki Kamulaştırma Sorunları.....	69
BÖLÜM-III: Nemrut Dağı		
1.	UNESCO'nun Dünya Miras Alanı Tescil Kararı.....	72
2.	Araştırma Yöntemi.....	72
3.	Coğrafi Konum.....	72
4.	Dünya Miras Alanı ve Çevresinde Sosyal ve Ekonomik Yapı.....	73
5.	Dünya Miras Alanı'nın Özellikleri.....	77
5.1	Tarihçe.....	77
5.2	Varlığın Tanımı.....	78
5.3	Varlığın Değeri ve Önemi.....	79
5.4	Bilimsel Çalışmalar.....	79
6.	Dünya Miras Alanı'nın Korunmasında Mevcut Durum.....	91
6.1	Dünya Miras Alanları İle İlgili Ulusal Sistemden Kaynaklanan Sorunlar.....	91
6.1.1	Dünya Miras Alanı'nın Sınırları.....	91
6.1.2	Yönetim Yapısı.....	92
6.1.3	Yönetim Planı.....	92
6.1.4	Ziyaretçi Yönetimi.....	92
6.1.5	Bilgi, Eğitim ve Dünya Miras Alanı'na İlişkin Toplumsal Farkındalık.....	94
6.1.5.1	Bilgi.....	94
6.1.5.2	Eğitim ve Dünya Miras Alanı'na İlişkin Toplumsal Farkındalık.....	95
6.1.6	Kadro Sorunları.....	95
6.1.7	Koruma Çalışmaları.....	96

6.1.8	Dünya Miras Alanı'nın Korunması Konusunda İlgili Grupları Arasındaki İletişim ve İşbirliği.....	96
6.1.9	Finansal Kaynaklar ve Yatırımlar.....	96
6.1.10	İzleme.....	96
6.2	Alan Düzeyinde Sorunlar.....	96
6.2.1	İdari Sorunlar.....	96
6.2.1.1	Ziyaretçi Yönetim Planı Eksikliğinden Kaynaklanan Sorunlar.....	96
6.2.1.2	Yönetim Planı Eksikliğinden Kaynaklanan Sorunlar.....	98
6.2.1.3	Alanda Yapılan Çalışmalarla İlgili Sorunlar.....	98
6.2.1.4	Güvenlik.....	99
6.2.1.5	Yollar.....	99
6.2.1.5.1	Araç Yolları.....	99
6.2.1.5.2	Yaya Yolları.....	99
6.2.1.6	Yapılar.....	100
6.2.2	Sosyal ve Ekonomik Sorunlar.....	102
6.2.2.1	Dünya Miras Alanı'nın Korunmasında İlgili Grupları Arasındaki İletişim ve İşbirliği.....	102
6.2.2.1.1	Karar Vericilerin Korumaya İlişkin Görüşleri.....	102
6.2.2.1.2	Yararlanıcıların Korumaya İlişkin Görüşleri.....	103
6.2.2.2	Sit Alanındaki Yerleşim Yeriindeki Sorunlar.....	103
6.2.2.3	Halkla Dünya Miras Alanı Arasındaki Kopukluk.....	103
7.	Çalıştay.....	104
7.1	Çalışma Grubu.....	104
7.2	Nemrut Dağı Çalıştay Raporu.....	104
7.2.1	Dünya Miras Alanları İle İlgili Ulusal Sistemden Kaynaklanan Sorunlar Hakkında Görüşler ve Çözüm Önerileri.....	104
7.2.1.1	Koruma Bölgesi.....	104
7.2.1.2	Tampon Bölge.....	104
7.2.1.3	Yönetim Yapısı.....	105
7.2.1.4	Yönetim Planı.....	105
7.2.1.5	Finansal Kaynaklar.....	105
7.2.1.6	Ziyaretçi Yönetimi.....	105
7.2.1.7	Bilgilendirme.....	105
7.2.1.8	Kadro Sorunu.....	106
7.2.1.9	Korunmuşluk Durumu.....	106
7.2.1.10	İletişim (Yetkililer).....	106
7.2.1.11	Doğal Riskler.....	106
7.2.1.12	İzleme.....	106
7.2.2	Alan Düzeyindeki Sorunlar Hakkında Görüşler ve Çözüm Önerileri.....	106
7.2.2.1	Ziyaretçi Planı.....	106
7.2.2.2	Yapısal Sorunlar.....	106
7.2.2.3	Güvenlik.....	106
7.2.2.4	Ulaşım/Yol.....	106
7.2.2.5	İletişim (Yöre Halkı).....	107
7.2.2.6	Bilimsel Çalışmalar.....	107
BÖLÜM IV: Ksanthos-Letoon		
1.	UNESCO'nun Dünya Miras Alanı Tescil Kararı.....	110
2.	Araştırma Yöntemi.....	110
3.	Coğrafi Konum.....	110
4.	Dünya Miras Alanı ve Çevresinde Sosyal ve Ekonomik Yapı.....	111

5.	Dünya Miras Alanı'nın Özellikleri.....	113
5.1	Ksanthos Antik Kenti.....	113
5.2	Letoon Kutsal Alanı.....	114
5.3	Bilimsel Çalışmalar.....	115
6.	Dünya Miras Alanı'nın Korunmasında Mevcut Durum.....	116
6.1	Dünya Miras Alanları İle İlgili Ulusal Sistemden Kaynaklanan Sorunlar.....	116
6.1.1	Dünya Miras Alanı'nın Sınırları.....	116
6.1.2	Yönetim Yapısı.....	117
6.1.3	Yönetim Planı.....	117
6.1.4	Ziyaretçi Yönetimi.....	117
6.1.5	Bilgi, Eğitim ve Dünya Miras Alanı'na İlişkin Toplumsal Farkındalık.....	118
6.1.5.1	Bilgi.....	118
6.1.5.2	Eğitim ve Dünya Miras Alanı'na İlişkin Toplumsal Farkındalık.....	122
6.1.6	Koruma Çalışmaları.....	123
6.1.7	Finansal Kaynaklar ve Yatırımlar.....	123
6.1.8	İzleme.....	124
6.2	Alan Düzeyinde Sorunlar.....	124
6.2.1	İdari Sorunlar.....	124
6.2.1.1	Ziyaretçi Yönetim Planı Eksikliğinden Kaynaklanan Sorunlar.....	124
6.2.1.2	Yönetim Planı Eksikliğinden Kaynaklanan Sorunlar.....	126
6.2.1.3	Müze ile İlgili Sorunlar.....	126
6.2.1.4	Güvenlik.....	126
6.2.1.5	Yol.....	127
6.2.1.6	Hayvan Otlatılması.....	127
6.2.1.7	Alt Yapı Sorunları.....	127
6.2.2	Sosyal ve Ekonomik Sorunlar.....	128
6.2.2.1	Dünya Miras Alanı'nın Korunmasında İlgili Grupları Arasındaki İletişim ve İşbirliği.....	128
6.2.2.1.1	Karar Vericilerin Korumaya İlişkin Görüşleri.....	128
6.2.2.1.2	Kolaylaştırıcıların Korumaya İlişkin Görüşleri.....	129
6.2.2.1.3	Yararlanıcıların Korumaya İlişkin Görüşleri.....	129
6.2.2.2	Sit Alanındaki Yerleşim Yerindeki Sorunlar.....	131
7.	Çalıştay.....	131
7.1	Çalışma Grubu.....	131
7.2	Ksanthos - Letoon Çalıştay Raporu.....	131
7.2.1	Dünya Miras Alanları İle İlgili Ulusal Sistemden Kaynaklanan Sorunlar Hakkında Görüşler ve Çözüm Önerileri.....	131
7.2.1.1	Koruma Bölgesi ve Tampon Bölge.....	131
7.2.1.2	Yönetim Yapısı.....	132
7.2.1.3	Yönetim Planı.....	132
7.2.1.4	Finansal Kaynaklar.....	132
7.2.1.5	Ziyaretçi Yönetimi ve Bilgilendirme.....	132
7.2.1.6	Kadro Sorunu.....	132
7.2.1.7	Koruma ve Güvenlik.....	132
7.2.1.8	İletişim ve İzleme.....	133
7.2.1.9	Doğal Riskler.....	133
7.2.2	Alan Düzeyinde Sorunlar Hakkında Görüşler ve Çözüm Önerileri.....	133
7.2.2.1	Ziyaretçi Planı.....	133
7.2.2.2	Yapısal Sorunlar.....	133
7.2.2.3	Ulaşım / Yol.....	133

7.2.2.4	İletişim.....	133
7.2.2.5	Bilimsel Çalışmalar.....	134
BÖLÜM V: Hierapolis-Pamukkale		
1.	UNESCO'nun Dünya Miras Alanı Tescil Kararı.....	136
2.	Araştırma Yöntemi.....	136
3.	Coğrafi Konum.....	137
4.	Dünya Miras Alanı'nın Özellikleri.....	137
4.1	Tarihçe.....	139
4.2	Varlığın Değeri ve Önemi.....	141
5.	Bilimsel Çalışmalar.....	143
6.	Dünya Miras Alanı'nın Korunmasında Mevcut Durum.....	144
6.1	Dünya Miras Alanları İle İlgili Ulusal Sistemden Kaynaklanan Sorunlar.....	144
6.1.1	Dünya Miras Alanı'nın Sınırları	144
6.1.2	Yönetim Yapısı.....	144
6.1.3	Yönetim Planı.....	144
6.1.4	Ziyaretçi Yönetimi.....	144
6.1.5	Bilgi, Eğitim ve Dünya Miras Alanı'na İlişkin Toplumsal Farkındalık.....	146
6.1.5.1	Bilgi.....	146
6.1.5.2	Eğitim ve Dünya Miras Alanı'na İlişkin Toplumsal Farkındalık.....	148
6.1.6	Dünya Miras Alanı'nın Korunması Amacıyla Alınan Kararlar.....	148
6.1.6.1	Korumaya Yönelik Proje ve Uygulama Çalışmaları.....	148
6.1.7	Finansal Kaynaklar ve Yatırımlar.....	149
6.1.8	İzleme.....	149
6.2	Alan Düzeyinde Sorunlar.....	149
6.2.1	İdari Sorunlar.....	149
6.2.1.1	Ziyaretçi Yönetim Planı Eksikliğinden Kaynaklanan Sorunlar.....	149
6.2.1.2	Yönetim Planı Eksikliğinden Kaynaklanan Sorunlar.....	150
6.2.1.3	Müze ile İlgili Sorunlar.....	150
6.2.1.4	Güvenlik.....	150
6.2.1.5	Alanda Yapılan Çalışmalarla İlgili Sorunlar.....	151
6.2.1.6	Yol.....	151
6.2.1.7	Su Seviyesi.....	151
6.2.1.8	Travertenlerin Beyazlığı.....	151
6.2.2	Sosyal ve Ekonomik Sorunlar.....	152
6.2.2.1	Dünya Miras Alanı'nın Korunmasında İlgi Grupları Arasındaki İletişim ve İşbirliği.....	152
6.2.2.1.1	Karar Vericilerin Korumaya İlişkin Görüşleri.....	152
6.2.2.1.2	Kolaylaştırıcıların Korumaya İlişkin Görüşleri.....	153
6.2.2.1.3	Yararlanıcıların Korumaya İlişkin Görüşleri.....	153
6.2.2.2	Sit Alanındaki Yerleşim Yerindeki Sorunlar.....	153
6.2.2.3	Halkla Dünya Miras Alanı Arasındaki Kopukluk.....	153
7.	Çalıştay.....	154
7.1	Çalışma Grubu.....	154
7.2	Hierapolis - Pamukkale Çalıştay Raporu.....	154
7.2.1	Dünya Miras Alanları İle İlgili Ulusal Sistemden Kaynaklanan Sorunlar Konusunda Hakkında Görüşler ve Çözüm Önerileri.....	154
7.2.1.1	Koruma Bölgesi.....	154
7.2.1.2	Tampon Bölge.....	155
7.2.1.3	Yönetim Yapısı.....	155

7.2.1.4	Yönetim Planı.....	155
7.2.1.5	Finansal Kaynaklar.....	155
7.2.1.6	Ziyaretçi Yönetimi.....	155
7.2.1.7	Bilgilendirme.....	155
7.2.1.8	Kadro Sorunu.....	156
7.2.1.9	Koruma Durumu.....	156
7.2.1.10	İzleme.....	156
7.2.2	Alan Düzeyinde Sorunlar Hakkında Görüşler ve Çözüm Önerileri.....	156
7.2.2.1	Güvenlik.....	156
7.2.2.2	Ulaşım/Yol.....	156
7.2.2.3	Bilgi, Eğitim ve Toplumsal Farkındalık.....	156
7.2.2.4	Doğal Riskler.....	157
7.2.2.5	Kazı, Araştırma, Koruma/Onarım.....	157
7.2.2.6	Bilimsel Çalışmalar.....	157
7.2.3	Sonuçlar.....	157
BÖLÜM VI: Göreme Milli Parkı ve Kapadokya		
1.	UNESCO'nun Dünya Miras Alanı Tescil Kararı.....	160
2.	Araştırma Yöntemi.....	160
3.	Coğrafi Konum.....	160
4.	Dünya Miras Alanı ve Çevresinde Sosyal ve Ekonomik Yapı.....	161
5.	Dünya Miras Alanı'nın Özellikleri.....	164
5.1	Bilimsel Çalışmalar.....	167
6.	Dünya Miras Alanı'nın Korunmasında Mevcut Durum.....	167
6.1	Dünya Miras Alanları İle İlgili Ulusal Sistemden Kaynaklanan Sorunlar.....	167
6.1.1	Dünya Miras Alanı'nın Sınırları.....	167
6.1.2	Yönetim Yapısı.....	167
6.1.3	Yönetim Planı.....	168
6.1.4	Ziyaretçi Yönetimi.....	168
6.1.5	Bilgi, Eğitim ve Dünya Miras Alanı'na İlişkin Toplumsal Farkındalık.....	170
6.1.5.1	Bilgi.....	170
6.1.5.2	Eğitim ve Dünya Miras Alanı'na İlişkin Toplumsal Farkındalık.....	171
6.1.6	Kadro Sorunu.....	173
6.1.7	Dünya Miras Alanı'nın Korunması Amacıyla Alınan Kararlar.....	173
6.1.8	Finansal Kaynaklar ve Yatırımlar.....	175
6.1.9	İzleme.....	176
6.2	Alan Düzeyinde Sorunlar.....	176
6.2.1	İdari Sorunlar.....	176
6.2.1.1	Ziyaretçi Yönetim Planı Eksikliğinden Kaynaklanan Sorunlar.....	176
6.2.1.2	Yönetim Planı Eksikliğinden Kaynaklanan Sorunlar.....	177
6.2.1.3	Müze ile İlgili Sorunlar.....	178
6.2.1.4	Güvenlik.....	178
6.2.1.5	Alt Yapı Sorunları.....	178
6.2.1.6	Görsel Kirlilik.....	179
6.2.1.7	Doğal Yıpranmalar.....	180
6.2.1.8	Yapılaşma Sorunları.....	182
6.2.2	Sosyal ve Ekonomik Sorunlar.....	183
6.2.2.1	Dünya Miras Alanı'nın Korunmasında İlgili Grupları Arasındaki İletişim ve İşbirliği.....	183

6.2.2.1.1	Karar Vericilerin Korumaya İlişkin Görüşleri.....	183
6.2.2.1.2	Kolaylaştırıcıların Korumaya İlişkin Görüşleri.....	185
6.2.2.1.3	Yararlanıcıların Korumaya İlişkin Görüşleri.....	185
6.2.2.2	Sit Alanındaki Yerleşim Yerindeki Sorunlar.....	185
6.2.2.3	Turizm ile İlgili Sorunlar.....	186
6.2.2.4	Halkla Dünya Miras Alanı Arasındaki Kopukluk.....	186
7.	Çalıştay.....	186
7.1	Çalışma Grubu.....	186
7.2	Göreme Milli Parkı ve Kapadokya Çalıştay Raporu.....	187
7.2.1	Dünya Miras Alanları İle İlgili Ulusal Sistemden Kaynaklanan Sorunlar Hakkında Görüşler ve Çözüm Önerileri.....	187
7.2.1.1	Koruma Bölgesi.....	187
7.2.1.2	Yönetim Planı.....	187
7.2.1.3	Finansal Kaynaklar.....	187
7.2.1.4	Ziyaretçi Yönetimi.....	187
7.2.1.5	Bilgilendirme.....	187
7.2.1.6	Kadro Sorunu.....	188
7.2.1.7	Koruma Durumu.....	188
7.2.1.8	İzleme.....	188
7.2.2	Alan Düzeyinde Sorunlar Hakkında Görüşler ve Çözüm Önerileri.....	188
7.2.2.1	Güvenlik.....	188
7.2.2.2	Ulaşım/Yol.....	188
7.2.2.3	Yapısal Sorunlar.....	189
7.2.2.4	Diğer.....	189

BÖLÜM VII: Divriği Ulu Camii ve Dâr-üş Şifâ'sı

1.	UNESCO'nun Dünya Miras Alanı Tescil Kararı.....	192
2.	Araştırma Yöntemi.....	192
3.	Coğrafi Konum.....	192
4.	Dünya Miras Alanı ve Çevresinde Sosyal ve Ekonomik Yapı.....	193
5.	Dünya Miras Alanı'nın Özellikleri.....	195
5.1	Ulu Cami.....	195
5.2	Dâr-üş Şifâ.....	196
5.3	Ahmed Şah Türbesi.....	196
6.	Dünya Miras Alanı'nın Korunmasında Mevcut Durum.....	197
6.1	Dünya Miras Alanları İle İlgili Ulusal Sistemden Kaynaklanan Sorunlar.....	197
6.1.1	Dünya Miras Alanı'nın Sınırları.....	197
6.1.2	Yönetim Yapısı.....	197
6.1.3	Yönetim Planı.....	197
6.1.4	Ziyaretçi Yönetimi.....	198
6.1.5	Bilgi, Eğitim ve Dünya Miras Alanı'na İlişkin Toplumsal Farkındalık.....	198
6.1.5.1	Bilgi.....	198
6.1.5.2	Eğitim ve Dünya Miras Alanı'na İlişkin Toplumsal Farkındalık.....	199
6.1.6	Finansal Kaynaklar ve Yatırımlar.....	200
6.1.7	İzleme.....	200
6.2	Alan Düzeyinde Sorunlar.....	200
6.2.1	Koruma Kurulu Kararları.....	200
6.2.1.1	Tescil Kararı.....	200
6.2.1.2	Koruma ve Onarıma Yönelik Kararlar.....	200
6.2.1.3	Uygulamaya Yönelik Kararlar.....	200

6.2.1.4	Proje (Çevre Düzenleme ve Rölöve) Onayı Kararları.....	201
6.2.1.5	Kamulaştırma Kararları.....	201
6.2.1.6	Korumaya Yönelik Kararlar.....	201
6.2.1.7	Koruma Amaçlı İmar Planı Kararları.....	201
6.2.2	Yapı Ölçeğinde Sorunlar.....	202
6.2.2.1	1985 Öncesi Yapılan Onarımlar.....	202
6.2.2.2	1985 Sonrası Yapılan Onarımlar.....	202
6.2.2.2.1	Prof. Dr. Doğan Kuban'ın 3.6.1970 tarihli rapor içeriği.....	202
6.2.2.2.2	İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi (Mimar Sinan Üniversitesi) öğretim üyeleri Prof. Dr. Asım Mutlu, Prof. Dr. Muhteşem Giray, Dr. Engin Yenal'ın 8.6.1978 tarihli rapor içeriği.....	202
6.2.2.2.3	Prof. Dr. Aysıl Tükel Yavuz'un 26.10.1981 tarihli rapor içeriği.....	203
6.2.2.2.4	ODTÜ Restorasyon Bölüm Başkanı Alpay Özdural'ın 7.7.1982 tarihli yazısı eki rapor içeriği.....	203
6.2.2.2.5	Emine Caner'in 1984 tarihli tebliğinin içeriği.....	203
6.2.2.2.6	Vakıflar Genel Müdürlüğü Müşavir uzmanı Filiz Oğuz'un 1992 tarihli rapor içeriği.....	204
6.2.2.2.7	ODTÜ Mimarlık Fakültesi öğretim üyesi Doç.Dr. Emre Madran'ın 18.6.2001 tarihli yazısı eki rapor içeriği.....	204
6.2.2.3	Strüktürel Sorunlar.....	205
6.2.2.4	Malzeme Sorunları.....	207
6.2.2.4.1	Taş.....	207
6.2.2.4.2	Kurşun.....	208
6.2.2.4.3	Metal.....	208
6.2.2.5	Nem ve Tuz Sorunları.....	208
6.2.2.6	Diğer Sorunlar.....	209
6.2.3	İdari Sorunlar.....	209
6.2.3.1	Ziyaretçi Yönetim Planı Eksikliğinden Kaynaklanan Sorunlar.....	209
6.2.3.2	Kadro Sorunu.....	209
6.2.3.3	Güvenlik.....	210
6.2.4	Sosyal ve Ekonomik Sorunlar.....	210
6.2.4.1	Dünya Miras Alanı'nın Korunmasında İlgili Grupları Arasındaki İletişim ve İşbirliği.....	210
6.2.4.1.1	Karar Vericilerin Korumaya İlişkin Görüşleri.....	210
6.2.4.1.2	Yararlanıcıların Korumaya İlişkin Görüşleri.....	210
6.2.4.2	Halkla Dünya Miras Alanı Arasındaki Kopukluk.....	211
6.2.4.3	Kamulaştırma ve Çevre Düzenlemesi.....	211
6.2.2.4	Yol.....	211
7.	Çalıştay.....	212
7.1	Çalışma Grubu.....	212
7.2	Divriği Ulu Camii ve Dâr-üş Şifâ'sı Çalıştay Raporu.....	212
7.2.1	Dünya Miras Alanları İle İlgili Ulusal Sistemden Kaynaklanan Sorunlar Hakkında Görüşler ve Çözüm Önerileri.....	212
7.2.1.1	Koruma Bölgesi.....	212
7.2.1.2	Tampon Bölge.....	212
7.2.1.3	Yönetim Yapısı.....	213
7.2.1.4	Yönetim Planı.....	213
7.2.1.5	Finansal Kaynaklar.....	213
7.2.1.6	Ziyaretçi Yönetimi.....	213
7.2.1.7	Bilgilendirme.....	213
7.2.1.8	Kadro Sorunu.....	213
7.2.1.9	Koruma Durumu.....	213

7.2.1.10	İzleme.....	214
7.2.2	Alan Düzeyinde Sorunlar Hakkında Görüşler ve Çözüm Önerileri.....	214
7.2.2.1	Güvenlik.....	214
7.2.2.2	Ulaşım/Yol.....	214
7.2.2.3	İletişim (Yöre Halkı).....	214
BÖLÜM VIII: Safranbolu		
1.	UNESCO'nun Dünya Miras Alanı Tescil Kararı.....	216
2.	Araştırma Yöntemi.....	216
3.	Coğrafi Konum.....	216
4.	Dünya Miras Alanı ve Çevresinde Sosyal ve Ekonomik Yapı.....	218
5.	Dünya Miras Alanı'nın Özellikleri.....	222
5.1	Bilimsel Çalışmalar.....	223
6.	Dünya Miras Alanı'nın Korunmasında Mevcut Durum.....	224
6.1	Dünya Miras Alanları ile İlgili Ulusal Sistemden Kaynaklanan Sorunlar.....	224
6.1.1	Dünya Miras Alanı'nın Sınırları.....	224
6.1.2	Yönetim Yapısı.....	224
6.1.3	Yönetim Planı.....	224
6.1.4	Ziyaretçi Yönetimi.....	224
6.1.5	Bilgi, Eğitim ve Dünya Miras Alanı'na İlişkin Toplumsal Farkındalık.....	227
6.1.5.1	Bilgi.....	227
6.1.5.2	Eğitim ve Dünya Miras Alanı'na İlişkin Toplumsal Farkındalık.....	228
6.1.6	Dünya Miras Alanı'nın Korunması Amacıyla Alınan Kararlar.....	230
6.1.7	Finansal Kaynaklar ve Yatırımlar.....	231
6.1.8	İzleme.....	233
6.2	Alan Düzeyinde Sorunlar.....	233
6.2.1	İdari Sorunlar.....	233
6.2.1.1	Ziyaretçi Yönetim Planı Eksikliğinden Kaynaklanan Sorunlar.....	233
6.2.1.2	Yönetim Planı Eksikliğinden Kaynaklanan Sorunlar.....	233
6.2.1.3	Yapılaşma.....	234
6.2.1.4	Hava Kirliliği.....	234
6.2.2	Sosyal ve Ekonomik Sorunlar.....	234
6.2.2.1	Dünya Miras Alanı'nın Korunmasında İlgili Grupları Arasındaki İletişim ve İşbirliği.....	234
6.2.2.1.1	Karar Vericilerin Korumaya İlişkin Görüşleri.....	234
6.2.2.1.2	Kolaylaştırıcıların Korumaya İlişkin Görüşleri.....	235
6.2.2.1.3	Yararlanıcıların Korumaya İlişkin Görüşleri.....	236
6.2.2.2	Sit Alanındaki Yerleşim Yerindeki Sorunlar.....	236
7.	Çalıştay.....	237
7.1	Çalışma Grubu.....	237
7.2	Safranbolu Çalıştay Raporu.....	237
7.2.1	Dünya Miras Alanları İle İlgili Ulusal Sistemden Kaynaklanan Sorunlar Hakkında Görüşler ve Çözüm Önerileri.....	238
7.2.1.1	Koruma Bölgesi.....	238
7.2.1.2	Yönetim Yapısı ve Yönetim Planı.....	239
7.2.1.3	Finansal Kaynaklar.....	239
7.2.1.4	Ziyaretçi Yönetimi ve Bilgilendirme.....	239
7.2.1.5	Kadro, İletişim ve İzleme.....	239
7.2.1.6	Koruma, Riskler.....	240

BÖLÜM IX: İstanbul'un Tarihi Alanları

1.	UNESCO'nun Dünya Miras Alanı Tescil Kararı.....	242
2.	Araştırma Yöntemi.....	242
3.	Coğrafi Konum.....	243
4.	Dünya Miras Alanı'nın Özellikleri.....	243
5.	Bilimsel Çalışmalar.....	244
6.	Dünya Miras Alanı'nın Korunmasında Mevcut Durum.....	245
6.1	Dünya Miras Alanları İle İlgili Ulusal Sistemden Kaynaklanan Sorunlar.....	245
6.1.1.	Dünya Miras Alanı'nın Sınırları	245
6.1.2	Yönetim Yapısı.....	245
6.1.3	Yönetim Planı.....	245
6.1.4	Ziyaretçi Yönetimi.....	245
6.1.5	Bilgi, Eğitim ve Dünya Miras Alanı'na İlişkin Toplumsal Farkındalık.....	246
6.1.5.1	Bilgi.....	246
6.1.5.2	Eğitim ve Dünya Miras Alanı'na İlişkin Toplumsal Farkındalık.....	247
6.1.6	Dünya Miras Alanı'nın Korunması.....	247
6.1.6.1	İstanbul'un Tarihi Alanları Dünya Miras Alanı İzleme Komitesi.....	247
6.1.6.2	Koruma Bölge Kurulu.....	248
6.1.6.3	KUDEB (İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı İmar ve Şehircilik Daire Başkanlığı Eski Eserler Koruma Uygulama ve Denetim Bürosu).....	248
6.1.6.4	ICOMOS Türkiye Ulusal Komitesi.....	248
6.1.6.5	Mimarlar Odası.....	249
6.1.7	Finansal Kaynaklar ve Yatırımlar.....	249
6.1.8	İzleme.....	249
6.2	Alan Düzeyinde Sorunlar.....	249
6.2.1	İdari Sorunlar.....	249
6.2.1.1	İstanbul'un Tarihi Alanları'nın Korunması'na İlişkin Sorunlar.....	249
6.2.1.1.1	Alanın Bütününe İlgilendiren Sorunlar.....	249
6.2.1.1.1.1	Koruma Amaçlı İmar Planı Uygulama Sorunları.....	249
6.2.1.1.1.2	Yenileme Alanları ile İlgili Sorunlar.....	251
6.2.1.1.2	Alanların Kendine Özgü Sorunları.....	252
6.2.1.1.2.1	Tarihi Yarımada.....	252
6.2.1.1.2.2	İstanbul'un Kara Surları.....	255
6.2.1.1.2.3	Bürokratik Sorunlar.....	256
6.2.2	Sosyal ve Ekonomik Sorunlar.....	257
6.2.2.1	Dünya Miras Alanı'nın Korunmasında İlgili Grupları Arasındaki İletişim ve İşbirliği.....	257
6.2.2.1.1	Karar Vericilerin Korumaya İlişkin Görüşleri.....	257
6.2.2.1.2	Kolaylaştırıcıların Korumaya İlişkin Görüşleri.....	258
7.	Çalıştay.....	259
7.1	Çalışma Grubu.....	259
7.2	İstanbul'un Tarihi Alanları Çalıştay Raporu.....	260
7.2.1	Dünya Miras Alanları İle İlgili Ulusal Sistemden Kaynaklanan Sorunlar Hakkında Görüşler ve Çözüm Önerileri.....	260
7.2.1.1	Koruma Bölgesi.....	260
7.2.1.2	Etkileşim Sahası.....	260
7.2.1.3	Yönetim Yapısı.....	261
7.2.1.4	Yönetim Planı.....	261

7.2.1.5	Finansal Kaynaklar.....	262
7.2.1.6	Ziyaretçi Yönetimi.....	262
7.2.1.7	Bilgilendirme.....	263
7.2.1.8	Kadro Sorunu.....	263
7.2.1.9	Koruma Durumu.....	263
7.2.1.10	İzleme.....	264
	Seçilmiş Kaynakça.....	265
	EK-1: Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına Dair Sözleşme.....	281

SUNUŞ

Toplumsal kalkınmanın yolunun kültürel gelişmeden geçtiğinin bilindiği bir çağda, sahip olduğumuz sanat, kültür ve tarih birikimini geçmişten günümüze zenginleştirerek geleceğe aktarmak, dünyaya tanıtmak son derece önemlidir.

İnsanlık tarihinin yakından bildiği birçok uygarlığına ev sahipliği yapmış, kültür ve doğa varlıklarının zenginliği açısından özel bir yere sahip olan ülkemizdeki mirasın korunması, geliştirilmesi, değerlendirilmesi, çağdaş yaşamla bütünleştirilmesi, bu açıdan, kültür politikalarımızın temelini oluşturmaktadır.

Ulusların paha biçilmez ve yerine konulamaz değerleri olan kültürel varlıkların korunması, yaşatılması, gelecek kuşaklara aktarılması toplumsal bir sorumluluk olduğu kadar, ulusal bilincin yaşatılması için de bir gerekliliktir. Kültürel ve doğal varlıklarımızın korunması ancak herkesin, her kurum ve kuruluşun, her meslek grubunun rol aldığı ortak bir kamu bilincinin yaratılması ile mümkündür.

UNESCO Dünya Miras Sözleşmesi çerçevesinde Dünya Miras Listesine kaydedilen varlıklar bütün insanlığın ortak mirası olarak kabul edilen olağanüstü evrensel değere sahip kültürel ve doğal varlıklar olarak uluslararası düzeyde tanınmakta ve Dünya Miras statüsü kazanmaktadırlar. Dünya Mirası ünvanı taşıyan alanlarımız ülkemizin arkeolojik, tarihi ve doğal zenginliğinin özel varlıklarıdır. Bu alanlara son yıllarda daha fazla önem vererek, geçmişin ihmalini ortadan kaldırmaya, dünyaya, ülkemize ve insanlığa karşı sorumluluğumuzu daha özenle yerine getirmeye çalışıyoruz. Ancak, bütün çabalarımıza karşın, bugünkü durum itibarıyla aşılması gereken birçok sorun ve eksikliğin var olduğu da gerçektir.

Bu çerçevede, Dünya Miras Listesinde yer alan alanlarımızın sosyal bir sorgulama içerisinde güncel durumlarını değerlendirmek amacıyla; Bakanlığımızın katkıları ile UNESCO Türkiye Milli Komisyonu tarafından gerçekleştirilen proje ve çalıştayın sonuçlarının kalıcılığını ve erişilebilirliğini sağlamak amacıyla yayınlanan bu kitabın, ülkemizdeki Dünya Miras Alanlarının korunması, geliştirilmesi ve tanıtılmasına katkıda bulunacağına inanıyorum.

Kitabın hazırlanması ve yayınlanmasında emeği geçenlere teşekkürlerimi sunuyorum; katılmak ve destek vermek sorumluluğunu taşıdığımız bu tür çalışmaların artarak sürmesini diliyorum.

Ertuğrul GÜNAY
Kültür ve Turizm Bakanı

ÖNSÖZ

Günümüzde radyo, televizyon ya da gazetelerde sözgelimi “UNESCO koruması altındaki Prag Tarihi Kent Merkezi” betimlemesi ile karşı karşıya geldiğimizde hayret ve takdir ile UNESCO’yu hatırlar ve böylesi bir yeteneğe sahip uluslararası entelektüel bu örgütün şemsiyesi altındaki Dünya Miras Listesinde 9 kültür varlığımızın bulunmasından gurur duyarız. Hatta bu sayının çok daha yüksek olmasını isteriz. Sokaktaki insan, böyle bir koruma altında oluşun çoğu kez görmediği, bilmediği o güzelim yerlerin güvende olduğu anlamına geldiğini düşünür. Artık diğer güzelliklerimizin, sözgelimi “bizim oralandaki açık hava tiyatrosunun da bu örgütün söz konusu prestij listesine alınmasının zamanı geldi” düşüncesini dillendirmeye başlar. Hatta şimdiye kadar neden bu kültür varlığının listede olmadığını da eleştirir.

UNESCO’nun kendiliğinden herhangi bir yerdeki bir kültür varlığını Dünya Miras Listesine alma yetki ve sorumluluğu yoktur. Örgüt’e üye ülkeler, 1972 sözleşmesi olarak bilinen “Doğal ve Kültürel Varlıkların Korunmasına İlişkin Sözleşme”ye taraf olmuşlarsa, yani söz konusu sözleşmeyi parlamentolarından geçirip bir kanun ile kabul etmişlerse, o zaman Dünya Miras Komitesinin öngördüğü kriterlere uygun olarak hazırlanmış bir dosya ile bir kültür varlığını “tüm insanlık adına korumak” yükümlülüğü ile Dünya Miras Listesi olarak bilinen prestij listesine kaydettirmek üzere UNESCO’ya başvurabilirler. Yani Dünya Miras Listesinde yer almak bir saygınlık ifadesi olduğu kadar üye ülkenin iyi planlanmış, gerçekleştirilmesi iyi düşünülmüş UNESCO’ca öngörülen formata uygun koruma önlemleri almış olma yükümlülüğü de demektir. Sözü edilen format, “uluslararası kabul görmüş” ve ortak akılla ulaşılmış koruma ve kullanma kriterlerinin öngördüğü uygun davranış şeması anlamına gelir.

Türkiye Büyük Millet Meclisimizin kabul ettiği uluslararası bir sözleşme uyarınca Dünya Miras Listesinde yer almasını tabir caizse yana yakıla sağladığımız bir kültür varlığımız ile ilgili yükümlülüklerimizin ne ölçüde yerine getirildiğini incelemek, irdelemek ve sorgulamak Dünya Miras Komitesinin kurumsal görevidir ve var oluşunun gereğidir. Bu nedenle böylesi bir denetimden kimsenin gocunmaması ve eleştirmemesi gerekir. Tam tersine uluslararası kabul görmüş normlara uygun rotalar betimleyen Dünya Miras Komitesi denetim raporlarını, bir anlamda, konuya ilişkin eskiyen mevzuatımızın yenilenmesine ışık tutacak açılımlar olarak nitelemek de mümkündür.

Yukarıda kısaca değinilen açıklamaların konuyla ilgili çevrelerce yaygın olarak bilinmediği varsayımıyla Milli Komisyonumuz Türkiye’nin Dünya Miras Listesinde yer alan kültür ve tabiat varlıklarının bulunduğu yerlerde sistematik bir tarama yapmaya karar vermiştir. Yaklaşık bir yıl süren bu taramada Dünya Miras Alanlarımızda yerel yöneticiler, ticaret erbabı, halk, yerli ve yabancı ziyaretçileri de içeren bir sosyal araştırma yürütmüş ve bu çalışmada ülkemizdeki Dünya Miras Alanlarında Dünya Miras Merkezinin planlama ve yönetim açısından öngördüğü ölçütlerin ne boyutta yansıma bulduğuna ilişkin bir durum tespiti ortaya konmuştur. Bilahare bu durum tespitine, İstanbul’da düzenlenen bir çalıştayda yapılan irdelemeyle Kültür Bakanlığımızın çağdaş, katılımcı yaklaşımı ve desteğiyle son hali verilmiş ve olası yararlanmalar için metin içerisinde sadeleştirmeler yapıldıktan sonra elinizdeki bu kitap ortaya çıkmıştır.

Kitabın incelenmesinden de anlaşılacağı gibi yönetsel açıdan görünüm neredeyse tüm alanlarımız için aynıdır; Yönetim planları yoktur; ziyaretçi yönetim planları yoktur, tampon bölge betimlemeleri yok ya da eksiktir; alan güvenlikleri yeterli değildir; alan ile ilgili toplumsal farkındalık yok düzeyindedir; tüm alanlar iki bakanlığın ayrı ayrı yetki ve sorumluluğu altındadır ve bu yetkiler neredeyse tümünde eşgüdüm içerisinde yürütülmektedir; korumaya ilişkin tüm ulusal mevzuat kolaylaştırıcı değil tam tersine zorlaştırıcı ve sürüncemeye neden olucudur; korumaya ilişkin ulusal mevzuatımız Dünya Miras Merkezinin öngördüğü mevzuat ile paralellik ve uyum içerisinde pek değildir.

Bu görünüme bakarak Dünya Miras Merkezinin öngördüğü ölçütlerin ülkemizin Dünya Miras Listesinde yer alan varlıklarımızın yönetimine ve yükümlülüklerimizin yerine getirilmesine ilişkin çabalara yansıdığı söylenemez. Ama bu görünüme, konuya ilişkin mevzuatımızın çağdaşlaşması bağlamında bir fırsat olarak bakmak, akılcı bir yaklaşım olarak nitelenmelidir. Büyük çoğunluğu bilim adamı olan uzman kişilerin söz konusu bir kültür miras varlığı için ortaya koyduğu çok sayıda anlamlı, iyi niyetli öngörünün, kararın bir türlü gerçekleşmemesinin arkasında kurumlararası yetki çatışmaları ve mevzuatın, “uluslararası kabul görmüş” ölçütler paralelinde olmamasından kaynaklandığı artık anlaşılmalıdır. Belki sadece Dünya Miras Alanlarımızı kapsayan bir model yasal düzenlemeyle böylesi bir paralellik arayışını formüle etmek daha anlamlı ve daha kolay bir süreci betimleyebilir.

Kültür Bakanlığımızın benimsemesi ve katılımı ile Milli Komisyonumuzun bir yılı aşkın bir sürede ortaya koyduğu bu kitap içeriği, eleştirel değil, sistematik bir çağdaşlaşma arayışı olarak algılanmalıdır.

Prof. Dr. Arslan AYDINURAZ
UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Başkanı

BAŞLARKEN

UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın desteğiyle gerçekleştirdiği TÜRKİYE'DEKİ UNESCO DÜNYA MİRAS ALANLARI ÇALIŞTAYI'nda alanlarımıza çok çeşitli açılardan bakılmasını amaçlamıştır.

18 Nisan 2008 tarihinde başlayıp üç gün süren çalıştay, Milli Komisyonumuz Somut Kültürel Miras Komitesi'nin "Alanların Güncel Durumlarının Saptanması" projesinin son aşamasıdır. Alanlarda Ekim 2006'da başlayıp Nisan 2008'de tamamlanan çalışmalar Milli Komisyonumuz Genel Sekreterliği tarafından, gereksinimler göz önüne alınarak hazırlanmış olan bir soruşturma formatı çerçevesinde ekip çalışmasıyla yürütülmüş, komite üyeleri tarafından denetlenmiştir. Projede yalnızca mimari durumun saptanmasıyla yetinilmeyerek, karar vericiler olarak yerel yöneticiler ve ilgili bakanlık yetkilileri, yararlanıcılar olarak yöre halkı ve turist grupları, kolaylaştırıcılar olarak da kazı sorumluları ile görüşmeler yapılarak "*Şu anda o alanlarda nasıl yaşıyor? Alan bağlamında sorunlar nelerdir? Alanlar nasıl kullanılıyor, ve neden?*" ve benzeri sorulara cevap aramaya çalışılmıştır, çünkü UNESCO Türkiye Milli Komisyonu olarak bakış açımız kültürel mirasın yeni sosyal ilişkilerle birlikte irdelenmesidir. Örneğin "Ksanthos'da bir zamanlar, binlerce kişi tiyatroya ihtiyaç duyuyor iken, şimdi o yörenin halkı neye gereksiniyor da durum farklılaşıyor?" gibi...

Bu sonuçların sorumlular, yetkililer ve kamuoyu ile paylaşılması kararıyla, çözüm arayışlarına yönelen bu çalıştay düzenlenmiş, oluşturulan genel çerçeveyi bir tür "teşhis" olarak adlandırsak, ardından gelecek "tedavi"nin ilk aşamasını oluşturmak, bu çalıştayın görevi olmuştur. Tarafsız bir gözlem ortaya koyan incelememizle derlenen bilgiler çalıştayın çıkış noktasını oluşturmuş ve her alan için uzmanlar, yöneticiler ve sivil toplum kuruluşlarından oluşan katılımcıların verdiği katkılar ve ayrıntılı tartışma ortamı sonucunda değerli bir bilgi metni ortaya çıkmıştır.

Bugün UNESCO Dünya Miras Alanları Listesi'nde 148 ülkeden 890 varlık bulunmaktadır. 689 kültürel, 176 doğal, 25 kültürel/doğal varlığın kayıtlı olduğu listede Türkiye 7 kültürel, 2 de doğal ve kültürel varlıkla yer almaktadır. Türkiye'nin UNESCO Dünya Miras Alanları Listesindeki varlıkları ve bunların listeye alınış tarihleri şöyledir: 1)İstanbul'un Tarihi Alanları 1985; 2)Divriği Ulu Camii ve Şifahanesi 1985; 3)Göreme Ulusal Parkı ve Kapadokya Kayalık Alanları 1985; 4)Hattuşaş: Hitit Başkenti 1986; 5)Nemrut Dağı 1987; 6) Ksanthos-Letoon 1988; 7)Hierapolis-Pamukkale 1988; 8)Safranbolu Kenti 1994; 9)Truva Arkeolojik Yerleşmesi 1998.

Bu metin çalışmanın yapıldığı tarih göz önüne alınarak okunmalıdır; burada Dünya Miras Alanlarımızın durumundan belli bir zaman diliminde alınmış bir kesit söz konusudur, bu nedenle güncelleme yapılmamıştır. Çeşitliliğin sağlanması amacıyla kimi görüş belirtenlerin isteğine uyularak isim verilmemiştir. Tarafsız bir duruşun korunması ilkesine dayanan ve yer yer içtenlikli bir öz eleştiriye de barındıran metin gelecek için umut vermesinin ve çözüm arayışlarına yönelmesinin yanı sıra, önemli bir belge niteliği taşımaktadır.

Kültürel mirasın bir insanlık görgüsü olduğu, bu alanların gereğince korunması için doğru olan yaklaşımların zaten bizlerin; bu ülkede yaşayanların ve de bu dünyayı paylaşan tüm insanların yararına olduğu gerçeğini canlı tutan somut bir adım bu. Etkin işbirliği ve etkin korumayla gelecek olan çözümlere doğru...

Prof. Dr. Gül İrepoğlu

UNESCO Türkiye Milli Komisyonu
Somut Kültürel Miras İhtisas Komitesi Başkanı

TEŞEKKÜR

Projenin yürütülmesinde etkin katkı ve katılımları için aşağıda isimleri değinilen kişi ve kurumlara Milli Komisyon Yönetim Kurulu adına teşekkürlerimi sunarım.

Prof. Dr. Arsin AYDINURAZ
UNESCO Türkiye Milli Komisyonu
Başkanı

ALAN ÇALIŞMALARI VE SOSYAL SORGULAMA DÜZENİ

Dr. Nihat ZAL (UTMK Genel Sekreteri)

UTMK, SOMUT KÜLTÜREL MİRAS İHTİSAS KOMİTESİ

Prof. Dr. Gül İREPOĞLU

Prof. Dr. Zeynep AHUNBAY

Prof. Dr. Hakkı ACUN

Prof. Dr. Cevat ERDER

Yrd. Doç. Dr. Ahmet Vefa ÇOBANOĞLU

Oğuz TANINDI

Mehmet GÜRKAN

Dr. Arzu DEMİREL

İpek ÖZBEK

RAPORLAR

Doç. Dr. Mehmet SOMUNCU (Bütün alanlar)

Doç. Dr. Turgut YİĞİT (Bütün alanlar)

Doç. Dr. Neriman ŞAHİN GÜÇHAN (Nemrut Dağı)

Doç. Dr. Süleyman Yücel ŞENYURT (Hattuşas-Hitit Başkenti)

Yrd. Doç. Dr. Rüstem ASLAN (Truva)

Dr. Esra BÖLÜKBAŞI ERTÜRK (Safranbolu)

Arş. Gör. Ufuk ÇÖRTÜK (Ksanthos-Letoon)

Yük. Mimar Ahmet YOLDAŞ (Pamukkale)

Yük. Mimar Suna KABASAKAL COUTIGNIES (Nemrut Dağı)

Rest. Uzm. Yük. Mimar N. Cansen KILIÇÇÖTE (Divriği Ulu Camii ve Dâr-üş Şifâ'sı)

Şehir Plancısı Mehmet GÜRKAN (İstanbul'un Tarihi Alanları)

TRUVA ARKEOLOJİK YERLEŞMESİ

Orhan KIRLI (Çanakkale Valisi)

İsmail KANSIZ (Çanakkale Kültür ve Turizm İl Müdürü)

Mahmut USTABAŞ (Çanakkale Çevre ve Orman İl Müdürü)

Nurten SEVİNÇ (Çanakkale Arkeoloji Müzesi Müdürü)

İbrahim Hakkı GÜVELİOĞLU (Kültür ve Turizm Bakanlığı personeli)

Yüksel SEVİMLİ (Kültür ve Turizm Bakanlığı personeli-Gişe sorumlusu)

İsmail ERTEN (Mimar)

Saim YAVUZ (ÇABİSAK (Çanakkale Bilim Sanat Derneği) Başkanı)

İsmet BALKAN (Abidos Turizm Şirketi Sahibi-Rehber)

Murat KIRAY (Gazeteci)

Şerafettin TAŞKIN (Kazı Bekçisi)

HATTUŞAŞ: HİTİT BAŞKENTİ

Mustafa TOPRAK (Çorum Valisi)

Fırat ÇELİK (Boğazkale Kaymakamı)

Ali Rıza SOYSAT (Boğazkale Belediye Başkanı)

Ali TAŞKIRAN (Kaymakamlık Yazı İşleri Müdürü)

Ali ÖZÜDOĞRU (Çorum İl Kültür ve Turizm Müdürü)

Mahmut TEMEL (Çorum Çevre ve Orman İl Müdürlüğü Doğa Koruma ve Milli Parklar Şube Md.)

Dr. Önder İPEK (Çorum Müzesi Müdür Vekili)

Dr. Andreas SCHACHNER (Hattuşas Kazı Başkanı)

Mehmet ŞEKERCİ (Boğazkale Müzesi Müdür Vekili)

Özgür Özden YALÇIN (Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi Çorum İli Koordinatörü)

Meltem YILMAZ (Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi Program Birim Koordinatörü)

Murat CAN (Hattuşas Kazı Alanı Bekçisi)

Yusuf SOYAL (Milli Park Görevlisi)

Mustafa MAV (Sungurlu'da Turizm İşletmecisi)

Cengiz AŞÇIOĞLU (Boğazkale'de Turizm İşletmecisi)

Mustafa BAYKAL (Boğazkale'de Turizm İşletmecisi)

İsmail DEMİRALAN (Boğazkale'de Turizm İşletmecisi)

Adem DURDEMİR (Boğazkale Hattuşas Mahallesi Muhtarı, Kahveci)

Mehmet KARAKÖSEOĞLU (Boğazkale Sakini, Hattuşas'da Seyyar Hediye Eşya Satıcısı)

Fikret ÖZEL (Boğazkale sakini)

Hüseyin SÜLÜN (Boğazkale sakini)

NEMRUT DAĞI

Halil IŞIK (Adıyaman Valisi)

Hasan BOZAN (Adıyaman, Çevre ve Orman İl Md., Şube Müdürü)

Fehmi ERASLAN (Adıyaman Müze Müdürü)

Nevruz Esmâ İNCE (Adıyaman Müzesi, Arkeolog)

Metin KARLI (Milli Park Mühendis Vekili, İnşaat Teknikeri)

Mahmut ARSLAN (Kâhta Kaymakamlığı Turizm Danışma Bürosu Şefi)

Orhan DEMİREL (Kâhta İlçe Orman Müdürlüğü Çalışanı, Nemrut MP'de Görevli)

Mehmet GEDİK (Kâhta İlçe Orman Müdürlüğü Çalışanı, Nemrut MP'de Görevli)

Osman YALÇIN (Nemrut Dağı Ören Yeri Bekçisi)

Zeki SAYDAM (Arsemia'da Bekçi, Kültür ve Turizm Bakanlığı)

Mustafa ALAN (Nemrut Dağı'nda Turistik Tesis İşletmecisi)

Sıtkı ALAN (Nemrut Dağı'nda Turistik Tesis İşletmecisi)

Mahmut AYDIN (Kervansaray Otel'in Sahibi)

Dedu BURHAN (Karadut Pansiyon İşletmecisi)

Hacı ALAN (Gülveren Mezrası, Hediyeelik Eşya Satıcısı)

Mahmut SÜT (Karadut Köyü, Eski Muhtar)

Bayram ORHAN (Öğrenci)

Mustafa ORHAN (Karadut Köyü Muhtarı)

Mehmet KARADOĞAN (Cendere Köprüsü Yakınında Hediyeelik Eşya Satış Yeri, Kafeterya İşletmecisi)

Orhan KARAKAŞ (Arsemia Girişindeki Hediyeelik Eşya Satış Yeri ve Kafeterya İşletmecisi)

İzzet AVCI (Kocahisar Köyü Öğrenci Servisi Şoförü)

KSANTHOS - LETOON

Fethiye Kaymakamlığı

Fethiye Müze Müdürlüğü

Antalya Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü

HİERAPOLİS – PAMUKKALE

Prof. Dr. Kadir PEKTAŞ (Aydın Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu üyesi)

Adem OKLU (İl Özel İdare Genel Sekreteri)

H.Hüseyin BAYSAL (Denizli Müzesi Müdürü)

Nevzat SALLİO (İl Özel İdaresi Pamukkale Ören Yeri Kültür ve Turizm İşletme Müdürü)

Süleyman BOZ (Denizli Mimarlar Odası Başkanı)
Osman AKKULAK (Pamukkale Belediye Başkanı)
İbrahim VURAL (Karahayıt Belediye Başkanı)
Kemal GÜRCAN (İktisatçı)

GÖREME MİLLÎ PARKI VE KAPADOKYA

M. Asım HACIMUSTAFAOĞLU (Nevşehir Valisi)
Mevlüt COŞKUN (Nevşehir Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürü)
Recep SOYTÜRK (Ürgüp Kaymakamı)
Mehmet ÜNLÜ(Avanos Kaymakamı)
Kasım UĞUR (Ürgüp Belediye Başkanı)
Fevzi GÜNAL (Göreme Belediye Başkanı)
Mustafa ZÜHAL (Uçhisar Belediye Başkanı)
İbrahim ERTAŞ (Derinkuyu Belediye Başkanı)
Yücel YAZICI (Ortahisar Belediye Başkanı)
Halis YENİPİNAR (Nevşehir Müzesi Müdürü)
Murat GÜLYAZ (Arkeolog-Nevşehir Müzesi)
Gülsüme ÇETİNER (Ürgüp Müzesi Müdür Vekili)
İsmail ABLAK (Soğanlı Köyü Muhtarı)
Mustafa TURAL (Karain Köyü Muhtarı)
Ahmet ÖRNEK (Karlık Köyü Muhtarı)
Salih SEYMEN (Yeşilöz Köyü Muhtarı)
Hasan KALCI (Göreme'de Turizm İşletmeleri Sahibi)
Süleyman İKMAN (Turizmci-Göreme)
Mehmet ERSOY (Emekli-Göreme)
Yüksel TEKEL (Belediye'de Memur-Göreme)
Mehmet ÖZTÜRK (Ortahisar Kalesi Girişinde Çay Bahçesi İşletmecisi ve Hediyelik Eşya Satıcısı)
Mustafa KAYA (Çekül Ürgüp Temsilcisi)
Hüsnü SUCU (Ürgüp Kayakapı Kültürel ve Doğal Çevre Koruma ve Canlandırma Projesi Bölge Müdürü)
Erdem AKKURT (Ürgüp Kayakapı Kültürel ve Doğal Çevre Koruma ve Canlandırma Projesi Saha Sorumlusu-Sanat Tarihçisi)
Selçuk ULUER (Ürgüp Kayakapı Kültürel ve Doğal Çevre Koruma ve Canlandırma Projesi Saha Sorumlusu-Sanat Tarihçisi)
Yasemin SEYMEN (Ürgüp Belediyesi Fen İşleri Harita Teknikeri)
Sami SOLMAZ (Kaymaklı Yeraltı Şehri'nde Görevli)

Hasan KALCI (Göreme'de Turizm İşletmeleri Sahibi)
Süleyman İKMAN (Turizmci, Halı Satıcısı- Göreme)
Osman KABALCI (İşletme Sahibi-Uçhisar)
Yaşar ZÜHAL (Hediyelik Eşya Satıcısı-Uçhisar)
Bünyamin KANTÜRK (Hediyelik Eşya Satıcısı-Kaymaklı)
Ömer Faruk SARI (Hediyelik Eşya Satıcısı-Kaymaklı)
Ümit ÇEKİÇ (Hediyelik Eşya Satıcısı-Kaymaklı)
Serkan KAYA (Hediyelik Eşya Satıcısı-Kaymaklı)
Mustafa KARA (Hediyelik Eşya Satıcısı-Kaymaklı)
Fatma YAĞMUR (Hediyelik Eşya Satıcısı-Derinkuyu)
Erol KIZILIRMAK (Hediyelik Eşya Satıcısı-Derinkuyu)
Mehmet ÖZTÜRK (Çay Bahçesi İşletmecisi ve Hediyelik Eşya Satıcısı-Ortahisar Beldesi)
Fevzi ABLAK (Pansiyon İşletmecisi-Soğanlı Köyü)
Mehmet Ali ÇAKIR (Çiftçi-Yeşilöz Köyü)
Yüksel TEKEL (Memur- Göreme)
Cihangir GÜL (İşçi- Göreme)

DİVRİĞİ ULU CAMİİ VE DÂR-ÜŞ ŞİFÂ'SI

Veysel DALMAZ (Sivas Valisi)
Mustafa ÇİT (Divriği Kaymakamı)
Mehmet GÜRESİNLİ (Divriği Belediye Başkanı)
Kazım ARGUN (Sivas Vakıflar Bölge Müdür Yardımcısı)
Musa TÖZLÜK (Arkeolog, Sivas Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdür Vekili)
Ahmet OPAN (İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Şube Müdürü)
Mukadder Arif YÜKSEL (Divriği Müftüsü)
Hasan GÜRİSOY (Ulu Cami imamı)
Zeki CAN (Vakıflar Genel Müdürlüğü Personeli, Dâr-üş Şifâ Bekçisi)
Hakan Karakaş (Bakkal)
Tayyar Kaya (Bakkal)
Taylan KAYA (Öğrenci)
Yusuf YARDIMCI (Divriği sakini)
Ali AŞAN (Divriği sakini)
Abdullah İPEKTEN (Divriği sakini)
Emre KARA (Sivas'ta TV çalışanı)

Veysel YILDIZ (Çay salonu sahibi)

Mehmet ARSLAN (Ayakkabıcı)

Fatih YILDIZ (Çaycı)

Emin KAPİK (Ayakkabıcı)

SAFRANBOLU

İzzettin KÜÇÜK (Safranbolu Kaymakamı)

Nihat CEBECİ (Safranbolu Belediye Başkanı)

Mehmet ADALAR (Safranbolu Belediye Meclis Üyesi)

Kızıltan ULUKAVAK (Safranbolu Eski Belediye Başkanı)

Doç. Dr. Aysun ÖZKÖSE (Karabük Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Başkanı)

Prof. Dr. Burhanettin UYSAL (ZKÜ Safranbolu MYO Müdürü)

Nihan ALCA (ZKÜ Safranbolu MYO Müdür Yardımcısı)

Doç. Dr. Ahmet GÜRBÜZ (ZKÜ Safranbolu MYO Öğretim Üyesi)

Yrd.Doç. Dr. Nuray TÜRKER (ZKÜ Safranbolu MYO Öğretim Üyesi)

Safiye PARTAL (Turizm Danışma Bürosu Görevlisi)

Ahmet AKÇASU (Safranbolu Kültür ve Turizm Vakfı Başkanı)

Aytekin KUŞ (Yerel Gazeteci)

Coşkun ÇELİK (Yerel Turist Rehberi)

İbrahim CANBULAT (Yük.Mimar, Turizm İşletmecisi)

Gül CANBULAT (Turizm İşletmecisi)

Ümit ÇOLAKOĞLU (Turizm İşletmecisi)

Mehmet Baki DUVAM (İnşaat Mühendisi, Turizm İşletmecisi)

İsmail ALCA (Turizm İşletmecisi)

Şükran AKGÜL (Esnaf)

Vural HAYVAŞI (Esnaf - Arasta Çarşısı)

Sevinç HAYVAŞI (Esnaf - Arasta Çarşısı)

Kent Müzesi Görevlileri

İSTANBULU'UN TARİHİ ALANLARI

Prof. Dr. Nur AKIN (ICOMOS Türkiye Başkanı, İTÜ Mimarlık Fakültesi Restorasyon Anabilim Dalı)

Prof. Dr. Zeynep AHUNBAY (İTÜ Mimarlık Fakültesi Restorasyon Anabilim Dalı, ICOMOS Türkiye)

İhsan SARI (Yük.Mimar, İstanbul DMA Alan Başkanı)

Cemil CANDAŞ (İstanbul IV no'lu Koruma Kurulu Müdürü)

Emine ERDOĞMUŞ (Türkiye Ulusal Ahşap Birliği Başkan Vekili)
Dr. İsmail KARAMUT (Arkeolog, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürü)
Rahmi ASAL (Arkeolog, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdür Yardımcısı)
Mustafa AKKAYA (Ayasofya Müzesi Müdürü)
Gülendam NAKİPOĞLU (Sanat Tarihçisi, Topkapı Sarayı Müzesi Müdür Yardımcısı)
Asuman DENKER (Arkeolog, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Four Seasons Oteli Kazıları Sorumlusu)
Prof. Dr. Cengiz ERUZUN (İMP Müze Kent ve Tarihi Yarımada Planlama Koordinatörü)
A.Ruhi DİNÇER (İMP Müze Kent ve Tarihi Yarımada Planlama Koordinatör Yardımcısı)
Nergis BAŞKAYA (İMP Müze Kent ve Tarihi Yarımada Planlama Koordinatör Yardımcısı)
Cem ERİŞ (Yük.Mimar-Restoratör, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı Tarihi Çevre Koruma Müdürü)
Kamuran YILDIRIM (Şehir Plancısı, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı Tarihi Çevre Koruma Müdür Yardımcısı)
Şimşek DENİZ (Yük.Mimar, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı İmar ve Şehircilik Daire Başkanlığı Eski Eserler Koruma Uygulama ve Denetim (KUDEB) Müdürü)
Prof. Dr. Günhan DANIŞMAN (Boğaziçi Üniversitesi, TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi 2. Başkanı)
Doç. Dr. Deniz İNCEDAYI (TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi)
Fadime BOZTAŞ (Kamu Yönetimi Uzmanı, İMP)
Ebru PINARCIKLIOĞLU (Mimar, Kovuk İnşaat, Four Seasons Oteli Proje Yürütücüsü)
Adnan ÜLKER (Astay İnşaat)

ŞEKİLLER DİZİNİ

BÖLÜM 1 - TRUVA ARKEOLOJİK YERLEŞMESİ

Şekil 1: Truva ve Troas bölgesinin lokasyon haritası

Şekil 2: Truva çevresinin jeolojik yapısı

Şekil 3: Truva ve yakın çevresinin jeomorfolojisi

Şekil 4: Truva ören yeri ve hemen doğusundaki Tevfikiye Köyü

Şekil 5: Troya Tarihi Milli Parkı

Şekil 6: Truva'daki yerleşim katmanlarının rekonstrüksiyonu

Şekil 7: MÖ 8. yüzyılda yaşadığına inanılan Homeros'un İlyada Destanı, Truva için yapılan savaşı anlatmaktadır

Şekil 8: Truva I Dönemi yerleşim planı

Şekil 9: Truva II Dönemi Planı

Şekil 10: Truva VI Dönemi Planı

Şekil 11: Truva VI Dönemi rekonstrüksiyonu

Şekil 12: Homeros'un anlattığı Truva ile özdeş olduğuna inanılan Truva VII (VIIa) kenti

Şekil 13: Homeros Truva'sı ve çevresinin rekonstrüksiyonu

Şekil 14: Schliemann, Dörpfeld, Blegen ve Korfmann kazılarına göre Truva tabakaları

Şekil 15: Truva'nın koruma alanları

Şekil 16: Truva ören yeri gezi planı

BÖLÜM 2 - HATTUŞAŞ: HİTİT BAŞKENTİ

Şekil 1: Dünya Miras Alanı'nın Boğazkale ilçe merkezindeki konumu ve sınırları

Şekil 2: Dünya Miras Alanı'nın uydu görüntüsü üzerindeki yeri

Şekil 3: Dünya Miras Alanı ve çevresinin fiziki haritası

Şekil 4: Boğazkale ve Hattuşaş'ın coğrafi konumu

Şekil 5: Boğazkale ilçe merkezinde nüfusun değişimi (1950-2000)

Şekil 6: Hattuşaş, Yazılıkaya ve Boğazköy Müzesi'ne gelen ziyaretçi sayıları

Şekil 7: Hattuşaş, Yazılıkaya ve Boğazköy Müzesi'ne gelen ziyaretçilerin yıllara göre dağılımı

Şekil 8: Boğazkale'de yaşayan ve görüşme yapılan kişilerin Hattuşaş'ın Dünya Miras Alanı olduğu yönündeki bilgisi

Şekil 9: Yabancı ziyaretçilerin Hattuşaş'ın Dünya Miras Alanı olduğu yönündeki bilgisi

Şekil 10: Hattuşaş'ta rekonstrüksiyonu yapılan surlar planda kırmızı renkle işaretlenmiştir

BÖLÜM 3 - NEMRUT DAĞI

Şekil 1: Nemrut Dağı'nın coğrafi konumu

Şekil 2: Kâhta İlçesi'nde arazi kullanımının oransal bölünüşü

Şekil 3: Nemrut Dağı Milli Parkı'nın sınırları

Şekil 4: Nemrut Dağı Dünya Miras Alanı sınırı (1. derece arkeolojik sit alanı sınırı)

BÖLÜM 4 - KSANTHOS - LETOON

Şekil 1: Dünya Miras Alanı ve çevresinin topografya haritası

Şekil 2: Ksanthos-Letoon ve çevresinin uydu görüntüsü. Ova kesimi büyük ölçüde seralarla kaplıdır

BÖLÜM 5 - HIERAPOLIS - PAMUKKALE

Şekil 1: Dünya Mirası Alanı'nın lokasyon haritası

Şekil 2: Dünya Miras Alanı'nda ziyaretçi sayısının yıllara göre durumu

BÖLÜM 6 - GÖREME MİLLÎ PARKI VE KAPADOKYA

Şekil 1: Dünya Mirası Alanı'nın coğrafi konumu

Şekil 2: Dünya Mirası Alanı'nın sınırları

Şekil 3: Yöre halkının yaşadığı alanın Dünya Miras Alanı olduğuna ilişkin bilgisini gösterir oranlar

Şekil 4: Yabancı ziyaretçilerin ziyaret ettikleri alanın Dünya Miras Alanı olduğuna ilişkin bilgisini gösterir oranlar

BÖLÜM 7- DİVRİĞİ ULU CAMİİ VE DÂR-ÜŞ ŞİFÂ'SI

Şekil 1: Divriği ilçe merkezinin coğrafi konumu

Şekil 2: Divriği İlçesi'nin nüfusu (1935-2000)

BÖLÜM 8 - SAFRANBOLU KENTİ

Şekil 1: Safranbolu İlçesi'nin konumu

Şekil 2: Safranbolu kenti ve çevresinin topografya haritası

Şekil 3: Dünya Miras Alanı'nın uydu görüntüsü üzerindeki yeri

Şekil 4: Safranbolu'da konaklayan turistlerin sayısının yıllara göre değişimi

Şekil 5: Safranbolu'da konaklayan turistlerin milliyetlerine göre oransal dağılımı (2006)

BÖLÜM 9 - İSTANBUL'UN TARİHİ ALANLARI

Şekil 1: Tarihi Yarımada ve Dünya Miras Alanı'nın konumu

ÇİZELGELER DİZİNİ

BÖLÜM 1 - TRUVA ARKEOLOJİK YERLEŞMESİ

Çizelge 1: Çanakkale İli'nin demografik profili (2005 yılı)

Çizelge 2: Milli Park sınırları içindeki yerleşmelerde nüfus

Çizelge 3: Milli Park sınırları içinde tarım ve hayvancılık

Çizelge 4: Çanakkale İli'nde ziyaret edilen turistik yerler ve 2005 yılındaki ziyaretçi sayıları

Çizelge 5: Alanın özelliği konusundaki farkındalık

BÖLÜM 2 - HATTUŞAŞ: HİTİT BAŞKENTİ

Çizelge 1: Boğazkale ilçe merkezi nüfusu (1950-2000)

Çizelge 2: Boğazkale İlçesi'nin Türkiye'deki ilçeler içindeki gelişmişlik sıralaması (1996)

Çizelge 3: Boğazkale İlçesi'nin Türkiye'deki ilçeler içindeki gelişmişlik sıralaması (2003)

Çizelge 4: Hattuşaş, Yazılıkaya ve Boğazköy Müzesi'ne gelen ziyaretçi sayıları

Çizelge 5: Boğazkale halkının ve ziyaretçilerin Hattuşaş'ın Dünya Miras Alanı olduğu konusundaki bilgisi

BÖLÜM 3 - NEMRUT DAĞI

Çizelge 1: Kâhta İlçesi nüfusu (2000)

Çizelge 2: Kâhta İlçesi'nde arazi kullanım durumu (dekar)

Çizelge 3: Türkiye geneli ve Kâhta İlçesi'ndeki petrol üretim miktarları (varil) (2005)

Çizelge 4: Kâhta İlçesi'ndeki konaklama tesislerinin niteliklerine göre dağılımı (2005)

Çizelge 5: Kâhta İlçesi'nin Türkiye'deki ilçeler içindeki gelişmişlik sıralaması (1996)

Çizelge 6: Kâhta İlçesi'nin Türkiye'deki ilçeler içindeki gelişmişlik sıralaması (2003)

Çizelge 7: 1991-2006 yılları arasında Nemrut Dağı Milli Parkı'nı ziyaret edenlerin sayıları

Çizelge 8: Yöre halkının ve ziyaretçilerin Nemrut Dağı'nın Dünya Miras Alanı olduğu konusundaki bilgisi

BÖLÜM 4 - KSANTHOS - LETOON

Çizelge 1: Bölge yerleşmelerinin nüfusları

Çizelge 2: 2000-2006 yılları arasında Ksanthos antik kentine gelen yerli, yabancı, kombine, ücretsiz ziyaretçi sayısı

Çizelge 3: 2000-2006 yılları arasında Letoon ören yerine gelen yerli, yabancı, kombine, ücretsiz ziyaretçi sayısı

Çizelge 4: Ziyaretçilerin ve Kumluova halkının Letoon'un Dünya Miras Alanı olduğu konusundaki bilgisi

Çizelge 5: Ziyaretçilerin ve Kınık halkının Ksanthos'un Dünya Miras Alanı olduğu konusundaki bilgisi

BÖLÜM 6 - GÖREME MİLLÎ PARKI VE KAPADOKYA

Çizelge 1: Dünya Mirası Alanı'ndaki yerlerin coğrafi konumları

Çizelge 2: Dünya Mirası Alanı'ndaki yerleşim yerlerinin 2000 yılı nüfusları

Çizelge 3: Ürgüp İlçesi'ndeki konaklama tesisleri ve bu tesislerdeki yatak sayısı

Çizelge 4: Ürgüp İlçesi'ndeki konaklama tesislerinde 2001-2005 yılları arasındaki yıllık geceleme sayıları

Çizelge 5: Dünya Miras Alanı'ndaki ilçelerin Türkiye'deki ilçeler içindeki gelişmişlik sıralaması (1996)

Çizelge 6: Dünya Miras Alanı'ndaki ilçelerin Türkiye'deki ilçeler içindeki gelişmişlik sıralaması (2003)

Çizelge 7: 1995-2006 yılları arasında Göreme Açık hava Müzesi'ni ziyaret edenlerin sayıları

Çizelge 8: 1995-2006 yılları arasında Kaymaklı Yeraltı Şehri'ni ziyaret edenlerin sayıları

Çizelge 9: 1995-2006 yılları arasında Derinkuyu Yeraltı Şehri'ni ziyaret edenlerin sayıları

Çizelge 10: 1995-2006 yılları arasında Zelve Açık hava Müzesi'ni ziyaret edenlerin sayıları

Çizelge 11: 2006 yılında Dünya Miras Alanı'ndaki müze ören yerlerini ziyaret edenlerin sayıları

Çizelge 12: Yöre halkının ve ziyaretçilerin Göreme Milli Parkı ve Kapadokya'nın Dünya Miras Alanı olduğu konusundaki bilgisi

Çizelge 13: Dünya Miras Alanı'nda 1996-2002 yılları arasında yapılan yatırımların yıllara göre dağılımı

BÖLÜM 7 - DİVRİĞİ ULU CAMİİ VE DÂR-ÜŞ ŞİFÂ'SI

Çizelge 1: Divriği İlçesi'nin Türkiye'deki ilçeler içindeki gelişmişlik sıralaması (1996)

Çizelge 2: Divriği İlçesi'nin Türkiye'deki ilçeler içindeki gelişmişlik sıralaması (2003)

Çizelge 3: Divriği Ulu Camii ve Dâr-üş Şifâ'sı'nın 20 Nisan-14 Mayıs 2007 tarihleri arasındaki ziyaretçi sayıları

Çizelge 4: Divriği halkının ve ziyaretçilerin Ulu Camii ve Dâr-üş Şifâ'sı'nın Dünya Miras Alanı olduğu konusundaki bilgisi

BÖLÜM 8 - SAFRANBOLU KENTİ

Çizelge 1: Karabük şehir nüfusu (1955-2000)

Çizelge 2: Safranbolu İlçesi nüfusu (1960-2000)

Çizelge 3: Safranbolu kentindeki konaklama tesisi ve yatak sayısı

Çizelge 4: Safranbolu kentindeki turizm yatırım belgeli tesisler

Çizelge 5: Safranbolu İlçesi'nin Türkiye'deki ilçeler içindeki gelişmişlik sıralaması (1996)

Çizelge 6: Safranbolu İlçesi'nin Türkiye'deki ilçeler içindeki gelişmişlik sıralaması (2003)

Çizelge 7: Safranbolu'da konaklayan ziyaretçilerin yıllara göre dağılımı

Çizelge 8: 2006 yılında Safranbolu'da konaklayan yabancı ziyaretçilerin ülkelere göre dağılımı

Çizelge 9: Safranbolu halkının ve ziyaretçilerin Safranbolu'nun Dünya Miras Alanı olduğu konusundaki bilgisi

BÖLÜM 9 - İSTANBUL’UN TARİHİ ALANLARI

Çizelge 1: Tarihi Yarımada’daki tescilli yapıların ilçe belediyeleri ve niteliklerine göre dağılımı

Çizelge 2: İstanbulluların ve ziyaretçilerin İstanbul’un Tarihi Alanları’nın Dünya Miras Alanı olduğu konusundaki bilgisi

FOTOĞRAFLAR DİZİNİ

BÖLÜM 1 - TRUVA ARKEOLOJİK YERLEŞMESİ

Fotoğraf 1: Güneydoğudan, Truva ören yeri, Truva ovası, Çanakkale Boğazı, Gelibolu Yarımadası ve arka planda adalar (Gökçeada, Semadirek)

Fotoğraf 2: Truva ören yeri sit alanı ve hemen bitişiğindeki Tefikiye Köyü (doğudan)

Fotoğraf 3: “Schliemann Yarması”ndaki Truva I kalıntıları (*megaron* evleri)

Fotoğraf 4: Truva II Dönemi rampası ve kale duvarları

Fotoğraf 5: Truva VI kalesi ve doğu girişi (doğudan görünüş)

Fotoğraf 6: Truva VIII döneminden itibaren Kutsal Alan olarak işlev gören alan

Fotoğraf 7: Roma Dönemi kalıntıları - Odeon, hemen sağında Bouleuterion (Meclis Binası)

Fotoğraf 8: 1890'daki Hisarlık Konferansı. Sol altta F.Calvert, onun hemen yanında Osman Hamdi Bey. Sol üstten dördüncü Schliemann

Fotoğraf 9: Dörpfeld kazıları (1893)

Fotoğraf 10: Schliemann'ın 1873 yılında bulduğu ve “Priamos Hazinesi” olarak adlandırdığı Hazine A, şu anda Moskova Puşkin Müzesi'nde bulunmaktadır

Fotoğraf 11: Carl W. Blegen 30'lu yıllardaki Truva kazılarında

Fotoğraf 12: Manfred O. Korfmann 1988-2005 yıllarında Truva kazılarını yönetti

Fotoğraf 13: 1981 yılında çekilen çitli koruma alanı sınırı (güneyden)

Fotoğraf 14: Truva ören yerindeki kazı ekibinin kullandığı barakalar (18 adet)

Fotoğraf 15: Kazı ekibinin kullandığı kalıcı yapılar ve taşımalklar

Fotoğraf 16: Ören yerindeki bilgilendirme panoları

Fotoğraf 17: Milli Park girişi

Fotoğraf 18: Ören yeri girişindeki bilgilendirme levhası

Fotoğraf 19: Truva'nın UNESCO Dünya Miras Listesi'nde yer aldığını belirten ve kazı enformasyon salonu girişinde bulunan levha

Fotoğraf 20: Levhaların bir kısmı yıpranmıştır

Fotoğraf 21: Truva'da bulunan tuvaletler ihtiyaca cevap verememektedir

Fotoğraf 22: Ören yerinin tümünü kapsayan bir yürüme yolu yoktur

Fotoğraf 23: Kalıntıların korunmasında sorunlar yaşanmaktadır

Fotoğraf 24: Yürüme yollarının yetersizliği tahribata yol açmaktadır

Fotoğraf 25: Koruma çatısı yetersiz kalmaktadır

BÖLÜM 2 - HATTUŞAŞ: HİTİT BAŞKENTİ

Fotoğraf 1: Hattuşaş'taki yabancı ziyaretçi çoğunluğunu Japonlar oluşturmaktadır

Fotoğraf 2: Yabancı ziyaretçilerin topluluğu

Fotoğraf 3: Boğazköy Müzesi

Fotoğraf 4: Boğazköy Müzesi

Fotoğraf 5: Hattuşaş planının yer aldığı pano

Fotoğraf 6: Ankara-Çorum karayolunda Hattuşaş'a yönlendirici levha

Fotoğraf 7: Dünya Miras Alanı girişindeki Hattuşaş'ın UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer aldığını belirten levha

Fotoğraf 8: Bilgilendirme levhası

Fotoğraf 9: Bazı bilgilendirme levhaları turizm sezonunda konulmak üzere kaldırılmıştır

Fotoğraf 10: Rekonstrüksiyonu yapılan surlar

Fotoğraf 11: Rekonstrüksiyon çalışmaları

Fotoğraf 12: Rekonstrüksiyon çalışmaları

Fotoğraf 13: Bilet gişesi

Fotoğraf 14: Tuvaletler

Fotoğraf 15: Kaçak kazı

Fotoğraf 16: Sit alanını otlak haline gelmiştir

Fotoğraf 17: Büyük Tapınak'ta sergilenen küplerin kırılmış durumu

Fotoğraf 18: Yolun durumu Hattuşaş'a ulaşımı engellemektedir

Fotoğraf 19: Yorumsuz

Fotoğraf 20: Kulübelerde satış yapanlar

Fotoğraf 21: Dünya Miras Alanı içinde izinsiz satış yapan bir kişi

BÖLÜM 3 - NEMRUT DAĞI

Fotoğraf 1: Nemrut Dağı Tümü'lüs'ü ve Doğu Terası'ndaki heykeller

Fotoğraf 2: Batı Terası'ndaki heykeller

Fotoğraf 3-4: D Lazer Callidus kullanılıyor, http://www.nemrud.nl/tr/nw_tekst1.asp, 22-8-2001

Fotoğraf 5: Çalışmalarda kullanılan vinç http://www.nemrud.nl/tr/nw_tekst1.asp, 23-7-2003

Fotoğraf 6: Nemrut Dağı'ndaki kafeterya

Fotoğraf 7: Kafeteryadaki bilgilendirme levhaları ve konumu

Fotoğraf 8: Bilgilendirme levhalarının sunum biçimi

Fotoğraf 9: Zincirli bariyerler

Fotoğraf 10: Güzergâh boyunca yerleştirilen banklar

Fotoğraf 11: Nemrut Dağı Kommagene Festivali

Fotoğraf 12: Beton parke ile kaplanan yol

Fotoğraf 13: Doğu terasa çıkan yol

Fotoğraf 14: Batı terasa çıkan yol

Fotoğraf 15: Restorasyon laboratuvarı

Fotoğraf 16: Jandarma karavanı

Fotoğraf 17: Doğu terasının kuzeyindeki karavanlar

xxxiv

BÖLÜM 4 - KSANTHOS - LETOON

Fotoğraf 1: Ksanthos antik kenti

Fotoğraf 2: Letoon Kutsal Alanı

Fotoğraf 3: Restorasyon çalışmaları süren Leto Tapınağı

Fotoğraf 4: Letoon ve çevresindeki seralar

Fotoğraf 5: Ksanthos'un çevresi

Fotoğraf 6: Kavşak noktalarında Dünya Miras Alanı'nı gösteren yönlendirici levhalar mevcuttur

Fotoğraf 7: Dünya Miras Alanı'na yönlendirici levhalar tali yollarda da bulunmaktadır

Fotoğraf 8: Letoon'da yer alan levha

Fotoğraf 9: Silinmiş bir levha

Fotoğraf 10: Ksanthos'daki yetersiz yönlendirme levhaları

Fotoğraf 11: Telefon kulüpleri iş göremez durumdadır

Fotoğraf 12: Çöp bidonları sağlık koşullarına uygun değildir

Fotoğraf 13: Alan otlarla kaplı durumdadır

Fotoğraf 14: Tel örgüler alanın kimliği ile uygun olmadığı gibi büyük bölümü de tahrip olmuş vaziyettedir

Fotoğraf 15: Alanda hayvan otlatılmaktadır

Fotoğraf 16: Letoon'un bir bölümünün tabanı yeraltı suyu ile kaplanmış haldedir

BÖLÜM 5 - HİERAPOLIS - PAMUKKALE

Fotoğraf 1: Pamukkale travertenleri

Fotoğraf 2: Mezarlık (*Necropolis*)

Fotoğraf 3: Geniş bir alana yayılmış olan Hierapolis kenti

Fotoğraf 4: Kentin önemli yapılarından olan tiyatro

Fotoğraf 5: Frontinus Kapısı

Fotoğraf 6: Frontinus Caddesi

Fotoğraf 7: Güney giriş kapısı ve ziyaretçi karşılama merkezi

Fotoğraf 8: Travertenlerin üstündeki seyir terasları ve yürüyüş yolu

Fotoğraf 9: Akülü araçlar

Fotoğraf 10: Güney giriş kapısındaki bilgilendirme levhası

Fotoğraf 11: Alandaki bilgilendirme levhalarından bir örnek

Fotoğraf 12: Karşılama merkezi

Fotoğraf 13: Antik yolun üzerindeki asfalt yol

Fotoğraf 14: Doğal görünümünü kaybetmiş olan travertenler

BÖLÜM 6 - GÖREME MİLLÎ PARKI VE KAPADOKYA

Fotoğraf 1: Dünya Miras Alanı'ndaki peribacalarından örnekler

Fotoğraf 2: Dünya Miras Alanı'nda badlands (kırğıbayır) topografyasından görünüm

Fotoğraf 3: Kaymaklı Yeraltı Şehri

Fotoğraf 4: Derinkuyu Yeraltı Şehri

Fotoğraf 5: Göreme Açık hava Müzesi'ndeki levha

Fotoğraf 6: Derinkuyu Yeraltı Şehri'ndeki levha

Fotoğraf 6: Kayakapı Mahallesi'nin genel görünümü (<http://www.kayakapi.com>)

Fotoğraf 7: Kayakapı Projesi çalışmalarından görünüm

Fotoğraf 8: Kontrolsüz yapılaşma sit alanında baskı yaratmaktadır

Fotoğraf 9: Göreme Milli Parkı girişi

Fotoğraf 10: Kaymaklı Yeraltı Şehri girişi

Fotoğraf 11: Derinkuyu Yeraltı Şehri girişi

Fotoğraf 12: Yeraltı şehirlerindeki elektrik kabloları

Fotoğraf 13: Yeraltı şehirlerindeki su boruları

Fotoğraf 14: Baz istasyonu

Fotoğraf 15: Hediyelik eşya satıcıları

Fotoğraf 16: Doğal nedenlerle tahrip olmuş bir peri bacası

Fotoğraf 17: Ortahisar Kalesi'nin kapalı olduğuna dair levha

Fotoğraf 18: Kaya kiliselerindeki tahribata uğramış freskler

Fotoğraf 19: Kaya kiliselerindeki tahribata uğramış freskler

Fotoğraf 20: Kaya kiliselerindeki tahribata uğramış freskler

Fotoğraf 21: Kaya kiliselerindeki tahribata uğramış freskler

Fotoğraf 22: Kaya kiliselerindeki tahribata uğramış freskler

Fotoğraf 23: Karlık Köyü'ndeki sütunları kırılmış ve freskleri tümüyle tahrip edilmiş kilise

BÖLÜM 7 - DİVRİĞİ ULU CAMİİ VE DÂR-ÜŞ ŞİFÂ'SI

Fotoğraf 1: Ulu Cami ve Dâr-üş Şifâ'nın genel görünümü

Fotoğraf 2: Ulu Cami batı taç kapısı

Fotoğraf 3: Ulu Cami kuzey taç kapısı

Fotoğraf 4: Kuzey cepheden Ulu Cami minaresinin görünümü

Fotoğraf 5: Dâr-üş Şifâ ve taç kapısı

Fotoğraf 6: Ulu Cami girişindeki bilgilendirme levhası

Fotoğraf 7: Deprem sonucu Ulu Cami'nin batı kapısından taşın düştüğü bölüm

Fotoğraf 8: Caminin batı kapısından düşen taş

Fotoğraf 9: Deprem sonrası düşen taş parçası

Fotoğraf 10: Deprem sonrası düşen taş parçası

Fotoğraf 11: Dâr-üş Şifâ'nın duvarlarında yer yer çatlaklar oluşmuştur

Fotoğraf 12: Cephelerde kullanılan taşlarda meydana gelen bozulma

Fotoğraf 13: Örtünün taşla birleşen kesimlerdeki durumu

Fotoğraf 14: Yapı içindeki nem ve tuz tahribatı

Fotoğraf 15: Doğu cephedeki betonarme platform

Fotoğraf 16: Genel görüntü

BÖLÜM 8 - SAFRANBOLU KENTİ

Fotoğraf 1: ZKÜ Ahşap Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi atölyesi

Fotoğraf 2: Japon hibe yardımıyla kurulmuş olan Ahşap Kültürünü Araştırma Laboratuvarı

Fotoğraf 3: Turizm Danışma Merkezi

Fotoğraf 4: Safranbolu kenti girişinde “Dünya Mirası Safranbolu” yazısının altında UNESCO ve Dünya Mirası logoları yer almaktadır

Fotoğraf 5: Demirci

Fotoğraf 6: Yemenici

Fotoğraf 7: Semerci

Fotoğraf 8: Lokumcu

Fotoğraf 9: Restore edilmiş çok sayıdaki çeşmeden birinin görünümü

Fotoğraf 10: Restorasyonu tamamlanmış olan Lütfiye Camii

Fotoğraf 11: Restore edilerek kent müzesine dönüştürülen eski Hükümet Konağı

Fotoğraf 12: Restore edilmiş olan tarihi saat kulesi

Fotoğraf 13: Restore edilmiş olan eski belediye hizmet binası

Fotoğraf 14: Hıdırlık seyir terası dokuya aykırı bir görüntüdedir

Fotoğraf 15: Kontrolsüz yapılaşma tarihsel kent dokusu üzerinde baskı yaratmaktadır

Fotoğraf 16: Restorasyonu yapılamayan konaklardan biri

BÖLÜM 9 - İSTANBUL'UN TARİHİ ALANLARI

Fotoğraf 1: Zeyrek'te alanın UNESCO Dünya Miras Alanı Listesinde yer aldığını belirten levha

Fotoğraf 2: Sultanahmet koruma alanındaki yön levhalarından biri

Fotoğraf 3: Tarihi dokuda yer alan ticarethaneler

Fotoğraf 4: Surlara bitişik yapılarla ilgili kararlar henüz uygulanmamaktadır

Fotoğraf 5: Uygulamada sorunlar görülmektedir

Fotoğraf 6: Four Seasons Oteli'nin bulunduğu parselde yapılan otele ait ek bina inşaatı

Fotoğraf 7: Four Seasons Oteli'nin bulunduğu parselde yapılan otele ait ek bina inşaatı

- Fotoğraf 8:** Four Seasons Oteli'nin bulunduğu parselde yapılan otele ait ek bina inşaatı
- Fotoğraf 9:** Topkapı Sarayı Müzesi'nde bulunan Kara Mustafa Paşa Köşkü restorasyon alışmaları
- Fotoğraf 10:** Ayasofya'nın içindeki iskele
- Fotoğraf 11:** Marmaray Yenikapı kazıları sistemli bir şekilde devam etmektedir
- Fotoğraf 12:** Marmaray Yenikapı kazısında çıkan buluntular
- Fotoğraf 13:** Kara surlarındaki hendeklerin bazısında tarım yapılmaktadır
- Fotoğraf 14:** Yedikule Hisarı'na kurulan platform Altın Kapı'yı engellemektedir
- Fotoğraf 15:** Tekfur Sarayı'nın yanındaki otopark tarihsel dokuya uygun değildir
- Fotoğraf 16:** Surların büyük kısmına acil restorasyon gereklidir
- Fotoğraf 17:** Surlarda 1894 tarihli depremde oluşan hasarlar henüz müdahale görmemiştir

BÖLÜM – I

TRUVA ARKEOLOJİK YERLEŞMESİ

1. UNESCO'nun Dünya Miras Alanı Tescil Kararı

Truva Arkeolojik Yerleşmesi, UNESCO Dünya Miras Komitesi'nin hazırladığı Dünya Miras Listesi'nde 1998 tarih ve 849 no. ile kayıtlıdır. Truva Arkeolojik Yerleşmesi'nin Dünya Miras Listesi'ne kabul edilme ölçütleri "kültürel" (ii), (iii) ve (iv)'tür. Bu bağlamda Truva Arkeolojik Yerleşmesi;

(ii) Teknolojide veya mimaride, anıtsal sanatlarda, şehir planlamada veya çevre düzenlemede insanlığa ait değerler arasındaki alışverişin veya belli bir kültürel çağın önemini sergilemek için *(to exhibit an important interchange of human values, over a span of time or within a cultural area of the world, on developments in architecture or technology, monumental arts, town-planning or landscape design)*;

(iii) Yaşamakta olan veya kaybolmuş bir kültürel geleneğe veya bir medeniyete eşsiz ya da en azından sıra dışı bir tanıklık için *(to bear a unique or at least exceptional testimony to a cultural tradition or to a civilization which is living or which has disappeared)*;

(iv) Olaylarla veya yaşayan geleneklerle, fikirlerle veya inançlarla, evrensel ölçekte önem arz eden sanatsal ve edebi eserlerle doğrudan veya somut olarak bağlantılı olmak için *(to be directly or tangibly associated with events or living traditions, with ideas, or with beliefs, with artistic and literary works of outstanding universal significance)*, biçiminde tescil edilmiştir.

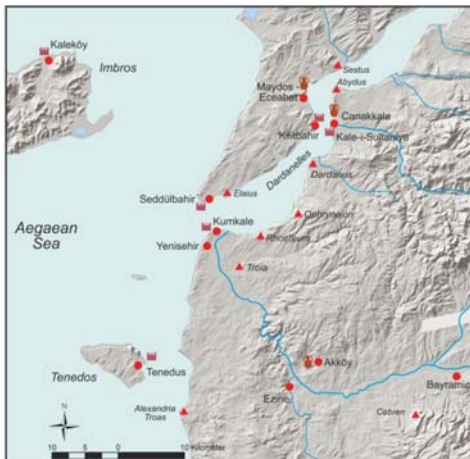
2. Araştırma Yöntemi

Dünya Miras Alanı'nın güncel durumunu tespit etmek amacıyla yürütülen çalışma üç aşamalı olarak gerçekleştirilmiştir. Alan çalışması öncesinde konu ile ilgili kaynaklar taranmış, alanın topografya haritaları ile uydu görüntüleri elde edilmiştir. 19-20 Kasım 2007 tarihleri arasında, Truva Arkeolojik Yerleşmesi'nde arazi çalışması gerçekleştirilmiştir.

Arazi çalışmasında Dünya Miras Alanı'nda gözlemler yapılmış ve alan fotoğraflanmıştır. Ayrıca, alan üzerinde uygulama yetkisine sahip olan karar vericiler (Örneğin; Çanakkale Valiliği, Çanakkale İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Çanakkale Çevre ve Orman İl Müdürlüğü, Çanakkale Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü gibi); Kolaylaştırıcılar (Örneğin; Truva Kazı Başkanlığı, Çanakkale Bilim Sanat ve Kültür Etkinlikleri Derneği gibi) ile Yararlanıcılar (Turizm ile uğraşanlar gibi) ile yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Arazi çalışması sonrasında toplanan tüm veriler değerlendirilmiş, daha sonra sonuçlar raporlaştırılmıştır.

3. Coğrafi Konum

Truva ören yeri, Anadolu'nun batı ucunda, Çanakkale Boğazı'nın güney girişinde yer almaktadır. Antik dönemde Troas olarak adlandırılan bölge, günümüzde Biga Yarımadası olarak tanımlanmaktadır. Bölge, doğu Akdeniz, Ege ve Marmara denizleri ile Asya ve Avrupa kıtalarının geçişinde yer alır (Şekil-1).

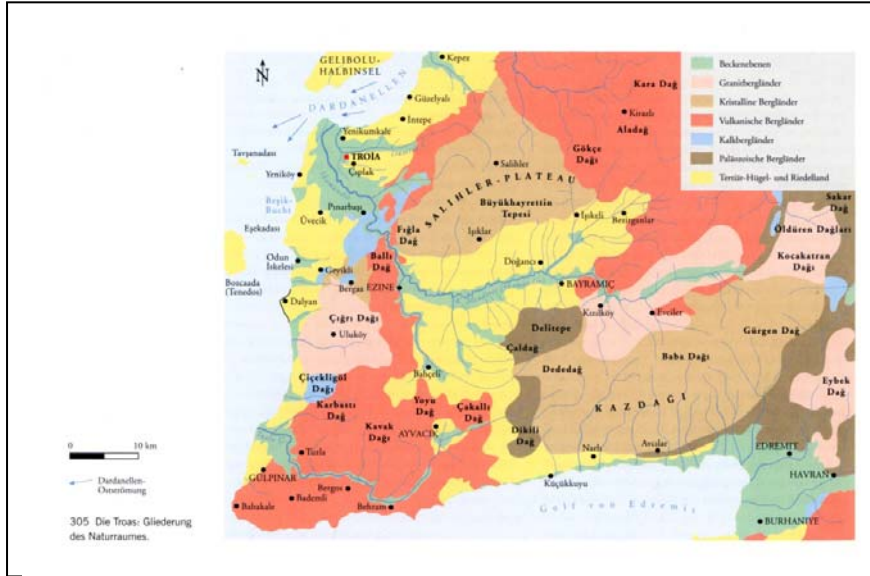
Şekil-1: Truva ve Troas bölgesinin lokasyon haritası

Truva, Karamenderes (a.Skamandros) ve Dümrek (a.Simois) ırmaklarının vadileri arasındaki kalkerli bir platonun eteğinde, Ege Denizi kıyısından 6 km ve Çanakkale Boğazı kıyısından 4,5 km uzaklıkta, stratejik öneme sahip bir konumdadır (Fotoğraf-1).

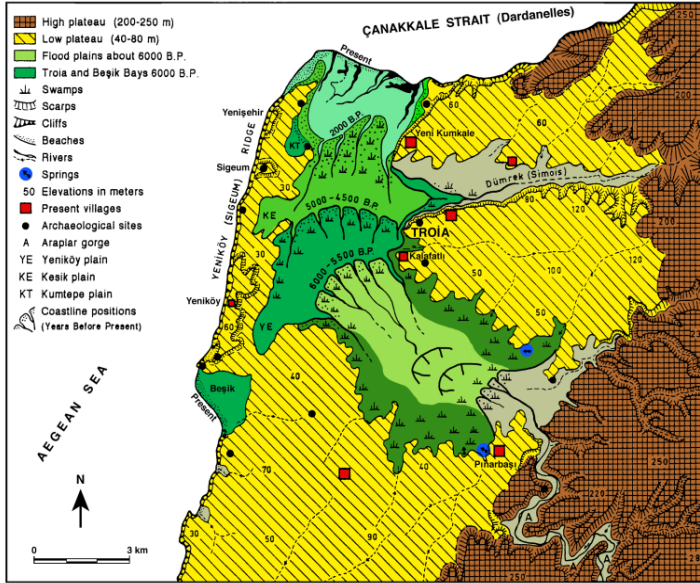
Fotoğraf-1: Güneydoğudan, Truva ören yeri, Truva ovası, Çanakkale Boğazı, Gelibolu Yarımadası ve arka planda adalar (Gökçeada, Semadirek)

Marmara Denizi ile Ege Denizi'ni birleştiren Çanakkale Boğazı'nın Pliosen sonlarından başlayarak, akarsuların şekillendirdiği bir vadiye gelişmeye başladığı ve Kvarterner'in son evresinde denizle dolarak, bugünkü durumunu kazanmış olduğu tahmin edilmektedir. Truva ve çevresinde genel olarak jeolojik yapıyı, geniş alanlar kaplayan Neojen formasyonları oluşturur (Şekil-2). Bölge, Türkiye'nin ikinci derece deprem bölgesi olma özelliğini taşır.

Şekil-2: Truva çevresinin jeolojik yapısı

Yörede topografyaya hakim ana unsur 50-200 metre yüksekliğinde uzanan dalgalı düzlüklerdir. Yörede güneye doğru yükseklik artar ve Kazdağı (1.767 m) ile en yüksek noktasına erişir (Şekil-3).

Şekil-3: Truva ve yakın çevresinin jeomorfolojisi

4. Dünya Miras Alanı ve Çevresinde Sosyal ve Ekonomik Yapı

Truva Arkeolojik Yerleşmesi'nin UNESCO Dünya Miras Listesi'ne dahil edilmesinden önce Dünya Miras Alanı sınırlarını da kapsayan daha geniş bir alan (13350 ha) 1996 yılında Bakanlar Kurulu tarafından Tarihi Milli Park olarak ilan edilmiştir. Tarihi Milli Parkı'nın büyük bir kısmı Çanakkale Merkez İlçesi, çok küçük bir kısmı da Ezine İlçesi sınırlarında bulunmaktadır.

Park sınırları içinde yer alan köyler şunlardır: Tefikiye, Kalafatlı, Çıplak, Yeni Kumkale, Halileli, Yeniköy. Bu yerleşmeler arasındaki tek belde ise, Yeni Kumkale'dir. Diğer yerleşmelerden, Truva ören yerinin hemen bitişiğinde yer alan ve 1893 yılında kurulan Tefikiye Köyü, bölgedeki en büyük köylerdendir (Fotoğraf-2).

Fotoğraf-2: Truva ören yeri sit alanı ve hemen bitişiğindeki Tefikiye Köyü (doğudan)

Yörede nüfus yapısının zamana bağlı olarak farklı yönlerde değişiklikler gösterdiği anlaşılmaktadır. Nitekim 1945-1950 yılları arasında Çanakkale merkez ilçe nüfusunda hissedilir bir düşme görülmüştür. 1950 yılından sonra ise, şehir nüfusunda hissedilir bir artma, köy nüfusunda ise nispi bir azalma tespit edilmiştir.

Troya Tarihi Milli Parkı içi ile yakın çevresindeki yerleşmelerin nüfusları ve bunların yıllar içindeki gelişimi irdelendiğinde karşımıza şöyle bir tablo çıkmaktadır (Çizelge-1):

Çizelge-1: Milli Park sınırları içindeki yerleşmelerde nüfus

Yerleşmeler	1980	1985	1990	1995	1997	2000
Kumkale	1638	1979	2308	2057	1908	2162
Halileli	724	810	811	738	694	730
Tevfikiye	837	967	1324	1023	864	866
Çıplak	592	604	744	608	532	420
Kalafatlı	556	563	671	519	438	589
Yeniköy	501	502	511	694	849	438

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü

1980-2000 yılları arasındaki sayım yıllarına ait rakamlara bakıldığında, büyük artışın olduğu yerleşim yeri Kumkale'dir. Aynı yıllar arasında diğer yerleşmelerde nüfus ya büyük ölçüde artmamış ya da azalmıştır.

Troya Tarihi Milli Parkı içinde ve yakın çevresinde tarımsal üretim iktisadi yapının temelini oluşturmaktadır. Bu bağlamda tarımsal üretim ve hayvancılık gelişmiş durumdadır. Diğer sektörlerden hizmetler ve sanayi sektörlerinin iktisadi yapı içindeki yeri azımsanacak düzeydedir. Bölgedeki tarıma yönelik kaynakların özeti şöyledir (Çizelge-2):

Çizelge-2: Milli Park sınırları içinde tarım ve hayvancılık

	Sulu tarım (Dekar)	Kuru tarım (Dekar)	Küçükbaş hayvan (Adet)	Büyükbaş hayvan (Adet)	Mera (Dekar)	Balıkçılık (Tekne)
Kumkale	7000	8000	200	50	-	5
Tevfikiye	6000	4000	1200	150	650	-
Halileli	7000	1500	1500	70	700	-
Çıplak	3000	1000	3000	100	800	-
Kalafatlı	2000	800	-	-	yok	-
Yeniköy	2000	7000	600	40	4000	60

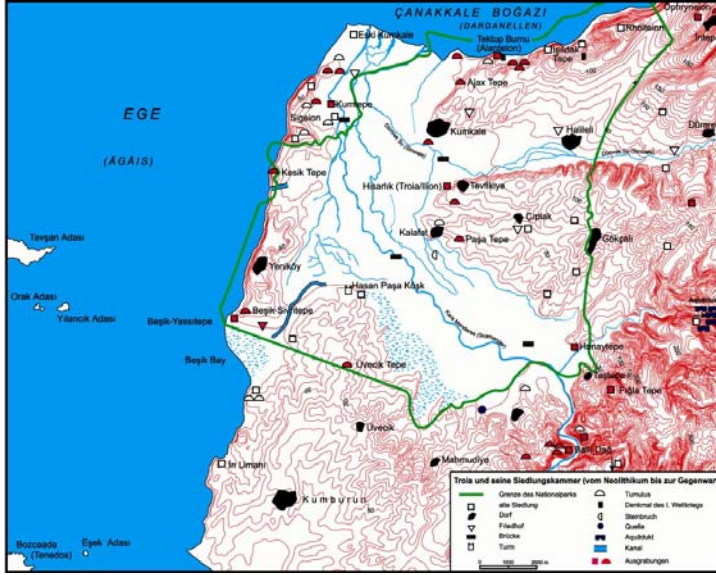
Kaynak: Köy muhtarları ve belde belediyesi

Kara Menderes Çayı'nın her iki yanına uzanan ve büyük oranda birinci derecede önem taşıyan tarım alanları Milli Park sınırlarında kalmaktadır. Burada yetişen başlıca ürünler buğday, arpa, domates, pamuk ve mısırdır.

Yörede turizm sektörü Truva'nın adı ile örtüşecek düzeyde değildir. Konaklama tesisleri çok az olduğu için, turizm gelirleri de bununla bağlantılı olarak çok düşük kalmaktadır.

Milli Park sınırları içindeki (bu durum aynı zamanda Dünya Miras Alanı'nı da kapsamaktadır) arazi kullanımına gelince, bölgenin kültürel ve jeomorfolojik gelişimine bağlı olarak, ovayı saran alçak platolar ve sırtlardaki yerleşmeler ile höyükleri görüyoruz. Plato sırtlarında yer alan orman ve fundalıklar varlıklarını sürdürmektedirler. Milli Park sınırlarının daha 70'li yıllarda belirlenmiş olması, bölgeyi, Türkiye kıyılarında çok yaygın olan ikinci konut baskısından kurtarmıştır. Yeniköy'deki sınırlı sayıdaki ikinci konut dışında,

Truva'nın bulunduğu yerin arkeolojik sit olarak koruma altına alınması yönündeki çabalara önemli bir arkeolog olan ve Truva üzerine uzun yıllar çalışmalar yürüten Schliemann'ın da ciddi katkıları olmuştur. Yine bu çevrenin Tarihi Milli Park olarak koruma altına alınmasında 1982 yılından beri bu bölgede (Beşiktepe, Truva, Kumtepe) kazı yapan Tübingen Üniversitesi'nden Profesör Manfred O. Korfmann ile Truva ve Homeros'un doğasını korumak isteyen Prof. Dr. Bozkurt Güvenç, Prof. Dr. Halet Çambel, Prof. Dr. Mehmet Özdoğan gibi önemli isimlerin değerli katkıları söz konusudur.

Şekil-5: Troya Tarihi Milli Parkı

Bölgede bulunan çok sayıdaki arkeolojik, tarihi ve doğal miras, üç milli parkın kurulmasına yol açmıştır (Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı 1973, Kazdağı Milli Parkı 1993, Troya Tarihi Milli Parkı 1996). Truva çevresindeki Milli Park, alan olarak en küçüğü olmasına rağmen, içindeki tarihi, arkeolojik ve doğal mirasıyla çok farklı bir özelliğe sahiptir. Truva Projesi'nin gerçekleştirdiği yüzey araştırmalarında 1993 ile 1997 yılları arasında 12x12 km'lik bir alanda toplam 85 kayda değer yer tespit edilmiştir. Milli Park haritası üzerinde tarih öncesi çağlardan Birinci Dünya Savaşı'na kadar olan bir süreyi kapsayan çok çeşitli anıtların yoğunluğu, bu çevrenin dünya kültür tarihi açısından tartışılmayacak büyüklükteki önemini bizlere göstermektedir.

Troya Tarihi Milli Parkı, sahip olduğu tarihi ve kültürel değerlerin yanı sıra kimi doğal varlıklar açısından da önemli bir alandır.

Milli Park'ın arkeolojik kalıntılarının yoğun olduğu bölümü; Kara Menderes (Skamender) ile Dümre Çayı'nın (Simois) Kaz Dağı'ndan taşıdığı alüvyonların meydana getirdiği ova ve Kara Menderes'in günümüzdeki yatağı, korunması gereken önemli doğal alanlardır.

5. Dünya Miras Alanı'nın Özellikleri

Truva, Anadolu, Avrupa ve dünya tarihinin önemli bir parçasıdır. İzmirli (Smyrnalı) ozan Homeros'un bu kenti anlattığı İlyada destanı, yazıldığı yaklaşık MÖ 700'lerden itibaren dünya edebiyatının unutulmaz eserleri arasına girmiş, antik dönemden itibaren pek çok sanatçıyı, politikacıyı, bilim adamını etkilemiş ve halen de etkilemektedir. Yaklaşık MÖ 100 yıllarından, MS 500 yıllarına kadar, o dönem antik dünyasına hükmeden ve Avrupa kültürünün öncüleri olarak kabul edilen Romalılar, soylarını birçok Ortaçağ hükümdarı gibi Truvalılara bağlamışlardır. Bu nedenle Avrupa kültür tarihinin köklerinden önemli bir tanesi

19. ve 20. yüzyıl başlangıcında birçok klasik filolog, destanın içeriğinin kurgudan başka bir şey olmadığını ve destanda gerçek payı bulunmadığı belirterek, oldukça eleştiren çalışmalar yapmışlardır. Araştırmalarda, Homeros diye birinin varlığının kabul edilmediği zamanlar bile olmuştur. Ancak 17. ve 18. yüzyıldan, Aydınlanma Çağı'ndan itibaren, antik tarihe duyulan ilgi, Homeros destanlarının yeniden okunmasını, böylelikle de Truva'nın yeniden gündeme gelmesini sağlamıştır. Söz konusu bu ilgi arttıkça gezginler, gençliklerinde Homeros'da sevdikleri ve tanıdıkları ne varsa hepsini bu bölgede aramışlardır.

Bölgeyi ziyaret eden gezginler, doğal olarak, Priamos'un kalesinin nerede kurulmuş olabileceği hakkında fikir yürütüyorlardı. 18. ve 19. yüzyıllarda çoğunluk, askeri açıdan iyi bir konuma sahip Pınarbaşı'nı eski Truva olarak kabul ediyordu. Burası fazla göze çarpmayan Hisarlık Tepesi'nin 8 km güneyindeydi. Hisarlık Tepesi sadece 31 m yüksekliğinde ve ancak bir futbol sahası genişliğindeydi. Eski Yunan ve Roma geleneğinde, her zaman buranın Truva/İlios olduğu bilinmekteydi ve bu nedenle İlion'u bilinçli olarak burada inşa etmişlerdi. 18. ve 19. yüzyılda ise burada bulunan sikkeler sayesinde höyük "Yeni İlion" olarak belirlenmiştir. Daha sonra İlion/Truva özdeşliği kesinleşince de, Hisarlık Tepe'nin Truva olduğunu ispatlamak için kazılara başlanmıştır.

5.2 Varlığın Tanımı

Çanakkale Boğazı'nın girişinde, Troas Bölgesi içinde yer alan Hisarlık höyüğü:

1. Coğrafi açıdan çok elverişli konumuyla, 3000 yıl boyunca sürekli yerleşim görmüştür.
2. Yerleşmelerdeki ev duvarlarının yapımı sırasında güneşte kurutulmuş kerpiç kullanılmıştır.

Doğu'da yaygın olan bu yapı malzemesi, Avrupa'da ise pek bilinmez. Yeni binaların yapımı sırasında eski evlere ait yıkık kerpiçler bir önem taşımazdı. Bu nedenle bir önceki yerleşmenin kalıntıları, yenilerine yer açmak için düzeltilir, eski temellerin hemen üstüne yeni duvarlar yapılır, böylece de gittikçe "yüksekte oturulurdu".

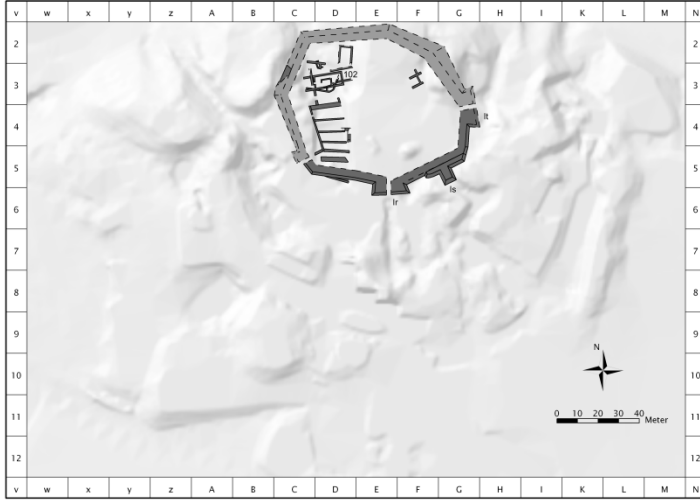
Hisarlık tepesinin alt 7 yerleşme katı (Truva I-Truva VII, İlk Tunç Çağı'ndan Erken Demir Çağı'na kadar) 50'den fazla yapı evresi kalıntılarından meydana gelmiştir. Bunun üstünde de antik Yunan (Truva VIII) ve Roma kenti (Truva IX) İlion'nun kalıntıları, en üstte ise Bizans Dönemi yerleşmesi (Truva X) yer almaktadır. Böylece 15 metreden daha yüksek olan yapay bir tepe meydana gelmiştir.

Altın Üste Doğru Truva'nın On "Kenti":

Truva I-III, Denizsel Truva Kültürü (yaklaşık MÖ 2920-2200):

Söz konusu bu kültürün dağılım alanı, Marmara Denizi'nin kıyıları ve bu sınırlar içindeki adalara kadar yayılmaktadır. Ticari ve kültürel ilişkiler ise Akdeniz'in içlerinden (Malta), Güneydoğu Avrupa'ya (Bulgaristan) ve Anadolu'ya (Eskişehir Bölgesi), hatta Orta Asya'ya kadar (Afganistan) uzanmaktadır.

Truva I (yaklaşık MÖ 2920-2550= İlk Tunç Çağı II): 14 yapı evresine sahip en eski yerleşme, köyümsü yapısına rağmen, pek çok kez yenilenen ve güçlendirilen, kaba taşlardan yapılma savunma duvarlarına sahiptir (Şekil-8).

Şekil-8: Truva I Dönemi yerleşim planı

Dörtgen kuleli güney ana kapısı, Küçük Asya'nın mimarlık tarihi açısından en önemli giriş sistemidir. "Schliemann Yarması"nda yan yana dizili uzun evler bulunmuştur (Fotoğraf-3).

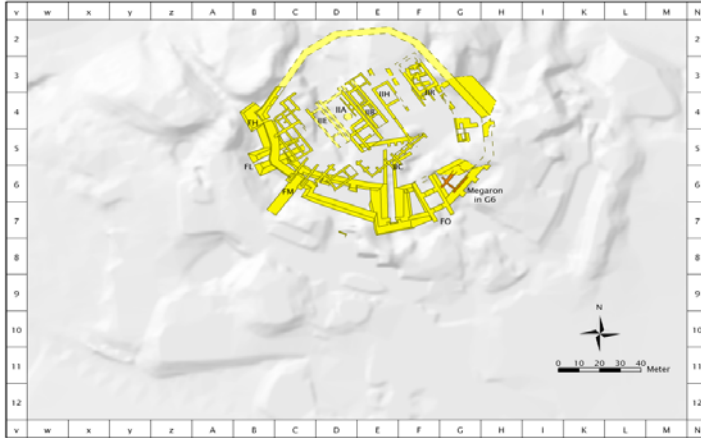

Fotoğraf-3: "Schliemann Yarması"ndaki Truva I kalıntıları (*megaron* evleri)

Bunlar arasında özellikle bir tanesi (ev 102) boyutları ve biçimiyle en eski *megaron* yapısı olarak kabul edilir. Dönemin ana geçim kaynakları tarım, hayvancılık ve balıkçılıktır. Koyu kahverengi-siyah, kısmen beyaz kazı bezekli çanak çömlekleri el yapımıdır.

Truva II (yaklaşık MÖ 2550-2250) = İlk Tunç Çağı II): Kalesiyle, uzak bölgelerle ilişkisi olan önemli bir hükümdarlık yerleşmesidir. 9000 metrekarelik bir alana yayılan kalesi, 330 m uzunluğundaki savunma duvarları, eğimli bir alt taş temel üzerine kerpiçten örülmüş, kısmen 6 metre yüksekliğindedir. Kale içindeki,

Yunan anteli tapınağının öncüsü olarak kabul edilen, etkileyici, sağlam yapılı, ön girişi olan uzun planlı evler (=“*megaron*” yapı tipi) kült ve toplantı yapıları işlevi görmüşlerdir (Şekil-9).

Şekil-9: Truva II Dönemi Planı

Söz konusu bu binalar, giriş yapısı (*propylon* II) ve bir revakla sınırlanmaktadır. Anıtsal giriş binalarıyla güneydoğu ve güneybatı kapıları, önünde taş döşeli ve yan korkulukları görülmektedir. Yanık saray ve idare binalarının yıkıntıları arasında ve üstünde 20’den fazla “hazine buluntusu” (bunların arasında “Priamos’un Hazinesi” olarak adlandırılan buluntu gurubundan sonra) ortaya çıkmıştır. Yapı evresi süresince üç büyük yangın felaketi tespit edilmiştir (Fotoğraf-4). Buluntular, dört bir yana uzanan ticaret ilişkilerini belgeler ve o döneme kadar Mezopotamya ve Mısır dışında pek rastlanılmayan üstün bir işçilik gösterirler. Truva’da oldukça çok bulunan ve kalıp dökümü seri metal silah üretimine işaret eden (yani askeri güç için) kalayın çok uzak yerlerden getirilmiş olması (Orta Asya?) gerekmektedir. Sarı- kırmızımsı çanak çömlek üretiminde kullanılan çömlekçi çarkının yoğun bir şekilde uygulanmış olması da dikkat çekicidir.

Bu evrede şarap üretiminin dağılımı ile ilişkilendirilen uzun gövdeli, çift kulplu kupalar (*depas amphikypellon*) yaygın olarak görülmekte. Bu “yanmış kent” tarihöncesi arkeolojisinin en çarpıcı anıtlarından biridir.

Fotoğraf-4: Truva II Dönemi rampası ve kale duvarları

Bu kalıntılar önceleri Schliemann tarafından Homeros'un anlattığı Truva/İlios kalıntıları olarak kabul edilmiştir. Ancak, kazılar ilerledikçe Schliemann, elde edilen yeni bilgilerin ışığı altında ölümünden kısa bir süre önce, günümüzdeki bilgilere göre 1250 yıllık olan bu yanlışını kabul etmiştir.

Kalenin güneyinde ise, etkileyici ahşap savunma sisteminin çevrelediği 90,000 metrekairelik bir aşağı kent bulunmaktadır. Bu savunma sisteminden geriye ise sadece, giriş bölgesinde, ana kayaya oyulmuş temel çukurları negatif izler olarak kalmıştır.

Truva III (yaklaşık MÖ 2250-2200 = İlk Tunç Çağı II):

Bu tabakadaki buluntular Truva II buluntularından pek farklı değildir. Bu da bize kültürel bir devamlılığın olduğunu göstermektedir. Kalenin içindeki yapılar birbirine daha bitişik ve daha küçük olarak inşa edilmiştir. En az dört evreden oluşan tabakalanma hızlı bir geçişe işaret etmekte olup, büyük bir yangın felaketiyle son bulmuştur. Bu durum o dönemdeki yaşam koşullarının zorlaştığına işaret etmektedir. Bir olasılıkla bazı "hazine buluntuları" bu tabakalara aittir.

Truva IV / V, Anadolu Truva Kültürü (yaklaşık MÖ 2200-1740/30); **Truva IV / V** (= İlk Tunç Çağı III / Orta Tunç Çağı'nın Başlangıcı):

Kale yerleşmesi gittikçe 18.000 metrekairelik bir alana yayılmıştır. Truva IV dönemine ait üst üste 7 yangın evresi tespit edilmiştir. Truva V dönemi de pek çok yapı evresine sahiptir. Truva IV'de ekonomik koşullar değişmiştir. Beslenmedeki av hayvanı oranı daha da artmıştır. Maddesel kültürde İç Anadolu etkisi belirgin olmakla beraber çanak çömlekteki değişiklikler ani değildir. Yaygın formlar, insan yüzü tasvirli kaplardır. "Depas amphikypellon" türü kaplar da bu dönemde görülmektedir. Çoğunlukla ortak duvara sahip, düz damlı yan yana inşa edilmiş evlerde (Anadolu Yerleşim Şeması) tespit edilen kubbeli fırınlar beslenme alışkanlıklarının değiştiğine işaret etmektedir. Son yapı evresi yangınla tahrip olmuştur.

Truva VI, Truva Yüksek Kültürü (yaklaşık MÖ 1740/30-1180):

Truva VI (yaklaşık MÖ 1740/30-1300 = Orta Tunç Çağı/Geç Tunç Çağı, Homeros'un Truva'sı ya da (W)İlios / Taru(w)isa -Wilusa olduğu sanılan kent (Şekil-10).

Şekil-10: Truva VI Dönemi Planı

Truva VI döneminde, Truva'nın en gelişkin evresi söz konusudur. Hititlerde Wilusa olarak adlandırılan Truva, yani (W)İlios, artık bir yönetim ve ticaret kenti olarak tanımlanabilir. 20.000 metrekairelik bir alanı kapsayan kalesi ile bu yepyeni bir beylik ve krallık merkezi kurulurken eski yapılar dikkate alınmamıştır.

Söz konusu bu kent, Hisarlık tepesindeki o döneme kadar olan yerleşmeler ve 100 km’lik alanda şimdiye kadar araştırılmış ya da araştırılmamış yerleşmeler arasında büyüklüğü (ve aynı zamanda önemiyle) tektir. Kent, coğrafik konumuyla Doğu Akdeniz politik sistemi içinde çok önemli bir yere sahipti. Dikdörtgen taşlardan örülmüş, 4-5 m genişliğinde, 6 m yüksekliğindeki savunma duvarları kule ve *bastiyon*larla güçlendirilmiştir. Bunun üstünde ise kerpiç bir üst yapı vardı ve böylece duvarların yüksekliği 10 metreye ulaşıyor olmalıydı. Özellikle dikkati çeken ise “testere dişi” duvar tekniğidir. Teknik olarak oldukça yüksek olan ve dalga biçimli taş örgüsüne sahip (büyük bir ihtimalle depreme karşı yapılmış) bu duvarlar, 200x300 m’lik bir alanı çevrelemektedir (Fotoğraf-5).

Kaleye birçok farklı kapı ve geçişten girilebiliyordu; ana giriş ise bir kule ve onun önündeki taş *stellerden* (=dikey olarak yerleştirilmiş taş bloklar) korunan güney kapısıydı. Taş döşeli bir yol höyüğün merkezine gidiyordu. Kale içi yapıları, sur duvarları arkasında, daire biçimli teraslar üzerinde yükselmektedir. Sur duvarlarının iç kısmında ve kent merkezinin (*Akropolis*) kenar bölümlerinde yer alan, bazıları iki katlı, büyük binalar (ve *megaronlar*) bulunmaktadır. Bu binaların en önemlilerinden biri, düzgün kesilmiş taşlarla örülmüş, dik duvarları ve taş payeleri ile VIE evidir. Duvarlarında ikinci katın ahşap hatıllarının oturduğu delikleriyle VIF evi ve bir zamanlar iki katlı olan, ‘L’ planlı, testere dişli çıkıntılı, eğimli duvarları ile VIM evi ve batıdaki VIA *megaronu* da dikkati çeken yapılardandır. Burada, tek başına saraylardan oluşan bir sistemin olduğu ortaya çıkmaktadır (Şekil-11).

Fotoğraf-5: Truva VI kalesi ve doğu girişi (doğudan görünüş)

Büyük saray yapılarının kent merkezinde yer aldığı sanılmaktadır. Söz konusu bu saray yapılarının kalıntıları MÖ 3. yüzyılda, Athena Tapınağı’nın (Truva VIII) yapımı sırasında tamamen ortadan kaldırılmıştır. Hiç kuşkusuz bir merkezi güç tarafından planlanmış bu etkileyici yapılar topluluğu, Dörpfeld’in başkanlığında kazılmış ve yine onun tarafından Homeros’un Truva’sı/İlios’u (MÖ 13. yüzyıl) olarak yorumlanmıştır. Bu tabakanın son yapı evresi şiddetli bir depremle tahrip olmuştur.

Truva Projesi kapsamında 1988 yılından beri 2. bin Truva kalesine ait aşağı kenti arama çalışmaları yoğunlaştırılmıştır. Bu çalışmalarda, kalenin yaklaşık 400 metre güneyinde, büyük bir ihtimalle savaş arabalarına karşı, ana kayanın içine oyularak yapılmış U biçimindeki bir savunma hendeği ile çevrili aşağı kent saptanmıştır.

Aşağı kentin kuzeybatı bölümü büyük alanlarda yapılan kazılarla araştırılmış ve birbirine oldukça yakın planlanmış geniş alandaki bir yerleşmeye işaret eden, yeteri kadar bina kalıntısına farklı bölgelerde

rastlanmıştır. Kale ve aşağı kent yerleşmesi toplam 300.000 metrekarelik bir alanı kapsamaktadır. Bu dönemdeki nüfus ise 7000 olarak tahmin edilmektedir.

Şekil-11: Truva VI Dönemi rekonstrüksiyonu

Çanak çömlekli ölü yakma ve iskelet gömü geleneğine ait kalıntılar, kalenin yaklaşık 550 metre güneyinde, hendeğin dışında bulunmuştur. Beşik Koyu'ndaki (Truva'nın yaklaşık 8 km güneybatısında) aynı döneme ait benzeri bir mezarlık da tespit edilmiştir. Bir deprem felaketiyle sona eren mezarlık, yüzyıl süren politik gerginlikler sonunda terk edilmiştir.

MÖ 3. binden itibaren işleyen yapay mağara, bu dönemde de kullanılmıştır. Burası ve diğer kazı sonuçları, bu yerin, Hitit beylik kenti Wilusa ile özdeşleştirilmesini onaylar niteliktedir. Truva / Wilusa'nın MÖ 2. bin yüksek kültür dünyasına ait olduğu fikri ilk kez 1924 yılında İsviçreli Emil Forrer tarafından ortaya atılmış ve son on yılda, en önemli Eski Anadolu (Hititoloji) uzmanları tarafından farklı yeni (arkeolojik olmayan) tezlerle de desteklenmiştir.

Truva VI - geç ve Truva VII (=VIIa):

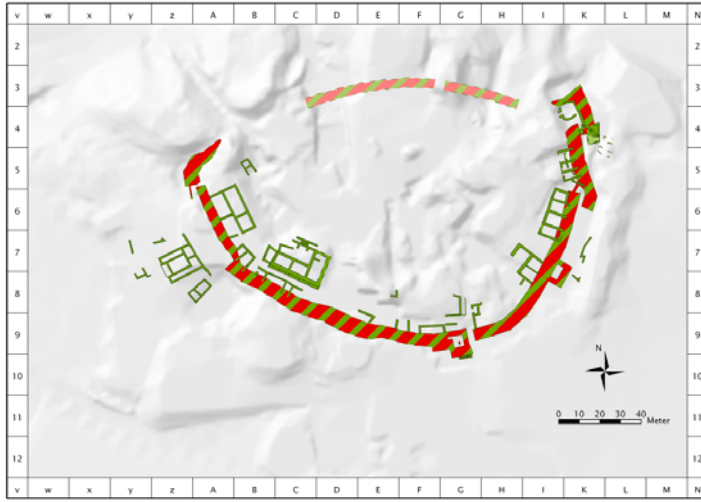
Maddesel kültür anlamında aynıdır. Bir depremin neden olduğu felaket sonunda, aynı insanlar geri dönerler. Bundan sonra, Achiyawa (başkent Theben ile birlikte?) ve Hititler arasındaki (başkent Hattuşa ile birlikte) güç kavgasında Truva'nın önemi daha da artar. Her yerde inşa çalışmaları, savunma duvarları yapılır, depolar hazırlanır ve devlet antlaşmaları imzalanır. MÖ 13. yüzyıl buradaki coğrafi bölge içinde, pek çok olayın ve gerginliğin yaşandığı bir dönemdir. Dörpfeld, geç de olsa yaptığı tabakalanmaların hatalı olduğunu kendisi de anlar ve VIIa'nın VIi, hatta VIIb1'in VIj olarak değiştirilmesini önerir. Yeni bilgiler ışığında bunların doğru olduğunu anlamaktayız.

Amerikalı kazıcılar ise yangınla yıkılmış Truva VIIa kentini “Truva” yani İlyada'daki “İlios” ile özdeşleştirmişlerdir.

Truva VII (=Truva VIIa) (yaklaşık MÖ 1300-1180 = Son Tunç Çağı, Homeros'un Truva'sı ya da (W)İlios / Taru(w)isa / Wilusa olduğu kabul edilen kent (Şekil-12):

Bir deprem sonucunda büyük oranda tahrip olan kent, yerleşmenin eski halkı tarafından yeniden kurulur ve kale içinde depolama mahzenleri yapılır. Eski yapı kalıntıları ve özellikle de savunma sistemi kullanılmaya devam edilir ve hatta bazı ekler de yapılır (kuleler, yollar). Maddesel kültür kalıntıları hiçbir kesintiye işaret

etmemektedir; tam tersine “zenginliğin” arttığı izlenimi vardır. Ancak gergin durum her yerde hissedilmektedir; örneğin daha önce açık olan girişler kapatılmıştır.

Şekil-12: Homeros'un anlattığı Truva ile özdeş olduğuna inanılan Truva VII (VIIa) kenti

Yerleşme, düzenli bir şekilde hem kale içinde hem de kale dışında gittikçe kalabalıklaşmaktadır. Truva dışındaki yerleşmelerle, Beşik Mezarlığı'nın terk edilmiş olması da bu duruma uymaktadır. Farklı metotlarla yapılan hesaplamalar sonucunda, bu döneme ait çevrenin 10.000'e yakın insanı besleyebilecek durumda olduğu, buna bağlı olarak Truva'nın zorunlu olduğunda bu kadar bir nüfusa sahip olabileceği tahmin edilmektedir (Şekil-13).

Şekil-13: Homeros Truva'sı ve çevresinin rekonstruksiyonu

Yaklaşık 100 yıl sonra Truva / Wilusa kenti, MÖ 1180'lerde yıkılır, ama bu seferki tahribata bir savaş neden olmuştur.

Truva VII (=Truva VIIb1) Geçiş Dönemi (yaklaşık MÖ 1180-1130= Erken Demir Çağı'na Geçiş):

Oldukça kısa olan bu geçiş döneminde hem eski gelenek devam ettirilmiş, hem de buna başka bazı basit öğeler eklenmiştir. Yerleşme büyük bir olasılıkla başka bir akraba kültür tarafından üstlenilmiştir. Çömlekçi çarkının kullanılmasından yüzyıllar sonra yeniden el yapımı çanak çömlek dikkat çekici bir oranda ortaya çıkmıştır. Eski kalıntıların özünden kenti yeniden kurma işi, kendilerini hâlâ “Truvalı” hisseden “aşağı tabaka insanları” tarafından gerçekleştirilmiştir. Yerleşme yeni bazı tahribatlarla sona erer.

Truva VIIb2 ve Truva VIIb3, (kısmen) Balkan Etkisindeki Truva Kültürü (yaklaşık MÖ 1150-950 = Erken Demir Çağı):

Truva VIIb'nin 2 ve 3. evrelerindeki eski geleneğe karşın, bilinçli olarak yeni öğeler de geliştirilmiştir. Çark yapımı çanak çömleğin yanı sıra, birdenbire dikkat çekici oranda, tipik özellikleri Kuzeydoğu Balkan ve Batı Karadeniz Bölgesi'nden bilinen el yapımı malzeme ortaya çıkmaktadır. Söz konusu bu çanak çömlekler yiv ve memecik bezeklidirler. Küçük planlı yapıların inşası kalenin iç kesimiyle, kalenin hemen dışındaki alanda yoğunlaşmaktadır. Truva VIIb2 evresinde duvarların alt bölümleri dikey ve düzensiz olarak örülmüş taşlarla (*orthostatlar*) örtülmüştür. En azından bir başka evrenin daha izlerine (VIIb3) rastlanmıştır.

Hiatus? (yaklaşık MÖ 950-720/700):

Böyle bir dönemden söz etmek gerekirse, Truva'nın sadece 250 yıllık dönem için çok zayıf bir yerleşme gördüğü, belki de burada sadece oturulduğu söylenebilir. Bu durum kalede bir kutsal alanın olmadığı anlamına gelmemektedir. Sonuç olarak Truva bir harabe izlenimi yaratmış olmakla beraber, Son Tunç Çağı'nın kale duvarları hâlâ etkileyiciliğini korumaktadır.

Truva VIII, Yunan İlion'u (yaklaşık MÖ 700-85= Arkaik Dönem'den Hellenistik Dönem'e kadar):

Büyük oranda terk edilmiş kentin kutsal alandaki en eski yapısı, MÖ 700'den sonra, Homeros'un yaşadığı çağda gelen Aiol bölgesi Yunanlıları tarafından inşa edilmiştir (Fotoğraf-6). Adak hediyelerinin gösterdiği gibi, burası sadece Homeros'un yaşadığı dönemde değil, aynı zamanda ondan önce de "kutsal" bir kent olarak kabul görmüştür. Yüzyıllarca devam eden fakir bir dönemden sonra, burası, özellikle MÖ 3. yüzyıldan itibaren, Truva savaşının geçtiği "kutsal İlion kenti" olarak bilinçli bir şekilde saygı görür ve kaledeki Athena Tapınağı ve onun dışında, batıdaki kutsal alanla yüceltilir. Bu tür merkezi bir tapınak yapısından geriye pek fazla bir şey kalmamıştır. Sadece mermer ve dikdörtgen sunakların temelleri ve de 9 500 metrekarelik dikdörtgen kutsal alanı çevreleyen görkemli çevre duvarı (*temenos*) günümüze kadar ulaşabilmiştir. Daha sonra ise tapınak yapımı sırasında, Truva VII ve VI'nın merkezi ve yukarı kesimlerindeki son kalıntılar da yıkılmıştır.

Fotoğraf-6: Truva VIII döneminden itibaren Kutsal Alan olarak işlev gören alan

İlion, bir kent birliği içinde bölgenin politik ve dini merkezi haline gelmiştir. Güneyde ise Truva VI/VII aşağı kentin kalıntıları üzerinde düzenli yeni bir aşağı kent kurulmuştur. Burası MÖ 3. yüzyılın sonlarında dik açılı caddeleri olan, yerleşmesi 3,2 km uzunluğundaki savunma duvarına sahip planlı bir kent halini almıştır. "Kutsal İlion Kenti" MÖ 85 yılında Romalı komutan Fimbria tarafından tümüyle yıkılmıştır.

Truva IX Roma İlion'u / İlium (MÖ 85-yaklaşık MS 500):

Ait olduğu hanedanın kökeninin Truva'ya uzandığını (Aeneas) kabul eden İmparator Augustus döneminde, Athena Tapınağı yeniden yapılmıştır. Kentin her yerinde inşa ve restorasyon çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Yeni bir küçük tiyatro (*odeion*) yapılır ve bu yapı daha sonra İmparator Hadrian ve Caracalla tarafından restore ettirilir (Fotoğraf-7). Onun hemen yanında mozaik döşemeleri olan bir spor ve hamam kompleksi (sadece bir bölümü günümüze kadar ulaşmıştır); tapınak alanının kuzeybatısında ise büyük bir tiyatro (arazideki formu görülebilmekte) yaptırılır. Aşağı kent genişletilerek, önceki kare yerleşim sistemi (*insula*) birçok kere yenilenmiş ve 3,6 km'lik bir savunma duvarıyla çevrilmiştir. Zaman içinde pek anlam taşımayan bir yerleşme haline dönüşen kent, MS 500'lerdeki en az iki depremle yıkılmıştır.

Büyük Konstantin MS 4. yüzyılın başlarında başkentini İlium'a taşımayı tasarlamış ve bu amaçla da şehirdeki imar çalışmalarını başlatmıştır. İlion'a su, İda Dağı'nın yamaçlarından su kemerleri ve toprak künklerle getirilmiştir. Romalılara ait mezarlık ise kentin güneydoğusunda yer almaktadır.

Fotoğraf-7: Roma Dönemi kalıntıları - Odeon, hemen sağında Bouleuterion (Meclis Binası)

Truva X, Bizans İlion'u (özellikle MS 12. ve 13. yüzyıl):

Daha MS 4. yüzyılın ortalarında İlion bir rahiplik merkezidir. MS 500'lü yıllardaki deprem felaketlerinden sonra, ilk kez MS 12. yüzyılın sonlarında yeni bir yerleşimin izlerine rastlanmaktadır. Özellikle Yunan-Roma kutsal alanının olduğu yerle, eski kent yerleşmesinin sınırındaki çok sayıda mezar buluntusu, yerleşmenin yoğunluğunu dolaylı bir şekilde göstermekte. MS 14. yüzyılın sonunda ise Osmanlıların fetihleri sonrasında yerleşme kesin olarak sona erer.

5.3 Varlığın Değeri ve Önemi

İlion adıyla da bilinen Truva'nın Antik Çağ'da Truva Savaşı'yla özdeşleştirilmesinin kesin olarak ne zaman başladığı bilinmiyor, ama en azından MÖ 5. yüzyıla kadar bu görüşün aktarıldığını, Kserkses'in MÖ 480'de Batıya yaptığı seferi keserek Truva'ya yapmış olduğu geziden anlıyoruz. O dönem dünyasına hükmetmek için yola çıkan Pers kralı, Doğu topraklarından Batı topraklarına, yani Grek yurduna akın etmeden önce Truva'yı ziyaret eder ve o 'kutsal yerde' 1000 tane inek kurban eder. Bu ziyaret bize Truva'nın konumuyla ilgili çok önemli konuya işaret etmektedir: Truva, Avrupa ve Asya arasındaki en kolay geçiş noktasında bulunmakta ve bu nedenle de hem Batı'ya hem de Doğu'ya ait aitmiş gibi kabul edilebilmektedir. Kserkses'in bu yere gösterdiği özenden, Truvalıları Asyalı, yani Doğulu olarak kabul ettiği çıkarılabilir. Ama Persler yıllar sonra Makedonyalı Büyük İskender tarafından yenilgiye uğratılır. Büyük İskender'de MÖ 334'de bu kutsal topraklara duygusal bir gezi (sentimental journey) gerçekleştirir. Büyük İskender, Gelibolu Yarımadası'ndaki Protesilaos'un mezarında kurbanlar kestirdikten sonra, bu kez Çanakkale Boğazı'nı Batı'dan Doğu'ya doğru geçerek Truva ovasına gelir. İlion'a çıktıktan sonra Athena Tapınağı'nda kurbanlar

kestirip, kahramanlar için içki adakları sunar. Daha sonra kendi silahlarını ana tanrıça tapınağına asar ve tapınakta Truva Savaşı'ndan beri korunmakta olan silahlardan bazılarını alır. Bu silahlara duyduğu saygı öylesine büyüktür ki, Doğu seferinde onları hep yanında taşır. Büyük İskender, Truva'yı yeniden görkemli bir kent yapma sözünü yerine getiremeden ölür. Ancak MÖ 300'lerde başka pek çok zengin kişi kentin kalkınıp geliştirilmesi için önemli miktarda para yardımı yaparlar. Bunun sonucu olarak da kentte büyük çapta inşa çalışmaları gerçekleştirilir. İlion'da ön yüzünde Akha ve Trualılar arasındaki savaşı anlatan sahnelerin olduğu yeni bir Athena Tapınağı yapılır. Kentin kuzeyinde ise yaklaşık 8000 bin kişilik büyük bir tiyatro inşa edilir. Athena Tapınağı'nda Truvalı kahramanlara kurbanlar adanmakta, kentin merkezi olan agora da Truva Savaşı'nı temsil eden ikili mücadeleler yapılmakta, tiyatrodaki ise Truva üzerine oyunlar oynanmaktadır. Bu dönemde Truva açıkça Batı'ya yönelmiştir. Özellikle de Vergil'in İlyada destanının devamı olarak yazdığı Eneas destanı kendinden sonraki Batı edebiyat ve sanatında derin izler bırakır.

5.4 Bilimsel Çalışmalar

Büyük servet sahibi Alman tüccar Heinrich Schliemann (1822-1890) 40'lı yaşlarından sonra arkeoloji ile ilgilenmeye başlamış ve çocukluğundan beri etkilendiği İlyada destanında adı geçen Truva kentinin yerini bulmak için yollara düşmüştür. Sonunda destanda adı geçen kentin Hisarlık Tepe'de aranması gerektiğine karar vermiştir. Ancak Schliemann'ın başlattığı çalışmalardan önce, 17. yüzyıldan beri Çanakkale bölgesinde yaşayan Calvert ailesinden, İngiliz konsolosu Frank Calvert (1828-1908), Hisarlık Tepesi'nin bir höyük olduğunu anlamış ve 1863'ten başlayarak küçük çaplı kazılarla buranın Truva olduğunu ispatlamaya çalışmıştır (Fotoğraf-8).

Truva'daki çalışmalarına Calvert'den yardım alarak başlayan Schliemann, 1870'teki ilk sondajından sonra, büyük çaptaki kazılarını 1871-73, 1878, 1879, 1882 ve 1890'da gerçekleştirilmiştir.

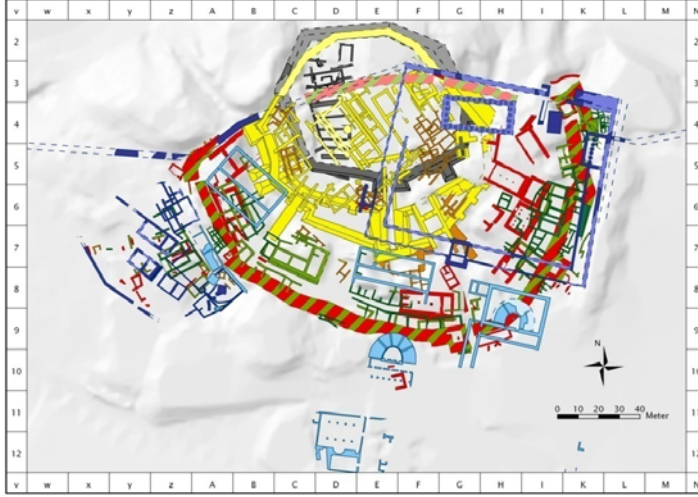
Fotoğraf-8: 1890'daki Hisarlık Konferansı. Sol altta F.Calvert, onun hemen yanında Osman Hamdi Bey. Sol üstten dördüncü Schliemann

Schliemann'ın 1890'daki ani ölümünden sonra, kazıları, çalışma arkadaşı, mimar Wilhelm Dörpfeld (1853-1940) 1893 ve 1894 yıllarında, Schliemann'ın karısı Sophia Schliemann'ın parasal desteğiyle yürütmüştür (Fotoğraf-9).

Fotoğraf-9: Dörpfeld kazıları (1893)

Schliemann, amaçlarına ulaşmadaki hırsı nedeniyle yaptığı kazılarda Truva'daki pek çok kültür tabakasını tahrip etmekle kalmamış, aynı zamanda 1873 yılında bulduğu "Priamos Hazinesi" başta olmak üzere pek çok Truva eserini yurt dışına kaçırması nedeniyle, haklı olarak bir "hazine avcısı" olarak suçlanmıştır. Ancak kazılarının son döneminde hatalarını anlamış; Frank Calvert ve Wilhelm Dörpfeld'in tespit ettiği arkeolojik tabakalanmayı kabul etmiştir. Bu açıdan Truva kazıları, tarih öncesi arkeolojisinin başlangıç yeri olarak da kabul edilmektedir. Hisarlık'ta yapı evreleri, özellikle Dörpfeld'in gözlemlerine dayanılarak, aşağıdan yukarıya doğru I'den IX'a kadar numaralanmıştır (Şekil-14).

Şekil-14: Schliemann, Dörpfeld, Blegen ve Korfmann kazılarına göre Truva tabakaları

Calvert, Schliemann ve Dörpfeld'in gerçekleştirdiği 19.yy kazı buluntuları, İstanbul, Atina ve Berlin müzelerine dağılmıştır. Berlin'deki toplam 10 bini aşkın buluntunun bir kısmı ise eğitim amacıyla 37 üniversite ve müze koleksiyonuna hediye edilmiştir. II. Dünya Savaşı sonrasında, aralarında "Priamos Hazinesi"nin de olduğu pek çok Truva buluntusu Berlin'den kaybolmuştur. Yaklaşık 50 yıl sonra, bu buluntuların, o dönemde Rus askerleri tarafından "savaş ganimeti" olarak Puşkin ve Petersburg'da

götürüldüğü anlaşılmıştır. 1998’de Moskova’da sergilenen Truva hazineleri halen Moskova’daki Puşkin Müzesi’nde bulunmaktadır (Fotoğraf-10).

Fotoğraf-10: Schliemann’ın 1873 yılında bulduğu ve Priamos Hazinesi” olarak adlandırdığı Hazine A, şu anda Moskova Puşkin Müzesi’nde bulunmaktadır.

Dörpfeld’den sonra, 20. yüzyıldaki Truva kazıları 1932-1938 yılları arasında, Cincinnati Üniversitesi’nden (ABD) Carl W.Blegen (1887-1971) tarafından gerçekleştirilmiştir (Fotoğraf-11). Bu kazılarda dönemin en modern kazı teknikleri kullanılmış ve höyük, 46 yapı katına ayrılmıştır. Bu kazılar sonrasında Blegen’in 1950’li yıllarda yaptığı yayınlar, Anadolu ve Ege arkeolojisinin en önemli başvuru kaynağı olmuştur. Blegen dönemi kazı buluntuları, İstanbul ve Çanakkale Arkeoloji Müzeleri’nde bulunmaktadır.

Fotoğraf-11: Carl W. Blegen 30’lu yıllardaki Truva kazılarında

50 yıllık bir aradan sonra yeni dönem Truva kazıları 1988 yılında Tübingen Üniversitesi’nden Manfred O. Korfmann (1942-2005) tarafından başlatılmıştır (Fotoğraf-12). Korfmann’ın 2005 yılındaki ani ölümüne kadar devam ettirdiği çalışmalarda, kazı ile beraber onarım ve belgeleme çalışmalarına da ağırlık verilmiştir. Truva kalesi içindeki çalışmalarda, eski kazılardan kalma tabakalanma sorunları çözülmüş, ayrıca kale dışında yürütülen yüzey araştırması ve kazılar sayesinde Truva’nın, Truva I’dan Truva VII dönemine kadar

bir aşağı kente sahip olduğu anlaşılmıştır. Böylece Truva'nın şimdiye kadar sanıldığından 10 kat daha büyük bir yerleşme olduğu ortaya konulmuştur.

Fotoğraf-12: Manfred O. Korfmann 1988-2005 yıllarında Truva kazılarını yönetti

Ayrıca, Truva'da bulunan ilk yazılı belge olan Luwi dilindeki mühür, Truva ve Hitit İmparatorluğu arasındaki ilişkilerin biraz daha anlaşılabilir hale gelmesi sağlanmış ve uzun yıllardır tartışılan, Hitit metinlerindeki “(W)ilusa, İlios (Truva) özdeşliği yönündeki tezi güçlendirmiştir.

Aşağı kentteki savunma sistemi (hendek ve aşağı kenti savunma duvarı) ve Truva ovasındaki jeomorfolojik araştırma sonuçları, hem ören yerinin hem de doğal çevrenin Homeros'un İlyada'da anlattığı Truva ve çevresiyle büyük ölçüde örtüştüğü sonucunu ortaya çıkarmıştır.

6. Dünya Miras Alanı'nın Korunmasında Mevcut Durum

Truva Arkeolojik Yerleşmesi'nde yapılan incelemeler ve görüşmelerle tespit edilen sorunlar, “Dünya Miras Alanları İle İlgili Ulusal Sistemden Kaynaklanan Sorunlar” ve “Alan Düzeyinde Sorunlar” olmak üzere iki ayrı bölümde açıklanacaktır.

6.1 Dünya Miras Alanları İle İlgili Ulusal Sistemden Kaynaklanan Sorunlar

6.1.1 Dünya Miras Alanı'nın Sınırları

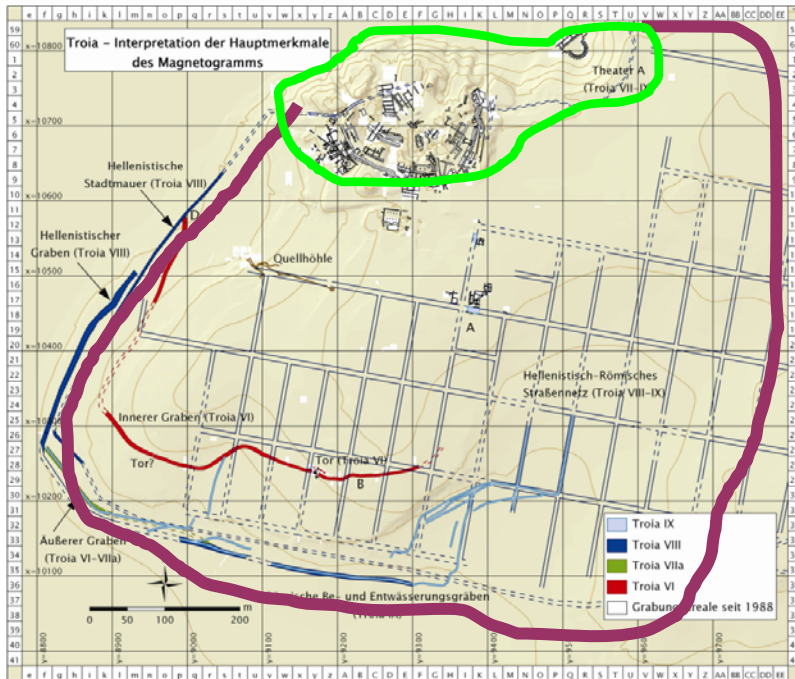
Truva ören yeri, 1968 yılında Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 3925 sayılı kararıyla korumaya alınmıştır. Ancak bu dönemdeki koruma alanı, yani ören yeri sınırları sadece kalıntıların olduğu yerlerle sınırlı kalmıştır.

1971 yılında Orman Bakanlığı Milli Parklar Dairesi tarafından yapılan Troya Tarihi Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Planı'nda, Truva ören yerini de kapsayan alan genişleterek, yeni bir koruma sınırı belirlenmiştir. Daha sonra ise, 1981 yılında Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Kurulu, sit alanı ve Truva ören yeri giriş ve çıkış kapısındaki parsellerin kamulaştırılması ve tel örgüyle çevrilmesi kararını almıştır. Bu kararla ören yeri sit sınırları daha önceki sınırlara göre biraz daha da genişlese de, aşağı kenti kapsamaktan uzak kalmıştır. Bu nedenle aşağı kent kalıntılarının olduğu alan, Kalafat Köyü'nün başlangıcına kadar, yoğun bir şekilde tarım alanı olarak kullanılmıştır. Hatta kimi zaman köylüler, kendilerine engel olan büyük taşları çıkartarak, mimari kalıntılara zarar vermişlerdir. Yine uzun yıllar, kısmen halen tarım yapılan alana gitmek için, traktörlerle Truva ören yerinin içinden geçilmiştir. 1991 yılında mülga Kültür Bakanlığı, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü tarafından gelişme planı, alanın söz konusu sınırlarını

yeniden tanımlanmış, kamulaştırılması gerekli arazileri birinci, ikinci öncelikli kazı alanlarını, turizm tesis alanlarını, yeni yol güzergâhlarını yeniden belirlemiş de olsa, 1981 yılı sınırları somut olarak değişmemiştir. Ancak Truva kazı ekibinin çaba ve önerileri ve Edirne Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 26.5.1995 tarih ve 2414 no.lu kararı ile Truva ören yerinin 1. derece sit sınırları yeniden belirlenmiştir. Böylece kalenin güneyindeki aşağı kenti kapsayan alan, 1. dereceden koruma alanı ve ören yeri sınırı olarak belirlenmiştir (Fotoğraf-13 ve Şekil-15). Daha sonrasında çit alanı genişletilerek aşağı kent korumaya alınmıştır, ancak özel mülkiyet sorunu çözülmediği için, bu alanda yoğun tarım büyük oranda devam etmektedir. Prof. Korfmann'ın 1988'de başlattığı yeni dönem kazıları bu alana doğru kaymıştır.

Fotoğraf-13: 1981 yılında çekilen çitli koruma alanı sınırı (güneyden)

Şekil-15: Truva'nın koruma alanları (yeşil 1981; mor 1995 koruma sınırları)

6.1.2 Yönetim Yapısı

Truva ören yeri idari olarak, Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlıdır. Bu nedenle de ören yerinden, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü ve bunun alt birimi olan Çanakkale Müze Müdürlüğü sorumludur.

Ancak, Truva ören yerini kapsayan Troya Tarihi Milli Parkı'nın idari yapısının "müdürlük" biçiminde olmaması nedeniyle, Çevre ve Orman Bakanlığı Çanakkale Doğa Koruma ve Milli Parklar Şube Müdürlüğü tarafından il genelindeki diğer koruma alanları ile birlikte yönetilmektedir.

İdari olarak ise, Troya Tarihi Milli Parkı, Çanakkale İli Merkez ve Ezine ilçeleri sınırları içinde kalmaktadır. Toplam olarak 13.350 ha'lık bir alanı kapsayan park sınırları içerisinde merkez ilçeye bağlı, Kumkale, Halileli, Tevfikiye, Çıplak ve Kalafat; Ezine İlçesi'ne bağlı Yeniköy bulunmaktadır. Merkez İlçeye bağlı İntepe ve Gökçalı ile Ezine İlçesi'ne bağlı Mahmudiye, Üvecik, Pınarbaşı ve Taştepe yerleşmelerinin bir bölümü, park sınırları içinde yer almaktadır.

Alan yönetimi konusunda her iki bakanlık da yasaların kendisine verdiği yetki ve sorumluluk içinde hareket ediyor olsa da, bu durum aynı zamanda alan yönetiminde çok başlılığı yaratmakta, kimi zaman da yetki ve sorumluluklar konusunda bazı eşgüdüm sorunlarının ortaya çıkmasına yol açmaktadır.

6.1.3 Yönetim Planı

Truva Arkeolojik Yerleşmesi'ne ilişkin bir yönetim planı bulunmamaktadır.

6.1.4 Ziyaretçi Yönetimi

Troya Tarihi Milli Parkı'nın planlanmış üç ayrı girişi olmasına rağmen, bu girişler henüz kontrollü ve buna bağlı olarak da ücretli değildir.

Truva ören yeri ziyaretçisi iki ayrı girişte elektronik turnike sistemiyle kontrol edilmektedir.

Kültür ve Turizm Bakanlığı verilerine göre, Çanakkale'ye 2005 yılında gelen toplam ziyaretçi sayısı 743.404'tür. Bunun ören yeri ve müzelere göre dağılımı ise aşağıdaki gibidir (Çizelge-3):

Çizelge-3: Çanakkale İli'nde ziyaret edilen turistik yerler ve 2005 yılındaki ziyaretçi sayıları

Ziyaret edilen yer	Ziyaretçi sayısı
Çanakkale Arkeoloji Müzesi	6.808
Truva	583.457
Assos	85.914
Kilitbahir Kalesi	65.046
Apollon Tapınağı (Gülpınar)	1.636
Alexandria Troas	543
Toplam	743. 404

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı

Bu sayılardan, Çanakkale'ye gelen ziyaretçilerin büyük bir çoğunluğunun Truva'yı görmek için geldiği anlaşılmaktadır.

Ören yerinde bilimsel çalışmalara yönelik bir kısım geçici ve kalıcı yapılar mevcuttur. 1988'de başlayan yeni dönem araştırmalarında ören yeri içinde, kazı döneminde 1992 yılından itibaren kazı ekibinin kaldığı barakalar bulunmaktadır (Fotoğraf-14).

Fotoğraf-14: Truva ören yerindeki kazı ekibinin kullandığı barakalar (18 adet)

Kalıcı yapılar arasında, büyük bir kısmı kazı ekibi büro ve çalışma mekânı olarak kullanılan Carl Blegen'in 30'lu yıllarda yaptırdığı binalardır (Fotoğraf-15). Taş olarak inşa edilmiş bu yapılar, kazı ekibi tarafından korunmakta, düzenli bir şekilde bakımı yapılmaktadır. Kalıcı yapıların bir bölümü, ziyaretçilere yönelik olarak bilgi odası olarak kullanılmaktadır. Bir bölümü de, kazı bekçilerinin kullanımındadır.

Geçici yapılar arasında, yeni dönem kazılarında çıkan, ama müzelik değeri olmayan eserlerin saklandığı ve sadece kazı döneminde Müze Müdürlüğü denetiminde açılan 12 adet taşımalık bulunmaktadır.

Fotoğraf-15: Kazı ekibinin kullandığı kalıcı yapılar ve taşımalıklar

1988'de başlayan yeni dönem Truva kazıları kapsamında, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın izni ile ziyaretçilere yönelik çalışmalar arttırılmıştır. Bu çalışmalar kapsamında öncelikle bir bilgi odası yapılmış, daha sonra ziyaretçilerin ören yerindeki kalıntıların üstünden geçerek dolaştıkları gezi yolu, ahşap bir yol ile yenilenmiştir. Böylece ören yerindeki kalıntılar korunmuştur. Yine bu sistem içerisinde üç dilde hazırlanmış, hava koşullarına dayanıklı bir bilgilendirme pano sistemi gerçekleştirilmiştir (Fotoğraf-16).

Fotoğraf-16: Ören yerindeki bilgilendirme panoları

Böylelikle ziyaretçilerin ören yerini rehberle ya da rehbersiz doğru bir şekilde anlaması sağlanmıştır. Bu bilgilendirme panolarında, eski ve yeni kazı sonuçları anlaşılabilir bir dille rekonstrüksiyon çizimleriyle birlikte sunulmaktadır.

Ayrıca, 2005 yılında vefat eden kazı başkanı Prof. Manfred O. Korfmann'ın yine üç dilde (Türkçe, İngilizce, Almanca) hazırladığı ören yeri gezi rehberi ile ziyaretçilere bu bilgileri yazılı şekilde sağlayabilme olanağı sunulmuştur. Söz konusu bu rehberde, bilgilendirme panolarının yeri ve gezi yolunun işaretli olduğu bir plan da birlikte sunulmaktadır, ziyaretçilerin ören yerinde bilinçli bir şekilde dolaşması sağlanmıştır (Şekil-16).

Şekil-16: Truva ören yeri gezi planı

6.1.5 Bilgi, Eğitim ve Dünya Miras Alanı'na İlişkin Toplumsal Farkındalık

6.1.5.1 Bilgi

Çanakkale il merkezinden itibaren Truva yönünde Milli Park ve ören yerini işaret eden yönlendirici levhalar mevcuttur. Ancak bu levhaların hiçbirinde Truva'nın Dünya Miras Alanı olduğuna ilişkin bir işaret yoktur. Milli Park'ın ana giriş kapısında da böyle bir bilgi ya da işaret bulunmamaktadır (Fotoğraf-17).

Fotoğraf-17: Milli Park girişi

Yalnızca biletli giriş yeri olan turnikeleri geçince, ören yerinin girişinde bulunan alandaki bilgilendirme levhasında UNESCO ve Dünya Mirası Merkezi'nin amblemleri yer almaktadır (Fotoğraf-18).

Fotoğraf -18: Ören yeri girişindeki bilgilendirme levhası

Ayrıca, kazı enformasyon salonunun girişinde Truva'nın UNESCO Dünya Miras Listesi'ne alındığını belirten ve buraya ait Türkçe, Almanca ve İngilizce çok kısa bilgi içeren bir levha bulunmaktadır (Fotoğraf-19).

Fotoğraf-19: Truva'nın UNESCO Dünya Miras Listesi'nde yer aldığını belirten ve kazı enformasyon salonu girişinde bulunan levha

Ören yerinin girişinde daha önce kazı ve evi belli bir süre de müze olarak kullanılmış olan bir bina şimdi "Truva Kazısı Enformasyon Salonu" olarak kullanılmaktadır. İçinde Truva'nın maketi, cam mekân içinde buluntulardan örnekler ve çok sayıda bol resimli bilgilendirme levhaları, haritalar, çizimler, planlar mevcuttur. Bu salonun girişinde de iyi hazırlanmış bilgilendirme levhaları bulunmaktadır. Ancak, ören yeri girişindeki ve içindeki bilgilendirme panolarından hava koşullarına dayanıklı olarak yapılmayan kimi levhaların yıprandıkları görülmektedir (Fotoğraf-20).

Fotoğraf-20: Levhaların bir kısmı yıpranmıştır

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın internet sitesinde ise Uluslararası Faaliyetler bölümünün UNESCO kısmında "Dünya Miras Listesi'nde Türkiye" başlığı altında Dünya Miras Alanı hakkında kısa bir bilgi verilmektedir.

6.1.5.2 Eğitim ve Dünya Miras Alanı'na İlişkin Toplumsal Farkındalık

Dünya Miras Alanı'nda yapılan görüşmelerde kişilerin, alanın özelliği konusundaki farkındalığını ölçmek amacıyla sorular sorulmuştur. Bu sorulardan en önemlisi; sorunun yöneltildiği kişinin, yaşadığı ya da ziyaret ettiği alanın Dünya Miras Alanı olduğunu bilip bilmediğidir. Sorulan bu sorunun karşılığında alınan yanıtlar aşağıdaki çizelgede yer almaktadır (Çizelge-4):

Çizelge-4: Alanın özelliği konusundaki farkındalık

Görüşülen kişiler	Kişi sayısı	Geldiği yer	DMA olduğunu bilip-bilmediği	
			Biliyor	Bilmiyor
Turist grubu	20	Japonya	18	2
Turist grubu	24	Japonya	20	4
Turist grubu	11	Almanya	11	-

Ancak, Çanakkale'de yaşayanlar arasında Truva'nın Dünya Miras Alanı listesinde yer aldığı, Truva ile doğrudan ilgili kişiler dışında çok fazla bilinmemektedir.

6.1.6 Dünya Miras Alanı'nın Korunması Amacıyla Alınan Kararlar

Truva Arkeolojik Yerleşmesi, "1. Derece Arkeolojik Sit Alanı" statüsüne sahiptir. Bunun yanında Dünya Miras Alanı, Truva Milli Parkı'nın bir bölümünü oluşturmaktadır. Milli Park'ın Uzun Devreli Gelişim Planı onaylanarak plan hükümleri yürürlüğe girmiştir.

6.1.7 Finansal Kaynaklar ve Yatırımlar

Ören yerinin, UNESCO Dünya Miras Alanı Listesi'ne girmesinden sonra, bununla bağlantılı olarak finansal bir kaynak sağlanmamıştır. 1988 yılından itibaren Tübingen Üniversitesi'nden (Almanya) Prof. M.O. Korfmann'ın 2005 yılında ölümüne kadar, ölümünden sonra da yine aynı üniversiteden Prof. E. Pernicka tarafından yürütülen, kazı, restorasyon ve bilimsel çalışmalar için gerekli olan parasal kaynağın tümü, Türkiye dışından, farklı kişi ve kuruluşlardan sağlanmaktadır. Ana destekleyiciler olarak, Siemens Türk A.Ş., Çanakkale Tübingen Truva Vakfı ve Tübingen Üniversitesi göze çarpmaktadır.

6.1.8 İzleme

Truva Arkeolojik Yerleşmesi'nde mevcut uygulamaların etkilerini izleyen, denetleyen ve başarılı olup-olmadıklarını anlamaya yarayacak herhangi bir izleme programı hazırlanmış değildir.

Ancak 1972 yılında imzalanan Dünya Miras Sözleşmesi'nden doğan uluslararası yükümlülükler doğrultusunda taraf ülkelerin her altı yılda bir Dünya Miras Merkezi'ne sunmak zorunda oldukları periyodik raporlama yapılmaktadır.

6.2 Alan Düzeyinde Sorunlar

Truva Arkeolojik Yerleşmesi'nin güncel durumunun saptanmasına yönelik olarak yapılan araştırma ve gözlemlerin sonuçları ile ilgi gruplarıyla yapılan görüşmelerden elde edilen bilgiler neticesinde genel bir değerlendirme yapıldığı takdirde, Dünya Miras Alanı'nın sit alanı ve aynı zamanda Milli Park olması nedeniyle, koruma konusunda yasal bakımdan güçlü bir şemsiye altında olduğunu söylemek mümkündür. Bununla birlikte, Dünya Miras Alanı'nın korunması konusunda bazı sorunlar da mevcuttur. Bu sorunlara aşağıda değinilmeye çalışılacaktır.

6.2.1 İdari Sorunlar

6.2.1.1 Ziyaretçi Yönetim Planı Eksikliğinden Kaynaklanan Sorunlar

Ören yerinin giriş kesiminde hizmet birimlerinin olduğu alanda otopark, hediyelik eşya satış birimi, kazı enformasyon salonu ve tuvalet bulunmaktadır. Dünya Miras Alanı'nı yıl içinde, özellikle de yaz aylarında

ziyaret eden ziyaretçi sayısının çokluğu göz önüne alındığında, bu alandaki olanakların ziyaretçiler için yeterli düzeyde olduğu söylenemez. Ziyaretin yoğun olduğu yaz aylarında tuvaletler ihtiyaca cevap vermekten uzak ve mevcut haliyle de işlevsel değildir (Fotoğraf-21).

Fotoğraf-21: Truva’da bulunan tuvaletler ihtiyaca cevap verememektedir

Ören yerinin giriş kesiminde hizmet birimlerinin bulunduğu alandaki çevre düzenlemesi Truva’nın niteliği ile uyumlu değildir.

1988’de başlayan yeni dönem Truva kazıları kapsamında, Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın izni ile ziyaretçilere yönelik çalışmalar arttırılmıştır. Bu çalışmalar kapsamında öncelikle bir bilgi odası yapılmış, daha sonra ziyaretçilerin ören yerindeki kalıntıların üstünden geçerek dolaştıkları gezi yolunun bir kısmı, ahşap bir yol ile yenilenmiştir. Böylece ören yerindeki kalıntılar korunmuştur.

6.2.1.2 Yönetim Planı Eksikliğinden Kaynaklanan Sorunlar

Truva Arkeolojik Yerleşmesi’nin alan yönetiminden, sit alanı ve Dünya Miras Alanı olması nedeniyle Kültür ve Turizm Bakanlığı, Milli Park olması nedeniyle de Çevre ve Orman Bakanlığı sorumludur. Alan yönetimi konusunda her iki bakanlık da yasaların kendisine verdiği yetki ve sorumluluk içinde hareket ediyor olsa da, bu durum aynı zamanda alan yönetiminde çok başlılığı ve kimi zaman da yetki ve sorumluluklar konusunda bazı karışıklıkların ortaya çıkmasına yol açmaktadır.

1996 yılında Milli Park kararı alınmış olmasına ve 2004 yılında yeni Master Plan’ı yapılmış olmasına rağmen, yasal olarak yapılması zorunlu düzenlemeler halen gerçekleştirilememiştir.

6.2.1.3 Müze ile İlgili Sorunlar

Truva’da 1980/81 yıllarına kadar, 1932-1938 yılları arasında kazı çalışmalarında bulunmuş Amerikalı kazı ekibi tarafından inşa edilen kazı evi içerisinde, küçük bir müze bulunmaktaydı. Bu eski ve her açıdan son derece yetersiz müze binası, özellikle yıkılmaya yüz tutmaya başladığından dolayı kapatılmıştır. Truva hazinelerinin kaybolmadığı, savaş sonrası Rusya’da alıkonulmuş olmasının resmi olarak açıklanmasından sonra, bu eserlerin ve dünyanın çeşitli yerlerindeki 50 adet farklı koleksiyonda ve müzede bulunan diğer Truva buluntularının gelecekte nerede korunması gerektiği sorunu uzun zamandır tartışma konusudur.

Genel kabul gören evrensel ilke, buluntuların ait oldukları yani ortaya çıkarıldıkları yerde sergilenmesidir. Fakat bu anlayış, bu yerde amaca uygun bir müze donanımının varlığını gerektirmektedir. Buluntuların ait

oldukları yere dönmesi konusundaki beklentiler ancak bundan sonra ciddi bir şekilde değerlendirilebilir. Sayıları yıldan yıla artan ve Truva’da bir müze beklentisi içerisinde olan ziyaretçiler ile 1988 yılından beri sürdürülen son Truva kazılarında ortaya çıkarılan yeni buluntular nedeniyle, 90’lı yıllar boyunca Truva’da yeni bir müze kurulması konusundaki talepler gün geçtikçe daha da bir yoğunluk kazanmıştır. Yerli ve yabancı basın yayın organlarının konuya olan ilgisi bu durumun en iyi göstergesidir.

Truva’da bir müze kurulması konusu gündeme geldiğinden bu yana müze kuruluşu ile ilgili pek çok toplantı yapılmış, görüşmelerde ve girişimlerde bulunulmuş ancak bu toplantı ve görüşmelerden bugüne kadar henüz somut bir sonuç alınamamıştır. Diğer taraftan Truva ören yeri ve Troya Tarihi Milli Parkı’na yönelik koruma çalışmalarının düğüm noktası Truva Müzesi olduğu gerçeği de göz ardı edilmemelidir. Son yıllarda yoğunlaşan çabalar sonucunda uzun bir süreden beri yapımı planlanan “Truva Müzesi” ile ilgili olarak “Yeni Truva Müzesi Uluslararası Yarışmasına” ilişkin protokol Kültür ve Turizm Bakanlığı, Çevre ve Orman Bakanlığı ile Çanakkale Valiliği arasında imzalanmıştır.

6.2.1.4 Güvenlik

Truva’da güvenlik yeterli değildir. Ören yerindeki Truva Projesi ve Çanakkale Tübingen Truva Vakfı’na ait depo, kazı evleri ve bürolar, Truva Projesi ve Truva Vakfı’nın iki bekçisi ile sağlanmaktadır. Giderleri Truva Projesi ve Truva Vakfı tarafından sağlanan personel, ören yerindeki söz konusu alanların gece ve gündüz güvenliğini sağlamaktadırlar.

Ayrıca, alanda Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından görevlendirilmiş 5 güvenlik, 5 temizlik elemanı ile 5 DÖSİMM işçisi bulunmaktadır.

Truva’da Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü’ne ait herhangi bir güvenlik görevlisi bulunmamaktadır.

6.2.1.5 Alanda Yapılan Çalışmalarla İlgili Sorunlar

Truva ören yerindeki 130 yıldan beri sürdürülen kazı çalışmaları sonucunda, ören yerindeki farklı dönemlere ait çeşitli kalıntıların ortaya çıkarılması mümkün olmuştur. Özellikle Hellenistik ve Roma Dönemi yapılarında kullanılan kumtaşının, doğal koşullarda çabuk tahrip olması, bu dönem kalıntılarının korunmasından büyük sorunlar yaratmaktadır. Yine Truva’ya özgü çok tabakalı ören yeri, ören yerinde konservasyon ve restorasyonu zorlaştırmaktadır.

Ören yerinin tümünü kapsayan bir yürüme yolu olmadığı için, ziyaretçilerin arkeolojik kalıntıların üzerinde yürümesi, kimi yerlerde tahribata yol açmaktadır (Fotoğraf-22/23 ve 24).

Fotoğraf-22: Ören yerinin tümünü kapsayan bir yürüme yolu yoktur

Fotoğraf-23: Kalıntıların korunmasında sorunlar yaşanmaktadır

Fotoğraf-24: Yürüme yollarının yetersizliği tahribata yol açmaktadır

Yeni dönem kazılarında ortaya çıkartılan taş, kerpiç ya da sadece kerpiç mimari örnekleri koruma çatısı ile korunmaya çalışılsa da bu maalesef yeterli değildir (Fotoğraf-25).

Fotoğraf-25: Koruma çatısı yetersiz kalmaktadır

6.2.2 Sosyal ve Ekonomik Sorunlar

6.2.2.1 Dünya Miras Alanı'nın Korunmasında İlgili Grupları Arasındaki İletişim ve İşbirliği

Dünya Miras Alanı'nın korunması ve geliştirilmesi konusunda ilgi grupları arasında tam bir iletişim ve işbirliğinin olmadığı izlenimi edinilmiştir. Bu iletişimsizlik ve işbirliği eksikliği, ilgi gruplarının kendi içindeki kurum, kuruluş ve kişiler arasında olabildiği gibi farklı ilgi grupları arasında da mevcuttur.

6.2.2.1.1 Karar Vericilerin Korumaya İlişkin Görüşleri

Karar vericilerle yapılan görüşmelerde, bu grubun Dünya Miras Alanı'nın korunmasıyla ilgili yaptıkları başlıca çalışmalar, tespitler ve sorunlara ilişkin görüşler aşağıda özetlenmiştir:

- Truva, Çanakkale turizmüne önemli bir katkı sağlamaktadır.
- Truva'nın Dünya Miras Alanı listesinde bulunduğunun daha çok vurgulanması için çalışmalar yapılmalıdır.
- Çıkarılan eserlerin değerlendirilmesi için uzun süredir karara bağlanmamış müze yapım konusu ivedilikle gündeme alınmalı ve başlamalıdır.
- Milli Park'taki uygulamalarda doğal çevrenin korunmasına özen gösterilmelidir.
- Dünya Miras Alanı'nın daha iyi korunması gerekmektedir.
- Dünya Miras Alanı görsel açıdan daha etkileyici hale getirilmelidir.
- Truva'da daha geniş kapsamlı kazılar yapılmalı ve çıkarılan eserler restore edilmelidir.
- Dünya Miras Alanı'nda ziyaretçi merkezi bir zorunluluktur.
- Truva ile Arkeoloji Müzesi arasında bir bağlantı kurulmalıdır.

6.2.2.1.2 Kolaylaştırıcıların Korumaya İlişkin Görüşleri

Kolaylaştırıcılarla yapılan görüşmelerde, bu grubun Dünya Miras Alanı'nın korunmasıyla ilgili yaptıkları başlıca çalışmalar, tespitler ve sorunlara ilişkin görüşler aşağıda özetlenmiştir:

- Truva ören yerinin kısa ve uzun vadede düzenli bir şekilde onarımı, korunması ve ziyaretçilere anlaşılabilir bir şekilde tanıtılabilmesi için, gerekli düzenlemelerin yapılması gereklidir.
- Dünya Miras Alanı kararı olana kadar geçerli olan koruma çitinin, aşağı kentin en dış sınırına kadar genişletilmesi, söz konusu alan içinde kalan özel mülkiyete ait parsellerin öncelik sırasına göre kamulaştırılması tamamlanmalıdır.
- Koruma sadece Truva ören yeri ile sınırlı kalmamalı, Troya Tarihi Milli Parkı'nı da kapsamalıdır.
- Ziyaretçi merkezinin ivedilikle yapılması sağlanmalıdır.
- Belediye, kent içinde Truva tanıtımı ile ilgili çalışmalar yapmalı, halkı Truva'nın Dünya Miras Alanı olduğu konusunda bilgilendirmelidir.
- Çanakkale'deki STK'ların Truva'nın tanıtımı konusunda yardımcı olmaları beklenmektedir.
- Truva ile ilgili her konuda önemli etkileri olacak Truva Müzesi ile ilgili çalışmaların bir an önce başlatılması gereklidir.

6.2.2.1.3 Yararlanıcıların Korumaya İlişkin Görüşleri

Yararlanıcılarla yapılan görüşmelerde, bu grubun Dünya Miras Alanı'nın korunmasıyla ilgili yaptıkları başlıca çalışmalar, tespitler ve sorunlara ilişkin görüşler aşağıda özetlenmiştir:

- Ziyaretçi merkezinin olmaması ve temel ihtiyaçların tam olarak sağlanamaması sıkıntı yaratmaktadır.
- Truva'nın tanıtım eksikliği giderilmelidir.
- Truva tanıtım açısından çevresi ile bir bütün halinde değerlendirilmelidir.
- Yerli ziyaretçiler için giriş ücreti yüksek gelmektedir.

6.2.2.2 Sit Alanındaki Arazi Mülkiyet Yapısına İlişkin Sorunlar

Arazi sahipliğine ilişkin en önemli sorun, Milli Park içindeki yaygın özel mülkiyettir. Yörenin temelde korunmuş olmasına karşın, kamu denetiminde arazilerin tarım amaçlı kullanıma dönüştürülmesi de sürmektedir. Truva Milli Parkı'na ilişkin çalışmalar daha 70'li yıllarda yapılırken bir arazi politikası geliştirilmemiş, sadece sınır belirlenmesi ve sit tanımlamalarıyla yetinilmiştir. Bu durum gelecekte bölgenin turizme kazandırılmasında büyük bir sorun olarak ortaya çıkacaktır.

Son yıllarda Truva arkeolojik sit alanı genişletilmiş olmakla beraber, ziyaretçilerin gezdiği Truva Kalesi dışındaki aşağı kentin büyük bir kısmı özel mülkiyettedir. Milli Park sınırları içinde beş farklı mülkiyet söz konusudur. Bunlar içinde özel mülkiyete konu alanlar en yüksek yer tutarken, bunu orman ve hazine mülkiyetindeki (tescil harici) alanlar izlemektedir. Yörenin temelde korunmuş olmasına karşın, kamu denetiminde arazilerin tarım amaçlı kullanıma dönüştürülmesi de sürmektedir.

7. Çalıştay

7.1 Çalışma Grubu

Adı	Kurumu	Çalıştay'daki görevi
Yrd. Doç. Dr. Ekin Kozal	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi	Moderatör
Yrd. Doç. Dr. Rüstem Aslan	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi	Raportör
Yusuf Kartal		Üye
Beyza Atmaca		Üye
Süleyman Erte	Kumkale Belediye Başkanı	Üye
J. Yb. Hüseyin Özarslan	Jandarma Genel Komutanlığı, KOM Daire Başkanı	Üye
İsmail Kansız	İl Kültür ve Turizm Müdürü	Üye
Tevfit Kekeç	Çanakkale Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Bölge Kurulu Müdürü	Üye
Fatih Keskün	Çanakkale Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Bölge Kurulu Üyesi	Üye
Yalçın Balcı	Doğan Yayın Holding Yönetim Kurulu Üyesi	Üye
Burcu Özdirlik	Fransız Şehircilik Enstitüsü Üyesi	Üye
Bernart Henri Nicot	Paris Şehircilik Enstitüsü Üyesi	Üye

7.2 Truva Arkeolojik Yerleşmesi Çalıştay Raporu

7.2.1 Dünya Miras Alanları İle İlgili Ulusal Sistemden Kaynaklanan Sorunlar Hakkında Görüşler ve Çözüm Önerileri

7.2.1.1 Koruma Bölgesi

Dünya Miras Alanı, Milli Park içerisinde yer aldığından ‘Koruma Bölgesi’ mevcuttur ve Milli Parklar Mevzuatı’na göre koruma altındadır. Ancak 1996 yılında Milli Park kararı çıkmasına ve 2003 yılında yeni Master Planı yapılmasına rağmen Milli Park sınırları içerisinde hiçbir uygulama yapılmamaktadır. Tevfit Kekeç’in verdiği bilgiye göre Master Planı’nın Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından revize edilmesi söz konusudur. Bu revizyon çalışmasında Milli Park’ın içindeki tüm kültür ve tabiat varlıklarının Çevre ve Orman Bakanlığı’nın yönetimine katılması gündemdedir. Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın bu yönetime dahil edilmemesi nedeniyle bu uygulamaya Çanakkale Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Bölge Kurulu itiraz etmiştir. Truva Kazıları Başkan Vekili Yrd. Doç. Dr. Rüstem Aslan ile İl Kültür ve Turizm Müdürü İsmail Kansız bu itirazı yerinde bulmuş ve bu alanın şimdiye kadar olduğu gibi Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın denetiminde olmasının uygun olduğunu belirtmişlerdir. Sonuç olarak Çevre ve Orman Bakanlığı’nın uzmanlık alanının kapsamı dışında olması nedeniyle Troya Tarihi Milli Parkı yönetiminin Kültür ve Turizm Bakanlığı’na bırakılması katılımcıların ortak görüşüdür.

Kumkale Belediye Başkanı Süleyman Erte, Milli Park içindeki köylerin alanlarının Milli Park nedeniyle daraldığını ve inşaat yapımındaki sınırlamalardan ötürü mağdur olduklarını belirtmiş, inşaat için gerekli olan imar planının maliyetinin Belediye’nin ve ilin bütçesini aştığını ve bu yüzden park içerisindeki uygulamaların zorluğunu dile getirmiştir. Ayrıca, Milli Park Mevzuatı’nın tarım ve hayvancılık alanlarında büyük zorlukları beraberinde getirdiğini eklemiştir.

Toplantıda Çevre ve Orman Bakanlığı temsilcisi bulunmamasından dolayı bu tartışmalarda bu bakanlıktan görüş alınamamıştır.

7.2.1.2 Yönetim Yapısı

Milli Park ve ören yeri hem Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın hem de Çevre ve Orman Bakanlığı’nın yetkisindedir. Kurumlararası iletişim olmamasından dolayı yetki karmaşası ve uygulamada sorunlar ortaya

çıkılmaktadır. Mevcut durumun iyileştirilmesi iki kurum arasındaki iletişimin geliştirilmesiyle gerçekleştirilebilir. Ancak Çevre ve Orman Bakanlığı'nın uzmanlık alanı dışında kalmasından dolayı Milli Park'ın yönetiminin Kültür ve Turizm Bakanlığı'na verilmesi uygun görülmüştür.

Milli Park'ın yönetimi ile ilgili bir sorumlu müdürlük veya komisyon mevcut değildir. Parkın belli bir plana göre bir müdürlük tarafından acil olarak yönetilmesi ve koruma altına alınması gereklidir.

7.2.1.3 Yönetim Planı

Mevcut bir yönetim planı bulunmamaktadır ancak Truva Projesi, 2008 yazında başlayacak ve 2009 yazında bitirilmesi planlanan Truva Ören Yeri'nin yönetimine ilişkin bir plan hazırlayacaktır. İl Kültür ve Turizm Müdürü İsmail Kansız, bu planın hayata geçirilmesinde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nün destek vereceğini belirtmiştir.

7.2.1.4 Finansal Kaynaklar

Truva'daki kazı ve bilimsel çalışmalar Truva Vakfı ve Tübingen Üniversitesi tarafından karşılanmaktadır. Ayrıca, Truva Ören Yeri'ndeki kazı evi ve kazı depolarının güvenliği Truva Projesi ve Truva Vakfı tarafından karşılanmaktadır. Sit alanının bakım ve güvenlik giderleri ise Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından karşılanmaktadır. Arkeolojik dokunun korunmasına yönelik herhangi bir kaynak bulunmamaktadır. Truva kazıları Başkan Vekili Yrd. Doç. Dr. Rüstem Aslan bakanlığın bu konuda kaynak ayırması gerektiğini vurgulamıştır.

7.2.1.5 Ziyaretçi Yönetimi

Yıllık ziyaretçi sayısı ile karşılaştırıldığında ören yerinde tuvalet ve benzeri hizmet tesislerinin yeterli olmadığı tespit edilmiştir. İl Kültür ve Turizm Müdürü İsmail Kansız, müdürlüğün düzenleme çalışmalarının ihale edildiğini ve önümüzdeki 2009 yazına kadar bitirileceğini belirtmiştir.

7.2.1.6 Bilgilendirme

Sit alanı içerisinde üç dilde yazılmış bilgilendirme levhaları mevcut olmasına rağmen daha da geliştirilmesinin faydalı olacağı Truva Kazıları Başkan Vekili Yrd. Doç. Dr. Rüstem Aslan tarafından belirtilmiştir. Ayrıca, bunların bakım ve onarımı ile gerektiğinde de yenilenmeleri şarttır. Sit alanı içerisine ören yerinin Dünya Miras Alanı olduğunu gösteren levhalar ve bayraklar rapor hazırlandıktan sonra birçok yere yerleştirilmiştir.

Karayolu ile Truva'ya ulaşım, İzmir- Çanakkale ve Çanakkale- İzmir yönlerinde yönlendirme levhaları konulmuş ve bu levhaların üzerinde Truva'nın Dünya Miras Alanı olduğu belirtilmiştir. Karayolları üzerindeki levhaların başka yönlerden (Gelibolu, Bursa) Çanakkale'ye gelişte de uygulanması önerilmiş ve İl Kültür ve Turizm Müdürü İsmail Kansız tarafından bu konuda ilk adımların yakın zamanda atılacağı sözü verilmiştir.

Çanakkale merkezde Truva'nın Dünya Miras Alanı olduğunu gösteren herhangi bir levha bulunmamaktadır. İl Kültür ve Turizm Müdürü İsmail Kansız, merkezde farklı yerlere bilgilendirme levhalarının konulması konusunda çalışmalara başlanacağını belirtmiştir.

İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından basılan Truva broşürlerinin Çanakkale bölgesindeki farklı turistik alanlarda da dağıtılması gerektiği konuşulmuş ve İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından uygun bulunmuştur.

Yaklaşık on yıldır Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından hazırlık çalışmaları devam eden Truva Müzesi, Truva'nın tanıtımında ve Truva bilincinin geliştirilmesinde büyük rol oynayacaktır.

7.2.1.7 Kadro Sorunu

Sit alanında görev yapan yeteri kadar güvenlik ve temizlik görevlisi bulunmakta ancak bu görevlilerin faaliyetleri sadece ziyaretçilerin gezi alanı ile sınırlı kalmaktadır. Bu nedenle sit alanının tümünün aktif olarak koruma ve bakım altına alınması gerekli bulunmuştur.

7.2.1.8 Arkeolojik Buluntuların Korunması

Kazılarda ortaya çıkarılan mimari kalıntıların zaman içinde çevre koşulları ve turizm nedeniyle tahrip olmasını engellemek amacıyla etkin bir şekilde koruma altına alınması gereklidir. Truva Kazıları Başkan Vekili Yrd. Doç. Dr. Rüstem Aslan, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın restorasyon ve konservasyon konusunda bütçe ayırması gerektiğini belirtmiştir.

7.2.1.9 İzleme

Yönetim yapısı başlığında önerilen müdürlüğün, yapılan ve yapılması planlanan çalışmaları takibi, denetimi ve sürekliliğini sağlaması öngörülmüştür.

7.2.2 Alan Düzeyinde Sorunlar Hakkında Görüşler ve Çözüm Önerileri

7.2.2.1 Güvenlik

Truva'nın güvenliği, Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı dört ve Truva Vakfı'na bağlı iki güvenlik görevlisi tarafından sağlanmaktadır. Jandarma Genel Komutanlığı, KOM Daire Başkanı J. Yb. Hüseyin Özarslan, son on yılda Çanakkale bölgesinde kaçakçılık suçlarının işlenmesine rağmen, Truva'da bu suça ilişkin kayda rastlanmadığını belirtmiştir. Ancak Truva Milli Parkı'nın güvenlik görevlileri olmaması dolayısıyla Milli Park sınırları içerisinde kaçakçılık faaliyetlerinin yapıldığı tespit edilmiştir.

Özarslan, kaçakçılık suçunun tespit edilmesinde suç tanımının yetersiz kaldığını belirterek 2863 sayılı yasadaki suç tanımının tekrar gözden geçirilmesi gerektiğini kaydetmiştir.

7.2.2.2 Ulaşım/Yol

Dünya Miras Alanı ile ilgili yol açısından bir sorun olmadığı ancak vasıta açısından sorun olduğu belirtildi. Çanakkale'den özellikle turizmin yoğun olduğu yaz aylarında münferit ziyaretçilerin Truva'ya ulaşmalarını sağlayacak düzenli seferlerin Çanakkale Belediyesi tarafından gerçekleştirilmesi önerilmiştir.

Erte, Gelibolu'dan Kumkale'ye günübirlik motor seferlerinin, Gelibolu ziyaretçilerinin Çanakkale anıtları gezileri sonrası Kumkale ve Truva'ya yöneltilebilecekleri belirtmiştir.

7.2.2.3 Toplumsal Farkındalık

Çanakkale bölgesinde toplumda Truva bilincinin zayıf olduğu bütün katılımcılar tarafından vurgulanmıştır. Bu konuda Doğan Yayın Holding Yönetim Kurulu Üyesi Balcı'nın ortaya attığı Truva'ya yakın bir yerde kurulabilecek bilgi merkezi projesi gündeme gelmiştir. Balcı, bilgi merkezinin üç mekânlı olabileceğini ve ileri teknoloji kullanılarak canlandırmalarla ziyaretçilere görsel ağırlıklı bilgi sunabileceğini söylemiştir. Balcı bu merkezin faaliyete geçmesiyle Çanakkale bölgesindeki halkta Truva bilincinin artacağını ummaktadır. Bu merkezin finansmanı özel sektör tarafından sağlanacaktır.

Buna ek olarak, Çanakkale'deki Truva bilincinin artmasında yerel kurumların ve yetkililerin (müze, üniversite, valilik, belediye, STK'lar vb) önemi de küçümsenmemelidir. Milli Eğitim Bakanlığı müfredatında bölgenin arkeolojik ve tarihi değerlerinin tanıtılması yer almasına rağmen uygulamada yetersizlik görülmektedir. Müzenin yönetmeliğinde de tanıtım faaliyetlerinin yapılmasının gerekli olduğu belirtilmesine karşın Çanakkale Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Bölge Kurulu Müdürü Tevfit Kekeç, müzedeki eleman yetersizliğinden dolayı müzenin bu görevi yerine getiremediğini söylemiştir. Müze ve Milli Eğitim müdürlerinin toplantıda bulunmaması nedeniyle bu konularda karar alınamamıştır.

Ören yerine giriş ücretlerinin pahalı olması yerli ziyaretçilerin ören yerine girmesine bir engel oluşturmaktadır. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın bu konuda yeni bir düzenleme yapması gerekli görülmüştür.

7.2.2.4 Müze-Ören Yeri İlişkisi

Ören yerine gelen ziyaretçi sayısı ile Çanakkale Arkeoloji Müzesi'ne gelen ziyaretçi sayısı karşılaştırıldığında, Arkeoloji Müzesi'nin Truva'nın büyük oranda gerisinde kaldığı görülmüştür. Çanakkale Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Bölge Kurulu Müdürü Tevfit Kekeç tarafından müzenin imkânlarının yetersiz olduğu belirtilmiştir. Kekeç, aynı zamanda ödenek ve kadro eksikliği dolayısıyla müzede yeni bir düzenlemenin mümkün olmadığını da söylemiştir.

Ören yerine gelen ziyaretçilerin ilgisini müzeye çekmek amacıyla ören yerine Çanakkale Müzesi ile ilgili bilgilendirme levhası konulması ve Çanakkale Müzesi'nde sergilenen Truva eserleri ile ilgili bir broşürün hazırlanması uygun görülmüştür. İl Kültür ve Turizm Müdürü İsmail Kansız bu konudaki çalışmaların yakın zamanda başlatılması gerektiğini ifade etmiştir.

Planlanan ören yeri yakınındaki Truva Müzesi ziyaretçilere eserleri yerinde sunarak ören yeriyle birebir bağlantı kurmalarını sağlayacaktır.

7.2.2.5 Sit İçindeki Alan Sorunları

Sit alanı sınırları içerisindeki en önemli sorun, alanın büyük kısmının özel mülkiyet içerisinde olmasından kaynaklanmaktadır. Bu alanlarda tarım yapılması nedeniyle arkeolojik doku tahrip edilmektedir. Bu sorun söz konusu alanların kamulaştırılması ile çözülebilir. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından önceki yıllarda kısmen yapıldığı gibi özel mülkiyetteki bütün alanların tahribatın büyüklüğünden dolayı acilen kamulaştırılması gerekmektedir. İl Kültür ve Turizm Müdürü İsmail Kansız, bu konuda bakanlığın bu konuda bütçe ayırmasının çok zayıf bir olasılık olduğunu belirtmiş, Truva Kazıları Başkan Vekili Yrd. Doç. Dr. Rüstem Aslan ise bu mali sorunu çözümlemek amacıyla ören yeri gelirlerinin küçük oranda da olsa kamulaştırma için ayrılmasını önermiştir.

Yürürlükteki mevzuata göre kamulaştırma ve takas yapılabilmesi için Koruma Amaçlı İmar Planı'nın yapılması gerekliliği ve bu planın maliyetinin yüksek olduğuna da işaret edilmiştir.

7.2.2.6 Bilimsel Çalışmalar

Son dönemdeki bilimsel çalışmalar Tübingen Üniversitesi tarafından yapılmakta ve kazı sonuç yayınları ağırlıklı devam etmektedir. Bilimsel çalışmaların yapılmasında müze depolarına ulaşmadaki işlemler çalışmaları olumsuz etkilemektedir. Bu işlemlerin kolaylaştırılması ve çabuklaştırılması gerektiği belirtilmiştir.

Planlanan Truva Müzesi araştırmacılara Truva buluntuları üzerinde, toplu halde çalışma olanağı sunacaktır.

7.2.3 Sonuçlar

- Truva Milli Parkı'nın yönetiminin Çevre ve Orman Bakanlığı'ndan alınarak Kültür ve Turizm Bakanlığı'na verilmesi
- Milli Park'ı yöneten bakanlık tarafından parkın yönetimini sağlamak için bir müdürlüğün ve müdürlüğe bağlı gerekli kadroların oluşturulması
- Yetkili kurum tarafından yönetim planı oluşturulması
- Truva projesi tarafından hazırlanması planlanan Master Plan'ın bakanlık tarafından uygulanmasını sağlamak
- Truva Ören Yeri'nin güvenliği, bakımı ve korunmasını sağlamak amacıyla finansman sağlanması

- Eğitim ve bilgilendirme çalışmalarının artırılması
- Truva Müzesi
 - Eserlerin yerinde sergilenmesi
 - Araştırmacılara yerinde çalışma imkânı ve mekânı sağlaması
 - Kazı depolarının genişletilerek daha modern hale getirilmesi
 - Ziyaretçilerin bölgede daha uzun kalmasını sağlaması, Milli Park'a olan ilginin artması ve bölgeye gelen gelirin yükselmesi
 - Ören yeri yönetimiyle ilgili sorunların müze yönetimi ile birlikte yerinde çözülmesi
 - Truva bilincinin oluşmasına katkı sağlaması

BÖLÜM – II

HATTUŞAŞ:HİTİT
BAŞKENTİ

1. UNESCO'nun Dünya Miras Alanı Tescil Kararı

Hattuşas: Hitit Başkenti, UNESCO Dünya Miras Komitesi'nin hazırladığı Dünya Miras Listesi'nde 1986 tarih ve 377 no. ile kayıtlıdır. Hattuşas'ın Dünya Miras Listesi'ne kabul edilme ölçütleri "kültürel" (i), (ii), (iii) ve (iv)'tür. Bu bağlamda Hattuşas: Hitit Başkenti;

(i) Aslan Kapısı'yla ve Kral Kapısı'yla şehrin surları, kabartmalarıyla Yazılıkaya benzersiz bir anıt örneği temsil eder (*The city's fortifications, along with the Lions' Gate and the Royal Gate and the Yazilikaya rupestal ensemble together with its sculptured friezes, represent unique artistic achievements as monument*);

(ii) Hattuşas milattan önceki 2. ve hatta 1. binyılın Anadolu'daki ve Kuzey Suriye'deki medeniyetleri etkilemiştir (*Hattusha exerted dominating influence upon the civilizations of the 2nd and even the 1st millenium B.C. in Anatolia and northern Syria*);

(iii) Bu politik ve dinsel önemi olan metropolitin sarayları, tapınakları, pazar yerleri, nekropolu başkent hakkında kapsamlı bir resim oluşturur ve kaybolmuş Hitit medeniyetine tanıklık eder (*The palaces, temples, trading quarters and necropolis of this political and religious metropolis provide a comprehensive picture of a capital and bear a unique testimony to the disappeared Hittite civilization*);

(iv) Hattuşas'taki bazı çeşitli binalar ve mimari yapılar çok iyi korunmuştur. Kral Sarayı, tapınaklar ve surlar (*Several types of buildings or architectural ensembles are perfectly preserved in Hattusha: the royal residence, the temples and the fortification*), biçiminde tescil edilmiştir.

2001 yılında ise, sayıları otuz bini bulan Hattuşas çivi yazılı belgeleri UNESCO'nun "The Memory of the World" (Dünya Belleği) Listesi'ne alınmıştır.

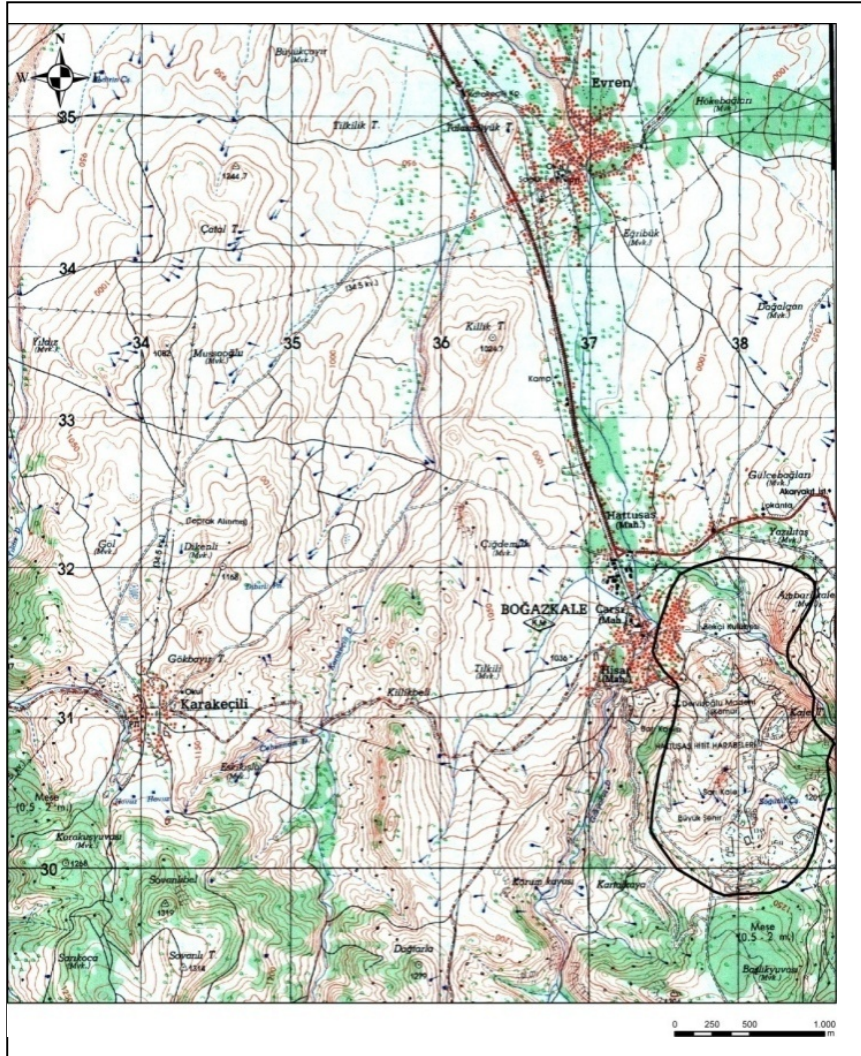
2. Araştırma Yöntemi

Dünya Miras Alanı'nın güncel durumunu tespit etmek amacıyla yürütülen çalışma üç aşamalı olarak gerçekleştirilmiştir. Alan çalışması öncesinde konu ile ilgili kaynaklar taranmış, alanın topografya haritaları ile uydu görüntüleri elde edilmiştir. 11-13 Nisan 2007 tarihleri arasında, Hattuşas'da arazi çalışması gerçekleştirilmiştir.

Arazi çalışmasında Dünya Miras Alanı'nda gözlemler yapılmış ve alan fotoğraflanmıştır. Ayrıca, alan üzerinde uygulama yetkisine sahip olan karar vericiler (Örneğin; Çorum Valiliği, Boğazkale Kaymakamlığı, Boğazkale Belediye Başkanlığı, Boğazköy ve Çorum müzelerinin müdür vekilleri, Milli Park yetkilileri gibi); Kolaylaştırıcılar (Örneğin; Hattuşas Kazı Başkanı gibi) ile Yararlanıcılar (Örneğin; Boğazkale halkı ve ziyaretçiler gibi) ile yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Arazi çalışması sonrasında toplanan tüm veriler değerlendirilmiş, CBS ortamında amaca yönelik haritalar ve arazi modeli oluşturulmuştur. Daha sonra sonuçlar raporlaştırılmıştır.

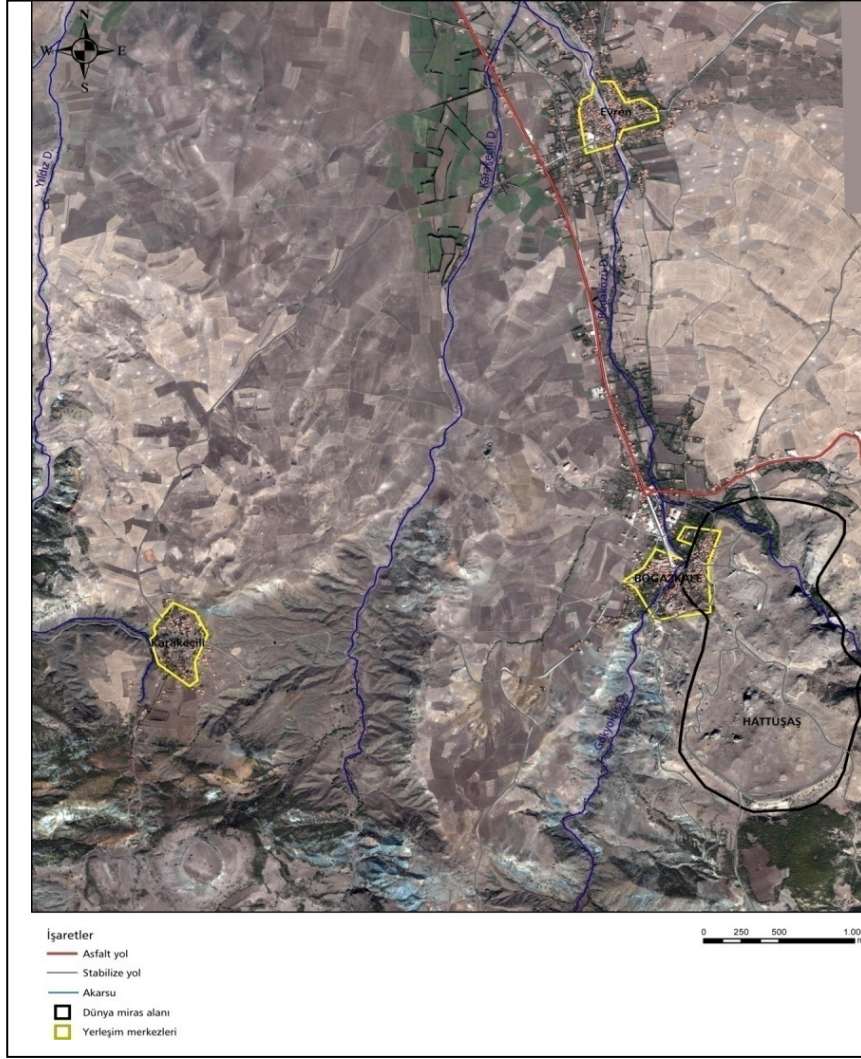
3. Coğrafi Konum

Hattuşaş Dünya Miras Alanı, İç Anadolu Bölgesi'nde Çorum İli'ne bağlı Boğazkale İlçesi sınırları içindedir. (Şekil-1).

Şekil-1: Dünya Miras Alanı'nın Boğazkale ilçe merkezindeki konumu ve sınırları

Dünya Miras Alanı'nın konumu, 40° 00' 50" kuzey enlemi ile 34° 37' 14" doğu boylamıdır. Boğazkale ilçe merkezi yerleşim yerinin doğu ve güneydoğu kesiminde yer alan Dünya Miras Alanı, Anadolu platosunun kuzey kesiminde, dağlarla çevrili geniş bir düzlüğün güney bitiminde, iki vadi arasındaki eğimli bir arazide yer almaktadır (Şekil-2 ve 3).

Şekil-2: Dünya Miras Alanı'nın uydu görüntüsü üzerindeki yeri

Şekil-3: Dünya Miras Alanı ve çevresinin fiziki haritası

Hattuşas, Çorum'a 82 km, Ankara'ya 208 km uzaklıktadır. Sungurlu-Çorum Karayolu'nun 7. km'sinden güneydoğuya döndükten 22 km sonra Dünya Miras Alanı'na ulaşılmaktadır (Şekil-4).

Şekil-4: Boğazkale ve Hattuşas'ın coğrafi konumu

Hattuşas'ın UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne alınmasında kentin çeşitli yerlerinde görülebilen MÖ 2. binyıl Anadolu mimarisinin en seçkin örnekleri ve başta Yazılıkaya olmak üzere yine o çağın sanatına, kültürüne dair fikir edindiğimiz kaya kabartmaları, kapı bloklarındaki kabartma tasvirler de etkili olmuştur. Hattuşas'a 2 km. mesafede olan, iki galeriden oluşan doğal kayalığın düzenlenmesi ve düzeltilen kaya duvarlarına Hitit Panteonu'ndaki tanrı ve tanrıçaların kabartmalarının işlendiği Yazılıkaya Kutsal Alanı, bir benzeri olmayan, Hitit sanatının, dinsel anlayışı ve kültürünün yansıtıldığı yerdir.

Kent kalıntılarının bulunduğu alanı batıdan ve güneyden çevreleyen, günümüze dek ulaşmış ya da restore edilmiş surlar ile onun üzerinde yer alan kent kapılarını oluşturan bloklardaki tasvirler de yine MÖ 2. binyılda o zamanın dünyasının kayda değer bir kısmına egemen olan bir imparatorluğun başkentine yakışır görüntü oluştururlar.

Sadece siyasal değil aynı zamanda dinsel ve kültürel bir merkez olan Hattuşas'ın çivi yazılı tablet arşivleri, MÖ 2. binyıl Anadolu'sunun tarihini ve kültürünü araştırmada başlıca kaynağı oluşturur. Bunun ötesinde Hititlerin büyük ilgi gösterdikleri Suriye'nin aynı dönemi için de kaynak niteliğindedir. Bu kent, Dünya Miras Listesi'ne alınma ölçütlerinden birinde de vurgulandığı üzere Anadolu'nun birçok yerinde olduğu gibi, onun sınırlarının dışında da bu gün izleri takip edilebilen uygarlıkları etkileyen bir medeniyetin merkezi olması dolayısıyla da dikkat çekicidir. Dünya Miras Alanı, 167,6 ha alanı kapsamaktadır.

4. Dünya Miras Alanı ve Çevresinde Sosyal ve Ekonomik Yapı

Hattuşas Dünya Miras Alanı, Boğazkale ilçe merkezi idari sınırları içindedir. Boğazkale yerleşim yerinin tarihçesi Hattuşas'la başlamaktadır. Hattuşas'da, Hititler, Frigler, Galatlar ve Roma/Bizanslılar yaşamıştır. Alanda 1071'den sonra ise Türk egemenliği başlamıştır.

Boğazkale'ye bugün yerleşenlerin kökenini Dulkadiroğluları Beyliği döneminde Anadolu'nun farklı kesimlerinden gelerek Hattuşas'ın eteğine yerleşenler oluşturmaktadır.

Önceleri bir köy olan ve Boğazköy adını taşıyan yerleşim yeri daha sonra idari açıdan köy tüzel kişiliğinden bucak tüzel kişiliğine çevrilmiş ve adı da Boğazkale olarak değiştirilmiştir. Boğazkale'de belediye örgütü 1967 yılında kurulmuştur. Boğazkale, 1987 yılına kadar Sungurlu İlçesi'ne bağlı bir bucak merkezi durumunda iken, 4.7.1987 gün ve 3392 sayılı "103 İlçe Kurulması Hakkındaki Kanun" ile ilçe haline getirilmiştir. İlçeye bağlı 2 belde ve 12 köy bulunmaktadır. İlçe merkezi 3 mahalle ve 600 haneden oluşmaktadır.

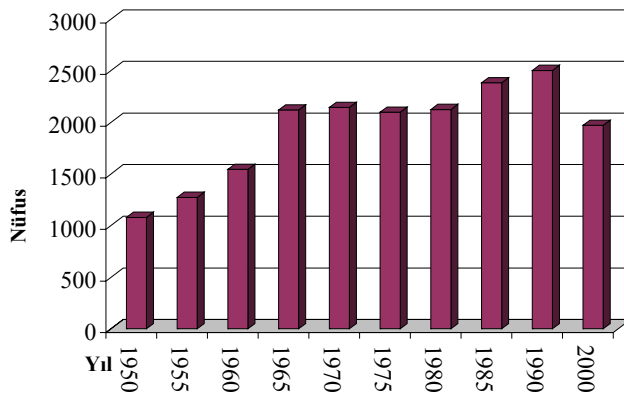
Boğazkale ilçe merkezinin nüfusu 1950’den bu yana artış göstermekle birlikte, bu artışın düzenli olmadığı ve nüfus miktarında sayım dönemleri itibarıyla iniş çıkışlar olduğu gözlenmektedir (Çizelge-1). Bu iniş çıkışların temel nedeni ise, ekonomik kaynakların nüfusu beslemeye yetmemesidir.

Çizelge-1: Boğazkale ilçe merkezi nüfusu (1950-2000)

1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	2000
1.078	1.272	1.543	2.119	2.144	2.097	2.123	2.382	2.501	1.970

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü

Boğazkale ekonomisi tarıma dayalıdır. Yetiştirilen başlıca ürünler buğday ve nohut olup, sulanabilir arazilerde şeker pancarı, mısır, fasulye ve kısmen de aile tüketimine yönelik sebze üretimi yapılmaktadır. Hayvancılık ise küçük çaplı olup, her evde birkaç baş hayvan beslenmektedir. Mevcut ekonomik kaynakların yetersiz olması, halkı kentlere göç etmeye zorlamaktadır. Genç nüfusun inşaat işlerinde çalışmak için yaz mevsiminde büyük kentlere yaptıkları geçici göçlerin dışında, ilçeden tümüyle göç oranı son yıllarda artmıştır. Nitekim 1990-2000 yıllarındaki nüfus azalması bunun en önemli göstergesidir (Şekil-5).

Şekil-5: Boğazkale ilçe merkezinde nüfusun değişimi (1950-2000)

(Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü)

Boğazkale İlçesi’nin gelişmişlik bakımından Türkiye’deki tüm ilçeler arasındaki yeri ile gelişmişlik endeksi ve grubu, ilçenin sosyal ve ekonomik yapısının en somut göstergelerinden biridir (Çizelge-2 ve 3).

Çizelge-2: Boğazkale İlçesi’nin Türkiye’deki ilçeler içindeki gelişmişlik sıralaması (1996)

858 ilçe içinde gelişmişlik sırası	Sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksi	Gelişmişlik grubu
753	-0,824952	5

Kaynak: <http://dpt.gov.tr/ogyu/seg/ilce1996html>

Çizelge-3: Boğazkale İlçesi’nin Türkiye’deki ilçeler içindeki gelişmişlik sıralaması (2003)

858 ilçe içinde gelişmişlik sırası	Sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksi	Gelişmişlik grubu
777	-0,88858	6

Kaynak: <http://dpt.gov.tr/ogyu/seg/ilce2003html>

Gelişmişlik sıralamasını belirleyen başlıca faktörler; ilçelerdeki demografik yapının, işgücü talebinin, istihdamın sektörel dağılımının, eğitim ve sağlık hizmetlerinin, fiziki ve sosyal altyapı olanaklarının, üretim seviyesinin ve gelir düzeyinin ilçe nüfusunun ihtiyaçlarını karşılamada sağladıkları başarıdır. Bu çerçevede yapılan sıralamada, 1996 yılında Boğazkale, 858 ilçe içinde gelişmişlik sıralamasında 753. sırada yer almış ve sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksi eksi değerdedir. Gelişmişlik grubu bakımından ise 5. grupta yer almıştır. Buna karşılık 2003 yılında 1996 yılından daha da geriye düşmüş; 872 ilçe içinde gelişmişlik

sırasında 777. sırada yer almış, sosyo-ekonomik gelişmişlik endeks değeri eksi değerde ve gelişmişlik grubunda da bir basamak daha düşerek en son grup olarak nitelendirilen 6. grupta yer almıştır. Bütün bu göstergeler ilçenin sosyal ve ekonomik yapısını net biçimde yansıtmaktadır ve göç olgusunun temelinde de bu faktörler yatmaktadır.

Gelir kaynakları yetersiz olan Boğazkale ilçe merkezi için Hattuşaş Dünya Miras Alanı büyük önem teşkil etmektedir. Kazılarda işçi olarak çalışma ve turizm alanındaki faaliyetler ilçe halkının gelirine katkıda bulunmaktadır. Önceki yıllarda daha kapsamlı ve uzun süreli kazı ve restorasyon çalışmalarının yapıldığı dönemde, çok sayıda (200 civarında) işçi 5-6 ay süreyle istihdam edilirken, son yıllarda kazıyı yürüten Alman Arkeoloji Enstitüsü'nün Hattuşaş kazılarına daha az kaynak ayırması nedeniyle kazıda istihdam edilen işçi sayısı (30-40 kişi) ve süresi (ortalama 3 ay) azalmıştır. Sayının bu denli düşmüş olmasına rağmen yine de kazılarda çalışma olanağı bulabilen ilçe halkı için bu iş önemli bir gelir kaynağıdır.

Boğazkale'deki Hattuşaş ören yeri dolayısıyla ilçe önemli bir turizm potansiyeline sahip bulunmaktadır. Ancak ilçede bu potansiyeli harekete geçirmeye yönelik yeterli yatırım yapılmaması ve halen var olan turizm hareketliliğinden ilçenin daha fazla yararlanabilmesinin yollarını açacak girişimlerde bulunulmaması, ilçeyi önemli bir gelir kaynağından mahrum bırakmaktadır. İlçedeki dört konaklama tesisi vasıtasıyla ve yaklaşık 20 kişinin hediyeelik imitasyon eser imal edilip satması yoluyla turizmden gelir elde edilmektedir.

5. Dünya Miras Alanı'nın Özellikleri

5.1 Tarihçe

Hattuşaş'da ilk yerleşime dair izler MÖ 6. binde Kalkolitik Çağ'a kadar gider. İlk Tunç Çağı'nda da yerleşimin olduğu Hattuşaş, Anadolu'nun MÖ 2. binyılın başlarından sonra tarihsel dönemlere girilmesiyle beraber yazılı belgelerde de geçmeye başlar. Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda bir Karum'un yani Asurlu tüccarların kurduğu bir ticaret kolonisinin bulunduğu kentin adı yazılı belgelerde bu dönemde Hattuş olarak kaydedilmiştir. Bir Hatti kenti olduğu kabul edilen Hattuş, bugün Büyükkale olarak bilinen yerde kurulmuş olup buradan aşağıya, kuzeye doğru yayılmaktaydı. Asurlu tüccarlara ait bir ticaret mahallesi görünümündeki Karum, bugün Büyük Tapınak olarak adlandırılan, Hititler Dönemi'nde inşa edilmiş tapınağın kalıntılarının hemen kuzeyinde yer almaktaydı. Karum ve kent, bir savunma duvarı ile çevrilmişti. MÖ 18. yüzyılın ortalarında Hattuş kenti tarihsel kayıtlara göre Hititlerin saldırısına uğradı. Kaneş kenti merkez olmak üzere Anadolu'da fetih hareketlerine girişmiş olan kral Anitta önderliğindeki Hititler çok önemli bir stratejik konuma sahip olan Hattuşaş'ı ele geçirerek burayı tahrip etti ve bir daha yerleşilmemesi için de lanetlediler. (Burada kentin adının Hattuşaş formunu kullanılmıştır, zira bu olayı Anitta Metni olarak adlandırılan çok daha sonraki Hitit Krallığı zamanına ait bir Hititçe çivi yazılı belgeden öğrenmekteyiz; Hititçe metinlerde de bu kentin adı Hattuşaş olarak geçer.) Anitta'dan sonra bir yüzyıl kadar Anadolu'da yazının kullanılmadığı, neler olup bittiğini bilmediğimiz bir karanlık devir başladı. MÖ 17. yüzyılın ortalarında ise kendisi ile aynı etnik kökene sahip Anitta'nın tekrar iskân edilmemesi için lanetlediği bu kente bir başka Hitit Kralı, I.Hattuşili (Asıl adı Labarna'dır. Hattuşaşlı anlamındaki Hattuşili adını sonradan almıştır) yerleşmiş, üstelik burayı başkenti yapmıştır. Hattuşaş bundan sonra, II. Muwatalli zamanındaki (MÖ 13. yy. başları) küçük bir kesinti dışında dört yüz yıldan fazla süreyle Hitit Krallığı'na başkentlik yapacaktır. Kentin bundan sonraki tarihi yine bu kentten çıkarılmış çok sayıdaki Hititçe çivi yazılı belgelerden takip edilebilmektedir.

Eski Hitit Dönemi'nde (MÖ 1650-1400) Hattuşaş, Orta Anadolu'da varlığını sağlamlaştırmış, Batı Anadolu'ya, Güneydoğu Anadolu'ya ve Kuzey Suriye'ye seferler düzenleyerek buralarda da varlığını hissettiren bir krallığın başkentidir. Şehir, Büyükkale'de sarayın bulunduğu, devlet idaresinin yapıldığı yer merkez olmak üzere buradan kuzeybatıya doğru yayılıyordu. Artık, krallığın büyümesi ile büyüyen bir kent söz konusuydu.

Hitit İmparatorluk Dönemi MÖ 14. yüzyıl ile başlayan dönemdir. Genellikle krallığın güçlü olduğu bir süreç söz konusu ise de zaman zaman başkente dek uzanan istilalar da olmuştur. Hatta MÖ 14. yüzyıl başlarına tarihlenen bir belgede kuzeyden gelen Kaşka saldırıları sonucu Hattuşas'ın istilaya uğrayıp, yakılıp yıkıldığı anlatılır. Yukarı Şehir olarak bilinen Hattuşas'ın güneyindeki, çok sayıda tapınağın bulunduğu yüksek kesiminde kentin gelişiminin imparatorluk döneminde olduğu kabul edilmektedir. Kentin bu yönde gelişimi ile burayı da çeviren surlar, surlar üzerindeki görkemli kent kapıları ve diğer anıtsal yapılar inşa edilmiştir. II. Muwatalli döneminde Mısır ile yapılan Kadeş Savaşı öncesinde başkent bir süre Tarhuntaşa adındaki bir kente taşınmış, ardından III. Murşili zamanında yeniden Hattuşas başkent yapılmıştır. MÖ 13. yüzyılda Hattuşas'ın en önemli tapınağının olduğu Yazılıkaya kutsal alanı düzenlenmiştir.

MÖ 13. yüzyılın sonuna doğru Hitit İmparatorluğu'nda gerileme başlamış, dışarıdan gelen tehditler artmış ve MÖ 12. yüzyılın başında da batıdan gelen Deniz Kavimleri göçleri ile Hitit İmparatorluğu yıkılmıştır. Hattuşas ani bir saldırı ile yıkılmış değildir. Başkent tahrip edilmeden önce tamamen terk edildiği yapılan kazılar sonucunda anlaşılmaktadır. Hattuşas'daki tahribatı kimlerin yaptığı ise aydınlatılabilmüş bir konu değildir.

Hitit Krallığı'nın çöküşünden sonra Hattuşas önemini tamamen kaybeder. Bundan sonra da Hitit karakteri gösteren bir yerleşmeye sahne olmaz. Krallığın yıkılışı ve Hattuşas'ın tahribinden sonra kentin asıl alanı olan Büyükkale ve çevresi uzunca bir süre tekrar iskân edilmez. Bu sırada kentin kuzeydoğusunda bulunan Büyükkaya'da zayıf bir yerleşme söz konusudur. MÖ 8. yüzyılda Büyükkale ve Aşağı Şehir'de yerleşme yeniden başlar. Orta ve Geç Demir Çağı'ndaki yerleşme Frig olarak kabul edilir. Frig kültürü ile benzerlikler burada ele geçen buluntular vasıtasıyla kanıtlanmaktadır.

MÖ 6. yüzyılın başlarından itibaren Kızılırmak'ın doğusu Medlerin eline geçer. Daha sonra da Pers idaresi başlar. MÖ 3. yüzyılın ilk yarısında Hattuşas'ın bulunduğu bölgeye Galatlar yerleşirler. MÖ 25 yılında da bölge Roma egemenliğine girer. MS 10-11. yüzyıllarda Orta Bizans Dönemi'ne ait Yukarı Şehir'de, Sarıkale'de ve Aşağı Şehir'de kalıntılar vardır. Anadolu'nun Türkleşmesi'nden sonra Hattuşas'ın bulunduğu yere ilişkin bir husus Osmanlı'nın gelişmesi esnasında 16. yüzyılda Maraş bölgesindeki Dulkadiroğulları'nın nüfuzunu kırmak üzere onlardan bir grubun buraya yerleştirilmesidir. Dulkadiroğulları önce Yekbas'a (Boğazkale'nin 3 km. kuzeyinde, bugünkü Evren Köyü), sonra 17. yüzyılda da Hattuşas'ın eteğindeki Boğazköy'e yerleşirler. Boğazköy 1987 yılına kadar Sungurlu İlçesi'ne bağlı bir bucak merkezi iken, 4.7.1987 tarihinde Çorum'a bağlı ilçe olmuştur.

5.2 Varlığın Tanımı

Hattuşas kentini Büyükkale, Aşağı Şehir ve Yukarı Şehir olmak üzere üç ana parça halinde ele almak gerekir. Bunların yanı sıra Büyükkaya ve Yazılıkaya da Hattuşas kenti kapsamında ele alınması gereken diğer yerlerdir.

Hattuşas'ın en eski yerleşimine sahne olan ve Hititler Dönemi'nde kralın sarayının bulunduğu, devletin idare merkezi olan Büyükkale, doğusu ve kuzeydoğusunda derin uçurumların bulunduğu, güneyi ve kuzeyindeki araziden de belirgin bir yükseklikle ayrılan doğal bir kayanın üzerinde kurulmuş yerleşim alanıdır. Bu doğal nitelikleriyle savunmaya çok elverişli olan kent, güneyinde, batısında ve kuzeyinde güçlü surlarla tahkim edilmiş, kuzeydoğu ve doğusundaki uçurumlar da doğal kayaya oturtulan ve bugün sadece izleri görülebilen surlarla iyice aşılmaz hale getirilmiştir. MÖ 2. binyıl dünyasında geniş bir alana hükmeden ve çağının en önde gelen güçlerinden biri olan Hitit Krallığı'nın başkentinin böyle bir yerde olması tesadüf değildir.

Yine kentin erken dönemlerden beri iskân edilmiş olan kuzeyde kalan bölümü Aşağı Şehir'de, günümüze dek ulaşan en önemli kalıntı Büyük Tapınak'tır. Hattuşas'ın UNESCO'nun Dünya Miras Listesi'ne kabul edilmesine gerekçe olan niteliklerinden biri olan bu kentteki çok sayıdaki Hitit kültürünün izlerini yansıtan mimari eserlerin kalıntılarında en dikkat çekici olanıdır. Hititler için kullanılan "Bin Tanrılı Halk"

deyiminin de yansıttığı üzere çok sayıda tanrının yer aldığı Hitit Panteonu'nun zirvesindeki Baş Tanrı Fırtına Tanrısı ile onun eşi Arinna'nın Güneş Tanrıçası için inşa edilmiş kentin en önemli tapınağıdır. Tapınak, aynı zamanda bu gün sadece temelleri kalmış olmakla beraber Hattuşas'ı ziyaret edenleri ilk karşılayan, kentin en etkileyici alanlarından biridir.

Hattuşas'tan batıya açılan üç kapıdan ikisinin (Aşağı Batı Kapı, Yukarı Batı Kapı) sadece kapı blokları görülebilir. Üçüncüsü ise bunlardan daha güneyde, Hitit surlarının kalıntılarının bugün en iyi izlenmeye başlandığı yerde bulunan Aslanlı Kapı'dır. Birisi kırık durumda, diğeri ise daha sağlam bulunan iki aslanın bulunduğu Yukarı Şehir'in girişlerinde biri olan bu kapı Hitit başkentinin en çok akılda kalan görüntülerinden birini sunar.

Hattuşas surlarının en yüksek noktası ise Hitit İmparatorluk Dönemi'nde toprak yığmak suretiyle yükseltilmiş ve üzerine sur inşa edilmiş olan Yer Kapı ve Sfenksli Kapı'nın bulunduğu yerdir. Yer Kapı yapay yükseltinin olduğu yerde yapılmış olan 71 m uzunluğundaki bir tüneldir. Yüksekliği 30 m, uzunluğu 250 m ve tabanındaki genişliği 80 m olan yapay yükseltinin güney tarafı döşeme taşlarla kaplanmıştır. (Bugün bunlar kısmen restore edilmiştir.) Bunun üstündeki surlarda, Yer Kapı ile aynı hizada inşa edilmiş kapı bloklardaki sfenksler dolayısıyla Sfenksli Kapı olarak adlandırılır. Burada iki dışarı bakan bloklarda kabartma olarak yapılmış (Bunlardan sadece biri kırık olarak yerindedir, diğeri hiç ele geçmemiş), ikisi de içeri bakan bloklarda üç boyutlu olarak işlenmiştir (Bunların da biri İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde, diğeri ise ilk çıkarıldığında onarım amacıyla götürüldüğü Berlin'de, Berlin Ön Asya Müzesi'ndedir). Burada yığma toprak set, döşeme taşlı yüzey, Yer Kapı, Sfenksli Kapı ve surlarla birlikte oluşturulan mimari kompleksin tören amaçlı inşa edilmiş olabileceği öne sürülmektedir.

Yer Kapı'dan doğuya doğru ilerlendiğinde iç tarafa bakan bloklarından birinde kabartma olarak savaşçı bir tanrının betimlendiği Kral Kapı'ya ulaşılır (Günümüzde kabartmanın yerinde bir kopyası bulunmaktadır. Orijinali Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'ndedir).

Yukarıda sözünü ettiğimiz kapıların üzerinde bulunduğu surun güneyden sınırladığı alan, Yukarı Şehir'in tapınaklarının yoğunlaştığı kesimdir. Hattuşas'ın bir diğer adının tapınaklar kenti olduğu ve bu kentin 32 tapınağın bulunduğu bir kült merkezi olduğu da hatırlanmalıdır.

Kral Kapı'sından kuzeye doğru inildiğinde bir Frig yerleşimi olan Güneykale'ye varılır. Burada aynı zamanda Hattuşas'ın en ilgi çekici Hitit Dönemi eserlerinden restore edilmiş haliyle ziyarete açık olan Hiyeroglifli oda bulunmaktadır. II. Şuppiluliuma'ya ait bir hiyeroglif yazıtı içeren bu eserin arkasındaki alan kentin su deposu olarak kullanılan havuzların bulunduğu yerdir. Bunun gibi su deposu olarak kullanılan, ancak daha farklı tarzda yapılmış havuzlar Yukarı Şehir'in güneybatı ucunda da vardır.

Güneykale'nin batısında ise doğal kaya üzerine kabartma olarak Luwi hiyeroglif yazıtı ile yazılmış, 8,5 m uzunluğunda 11 satırlık tam olarak okunamayan bir yazıtın bulunduğu Nişantaş vardır. Hitit kültürünün bir başka yönü de hiyeroglifi odadaki ve Nişantaş'taki hiyeroglif yazıtlar ile burayı ziyaret edenlere sergilenmektedir.

Hattuşas'ın kuzeydoğusunda, kentin doğal sınırlarını belirleyen derin vadinin ötesinde Büyükkaya bulunmaktadır. Hattuşas'dan uzanan surların çevrelediği bu alan Hititler Dönemi'nde kentin tahıl depolarının bulunduğu yerdir.

Buradan daha doğuda, Hattuşas'ın merkez alanına 2 km kadar mesafede MÖ 13. yüzyılda düzenlenmiş olan Yazılıkaya Kutsal Alanı bulunmaktadır. Hattuşas'ın UNESCO Dünya Miras Listesi'ne alınmasının gerekçelerinden olan, kentin sahip olduğu çok önemli sanatsal eserleri ve anıtlarından en önde geleni burasıdır. İki ayrı galerinin bulunduğu doğal kaya üzerine kabartma olarak Hitit tanrıları ve tanrıçalarının

resmedildiği başkentin en kutsal alanıdır. Doğal kayanın önüne galerilerin girişini de kapatacak ve kontrol altına alacak tarzda inşa edilmiş yapıların kalıntıları da günümüzde izlenebilmektedir. Yazılıkaya Kutsal Alanı'ndaki A galerisinde bir tarafta tanrılar ve bir tarafta da tanrıçalar belli bir düzende sıralanmışlar, ortadaki sahnede ise en kutsal Baş Tanrı ile eşi olan en yüksek rütbeli tanrıçanın karşılaşması gösterilmiştir. Doğal koşullar altında büyük ölçüde yıpranmış olan bu galeride ayrıca, tanrılardan daha büyük boyutlu olarak buraya son halini verdiren kral IV. Tudhaliya'nın kabartması yer alır. B galerisi ise daha küçüktür. Burada bulunan çeşitli tanrıların kabartmaları ve koruyucu tanrısı Şarruma ile resmedilen IV. Tudhaliya'nın kabartmaları, bu galeri 19. yüzyıla dek toprak altına kaldığı için daha iyi korunmuştur.

Hitit Krallığı'nın siyasal başkenti Hattuşaş, dinsel ve ekonomik yönleriyle çağının önemli merkezlerindendi. Hattuşaş aynı zamanda çağının, tarihinin ve kültürünün aydınlatılmasında çok önemli yeri olan binlerce çivi yazılı tabletin bulunduğu bir arşivler kentidir. Büyükkale'de ve Büyük Tapınak'ta yapılan kazılarda ele geçen ve sayıları otuz bini bulan çivi yazılı belgeler, Hitit tarihinin ve kültürünün yanı sıra çağdaşı Anadolu ve Anadolu dışındaki kavimlerin tarihleri ve kültürlerinin aydınlatılmasında da başlıca kaynağımızı oluşturmaktadır. Bu tablet arşivleri UNESCO'nun Dünya Belleği Listesi'nde yer almaktadır.

5.3 Bilimsel Çalışmalar

Dünya Miras Alanı'nda 1931 yılında Almanların başlatmış olduğu kazılar, İkinci Dünya Savaşı sırasındaki aradan sonra 1952 yılında yeniden başlatılmış olup, halen Alman Arkeoloji Enstitüsü tarafından sürdürülmektedir. Kazı başkanlığını 1977'ye kadar Kurt Bittel, 1993'e kadar Peter Neve, 2006'ya kadar Jürgen Seeher yürütmüştür. Şu anda ise kazı başkanlığını aynı enstitüye bağlı olarak Andreas Schachner yürütmektedir.

Hattuşaş'ta yapılan kazı ve araştırmaların sonuçları, kazıları yürüten ekipler tarafından yayınlanmaktadır. Ayrıca, Hattuşaş'ta ele geçmiş olan sayıları otuz bini bulan tablet üzerindeki çivi yazılı metinler de kopyaları yapılmak suretiyle yayımlanmıştır.

Çalışmaların başından beri elde edilen sonuçlar, Dünya Miras Alanı'nın eşsiz bir alan olduğunu ortaya koymaktadır. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından her yıl düzenlenen Kazı ve Araştırma Sonuçları Toplantıları'nda arkeolojik araştırmaların sonuçları sunulmaktadır.

Doğrudan Hattuşaş'ı konu alan bilimsel toplantı ve etkinlikler yapılmamaktadır. Ancak Hitit tarihi ve kültürünü de konu alan araştırmalara yer verilen bilimsel toplantılarda, Hattuşaş'ı konu alan araştırmaların sonuçlarına ilişkin bildiri ve makaleler yer almaktadır. Bu bilimsel toplantılar:

- Hititoloji Kongresi: İlki 1990 yılında Çorum'da yapılmış olup, her üç yılda bir dönüşümlü olarak yurtdışında yapılmaktadır. 2008 yılında kongre yeri olarak yine Çorum belirlenmiştir. Tüm dünyadan Hititolog, arkeolog ve eskiçağ tarihçilerinin katıldığı bir kongredir.
- Türk Tarih Kongresi: Dört yılda bir Türk Tarih Kurumu tarafından Ankara'da düzenlenmektedir.
- Hitit Festivali kapsamında Hitit Sempozyumu: Çorum'da düzenlenmektedir.

6. Dünya Miras Alanı'nın Korunmasında Mevcut Durum

Hattuşaş: Hitit Başkenti'nde yapılan incelemeler ve görüşmelerle tespit edilen sorunlar, “**Dünya Miras Alanları İle İlgili Ulusal Sistemden Kaynaklanan Sorunlar**” ve “**Alan Düzeyinde Sorunlar**” olmak üzere iki ayrı bölüm halinde aşağıda açıklanacaktır.

6.1 Dünya Miras Alanları İle İlgili Ulusal Sistemden Kaynaklanan Sorunlar

6.1.1 Dünya Miras Alanı'nın Sınırları

167,69 ha ölçüsü ile Dünya Miras Listesi'nde olan Hattuşaş: Hitit Başkenti, tescilli sit alanıdır. Alan tel örgülerle çevrilmiştir.

6.1.2 Yönetim Yapısı

Dünya Miras Alanı'nda, Boğazköy-Alacahöyük Tarihi Milli Parkı'nı oluşturması nedeniyle Çevre ve Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü; arkeolojik sit alanı olması nedeniyle de Kültür ve Turizm Bakanlığı alanın korunmasından sorumlu kurumlardır. Dünya Miras Alanı'nın Çorum İli'ne bağlı Boğazkale İlçesi sınırları içinde yer alması dolayısıyla, Çorum Valiliği, Boğazkale Kaymakamlığı ve Boğazkale Belediye Başkanlığı da alanın korunmasından sorumlu olan idari makamlardır.

Alan yönetimi konusunda her iki bakanlık da yasaların kendisine verdiği yetki ve sorumluluk içinde hareket ediyor olsa da, diğer dünya miras alanlarının bazılarında olduğu gibi Hattuşaş'ta da zaman zaman kurumlararası yetersiz eşgüdümünden kaynaklanan sorunlarla karşı karşıya kalınmaktadır.

6.1.3 Yönetim Planı

Hattuşaş: Hitit Başkenti'ne ilişkin bir yönetim planı bulunmamaktadır.

6.1.4 Ziyaretçi Yönetimi

Hattuşaş'ın ziyaretçi yönetim planı bulunmamaktadır.

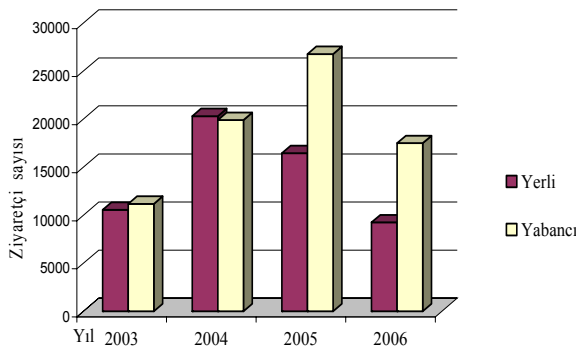
2003-2006 yılları arasında Dünya Miras Alanı'nın ziyaretçi sayısı aşağıdaki çizelgede verilmiştir (Çizelge-4):

Çizelge-4: Hattuşaş, Yazılıkaya ve Boğazköy Müzesi'ne gelen ziyaretçi sayıları

Yıl	Hattuşaş ve Yazılıkaya'ya gelen ziyaretçi sayıları			Boğazköy Müzesi'ne gelen ziyaretçi sayıları		
	Yerli	Yabancı	Toplam	Yerli	Yabancı	Toplam
2003	10.551	11.187	21.738	8.295	569	8.864
2004	20.302	19.895	40.197	10.502	745	11.247
2005	16.447	26.769	43.216	5.896	703	6.599
2006	9.248	17.490	26.738	4.734	943	5.677

Kaynak: Çorum İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü

Ziyaretçilerin kökenine bakıldığında, 2003 ve 2004 yıllarında yerli ve yabancı ziyaretçilerin birbirine yakın oranda olduğu görülmektedir. Ancak bu oran 2005 ve 2006 yıllarında değişmiş olup, yabancı ziyaretçi sayısı Türk ziyaretçilerden belirgin biçimde fazlalık göstermektedir (Şekil-6).

Şekil-6: Hattuşaş, Yazılıkaya ve Boğazköy Müzesi'ne gelen ziyaretçi sayıları

(Kaynak: Çorum İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü)

Ziyaretçiler, özellikle de yabancı ziyaretçilerin büyük bölümü, Hattuşas'a paket tur programları çerçevesinde gelmektedir. Gelen ziyaretçiler içinde çoğunluğu Japonlar ve Almanlar oluşturmaktadır. Bunları Fransızlar, İtalyanlar ve diğer Avrupa ülkelerinin vatandaşları izlemektedir. Turların dışında bireysel olarak gelen ziyaretçiler olmakla birlikte bunlar sayıca daha azdır (Fotoğraf-1 ve 2).

Fotoğraf-1: Hattuşas'taki yabancı ziyaretçi çoğunluğunu Japonlar oluşturmaktadır

Fotoğraf-2: Yabancı ziyaretçilerin topluluğu

Hattuşas ve Yazılıkaya bütün yıl boyunca ziyaretçi almaktadır. Ancak yoğun ziyaretçi sezonu nisan ayından itibaren başlamaktadır. Haziran ortası ya da sonuna dek yüksek sayıda ziyaretçi alan Dünya Miras Alanı'nda ziyaretçi sayısı temmuz ve ağustos aylarında yeniden azalmaktadır. Eylül ayından itibaren ziyaretçi sayısı tekrar artmaya başlamakta ve bu süreç ekim sonu-kasım başına dek devam etmektedir.

Hattuşas'ta yapılan kazılarda elde edilen zengin buluntuların önemli bir kısmı Boğazkale ilçe merkezindeki müzededir. Hitit Dönemi'ne ait eserlerin ağırlıklı olduğu müzede, Kalkolitik, İlk Tunç, Hitit, Frig, Roma ve Bizans dönemlerine ait eserler sergilenmektedir (Fotoğraf-3 ve 4).

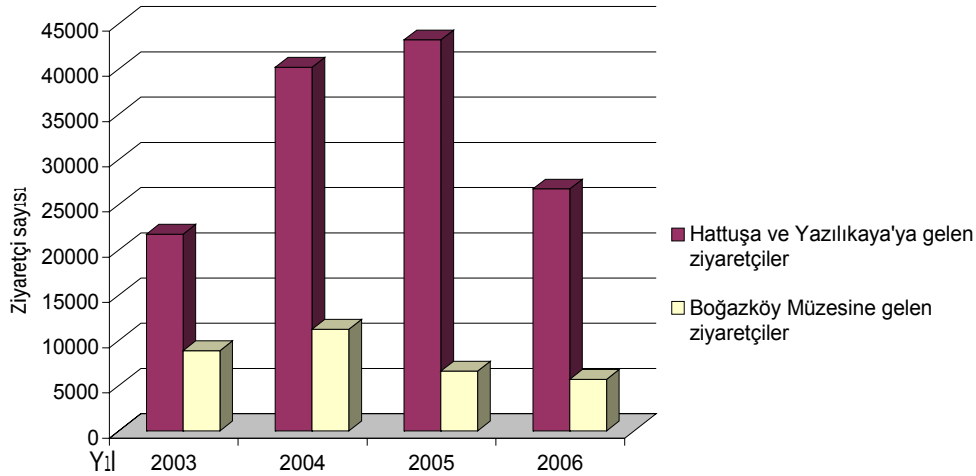

Fotoğraf-3: Boğazköy Müzesi

Fotoğraf-4: Boğazköy Müzesi

Ancak Dünya Miras Alanı'na gelen ziyaretçilerin büyük bir bölümünün müzeyi ziyaret etmediği ziyaretçi istatistiklerinden anlaşılmaktadır. Bu oran yabancı ziyaretçilerde daha fazladır (Çizelge-4; Şekil-7). Bu, çok dikkat çekici ve irdelenmesi gereken bir konudur.

Şekil-7: Hattuşas, Yazılıkaya ve Boğazköy Müzesi'ne gelen ziyaretçilerin yıllara göre dağılımı

Ziyaretçi olanakları bakımından Dünya Miras Alanı asgari olanaklara sahiptir. Dünya Miras Alanı'na girişte, bilet satılan gişe ve gişenin yan tarafında antik kentin yerleşim düzenini ve eserlerin yerini gösteren 2x1,5 ölçüsünde ayrıntılı bir planın yer aldığı pano vardır (Fotoğraf-5). Aynı mekânda tuvalet de mevcuttur.

Fotoğraf-5: Hattuşas planının yer aldığı pano

Dünya Miras Alanı'na giriş ücreti Milli Park görevlileri tarafından alınmaktadır. İki kurum arasında yapılan protokol gereği, girişte alınan bu Çevre ve Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü ile Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından eşit şekilde paylaşılmaktadır. Hattuşas'a girişte alınan biletle Yazılıkaya da gezilebilmektedir. Alanın ziyaret saatleri: 8.00 - 17.00 arasındır. Ancak turizm sezonunda bu saatler akşam 18.30/19.00'a kadar uzatılmaktadır.

Girişte isteyenlere Kültür ve Turizm Bakanlığı'na hazırlanmış olan, Çorum İli'ni tanıtıcı bir broşür verilmektedir.

Dünya Miras Alanı'nda ziyaretçi merkezi mevcut değildir. Çorum Valiliği'nce, Hattuşas ören yerinde çevre düzenlemesi ve bir ziyaretçi merkezi yapılması için 2006 yılı haziran ayında Kültür ve Turizm Bakanlığı nezdinde girişimde bulunulmuştur. Bakanlık böyle bir düzenleme için Hattuşas kazı başkanlığının ve Çorum Müzesi'nin görüşlerini almak istemiş, bu konuda Çorum Müzesi'nin görüşü 2007 yılı mart ayında Kültür ve Turizm Bakanlığı'na iletilmiştir. Müze Müdürlüğü'nün görüşü, Hattuşas ören yeri ve Yazılıkaya Açık Hava Tapınağı'nı kapsayan bir çevre düzenlemesi ve ziyaretçi merkezinin mutlaka yapılması yönündedir. Bu amaçla müze tarafından ziyaretçi merkezinin yapılabileceği iki ayrı yer önerilmiştir. Bunlardan biri, Boğazköy-Alacahöyük Tarihi Milli Parkı için 1971 yılında hazırlanan Master Plan'da da ziyaretçi merkezi olarak öngörülen, her iki alana (Hattuşas ören yeri ve Yazılıkaya) giden yolların birleşme noktasıdır. Bu nokta hem Hattuşas ören yerinin hem de Yazılıkaya Açık Hava Tapınağı'nın girişinin kontrol edilmesi, gelen ziyaretçilere burada kurulacak bir karşılama merkezinde verilecek bilgiler ve yönlendirmelerle kutsal alanı ile bir bütün oluşturan Hattuşas antik kentinin daha iyi algılanmasını sağlayabilir. Ayrıca, halen geçerli olan tek biletle her iki alanın da gezilmesi uygulaması açısından da uygun bir konumdur. Müzenin görüşünde ziyaretçi merkezi yapılması öngörülen bu alanın 2. derecede sit alanı içinde kaldığı, özel mülkiyet altında olduğu ve burada daha önce kazı heyeti tarafından yapılan yüzey araştırmasında yoğun seramikle karşılaştığı belirtilmektedir. Bu durum, söz konusu alanın böyle bir kullanımı için engel teşkil edebileceği yine müzenin raporunda belirtilmektedir. Ancak müzenin raporunda değinilmeyen bir başka husus da, belirtilen alandan geçen ve Yazılıkaya'ya ulaşımı da sağlayan yolun aynı zamanda Çorum-Sungurlu-Boğazkale'yi Yozgat'a bağlayan yol olduğudur. Bu durum Hattuşas ve Yazılıkaya için ortak bir ziyaretçi merkezi yapılmasında önemli engellerden biri olarak değerlendirilmelidir.

Müzenin raporunda ziyaretçi merkezi yapılması için önerilen ikinci yer ise, Hattuşas ören yerinin girişindeki bilet gişesinin arkasındaki alandır. Buranın da 1. derecede sit alanı içinde olduğu, burada da bir merkez yapılmadan önce gerekli arkeolojik araştırmaların yapılabileceği belirtilmektedir. Müze müdürlüğü de Kültür ve Turizm Bakanlığı gibi, çevre düzenlemesi ve ziyaretçi merkezi yapılması konusunda kazı başkanlığının görüşünün önemli olduğunu vurgulamaktadır.

Müzenin raporunda ziyaretçi merkezinin alanın tarihsel nitelikleriyle uyumlu, Hitit mimari elemanlarına benzer tarzda inşa edilebileceği görüşü belirtilmektedir. Bu merkezde ören yerinin ve Hitit tarihinin, kültürünün tanıtılacağı çeşitli metinlerin, Fotoğrafların, haritaların, krokilerin yer alacağı panolar, kısa film gösterilebilecek yerlerin; ziyaretçilerin hediyelik eşya, kitap vs. alabilecekleri, yeme-içme ve tuvalet vb. ihtiyaçlarının karşılayabilecekleri alanların bulunması öngörülmektedir.

6.1.5 Bilgi, Eğitim ve Dünya Miras Alanı'na İlişkin Toplumsal Farkındalık

6.1.5.1 Bilgi

Ankara-Sungurlu-Çorum karayolunun Boğazkale sapağından itibaren Hattuşas'ı işaret eden yönlendirici levhalar mevcuttur (Fotoğraf-6). Ancak bu levhaların hiçbirinde Hattuşas'ın Dünya Miras Alanı olduğuna ilişkin bir işaret yoktur.

Fotoğraf-6: Ankara-Çorum karayolunda Hattuşas'a yönlendirici levha

Hattuşas'ya girişte, UNESCO ve Milli Park ilmeklerinin bulunduğu ve **“Boğazköy Tarihi Milli Parkı, Hitit Başkenti Hattuşas UNESCO Dünya Mirası Listesinde 377 No.lu Uluslararası Kültür Varlığı Olarak Kayıtlıdır”** ifadesinin Türkçe ve İngilizce olarak yazılı olduğu levha bulunmaktadır (Fotoğraf-7).

Fotoğraf-7: Dünya Miras Alanı girişindeki Hattuşas'ın UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer aldığını belirten levha

Bunun yanında, Dünya Miras Alanı'nın girişinde alana ilişkin özet bilgilerin verildiği bir bilgilendirme levhası yoktur. Dünya Miras Alanı genelinde ise önemli arkeolojik kalıntıların bulunduğu yerlerde bu yerin adını gösteren levhalar mevcuttur. Bunun dışında söz konusu yerlerle ilgili detaylı bilgi veren levhalar turizm sezonunda tekrar konulmak üzere kaldırılmıştır (Fotoğraf-8 ve 9).

Fotoğraf-8: Bilgilendirme levhası

Fotoğraf-9: Bazı bilgilendirme levhaları turizm sezonunda konulmak üzere kaldırılmıştır

Yazılıkaya'nın girişinde bu alanın Dünya Miras Alanı olduğunu belirten bir yazı ve UNESCO logosu bulunmamaktadır. Burada da bilgilendirme levhaları turizm sezonunda yeniden konulmak üzere kaldırılmıştır.

Dünya Miras Alanı'nda ziyaretçileri bilgilendirecek ve gezmelerine yardımcı olacak rehber bulunmamaktadır.

Hattuşas ile ilgili çok sayıda bilimsel yayın vardır. Bu yayınların dışında, Dünya Miras Alanı'nın tanıtımı ile ilgili kaynaklardan en önemlisi, Jürgen Seeher tarafından yazılmış rehber niteliğindeki kitaptır; **Seeher, J. Hattuscha-Führer. Ein Tag in der hethitischen Hauptstadt / Hattusha Guide. A day in the Hittite Capital / Hattuşas Rehberi. Hititlerin Başkentinde bir Gün (İstanbul 1999, 3. erweiterte und überarbeitete Auflage 2006).**

Benzer nitelikte diğer bir kaynak ise, Türkiye'deki bütün Dünya Miras alanları ile ilgili yayındır: **Gül Pulhan (ed.), Dünya Mirasında Türkiye, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2006, Ankara.** Söz konusu yayının içinde ayrıca, konuyla ilgili CD de bulunmaktadır. Bu kaynakların dışında, Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Çorum Valiliği tarafından hazırlanan broşür ve kitaplarda Dünya Miras Alanı'ndan ayrıntılı olarak bahsedilmektedir.

Hattuşas ile ilgili internet siteleri vardır. Bunlardan biri Alman Arkeoloji Enstitüsü'ne ait olup Almanca ve Türkçe olarak hazırlanmıştır. Doğrudan Hattuşas ile ilgili diğer bir internet sitesi ise Türkçe, Almanca ve İngilizce dillerinde sayfalara sahiptir.

UNESCO Türkiye Milli Komisyonu tarafından hazırlatılan ve Türkiye'deki Dünya Miras Alanları'nın tanıtımını içeren belgesel niteliğindeki CD'de Hattuşas'a da yer verilmiştir. Boğazkale Kaymakamlığı tarafından hazırlatılan ve Hattuşas'ı tanıtan bir tanıtım CD'si bulunmaktadır.

Çorum Valiliği'nin internet sitesinin ana sayfasında Hattuşas'a yer verilmiş olup, sayfanın açılışında; **(HİTİT UYGARLIĞI'NIN BAŞKENTİ HATTUŞAŞ ÇORUM'DA. İlimiz tarihin derinliklerinden günümüze dikkate değer izler taşıyan bir bölgedir. Her tarafında en eski tarihlerden bugüne kadar gelmiş değişik medeniyetlere ait kalıntılara rastlanır. Hititler de Anadolu egemenliğine buradan başlamıştır. Hitit Medeniyetinin Başkenti "Hattuşas" 1986 yılından beri UNESCO'nun "Dünya Kültür Mirası**

Listesinde" yer almaktadır.) bilgisi bulunmaktadır. Benzer nitelikteki bilgiler, Çorum kent girişinde, karayolu kenarındaki büyük ilan panolarında yer almaktadır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın internet sitesinde ise Uluslararası Faaliyetler bölümünün UNESCO kısmında "Dünya Miras Listesi'nde Türkiye" başlığı altında Dünya Miras Alanı hakkında kısa bir bilgi verilmektedir.

2006 yılında İngiliz BBC televizyonu tarafından Hattuşaş'ta, "**Kayıp Dünyalar: Hititler**" isimli belgesel film çekimi yapılmıştır. Dramatik belgesel tarzındaki filmde yöre halkı da rol almıştır. Arazi çalışmalarımız sırasında bir başka televizyon kanalı olan History Channel tarafından Dünya Miras Alanı'nda belgesel film çekimleri yapılmaktaydı.

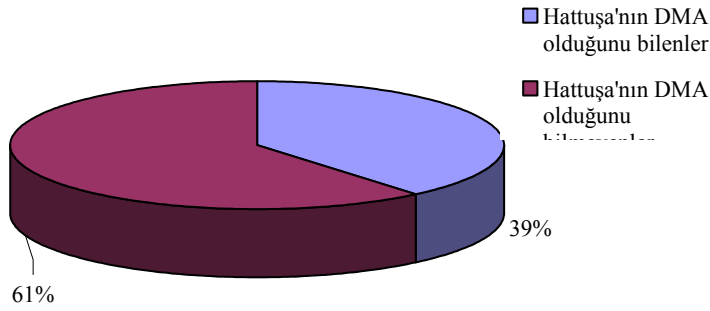
6.1.5.2 Eğitim ve Dünya Miras Alanı'na İlişkin Toplumsal Farkındalık

Boğazkale ve Dünya Miras Alanı'nda yapılan görüşmelerde kişilerin, alanın özelliği konusundaki farkındalığını ölçmek amacıyla sorular sorulmuştur. Bu sorulardan en önemlisi; sorunun yöneltildiği kişinin, Hattuşaş'ın Dünya Miras Alanı olduğunu bilip bilmediğidir. Sorulan bu sorunun karşılığında alınan yanıtlar aşağıdaki çizelgede yer almaktadır:

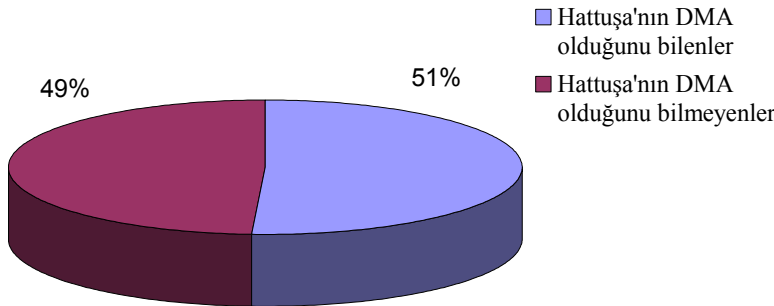
Çizelge-5: Boğazkale halkının ve ziyaretçilerin Hattuşaş'ın Dünya Miras Alanı olduğu konusundaki bilgisi

Görüşülen Kişiler	Kişi sayısı	DMA olduğunu bilip bilmediği
Boğazkale sakini	3	Bilmiyor
Hattuşaş kazısında çalışmış olan işçi	1	Bilmiyor
Hattuşaş'ta hediyelik eşya satıcısı	1	Bilmiyor
Boğazkale'de taksici	1	Bilmiyor
Boğazkale'de lokantacı	1	Biliyor
Boğazkale'de aşçı	1	Bilmiyor
Boğazkale Hattuşaş Mahallesi muhtarı	1	Bilmiyor
Boğazköy Müzesi görevlisi	2	Biliyor
Boğazkale Kaymakamlık Yazı İşleri Müdürü	1	Bilmiyor
Boğazkale Tarım İlçe Müdürlüğü'nde şoför	1	Bilmiyor
Evciler Beldesi (Boğazkale yakınlarında) Belediye Başkanı	1	Bilmiyor
Boğazkale'de konaklama tesisi sahibi	3	Biliyor
Sungurlu'da konaklama tesisi ve lokanta sahibi	1	Biliyor
Amerikalı turist grubu	10	3 kişi biliyor
Japon turist grubu	24	13 kişi biliyor
Japon turist grubu	17	11 kişi biliyor
Amerikalı turist	2	Girişteki levhadan öğrenmişler

Değişik ilgi gruplarından toplam 71 kişiye Hattuşaş'ın Dünya Miras Alanı olduğunu bilip bilmediği sorusu sorulmuştur. Bu soruyu yanıtlayan ve Boğazkale'de yaşayan 18 kişiden 7'sinin (%39) alanın Dünya Miras Alanı olduğunu bildiği, 11 kişinin (%61) ise bilmediği tespit edilmiştir (Şekil-8 ve 9).

Şekil-8: Boğazkale’de yaşayan ve görüşme yapılan kişilerin Hattuşaş’ın Dünya Miras Alanı olduğu yönündeki bilgisi

Şekil-9. Yabancı ziyaretçilerin Hattuşaş’ın Dünya Miras Alanı olduğu yönündeki bilgisi

Yöre halkından, Hattuşaş’ın Dünya Miras Alanı olduğunu bilenler, turizmle ilgili işleri yapanlardır. Böyle bir uğraşı olmayanlar ise bu konuda bilgi sahibi değildir.

Hitit surlarının rekonstrüksiyonu projesinin giderleri JTI (Japan Tobacco International) isimli şirket tarafından karşılanmıştır. Bu firmanın adı ve Hattuşaş ile olan ilişkisi, Boğazkale’deki sıradan vatandaşlar tarafından çok iyi bilinirken, aynı kişiler alanın Dünya Miras Alanı olduğundan habersizdirler. Bunda, 2005 yılında surların rekonstrüksiyonu çalışmaları sırasında Boğazkale’den 150 kişiye istihdam olanağı sağlanmasının etkili olduğu düşünülmektedir.

Boğazkale ilçe merkezinde halkın Hattuşaş’ın özelliği konusundaki bilgisini artırmaya yönelik olarak okul ve evlerde yapılan herhangi bir eğitim programı ya da çalışmasının bulunmadığı tespit edilmiştir. Böylesi bir program ya da çalışma, alanla ilgili tüm kurum ve kuruluşların sorumluluğundadır.

6.1.6 Dünya Miras Alanı’nın Korunması Amacıyla Alınan Kararlar

Hattuşaş “**1. Derece Arkeolojik Sit Alanı**” statüsüne sahiptir. Bunun yanında Dünya Miras Alanı, Boğazköy-Alacahöyük Tarihi Milli Parkı’nı da oluşturmaktadır. Hattuşaş, 1988 yılında Milli Park kapsamına alınmıştır. Dünya Miras Alanı, Milli Park statüsü kazanmadan önce, 1971 yılında Türk ve Amerikalı uzmanlar tarafından hazırlanmış olan Master Plan çalışması bulunmaktadır. Ancak bu plan resmi olarak yürürlükte değildir.

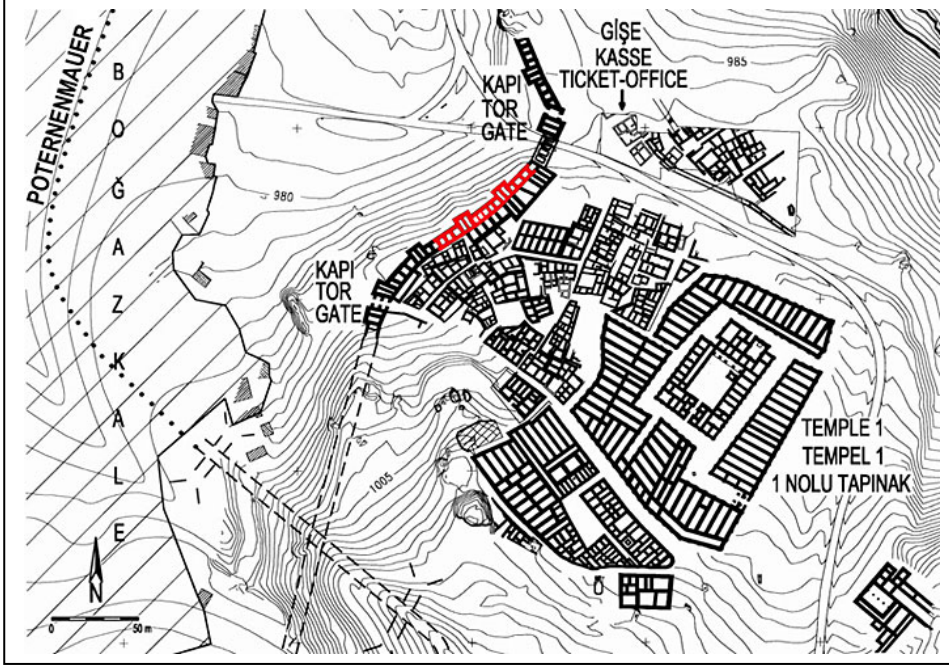
Alman Arkeoloji Enstitüsü tarafından sürdürülen kazı ve restorasyon çalışmaları, Dünya Miras Alanı’nın korunması ve geliştirilmesi bakımından büyük önem taşımaktadır.

6.1.7 Finansal Kaynaklar ve Yatırımlar

Hattuşaş'ın Dünya Miras Alanı olmasına bağlı doğrudan bir finansal kaynak yoktur. Bunun yanında altyapı ve korumayla ilgili çalışma ve projeler için devlet tarafından her yıl belirli miktarda parasal kaynak tahsis edilmektedir.

Alman Arkeoloji Enstitüsü tarafından yürütülmekte olan kazı ve restorasyon çalışmaları Alman hükümetince her yıl yaklaşık 40.000 Euro ile finanse edilmektedir. Genel bir değerlendirme yapıldığında, bu kaynakların Dünya Miras Alanı'nın korunması ve geliştirilmesinde yeterli olmadığı düşünülmektedir.

Hitit surlarının küçük bir bölümünü oluşturan, Büyük Tapınak'ın hemen kuzeyinde, ören yerinin girişinin yakınındaki kısmın rekonstrüksiyonu yapılmıştır (Şekil-10; Fotoğraf-10).

Şekil-10: Hattuşaş'ta rekonstrüksiyonu yapılan surlar planda kırmızı renkle işaretlenmiştir

Fotoğraf-10: Rekonstrüksiyonu yapılan surlar

2003 yılında başlatılıp 2005 yılında tamamlanan bu çalışma ile kenti çepeçevre saran savunma duvarından 65 metrelik bir kısım, Hitit Dönemi'nden kalma orijinal temeller üzerine aslına uygun yapı malzemeleri kullanılarak ve Hitit Dönemi'nden günümüze ulaşan pişmiş topraktan sur modellerine göre inşa edilmiştir. Bu rekonstrüksiyonun iki amacı vardır. Bunlardan ilki, bir Hitit yapısını ayağa kaldırarak gelen ziyaretçilerin Hitit mimarisi hakkında açık bir fikir edinmelerini sağlamak; ikinci amaç ise deneyseeldir. Bir Hitit yapısının yapılması sırasında harcanan malzeme, işgücü, zamanı hesaplamak ve sonrasında bakım, onarım gibi konularda bilgi sahibi olmak bu amaçlar arasındadır (Fotoğraf-11 ve 12).

Fotoğraf-11: Rekonstrüksiyon çalışmaları

Fotoğraf-12: Rekonstrüksiyon çalışmaları

6.1.8 İzleme

Dünya Miras Alanı'nda mevcut uygulamaların etkilerini izleyen, denetleyen ve başarılı olup-olmadıklarını anlamaya yarayacak herhangi bir izleme programı yürütülmüş değildir.

Ancak 1972 yılında imzalanan Dünya Miras Sözleşmesi'nden doğan uluslararası yükümlülükler doğrultusunda taraf ülkelerin her altı yılda bir Dünya Miras Merkezi'ne sunmak zorunda oldukları periyodik raporlama yapılmaktadır.

6.2 Alan Düzeyinde Sorunlar

Hattuşas: Hitit Başkenti'nin güncel durumunun saptanmasına yönelik olarak yapılan araştırma ve gözlemlerin sonuçları ile ilgi gruplarıyla yapılan görüşmelerden elde edilen bilgiler neticesinde genel bir değerlendirme yapıldığı takdirde, Dünya Miras Alanı'nın sit alanı ve aynı zamanda Milli Park olması nedeniyle, koruma konusunda yasal bakımdan güçlü bir şemsiye altında olduğunu söylemek mümkündür. Bununla birlikte, Dünya Miras Alanı'nın korunması konusunda bazı sorunlar, tehdit ve riskler de mevcuttur.

6.2.1 İdari Sorunlar

6.2.1.1 Ziyaretçi Yönetim Planı Eksikliğinden Kaynaklanan Sorunlar

Ziyaretçi olanakları bakımından Hattuşas asgari olanaklara sahiptir. Otopark ve ziyaretçi merkezi mevcut değildir. Çorum Valiliği tarafından Hattuşas ören yerinde çevre düzenlemesi ve bir ziyaretçi merkezi yapılması için 2006 yılı haziran ayında Kültür ve Turizm Bakanlığı nezdinde girişimde bulunulmuş ve halen Hattuşas Örenyeri Çevre Düzenleme projesine ilişkin çalışmalar Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü tarafından yürütülmektedir.

Hattuşas'ya girişte bilet satılan gişe ve gişenin yan tarafında antik kentin yerleşim düzenini ve eserlerin yerini gösteren planın yer aldığı panonun yanında tuvalet bulunmaktadır (Fotoğraf-13 ve 14).

Fotoğraf-13: Bilet gişesi

Fotoğraf-14: Tuvaletler

Hattuşas'ta ziyaretçileri bilgilendirecek ve gezmelerine yardımcı olacak rehber ya da yönlendirme levhası bulunmamaktadır. Ayrıca, ziyaretçilerin tarihsel eserlerin korunması konusunda uyarılmalarına yönelik, ne anlatmak istediği herkes tarafından kolayca anlaşılamayacak birkaç karikatürize edilmiş uyarı içeren levhadan başka bir levha bulunmamaktadır.

Hattuşas'a gelen ziyaretçilerin büyük bölümünün müzeyi ziyaret etmediği ziyaretçi istatistiklerinden anlaşılmaktadır. Yöreye gelen yabancı ziyaretçiler müzeyi daha fazla gezmektedirler.

Hattuşas'ta giriş ücreti karşılığında verilen biletle Yazılıkaya'yı, Yazılıkaya'da verilen biletle de Hattuşas'ı gezmek mümkündür. Ancak Yazılıkaya'da görevli olmadığı için burada giriş ücreti alınmamaktadır. Dolayısıyla sadece Yazılıkaya'yı gezenler bunun karşılığında ücret ödemiş olduğundan önemli bir maddi kayıp ortaya çıkmaktadır. Bu durum, aynı zamanda, ziyaretçi istatistiklerinin de sağlıklı bir şekilde tutulmasını engellemektedir.

6.2.1.2 Müze ile İlgili Sorunlar

Boğazköy Müzesi, buluntular açısından çok zengin bir koleksiyona sahip olmasına rağmen fiziki olanakları ve güvenlik önlemleri yetersizdir. Alarm sistemi ve güvenlik kamera sistemi de bulunmamaktadır.

Boğazköy Müzesi'nde DÖSİMM tarafından istihdam edilmiş 1 uzman ve 4 geçici işçi statüsünde personel çalışmaktadır. Sekiz saat vardiyalı olarak çalışan bu dört personelden Hattuşas ve Yazılıkaya için faydalanılamamaktadır.

6.2.1.3 Güvenlik

Hattuşas'ta şu anda üç görevli çalışmaktadır. Bunlardan ikisi Dünya Miras Alanı'na girişte bilet satışı yapan Milli Park görevlileridir. Bunlar sadece bilet satışından sorumlu oldukları için saat 8.00-17.00 arasında bu görevi yerine getirmekte ve alanın korunması, güvenliği ile ilgileri bulunmamaktadır. Üçüncü kişi ise alanın korunması ve güvenliğinden sorumlu tek kişi olan ve Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından istihdam edilen kazı yeri bekçisidir. Bu kadar geniş bir alanı 24 saat boyunca tek kişinin kontrol etmesi ise olanaksızdır. Bu nedenle de alandaki güvenlik önlemlerinin yetersiz olduğu söylenebilir.

Hattuşas'a giriş kapısı akşam kapatılmakla birlikte, yaya olarak alana her yerden girmek mümkündür. Önceki yıllarda 6 kişinin vardiyalı olarak güvenliği sağladığı Hattuşas'ta, bugün bu işi bir kişinin yapıyor olması çeşitli tehdit ve riskler doğurmuştur. Bunların başında kaçak kazılar gelmektedir. Ören yerinde zaman zaman kaçak kazılar yapıldığı kazı başkanı ve bekçi tarafından bizzat ifade edilmiştir (Fotoğraf-15).

Fotoğraf-15: Kaçak kazı

Hattuşas ve Yazılıkaya'nın etrafı dikenli telle çevrilmiş olmasına rağmen bu dikenli teller Hattuşas'ta birçok yerde ya kısmen tahrip olmuş ya da tümüyle ortadan kaldırılmıştır. Bu nedenle dikenli tellerin alan güvenliği açısından önemli bir fonksiyonu yoktur. Nitekim ören yerine girişin görevlilerce kontrol altında tutulmasına ve içeri hayvan sokulmasının yasak olmasına rağmen, Hattuşas ören yerinde sürekli hayvan otlatıldığı ve başka otlaklara giden hayvan sürülerinin antik alanın içinden geçirildiği görülmektedir (Fotoğraf-16).

Fotoğraf-16: Sit alanı otlak haline gelmiştir

Bu durum tel örgülerin etkisiz olduğunu gösterdiği gibi, alana girişteki kontrolün de ne derece yetersiz olduğunu açığa vuran göstergelerden biridir. Ayrıca, dikenli teller alanın tarihsel ve arkeolojik açıdan sahip olduğu çok özel kimliğiyle uyummayan bir görünüm de arz etmektedir.

Bir diğer risk ise, eserlerin tahrip edilmesidir. Hattuşas içinde seyyar hediyelik eşya satan kişiler jandarma tarafından engellendiği için, tepki olarak Büyük Tapınak'ta sergilenen erzak küplerinin bazılarını kırmak suretiyle tahrip ettikleri belirtilmiştir (Fotoğraf-17).

Fotoğraf-17: Büyük Tapınak'ta sergilenen küplerin kırılmış durumu

Güvenlik bakımından en riskli durumda olan kesim Yazılıkaya'dır. Hattuşas'a 2 km mesafede olan Yazılıkaya'da hiçbir güvenlik görevlisi olmadığı için, buradaki eserler büyük bir risk altındadır.

6.2.1.4 Yol

Hattuşas antik kenti içindeki gezi güzergâhını oluşturan ve bir kısmı tek yönlü olan asfalt yol bakımsızdır. Yer yer büyük ölçüde tahrip olmuş ve taşıt araçlarının seyrini zorlaştıracak hale gelmiştir. Bu nedenle tur operatörlerinin bir kısmının, Hattuşas'ı tur programından çıkardıkları yöredeki turizmciler tarafından belirtilmektedir (Fotoğraf-18).

Fotoğraf-18: Yolun durumu Hattuşas'a ulaşımı engellemektedir

Yolun onarımı için BELDES Projesi (Belediyelerin Altyapısının Desteklenmesi Projesi) kapsamında belediyeye 100.000 YTL ödenek ayrılmış, ancak bu ödenek henüz Boğazkale Belediyesi'nin hesabına geçmemiş olduğu gibi miktar olarak da yolun tam anlamıyla onarımı için yeterli değildir.

6.2.1.5 Madencilik Faaliyetleri

Hattuşaş'ta maden arama konusunun yakın tarihte iki kez gündeme geldiği görülmektedir. 1985 yılında Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı tarafından Boğazkale civarında, Hattuşaş antik kenti kalıntılarının da olduğu bölgede krom madeni arama ruhsatı verilmiş, bu ruhsata dayanarak bölgede yapılmak istenen sondaj çalışmasına Kültür ve Turizm Bakanlığı Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Ankara Bölge Kurulu'nun 18.9.1985 tarihli kararı ile izin verilmemiştir.

2006 yılında yine aynı şekilde Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Maden İşleri Genel Müdürlüğü, Boğazkale'de maden arama ruhsatı vermiştir. Ruhsatı alan şirket maden işletmesine başlamak üzere gerekli izni almak için Kültür ve Turizm Bakanlığı Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'na başvuruda bulunmuş, Çorum Müzesi'nin maden işletmesi yapılacak yerin büyük bir bölümünün halen kazısı devam eden ve Arkeolojik Sit Alanı ilan edilmiş saha içinde kaldığı gerekçesiyle bildirdiği görüş doğrultusunda bu faaliyete de Koruma Bölge Kurulu tarafından izin verilmemiştir. Bölge Kurulu'nun kararında da belirttiği üzere maden arama ruhsatı verilirken bu türlü özelliği olan alanlarda hassasiyet gösterilmesi gerekmektedir. Hattuşaş'ta 21 yıl arayla iki kez cereyan eden bu olay, tarihsel ve doğal değerlerimizin, kamu kurum ve kuruluşları arasındaki koordinasyon eksikliği dolayısıyla da tehlike altına girebildiğini göstermektedir.

6.2.1.6 Hayvan Otlatılması

Yasak olmasına ve zaman zaman görevliler tarafından müdahale edilmesine rağmen, ilçenin büyükbaş ve küçükbaş hayvan sürüleri Hattuşaş ören yeri içerisinde otlatılmaktadır. Bunun yanında antik alan, hayvan sürülerinin diğer otlaklara gidiş gelişinde geçiş yeri olarak kullanılmaktadır. Şüphesiz ki bu durum alanın niteliği ile çelişmektedir. Ayrıca, hayvanların Hattuşaş içinde otlaması çevre kirliliği yarattığı gibi eserlerin zarar görmesine de yol açabilir. Bu durum, Dünya Miras Alanı'nda güvenliğin yetersiz oluşu ile doğrudan ilgilidir (Fotoğraf-19).

Fotoğraf-19: Yorumsuz

6.2.2 Sosyal ve Ekonomik Sorunlar

6.2.2.1 Dünya Miras Alanı'nın Korunmasında İlgili Grupları Arasındaki İletişim ve İşbirliği

Dünya Miras Alanı'nın korunması ve geliştirilmesi konusunda ilgili grupları arasında tam bir iletişim ve işbirliğinin olmadığı izlenimi edinilmiştir. Bu iletişimsizlik ve işbirliği eksikliği, ilgili gruplarının kendi içindeki kurum, kuruluş ve kişiler arasında olabildiği gibi farklı ilgili grupları arasında da mevcuttur. Özellikle

de karar vericilerin kendi aralarında ve karar vericilerle yararlanıcılar arasındaki ilişkilerde bu durum açık biçimde görülmektedir.

6.2.2.1.1 Karar Vericilerin Korumaya İlişkin Görüşleri

Karar vericiler, alanın Dünya Miras Alanı olduğu konusunda bilgi sahibidirler. Ancak görüşülen karar vericilerin, ulusal kurumlar ile UNESCO Dünya Miras Merkezi arasındaki iletişim hakkında fikir sahibi olmadıkları gözlemlenmiştir.

Bu grubun Dünya Miras Alanı'nın korunmasıyla ilgili yaptıkları başlıca çalışmalar, tespitler ve sorunlara ilişkin görüşler aşağıda özetlenmiştir:

- Hattuşas'ın güvenliği mevcut şartlarla sağlanamamaktadır. Özellikle Yazılıkaya tehdit altındadır.
- Güvenlik amacıyla alanın dikenli tel ile çevrilmesi alanın tarihsel ve arkeolojik kimliği üzerinde olumsuz etki yapmaktadır.
- Turistik eşya satıcılarının ziyaretçilere aşırı ısrarcı davranışları Hattuşas'ın kimliğine zarar vermektedir.
- Hattuşas'a ulaşan yolun bozuk olması bu alana gelen ziyaretçi sayısını olumsuz yönde etkilemektedir. Diğer taraftan yolun yapımı konusunda da kurumlararası bir yetki karmaşası söz konusudur.
- Boğazkale'deki konaklama tesislerinde verilen hizmet, alana ilişkin tanıtım ve bilgilendirme yetersizdir.
- Boğazkale'ye ulaşan yollar üzerindeki tabelalar yöreye gelen ziyaretçileri alanın kültürel değerlerini tam olarak görme ve algılamasını sağlamak açısından yetersizdir.
- Hattuşas'ta rehber ve yönlendirici tabelalar olması alanın gezilmesi zorlaştırmakta, aynı zamanda da eserlerin tahrip olmasına yol açmaktadır.
- Boğazkale Belediyesi'nin olanakları bu önemde bir alan için yetersiz kalmaktadır.
- Yönetimdeki yetki karışıklığı sorunların çözümünü zorlaştırmaktadır.
- Milli Park statüsünün Hattuşas'ın tanıtımına ya da kaynak ayrılmasına katkısı olmamıştır.
- Kamulaştırma sorunlarının çözülmemesi yöre halkı arasında sıkıntı yaratmaktadır.
- Mevcut müzenin fiziki olanakları ve güvenliği yetersizdir.
- Milli Park görevlilerinin görevi dışındaki işlerle de uğraşması sıkıntı yaratmaktadır.
- Mevcut kadronun yetersizliği öğle tatili gibi yasal haklarını, özellikle yaz aylarında mesai saatlerinin uzaması ise dinlenme olanaklarını engellemektedir.

6.2.2.1.2 Kolaylaştırıcıların Korumaya İlişkin Görüşleri

Kolaylaştırıcılarla yapılan görüşmelerde, bu grubun Dünya Miras Alanı'nın korunmasıyla ilgili yapılan başlıca çalışmalar, tespitler ve sorunlara ilişkin görüşler aşağıda özetlenmiştir:

- Mevcut yolun durumu Hattuşas'a ulaşımı engellemektedir.
- Alandaki bekçi sayısının yetersizliği ciddi bir güvenlik sorunu yaratmaktadır. Özellikle Yazılıkaya bu konuda büyük tehdit altındadır.
- Yönetimdeki yetki karışıklığının en kısa zamanda çözülmesi gerekmektedir. Bu karışıklık yol yapımı, ziyaretçi merkezi ve güvenlik gibi acil konularda sıkıntı yaratmaktadır.
- Ziyaretçi merkezi ivedilikle yapılmalıdır.
- Sit alanında maden arama ruhsatı verilmesi kurumlararası eşgüdüm eksikliğinin sonucudur.
- Sit alanındaki yerleşim sorunları mutlaka çözülmelidir. Bu konuda gerekli kamulaştırmalar yapılarak mevcut yapılaşmanın önüne geçilmelidir.
- Turistik eşya satışının kontrolü sağlanmalıdır.
- Sit alanına hayvan girişi engellenmelidir.
- Ziyaretçi gelirinin bir bölümü ören yerine ayrılmalıdır.

6.2.2.1.3 Yararlanıcıların Korumaya İlişkin Görüşleri

Yararlanıcılarla yapılan görüşmelerde, bu grubun Dünya Miras Alanı'nın korunmasıyla ilgili yaptıkları başlıca çalışmalar, tespitler ve sorunlara ilişkin görüşler aşağıda özetlenmiştir:

- Boğazkale'de turizm yatırımı için devlet desteğine ihtiyaç vardır. Boğazkale halkının Hattuşas'tan sunulacak hizmetler için gerekli alt ve üst yapı olanaklarının henüz yaratılmamış olmasıdır.
- Sit alanındaki yerleşim sorunları acilen çözülmeli, keyfi uygulamalar engellenmelidir.
- Kazıda çalışanlar hariç, kazı ekibi ile yörede yaşayanlar arasında hiç bağlantı bulunmamaktadır. Yöre halkı kazı ekibi tarafından dışlandığını düşünmektedir.
- Hitit Festivali'nin Çorum yerine Boğazkale'de yapılması Hattuşas'ın Boğazkale'ye katkısını sağlayacaktır.
- Hattuşas'a ulaşımı sağlayan yolun bozuk olması bölge turizmini olumsuz etkilemektedir. Bölgeye ağır vasıtaların girişinin engellenmesi, otopark yapılması ve alanın faytonlarla dolaşılması hem Hattuşas'ın daha iyi korunması hem de bölge halkına yeni iş olanakları açısından yararlı olacaktır.
- Ören yerindeki güvenlik yetersizdir. Özellikle Yazılıkaya tehdit altındadır.

6.2.2.2 Sit Alanındaki Yerleşim Yeri Sorunları

Birinci derece sit alanı içinde kalan konutlarda yaşayan ilçe halkı, yukarıda da belirtildiği gibi çeşitli sorunlar yaşamaktadırlar. Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 1988 yılında aldığı bir kararla Boğazkale'de 1. derecede sit alanında kalan 199 evin sit alanı dışında, ilgili kuruluşlarca belirlenecek bir yere taşınmasına karar verilmiş, ancak takasın yapılabileceği hazineye ait bir arazi bulunmadığından bu düşünce gerçekleştirilememiştir. Kurul, 1992'de aldığı bir kararla 1. derecedeki sit alanında kalan bölgede kaçak yapılaşmanın ören yerine verdiği tahribat ve yerleşim yerinde alt yapı çalışmalarının yapılamaması, belediye hizmetlerinin yeterince yerine getirilememesi dolayısıyla halk sağlığına olabilecek olumsuz etkiler nedeniyle kamulaştırma işlemlerinin hızlı bir şekilde gerçekleştirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Ancak bu konu ile ilgili henüz bir gelişme yoktur ve bu alanda yaşayan halkın bir kısmının mağduriyeti sürmektedir.

6.2.2.3 Ziyaretçilerin Hediye Eşya Satıcıları Tarafından Rahatsız Edilmesi

Boğazkale ilçe merkezinden yaklaşık 20 kişi, serpantin ve diğer taşları işlemek suretiyle alandaki tasvirlerin ve alandan çıkarılmış eserlerin imitasyonlarını yapıp satmaktadırlar. Bu kişiler ticaret şekli itibariyle iki gruba ayrılmaktadırlar. Birinci gruptakiler Yazılıkaya'nın girişindeki otopark alanında kulübelerde satış yapanlardır (Fotoğraf-20).

Fotoğraf-20: Kulübelerde satış yapanlar

İkinci grubu ise, sattıkları ürünleri çantalarında taşıyarak Hattuşas'ta izinsiz, kaçak yolla satış yapanlar oluşturmaktadır. Bunlar da yaklaşık 15 kişidir (Fotoğraf-21).

Fotoğraf-21: Dünya Miras Alanı içinde izinsiz satış yapan bir kişi

Kaçak yolla satış yapanlar hakkında başta kaymakam, belediye başkanı, müze yetkilileri, Milli Park müdürü, kazı başkanı ve turizm sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin sahipleri olmak üzere hemen herkes tarafından çok ciddi yakınlmalar bulunmaktadır. Bunun nedeni ise sözü edilen kişilerin ziyaretçilere ürünlerini zorla satmaya çalışmalarıdır. Hatta bu iş öyle boyutlara ulaşmıştır ki, ziyaretçileri bıçakla vs. tehdit etmek suretiyle ürünlerini zorla satmaya çalıştıkları dahi bildirilmektedir. Bu kişiler kendilerini uyaran görevlileri de tehdit etmektedirler.

Kaymakamlık ve ilçe jandarma komutanlığı tarafından bu kişilerin engellenmesi için önlem alınmakla birlikte, alanın geniş olması nedeniyle bu kişiler yeterince engellenememektedir.

6.2.2.4 Halkla Dünya Miras Alanı Arasındaki Kopukluk

Hattuşas'taki kazıların ve buraya bağlı olan turizm hareketinin Boğazkale ilçesine maddi katkıları vardır. Ancak toplam nüfusa oranlandığında, ilçede bu katkıdan pay alan insan sayısı azdır. Kazılarda 3 aylık süre içinde ortalama 30-40 kişi çalışabilmektedir. Turizm işinde ise sadece 4 konaklama tesisi çalışmaktadır. 20 kişi de kendi ürettikleri heykelleri ziyaretçilere satarak kazanç elde etmektedir. Hattuşas'a gelen ziyaretçiler Dünya Miras Alanı'nı gezmeden önce ya da gezdikten sonra ilçe merkezine genellikle uğramadıkları için, halkın ziyaretçilerle ve turizmle bir ilişkisi de olmamaktadır. Dolayısıyla, Boğazkale'de yaşayıp da Hattuşas'tan maddi olarak kazanç sağlayan kişi sayısı yaklaşık 70-80 kişi civarındadır. Bu nedenle halkın büyük bölümü, Hattuşas'ın kendileri için bir yarar sağlamadığı düşüncesindedir.

Hattuşas ile ilgili bazı uygulamalar, halk arasında hoşnutsuzluk yaratmaktadır. Örneğin, rekonstrüksiyonu yapılan surların açılış törenine halk alınmamış, bu durum halkın bir bölümünde hoşnutsuzluk yaratmanın ötesinde dışlanmışlık duygusu oluşturmuştur.

7. Çalıştay

7.1 Çalışma Grubu

Adı	Kurumu	Çalıştay'daki Görevi
Ayşe Seeher	Hattuşaş Kazı Eski Başkan Yardımcısı	Moderatör
Turgut Yiğit	Ankara Üniv. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Öğretim Üyesi	Raportör
Mustafa Toprak	Çorum Valisi	Üye
Fırat Çelik	Boğazkale Kaymakamı	Üye
Ali Rıza Soysat	Boğazkale Belediye Başkanı	Üye
Ali Özudoğru	Çorum İl Kültür ve Turizm Müdürü	Üye
Işın Sun	Ankara Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürü	Üye
Önder İpek	Çorum Müzesi Müdürü	Üye
Andreas Schachner	Hattuşaş Kazı Başkanı	Üye
J. Yr. Hüseyin Özarslan	Jandarma Genel Komutanlığı, KOM Daire Başkanı	Üye

7.2 Hattuşaş: Hitit Başkenti Çalıştay Raporu

7.2.1 Dünya Miras Alanları İle İlgili Ulusal Sistemden Kaynaklanan Sorunlar Hakkında Görüşler ve Çözüm Önerileri

7.2.1.1 Koruma Bölgesi

Dünya Miras Alanı'nın sınırları, 1. derece sit alanı sınırlarıyla çakışmaktadır ve tampon bölgesi bulunmamaktadır. Tampon bölgenin oluşturulmasında ikinci ve üçüncü derece sit alanları temel olarak alınabilir.

7.2.1.2 Yönetim Yapısı

Hattuşaş, Boğazköy-Alacahöyük Tarihi Milli Parkı'nın varlığı nedeniyle Çevre ve Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü; arkeolojik sit alanı olması nedeniyle de Kültür ve Turizm Bakanlığı alan yönetiminden sorumludur. Boğazkale İlçesi sınırları içinde yer alması nedeniyle de Çorum Valiliği, Boğazkale Kaymakamlığı ve Boğazkale Belediye Başkanlığı alanda yetkili diğer kurumlardır.

Milli park olan yerlerde alan yönetimi kurulmasında bir yasal engel bulunmaktadır. Genel sorumluluk, güvenlik, bilet kesme gibi işlemlerde Milli Park'ın sorumluluğunun azaltılıp Kültür ve Turizm Bakanlığı'na geçme süreci yaşanmaktadır. 1990 yılında imzalanan protokole göre Dünya Miras Alanı'nın sorumluluğu (bilet kesme, güvenlik) Çevre ve Orman Bakanlığı'ndan Kültür ve Turizm Bakanlığı'na devredilecektir. Yeniden ele alınan görüşmelerle bu protokolün uygulaması konusunda çalışmalar yapıldığı bildirilmiştir.

Tüm Dünya Miras Alanları'nda oluşturulacak yönetime ilişkin uygulamalarda mevzuat değişikliği yapılması gereklidir. Bu şekilde oluşturulacak yeni çatı altında Hattuşaş'ın yönetim planı da yerine oturtulabilecektir. Mevcut durumda şimdiki uygulamaların ötesine geçilememektedir.

Çevre ve Orman Bakanlığı'na bağlı Müdürlüğün ve Müze Müdürlüğü'nün kaldırılması önem kaybının göstergesi ve idari açıdan da bir zafiyetin oluşmasına neden olmaktadır. Boğazkale'de bir Milli Park bulunmalıdır.

Alanın Milli Park oluşu, koruma açısından da kanuni yaptırımlara sahip oluşu nedeniyle olumludur.

Alan yönetim planının hazırlanması ve uygulanmasıyla yetkili kurumlar arasındaki yetki paylaşımı ile ilgili sorunlar ortadan kalkacaktır.

7.2.1.3 Yönetim Planı

Yönetim planı bulunmamaktadır ancak, bir yönetim planı yapılabilmesi için önce yönetim yapısının açığa kavuşması, çok başlılıktan kurtularak görev dağılımının yapılabilir hale gelmesi gerekmektedir.

7.2.1.4 Finansal Kaynaklar ve Yatırımlar

Genel bir değerlendirme yapıldığında, bu kaynakların alanın korunması ve geliştirilmesinde yeterli olmadığı ortaya çıkmaktadır.

Hattuşaş'ın Dünya Miras Alanı olmasına bağlı doğrudan bir finansal kaynağı yoktur. Bunun yanında altyapı ve korumayla ilgili çalışma ve projeler için belirli miktarda parasal kaynak zaman zaman tahsis edilmektedir. Dünya Miras Alanları'nın yönetimi ve korunması için gerekli olan finansal kaynağın sağlanması için de sistem bazında değişiklik yapılması gerekmektedir.

Alman Arkeoloji Enstitüsü tarafından yürütülmekte olan kazı ve restorasyon çalışmaları ise Alman hükümetince finanse edilmektedir. Ancak kazı çalışmalarının alanın Dünya Miras Alanı oluşuyla bir ilgisinin olmadığı, kazıların alanın ancak belirli bölgelerinde yürütüldüğü ve kazının alanın bütününe ilişkin finansal sorumluluğunun olmadığı ifade edilmiştir. Alman hükümetince 2008 yılı için 105.000 Euro bütçe ayrıldığı, ayrıca ek işler için de kaynak arandığı belirtilmiştir.

7.2.1.5 Ziyaretçi Yönetimi

Hattuşaş Dünya Miras Alanı'nın ziyaretçi yönetim planı bulunmamaktadır.

Ziyaretçi merkezi için yapılan çeşitli öneriler Valilik, Müze ve Kazı Başkanlığı arasında yapılacak görüşmelerle karara bağlanacaktır. Bu girişim Valilik tarafından başlatılmış olup sürdürülmektedir. Gişenin yanına temeli olmayan, alan kimliğiyle uyumlu, Kurul'un da uygun göreceği bir tarzda prefabrik veya ahşap malzemeden hafif bir yapı önerilmektedir.

Boğazkale İlçe merkezindeki müzede, kazılarda ele geçen buluntular sergilenmektedir. Ancak Hattuşaş'a gelenlerin büyük bir bölümünün müzeye uğramadıkları ziyaretçi istatistiklerinden belli olmaktadır. Müzenin genişletilmesi ve modernize edilmesi amacıyla bir proje hazırlanmış, Bakanlıktan onay alınmış fakat bir gelişme kaydedilmemiştir. Yeni bir müzenin inşası yolunda da görüşler bulunmaktadır fakat yeni müzenin inşası yerine eski müzenin modernize edilmesinin kaynak kullanımı açısından faydalı olacağı düşünülmüştür.

7.2.1.6 Bilgilendirme

Ören yerinin girişinde, UNESCO ve Milli Park logolarının bulunduğu levha bulunmakla beraber, burada alana ilişkin özet bilgilerin verildiği bir bilgilendirme levhası yoktur. Ancak projelendirilmesine karar verilen ziyaretçi merkezinin yapımı ile bu eksiğin giderilmesi yönünde adım atılmıştır.

Alan içerisinde ve Yazılıkaya'da üç dilde kısa bilgiler içeren bilgilendirme levhaları varsa da yetersiz kalmakta ve Dünya Miras Alanı logosu taşımamaktadır. Bu tip bir levhanın Kazı Başkanlığı'nın bilimsel desteği ile Valilik tarafından kısa bir zaman içerisinde gerçekleştirilmesi görüşülmüştür.

Büyük Tapınak ve Büyükkale'de ziyaretçiler gezi rotasını anlamakta zorluk çekmektedir. Büyük Tapınak için küçük oklar vasıtasıyla kısa zamanda giderilmesi kararlaştırılmıştır. Büyükkale'de ise Kazı Başkanlığı tarafından daha sonraki sezonlarda kapsamlı bir çalışma ile bir ziyaretçi güzergâhının belirleneceği ve çevre düzenlemesi yapılacağı belirtilmiştir.

Ankara-Sungurlu-Çorum karayolunun Boğazkale yol ayrımından itibaren Hattuşaş'a yönlendirici levhalar bulunmaktadır. Ancak yollarda ve yol ayrımlarında Dünya Miras Alanı özelliğinin vurgulandığı herhangi bir levha yoktur.

7.2.1.7 Kadro Sorunu ve Güvenlik

Alan yönetimindeki idari belirsizlikle birlikte kadro eksikliği alanın yeterince korunmasında güvenlik zafiyetine yol açmaktadır. Dünya Miras Alanı'nda görev alanı 'ören yeri' olarak belirlenmiş iki kişi bulunmaktadır. Bir çalışan Milli Parklar görevlisi olup bilet kesme görevini yapmaktadır. Diğer çalışan ise kazı alanı bekçisidir. Alan yönetim sorumluluğunun Çevre ve Orman Bakanlığı'ndan alınıp Kültür ve Turizm Bakanlığı'na verilme aşaması gerçekleştiğinde bilet kesme işi de Kültür ve Turizm Bakanlığı elemanlarına geçecek, Milli Park elemanı ören yerinde görevlendirilecektir. Çorum Valisi tarafından üç bekçinin yakında göreve başlayacağı ve bekçilerin çalışma saatlerinin de yeniden düzenleneceği, mesai saatinin uzatılacağı belirtilmiştir.

Alanın etrafındaki dikenli tellerin güvenlik konusunda yeterli bir önlem olmayacağı bir kez daha ele alınmıştır; ancak sit alanının sınırlarını belirlemek açısından yeni dikenli tel/çit yapılması konusu görüşülmüş ve Valilik, Kazı Başkanlığı'nın da belirli düzeyde katkısıyla bunu ele alacağını belirtmiştir. Alandaki görüntüyü bozan işlevsiz tellerin hemen kaldırılması karara bağlanmıştır.

Boğazkale İlçesi'ne önümüzdeki aylarda Emniyet Amirliği düzeyinde Polis Teşkilatı kurulacaktır. Bu durum ören yerindeki güvenlik açısından olumlu bir gelişim sağlayacaktır.

Yazılıkaya ve ören yerinin girişine kamera sistemi kurulması için Müze Müdürlüğü Bakanlığa teklif sunmuştur.

7.2.1.8 Ören Yerinde Yapılacak Düzenlemeler

Valiliğin girişimi ve kazı başkanlığının hazırladığı projenin Koruma Bölge Kurulu tarafından onaylanması ile Yazılıkaya'nın ziyaretçi girişinin değiştirilerek Hitit Çağı'ndaki haline getirilmesine, finansmanı Valilik tarafından karşılanmak suretiyle önümüzdeki günlerde başlanacaktır.

7.2.1.9 İzleme

Dünya Miras Alanları için genel bir izleme mekanizması olmamakla beraber Çorum Valisi bunu en azından Hattuşaş için gerçekleştireceğini vaat etmiştir; ancak Kültür ve Turizm Bakanlığı'nda oluşturulmuş UNESCO ile ilgili olan birimin, yapılan işlerin UNESCO ölçütlerine uygunluğunu sınamak amacıyla denetleme mekanizması oluşturmalarının gerekliliği vurgulanmıştır.

7.2.2 Alan Düzeyinde Sorunlar Hakkında Görüşler ve Çözüm Önerileri

7.2.2.1 Ulaşım/Yol

Raporun hazırlanmasından bu yana kilit taşları ile yol yenilenmiştir. Yol yapılırken arkeolojik kalıntılara çok yaklaşıldığı belirtilmiş, Koruma Bölge Kurulu'na yapılan başvurudan gelen karar sonucu bu tür yerlerin sökülerek yeniden yapımına karar verilmiştir. Ayrıca, Büyük Tapınak önündeki otopark alanında yapılmış olan renkli bezemenin sökülerek tek renk olarak düzenlenmesine karar verilmiştir.

7.2.2.2 Toplumsal Farkındalık

Eğitim amaçlı programlı bir faaliyet yoktur; ancak rapor hazırlandıktan sonra Boğazkale Kaymakamı'nın önderliğinde birinci sınıf ve anaokulu da olmak üzere okul öğrencileri ören yerine götürülmüştür. Bu gezi sırasında Müze de ziyaret edilmiştir.

Yöre halkının Dünya Miras Alanı'nı sahiplenmesinde en önemli faktör olan eğitimin eksikliği vurgulanmıştır.

Belediye Başkanı tarafından Hattuşas'ın Dünya Miras Alanı olduğunu vurgulayan bazı küçük objelerin (rozet, çanta, kalem vs.) yöre halkına, öğrencilere dağıtılması önerisi getirilmiştir. Alanın benimsenmesi ve Dünya Miras Alanı olduğunun bilinirliğinin artırılması açısından etkili olacağı düşünülmektedir.

7.2.2.3 Doğal Riskler

Yazılıkaya'daki suyun oluşturabileceği tahribatı engellemek için suyun kaya çatlaklarına girmesini önleyecek bazı teknik çalışmaların mümkün olduğu belirlenmiştir ve böyle bir çalışmanın da planlandığı Kazı Başkanlığı tarafından belirtilmiştir.

7.2.2.4 Sit İçindeki Kamulaştırma Sorunları

2863 sayılı yasaya bağlı olarak çıkarılan sit alanları için Koruma Amaçlı İmar Planları'nın hazırlanmasına yönelik yönetmelik doğrultusunda Boğazkale arkeolojik sit alanları için Temmuz 2008'e kadar planların hazırlanması gerekmektedir. Aksi takdirde sit alanları içinde imar uygulamaları duracaktır. Ayrıca, sit alanlarında takas yolunun kullanılabilmesi için de, Koruma Amaçlı İmar Planları'nın hazırlanması zorunludur. Ancak belediye bahsi geçen imar planının hazırlanması için finans kaynağına sahip olmadığını belirtmiştir (yaklaşık 40–50.000 YTL).

Birinci derece sit alanı içinde kalan konutlarda yaşayan bir kısım ilçe halkı çeşitli sorunlar yaşamaktadırlar. Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 1988 yılında aldığı bir kararla Boğazkale'de 1. derecede sit alanında kalan 199 evin sit alanı dışında, ilgili kuruluşlarca belirlenecek bir yere taşınmasına karar verilmiş, 1992'de alınan bir kararla kamulaştırma işlemlerinin hızlı bir şekilde gerçekleştirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Ancak bu konu ile ilgili henüz bir gelişme yoktur ve bu alanda yaşayan halkın mağduriyeti sürmektedir.

Sit alanı içerisinde, bir yerinde üzerinden yol geçen tarlanın ve aynı kişiye ait birkaç tarlanın daha kamulaştırma sorununun çözülmesi için girişimlerde bulunulması gerekliliği ile bunların yanı sıra sit alanındaki diğer mülkiyet ile ilgili sorunlar vurgulanmıştır.

BÖLÜM –III
NEMRUT DAĞI

1. UNESCO'nun Dünya Miras Alanı Tescil Kararı

Nemrut Dağı, UNESCO Dünya Miras Komitesi'nin hazırladığı Dünya Miras Listesi'nde 1987 tarih ve 448 no. ile kayıtlıdır. Nemrut Dağı'nın Dünya Miras Listesi'ne kabul edilme ölçütleri "kültürel" (i), (iii) ve (iv)'tür. Bu bağlamda Nemrut Dağı;

(i) Komogene Kralı Antiochos I'e ait mezar eşsiz bir sanatsal eserdir. Nemrut Dağı'nda oluşturulmuş olan peyzaj Antik dönemin en muazzam girişimlerinden biridir (Kullanılan taş blokların bazıları dokuz tona kadar ulaşır) *(The tomb of Antiochus I of Commagene is a unique artistic achievement. The landscaping of the natural site of Nemrut Dag is one of the most colossal undertakings of the Hellenistic epoch (some of the stone blocks used weigh up to nine tons);*

(iii) Kral mezarı ya da Nemrut Dağı Hierotheseion'u Komogene krallığının medeniyetine tanıklık eder. Bu anıtta Antiochos I; babası Mithridate tarafından Darius'un, annesi Laodice tarafından da İskender'in torunu olarak gösterilmiştir. Bu yarı-efsanevi soyağacı, Doğu'daki ve Batı'daki güçlerden bağımsız olma arayışında olan bir hanedanlık arzusunun göstergesidir *(The tomb or the Hierotheseion of Nemrut Dag bears unique testimony to the civilization of the kingdom of Commagene. Antiochus I is represented in this monument as a descendant of Darius by his father Mithridates, and a descendant of Alexander by his mother Laodice. This semi-legendary ancestry translates in genealogical terms the ambition of a dynasty that sought to remain independent of the powers of both the East and the West);*

(iv) Ayrıca Karakuş ve Eski Tahta'daki mezarlardan daha çok Nemrut Dağı'ndaki tümülüs, bu orijinal tapınağın (panteon) hoşgörülü birleştiriciliği sayesinde biçimlenen önemli bir tarihsel dönemi gözler önüne serer. Zeus'un Oromasdes (İran Tanrısı Ahuramazda) ile, Herkül'ün Artagnas ile (İran Tanrısı Verathranga) kaynaşması Yunan, İran ve Anadolu karma estetiğinin heykellerinde ve kabartmalarında kendi artistik denkliliğini bulur *(More so than the tombs at Karakus and Eski Kahta, the tumulus at Nemrut Dag illustrates, through the liberal syncretism of a very original pantheon, a significant historical period. The assimilation of Zeus with Oromasdes (the Iranian god Ahuramazda), and Heracles with Artagnes (the Iranian god Verathragna) finds its artistic equivalent in an intimate mixture of Greek, Persian and Anatolian aesthetics in the statuary and the bas reliefs),* biçiminde tescil edilmiştir.

2. Araştırma Yöntemi

Dünya Mirası Alanı'nın güncel durumunu tespit etmek amacıyla yürütülen çalışma üç aşamalı olarak gerçekleştirilmiştir. Alan çalışması öncesinde konu ile ilgili kaynaklar taranmış, alanın 1/25.000 ölçekli topografya haritaları ile uydu görüntüleri elde edilmiştir. 1-4 Temmuz 2007 tarihleri arasında, Dünya Miras Alanı'nda, alanı kapsayan Adıyaman il merkezi, Kâhta İlçesi ve köylerinde arazi çalışması gerçekleştirilmiştir.

Arazi çalışmasında Dünya Miras Alanı'nda gözlemler yapılmış ve alan fotoğraflanmıştır. Ayrıca, alan üzerinde uygulama yetkisine sahip olan karar vericiler (Örneğin; Adıyaman Valiliği, Adıyaman Çevre ve Orman İl Müdürlüğü Milli Park Şube Müdürlüğü, Kâhta Kaymakamlığı Turizm Danışma Bürosu Şefliği, Karadut Köyü Muhtarlığı gibi) ile Yararlanıcılar (Örneğin; turizm ile uğraşanlar gibi) ile yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Arazi çalışması sonrasında toplanan tüm veriler değerlendirilmiş, daha sonra sonuçlar raporlaştırılmıştır.

3. Coğrafi Konum

Nemrut Dağı Dünya Mirası Alanı, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Adıyaman İli, Kâhta İlçesi, Karadut Köyü sınırları içinde yer almaktadır (Şekil-1). Kâhta İlçesi; doğuda Gerger İlçesi, güney ve güneydoğuda Şanlıurfa İli, güneybatıda Samsat İlçesi, batıda Adıyaman merkez ilçe, kuzeyde Sincik İlçesi ve Malatya İli ile çevrilidir. Şu anda ilçenin doğu ve güneydoğu kesimindeki sınırını Atatürk Baraj Gölü meydana getirmektedir. İlçe merkezi Adıyaman il merkezinin 33 km doğusunda yer alır.

Kâhta İlçesi'nin denizden ortalama yükseltisi 750 metredir. Kuzeyde yüksekliği 2000 metreyi aşan sıra dağlarla çevrili olan ilçe, 1490 km²'lik yüzölçüme sahiptir. İlçenin kuzey kesimi dağlık alanlardan meydana gelirken, güney kesimi düzlük alanlardan oluşmaktadır. Kuzeydeki en yüksek nokta Nemrut Dağı'dır (2206 m). Dağlık alanlardan güneye doğru gidildikçe önce plato alanlarına, sonra geniş ova kesimine geçilir. İlçe yüzölçümünün Nemrut Dağı Tümülsü'nü de içine alan yaklaşık üçte ikilik kesimi 1. derecede, geri kalan yaklaşık üçte biri ise 2. derecede deprem bölgesi içindedir.

Şekil-1: Nemrut Dağı'nın coğrafi konumu

Kâhta ilçe merkezinin kuzeyinde yer alan Dünya Miras Alanı'nın matematiksel konumu, 38° 02' 11".8 kuzey enlemi ile 38° 45' 49".3 doğu boylamıdır. Dünya Miras Alanı, il merkezine 87 km, Arsemia antik yolu üzerinden 77 km, Kâhta ilçe merkezinden ise 53 km uzaklıktadır. Dünya Miras Alanı, Fırat Nehri geçitlerine ve ovaya hakim bir tepe üzerine kurulmuştur.

4. Dünya Miras Alanı ve Çevresinde Sosyal ve Ekonomik Yapı

Nemrut Dağı'nın da yer aldığı Kâhta İlçesi, uygarlıkların doğuş yeri olan Mezopotamya'ya yakınlığı nedeniyle tarih süreci içerisinde sayısız medeniyetlere ev sahipliği yapmış önemli bir yerleşim merkezidir. Yörede MÖ 7. yüzyılda Assur, 6. yüzyılda Pers, 4. yüzyılda Makedon ve Seleukos egemenliği hüküm sürmüştür. MÖ 1. yüzyılda bölgede egemen olan Arsames, günümüze önemli tarihi eserler bırakmıştır. Kommagenelilerin atası olan Arsames, bugünkü Fırat Arsemia'sı olarak bilinen Gerger Kalesi ile Nymhois Arsemia'sının kurucusudur. MÖ 109'da bağımsızlığına kavuşan, doğu ve batının kültür, sanat ve inançlarının sentezi olan Kommagene Uygarlığı, MS 72'de Anadolu'da Romalılar tarafından ortadan kaldırılarak Suriye Eyaleti'ne bağlanan son krallık olmuştur.

Kâhta, Arap, Ermeni, Artuklu, Haçlı Seferlerini müteakiben Selçuklu, Babilli, Moğol, Memlük ve Dulkadiroğuları hakimiyetinde kaldıktan sonra 1516 yılında Yavuz Sultan Selim zamanında Osmanlı hakimiyetine girerek önce Dulkadirli Eمارeti'ne, Kanuni zamanında ise sancak merkezi haline getirilen Samsat'a bağlanarak Zülkadiriye Eyaleti'ne (Maraş) bağlanır.

Kâhta 1531 yılında Malatya'ya, 1349 yılında ise Hısn-ı Mansur'a (Adıyaman) bağlanır. 1859 yılında Malatya sancak olunca Kâhta da diğer kazalar gibi yeniden Malatya'ya bağlanır. Bu durum Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasına kadar devam eder (Merçil, 1991: 143; 152-153; Zeyrek vd. 2006: 59; Uzunçarşılı, 1984: 209; Turan, 1984: 640-641; Hellenkemper, 2000: 156).

Kâhta Cumhuriyet döneminde Malatya'ya bağlı bir ilçe olarak yapılandırılır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında ilçe merkezinin yeri değiştirilerek, Eski Kâhta'nın 26 km güneyindeki şimdiki yerine taşınır. İlçe, 1954 yılında Adıyaman'ın il olmasını müteakip, Adıyaman'a bağlanmıştır.

Kâhta İlçesi nüfus hareketleri bakımından dinamik bir yapıya sahiptir. 1988 yılında Atatürk Barajı istimlak çalışmaları esnasında arazileri baraj havzası altında kalan Gerger, Samsat ilçeleri ve köylerden, Kâhta ilçe merkezine büyük bir göç yaşanmış ve bu nedenle 1988 yılından sonra ilçedeki nüfus ve konut sayısında büyük bir artış olmuştur. Günümüzde ilçe merkezi, nüfusu 60.000'in üzerinde olan ve fonksiyonel bakımdan küçük ölçekli bir şehir niteliğindedir (Çizelge-1).

Çizelge-1: Kâhta İlçesi nüfusu (2000)

Yerleşim Yeri	Nüfus	Artış Hızı (%)
İlçe merkezi	60.689	36.36
Köyler	54.305	2.91
Genel Toplam	114.994	19.17

Kaynak: <http://www.kahta.gov.tr>

Daimi göçün yanı sıra Kâhta İlçesi'nde yoğun biçimde yaşanan geçici göç hareketleri de gözlenmektedir. İlçede toprak dağılımı düzenli olmayıp genelde büyük toprak sahipleri bulunmaktadır. Bundan dolayı her yıl çok sayıda aile mevsimlik işçi olarak çalışmak üzere Adana, Mersin, Yozgat, Muş, Şanlıurfa ve diğer illere gitmektedirler.

İlçe ekonomisi esas olarak tarıma dayalı olup, topraklar tarımsal yönden büyük bir potansiyele sahiptir. İlçenin, daha önceleri karasal olan ikliminin Atatürk Barajı'nın etkisiyle değişerek, Akdeniz iklimine yakın bir özellik göstermesi, tarımsal faaliyetlerin çeşitlenmesine olanak sağlamış, ilçenin ekonomik yönden kalkınmasına vesile olmuştur. Ancak, 1990 yılından sonra Kâhta – Diyarbakır arası ulaşımı sağlayan köprünün baraj suları altında kalması, ilçenin stratejik öneminin azalmasına neden olmuş ve ilçe ekonomik yönden olumsuz bir şekilde etkilenmiştir.

Tarımda kullanılan araziler çok geniş bir coğrafyaya yayıldığından, değişik ürün desenleri üzerinde tarımsal faaliyetler yapılmaktadır. Düz olan kısımlarda tahıl tarımı, sebzecilik, pamuk ve bakliyat üretimi, yem bitkileri ve bahçe bitkileri yetiştiriciliği ile diğer endüstri bitkileri yetiştiriciliği yapılmaktadır (Çizelge-2 ve Şekil-2). Atatürk Baraj Gölü'nün çevresinde bulunan araziler elektropomp tesisleriyle sulanarak pamuk ve diğer sulu şartlarda üretilen ürünler yetiştirilmektedir.

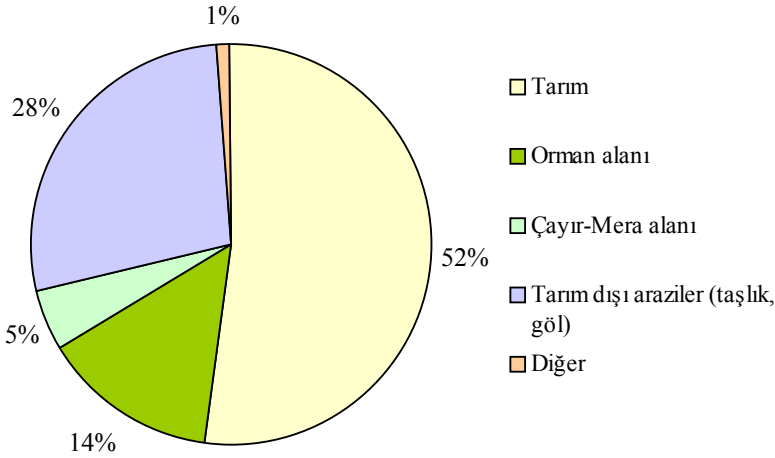
Çizelge-2: Kâhta İlçesi'nde arazi kullanım durumu (dekar)

Toplam Tarım Alanı	775.237
Orman Alanı	205.696
Çayır-Mera Alanı	69.080
Tarım Dışı Arazı (Taşlık, Göl)	421.753
Diğer	18.234

Kaynak: <http://www.kahta.gov.tr>

İlçe genelinde 2001 yılından bu yana Doğrudan Gelir Desteği Projesi uygulanmaktadır. Yürütülmekte olan bu proje kapsamında tütün kotasına sahip olan üreticiler, tütün ekiminden vazgeçip yerine, yörede yetişen alternatif ürünlerden birini yetiştirdiği takdirde Hazine tarafından desteklenmektedir. Bu nedenle tütün ekim alanları daralıp, tahıl ekim alanları artmaktadır. 2005 yılında alternatif ürün desteklemesi kapsamında 537 çiftçiye 145.805 ABD Doları ödeme yapılmıştır.

Atatürk Baraj Gölü'nün oluşmasıyla birlikte; Kâhta ilçesinde, Atatürk Baraj Gölü'ne yakın araziler, kurulan elektropomp sistemleri ile sulanarak, pamuk yetiştiriciliği -artarak- yapılmaya başlanmıştır. Ayrıca, üretilen kütlü pamuk için, çiftçilere pamuk primi ödemesi yapılmaktadır. İlçe genelinde üretilen pamuklar, ilçede mevcut 5 çırçır fabrikasına ve ilçe dışına satılmaktadır.

Şekil-2: Kâhta İlçesi'nde arazi kullanımının oransal bölünüşü

İlçede meyvecilik genellikle sınır bitkisi şeklinde olup, dağınık bir durum sergilemektedir. Ancak son zamanlarda yapılan çalışmalar neticesinde kapama bahçe 570 dekara ulaşmıştır. İlçe bağcılık açısından geniş bir potansiyele sahip olmakla birlikte, gerileyen bağcılık, tütün alanlarının daraltılması ve flokseraya dayanlı asma anaçlarının kullanılması sonucu son yıllarda yeniden canlanmaya başlamıştır.

Kâhta İlçesi'nde yapılan sebzeçilik ekonomik amaçlı olmayıp, aile ihtiyacını karşılamaya yöneliktir. Ancak son yıllarda sulama olanağının artması ve sera alanlarının çoğalmasıyla ekonomik anlamda sebze yetiştiriciliği yapılmaya başlanmıştır. İlçe genelinde toplam faaliyette olan 24 adet plastik sera ile 6,480 dekar alanda örtü altı sebze yetiştiriciliği yapılmaktadır.

İlçede kıraç alanlarda yağlık ve sofralık zeytin bahçesi tesisinin, tütüne alternatif kârlı bir tarımsal faaliyet olacağı düşünülerek, bununla ilgili çalışmalar yapılmaktadır.

İlçede yaygın olarak, ev tipi hayvancılık yapılmaktadır. Köylerde olsun, ilçe merkezinde olsun yeterli kapasitede mandıra veya herhangi bir süt toplama merkezi olmadığı için aile tüketiminden arta kalan süt değerlendirilememekte, dolayısıyla süt sığırıcılığı pek gelişmemektedir. İlçede çayır ve mera ıslahının yetersiz olması, hayvancılığın gelişmesinde olumsuz bir etki yapmaktadır. Ayrıca, silaj, küspe üretilmediği için, dane yemlerle yapılan besilerde yem fiyatları çok yüksektir.

Petrol çıkarımı Kâhta İlçesi'nin ekonomik kaynakları arasındadır. İlçe sınırları içerisinde bulunan T.P.A.O.'ya ait toplam 11 üretim sahasında 115 kuyudan 2005 yılı içerisinde 3.085.827 varil ham petrol üretilmiştir. Kâhta İlçesi sınırları içerisinde çıkarılan petrolün Türkiye ham petrol üretimine oranı %19,45'dir (Çizelge-3). Üretilen petrol, boru hatları ile taşınmakta olup, BOTAŞ kanalıyla TUPRAŞ'a satılarak değerlendirilmektedir.

Çizelge-3: Türkiye geneli ve Kâhta İlçesi'ndeki petrol üretim miktarları (varil) (2005)

	14.577.060
TPAO üretimi	9.817.011
Kâhta üretimi	3.085.827

Kaynak: <http://www.kahta.gov.tr>

İlçede, Ziraat Odası, Esnaf ve Sanatkarlar Odası, Şoförler Odası, Esnaf ve Sanatkarlar Kredi Kefalet Kooperatifi, Motorlu Taşıyıcılar Kooperatifi (11 Adet), Küçük Sanayi Sitesi Kooperatifi ve Tarım Kredi Kooperatifi mevcuttur. İlçede Ziraat Bankası ve İş Bankası olmak üzere 2 adet banka faaliyet göstermektedir. Ziraat Bankası ile Tarım Kredi Kooperatifi'nin sağlamış olduğu krediler üretime katkı sağlamaktadır.

Kâhta İlçesi'nde sanayinin gelişmiş olduğu söylenemez. Bununla birlikte ilçede, 1 seramik, 1 iplik, 1 yem ve 2 çırçır fabrikası ile 2 karo mermer ve 8 tekstil atölyesi mevcuttur. İlçede el sanatlarından olan halıcılık faaliyetleri Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'nca 1987 yılında ilk halı atölyesinin açılmasından sonra yaygınlaşmaya başlamıştır. Günümüzde, Kâhta'da halıcılık, ekonomik açıdan önemli bir yer tutmaktadır. İlçe merkezinde 28 ve köylerde 13 olmak üzere toplam 41 halı atölyesi bulunmaktadır. Bu atölyelerde 64 usta öğretici görev yapmakta, 1341 kursiyer kurs görüp halı dokumaktadır.

Kâhta İlçesi, sahip olduğu tarihi, kültürel ve doğal zenginlikler nedeniyle önemli bir turizm merkezi konumundadır. Özellikle Kommagene Uygarlığı'ndan kalan tarihi miras, kültür turizmi için dünyanın en önemli kaynaklarından birini teşkil etmektedir. İlçenin önemli tarihi kültürel ve doğal zenginliklerini arkeolojik kültür varlıkları ve ören yerleri oluşturmaktadır. Bunlar ulusal ve uluslararası öneme sahip *Nemrut Dağı Dünya Mirası Alanı*, *Arsemia (Eski Kale)*, *Eski Kâhta Kalesi (Yeni Kale)*, *Cendere Köprüsü (Roma Köprüsü)*, *Karakuş Tümülü'sü (Kadınlar Anıt Mezarı)* ile *Şeytan Köprüsü*, *Kıran Köprüsü (Değirmenbaşı Köprüsü)*, *Han Yeri (Burmapınar)*, *Yassıkaya* ören yerleridir.

Turizm, ilçede önemi her geçen yıl daha da artmakta olan bir ekonomik faaliyettir. Kâhta, kültür turizminde önemli bir merkez haline gelmiştir. Giderek gelişen talebe bağlı olarak, arz da gelişme göstermektedir. Nitekim kentteki konaklama tesisi sayısı ve yatak kapasitesinin belirli bir düzeye ulaştığı söylenebilir (Çizelge-4).

Çizelge-4: Kâhta İlçesi'ndeki konaklama tesislerinin niteliklerine göre dağılımı (2005)

Tesis Türü	Tesis Sayısı	Oda Sayısı	Yatak Sayısı
Turizm Bakanlığı İşletme Belgeli Konaklama Tesisleri	2	130	290
Turizm Bakanlığı Yatırım Belgeli Konaklama Tesisleri	2	112	232
Belediye Belgeli Konaklama Tesisleri	7	97	375
Genel Toplam	11	339	897

Kaynak: <http://www.kahta.gov.tr>

İlçedeki 11 konaklama tesisinde yatak kapasitesi toplam 897'dir. Bunların yanı sıra ilçe merkezinde, baraj kenarında yöreye gelen ziyaretçilere hizmet sunabilen çeşitli büyüklüklerde lokantalar da bulunmaktadır. Bunlardan Nemrut yolu güzergâhı üzerindeki Cendere Köprüsü, Arsemia, Damlacık, Diyarhan Çeşmesi ve Nemrut Kafeteryası günü birlik hizmet veren ünitelerden birkaçıdır (<http://www.kahta.gov.tr>).

Turizm, çoğaltan bir etkiye sahip olduğu için, diğer pek çok işkolunu da harekete geçirmesi nedeniyle ilçe ekonomisine önemli bir katkı sağlamaktadır.

Kâhta İlçesi'nde Kurumlar Vergisi mükellef sayısı 143, Sermaye Şirketleri 125, Diğerleri 18, Gerçek Usul Gelir Vergisi mükellef sayısı 1179, Basit Usul Gelir Vergisi mükellef sayısı 1524 ve Motorlu Taşıtlar Vergisi mükellef sayısı 6395'tir.

Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı'nca yapılan çalışmaların sonuçlarına göre Kâhta ilçesi 1996 yılında Türkiye'deki 858 ilçe içinde gelişmişlik sıralaması bakımından 627, 2003 yılında ise 872 ilçe arasında gelişmişlik sıralaması bakımından 656. sırada yer almıştır (Çizelge-5 ve 6).

Çizelge-5: Kâhta İlçesi'nin Türkiye'deki ilçeler içindeki gelişmişlik sıralaması (1996)

858 ilçe içinde gelişmişlik sırası	Sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksi	Gelişmişlik grubu
627	-0,579761	4

Kaynak: <http://dpt.gov.tr/bgyu/seg/ilce1996.html>

Çizelge-6: Kâhta İlçesi'nin Türkiye'deki ilçeler içindeki gelişmişlik sıralaması (2003)

872 ilçe içinde gelişmişlik sırası	Sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksi	Gelişmişlik grubu
656	-0,61547	5

Kaynak: <http://dpt.gov.tr/bgyu/seg/ilce2003.html>

Gelişmişlik sıralamasını belirleyen başlıca faktörler ilçelerdeki demografik yapının, işgücü talebinin, istihdamın sektörel dağılımının, eğitim ve sağlık hizmetlerinin, fiziki ve sosyal altyapı olanaklarının, üretim seviyesinin ve gelir düzeyinin ilçe nüfusunun ihtiyaçlarını karşılamada sağladıkları başarıdır. Bu çerçevede yapılan sıralamada, 1996 yılında Kâhta, 858 ilçe içinde gelişmişlik sıralamasında 627. sırada yer alırken, sosyoekonomik gelişmişlik endeksi eksi değerdedir. Gelişmişlik grubu bakımından ise 4. grupta yer almıştır. Buna karşılık 2003 yılında 1996 yılından daha da geriye düşmüş; 872 ilçe içinde gelişmişlik sırasında 656. sırada yer almış, sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksi değeri eksi değerde kalmış; gelişmişlik grubunda da bir basamak daha düşerek 5. grupta yer almıştır. Bütün bu göstergeler, ilçenin sosyal ve ekonomik yapısını net biçimde yansıtmaktadır.

5. Dünya Miras Alanı'nın Özellikleri

5.1 Tarihçe

Batıda Kahramanmaraş, Göksun, Pınarbaşı; kuzeyde Malatya ve Toros Dağları ile çevrelenen, antik dönemde bereketli topraklarıyla tanınan Kommagene Krallığı'nın sınırları, Yukarı Mezopotamya'dan Yukarı Fırat'ın batı yakasını takip ederek, doğuda Fırat Nehri, güneyde Nizip ve Antakya'ya kadar uzanmıştır. Yunanlı ve Romalı tarihçilere göre Kommagene Krallığı'nın ilk hükümdarı olan Ptolemaios, Selevkoslara isyan ederek MÖ 163 yılında Kommagene Krallığı'nı kurmuştur.

MÖ 80 yılında I. Mithradates Kallinikos, Selevkos hanedanlığında yaşanan taht kavgalarından yararlanarak, Seleukos Krallığı'ndan ayrılır (Goell, 1952: 2; Dörner, 1975: 31-42; Osman Hamdi Bey, 1987: XXII; Wagner, 2000: 22). Selevkos Nikator'un soyundan gelen Laodike Thea (Tanrıça) ile evlenen Mithridathes Kallinikos, Kommagene hanedanını kurar (Humann & Puchstein, 1890: 283-292, 299-317; Dörner, 1975: 31-42; Osman Hamdi Bey, 1987: XIII); Bu hanedanla anne tarafından Makedonya Hükümdarı Büyük İskender'e, baba tarafından da Pers Kralı Darius'a akraba olan Mithridathes Kallinikos, krallığına ataları olan Pers ve Makedonlar'ın inanç, kültür ve geleneklerini birleştirerek, Yunanca genler topluluğu anlamına gelen Kommagene adını verir (Dörner, 1975: 27; Wagner, 2000: 1).

Sınırlarını doğu yönünde genişletmek isteyen Romalılar ile batıya ilerlemek isteyen Parthlar arasında kalan Kommagene (Osman Hamdi Bey, 1987: XIV; Şahin, 1988: 11; Mommsen, 1999: 138; Smalwood, 2001:198), bir tampon devlet olarak bağımsızlığını diplomatik yollarla korumaya çalışır (Zeyrek vd. 2006: 53). Sınırlarını koruyabilmek amacıyla I. Antiochus, kızı Laodike'yi Part kralı ile evlendirir. Antiochus, Pontus Kralı Mithridates Eupator'a karşı Roma Konsülü Pompeius'un düzenlediği seferde (MÖ 66), Romalılara destek verir ve asker yollar (Magie, 1950:367; 377). Bu destek sonrasında Romalıların dostu unvanını alan küçük Kommagene Krallığı, içinde bulunduğu stratejik bölgedeki güç dengelerine uyum sağlayarak, varlığını sürdürür. Bu strateji sayesinde Romalılar, doğuda Suriye vilayetini oluştururken, Kommagene'ye müdahale etmez ve hatta Kommagene'ye topraklarını genişletme vaadinde bulunurlar (Magie, 1950: 377; Dignas & Filges, 1991:10).

İçinde bulunulan zor diplomatik koşullara rağmen, I. Antiochus'un krallığı döneminde Kommagene gerek ekonomik ve gerekse kültürel açıdan üst seviyeye çıkar (Sullivan, 1975: 31-39).

Antiochus'dan sonra, sırasıyla II. Mithradates ve II. Antiochus, Kommagene Krallığı'nın başına geçer. Daha sonra kral olan III. Antiochus ise, MS 17 yılına kadar ülkeyi yönetir (Dio, LII, 43). Onun ölümünden sonra, soylu tabaka Roma'ya elçiler göndererek, bu büyük imparatorluğun bir parçası olmak istediklerini ifade ederler (Tacitus, II, 42; Suetonius, Tiberius: 37; Suetonius, Caligula: 16, 3; Dio, LIX: 8,2).

Roma imparatorları Caligula ve Claudius ile yakın dostluklar kuran IV. Antiochus Epiphanes, Kommagene'nin askeri ve ekonomik açıdan ikinci parlak dönemini yaşamasında etkili olur (Wagner, 1975: 73). İmparatorla dostluğunun göstergesi olarak, Kral IV. Antiochus MS 41 yılında, Kudüs'deki Yahudi isyanının bastırılması için askeri birlik gönderir. Böylece, Claudius'un (MS 41-54) MS 41 yılında Roma İmparatorluğu'na bağlı uydu krallıklarda değişiklikler yaptığı dönemde; Kommagene de geçici olarak IV. Antiochus Epiphanes'in (MS 38-72) yönetiminde tekrar kısa bir süre krallık olur (Dio Cassius, LIX: 24, 1; Suetonius, Caligula: 24; Zeyrek vd., 2006: 54). IV. Antiochus MS 60 yılında Neron'a doğu seferinde yardımda bulunur. Karşılığında ise Kommagene'nin toprakları genişletilir (Tacitus, XIV, 26).

Vespasianus'un döneminde doğu politikalarında değişiklikler yapan Romalılar, bölgedeki farklılıkları gidererek hâkimiyeti sağlamışlardır. Uydu Kommagene ile Ermenistan Krallıklarının, sağlanan düzeni bozabileceği korkusu ile İmparator Vespasianus döneminde Suriye Valisi Paetus, Kral IV. Antiochus'un Part Krallığı ile işbirliği yaparak Roma'ya ihanet ettiği iddiası ile MS 72 yılında Kommagene topraklarını zapteder. IV. Antiochus'un tahtını terk etmesiyle biten Paetus'un bu seferi, tarihte Bellum Commagenicum olarak bilinir (Suetonius, Vespasianus, VIII, 4; Zeyrek vd., 2006: 54-55). Bu seferden sonra Kommagene Krallığı dört parçaya ayrılarak (Samosata, Caesarea, Germanicae, Perrhe ve Doliche) Roma'nın Suriye Eyaleti'ne dahil edilir (Suetonius, Caligula: 14,3; Dio, LIX: 27, 2f.; 1992: Magie, 1950, cilt. II:1367).

5.2 Varlığın Tanımı

I. Antiochus'un *hierotheseion*'u bütün olarak yaklaşık 2,6 hektar (26.000 m²) alanı kapsamaktadır. Tümülüs'ün çapı yaklaşık 140 metredir. Tümülüs'ün zirvesi 2206 metrede bulunmaktadır.

Tümülüs yüzeyi, Antiochus döneminde anakaya üzerinde terasların yontularak düzlenmesi sırasında ana kayayı oluşturan kireç taşından elde edilmiş, küçük boyutta kırılmış çakılla kaplıdır. Önceleri 60 m yüksekliğinde olan Tümülüs'ün seviyesi, zaman içinde doğal etkenler ve araştırmalar sırasında kullanılan tahrip edici yöntemler nedeniyle yaklaşık 50 metreye düşmüştür.

Tümülüs'ün üç tarafında birer teras bulunmaktadır. Kâhta yönünden ulaşılan batı teras, güneybatı yönünde; Malatya tarafından ulaşılan doğu teras kuzeydoğuda ve her iki terastan ulaşılan kuzey teras Tümülüs'ün kuzeyinde yer almaktadır (Fotoğraf-1 ve 2)

Doğu ve batı teraslar, terasların topografik özelliklerine göre farklılaşmakla birlikte temel elemanlar itibarıyla, benzer şekilde düzenlenmişlerdir. Her iki terasta Tümülüs'e sırtını vermiş şekilde duran, kireçtaşından yapılmış beş tane tanrı heykeli ile her iki başta birer çift olmak üzere, koruyucu aslan ve kartal heykellerinden oluşan heykeller dizisi (toplam 9 adet) konumlanmıştır. Heykellerin dizilimi ve özellikleri, bazı farklılıklar göstermekle birlikte benzer şekilde olup, genellikle toplam 8-9 metre yükseklikte ve başlar tek başına, *tiaralar* da olmak üzere, 2,5-3,5 m yüksekliktedirler. Tanrıların dizilimi soldan sağa sırayla: Antiochus, Kommagene, Zeus, Apollo ve Herakles şeklindedir. Figürler tahta oturmuş biçimde şekillendirilmiş, ayakları bir taburenin üstünde durmaktadır. Heykel dizisinin iki ucunda birer kartal ve aslandan oluşan koruyucu hayvan figürleri yer almaktadır. Heykeller masif, geometrik, detaysız formlardan oluşmaktadır. Büyük taş bloklarının kuru duvar tekniği ile üst üste konulmasıyla inşa edilmişlerdir. Heykel dizisinin arkasında, her iki terasta da birbirine eş olan, Antiochus'un vasiyetini bildirdiği yazıt (*nomos*) yer

almaktadır. Ayrıca, her iki terasta Antiochus'un Pers ve Makedon atalarını gösteren, kumtaşıdan yapılmış rölyef dizileri bulunur. Batı terasta, atalar dizi ve kaideleri tanrı heykel dizisinin karşısında, batıda ve güneydoğuda olmak üzere iki aks üzerinde yer almaktadır. Daha geniş olan doğu terasta ise kolosal heykel dizisine dik olarak, terasın kuzey ve güney çeperlerinde bulunurlar. Doğu terasta ayrıca, heykel dizisinin tam karşısında kumtaşıdan, Goell (Sanders, 1996) tarafından basamaklı piramit olarak tanımlanan, kare biçiminde bir sunak yer almaktadır.

Fotoğraf-1: Nemrut Dağı Tümülsü'ü ve Doğu Terası'ndaki heykeller

Fotoğraf-2: Batı Terası'ndaki heykeller

Doğu teras yaklaşık 21x26 metre boyutların iken; batı terası yaklaşık 50x30 metredir. Daha dar olan Batı terasın batı kenarı, L şeklinde bir istinat duvarıyla genişletilmiştir. Doğu terasın tabanı Batı terastan 11 metre daha yüksekte yer almaktadır. Tümülsü'nün yüksekliği ise bu terastan itibaren 50 metreye ulaşmaktadır. Oldukça dar bir dikdörtgen biçiminde olan Kuzey terasta ise sadece çizgisel şekilde, güneybatı-kuzeydoğu doğrultusunda uzanan kumtaşı *stel* dizisinin kaideleri gözlemlenmektedir. Bu teras yaklaşık 86 metre uzunluğunda; 0,83-0,90 m genişliğinde ve 0,33-0,40 m yüksekliğindedir. Toplam 42 *stel* ve 57 kaide bulunmaktadır. Bitişik giden kaide sırasında iki açıklık vardır. *Stellerde* herhangi bir kabartma ya da yazıt bulunmamaktadır. Kuzey teras *stellerinin* bu niteliğini Osman Hamdi ve Şahin gibi araştırmacılar, anıtın tamamlanmış olduğu şeklinde yorumlamışlardır.

5.3 Varlığın Değeri ve Önemi

Alanda 1954-1976 yılları arasında aktif olarak çalışan Theresa Goell'e (Sanders, 1996: 36) göre Nemrut Dağı Tümülsü'nün eşsiz ve önemli kılan özellikler şunlardır:

- Antiochus'un *hierotheseionu* Hellenistik kültürün en seçkin ve aydınlatıcı anıtlarındandır,
- Hellenistik, Pers ve Anadolu geleneklerini birleştiren önemli bir örnektir,
- Hristiyanlıktan hemen önceki dönemdeki farklı dinlerin gelişimini gösteren önemli bir tanıktır,
- Aslanlı Horoskop *stelinden* elde edilen tarihe göre, anıt tam olarak MÖ 1. yüzyıla tarihlenebilmektedir. Bu durum ise tarihi kesin olarak bilinmeyen diğer Hellenistik anıtlarla ilgili çalışmaların daha iyi değerlendirilmesine olanak vermektedir.

5.4 Bilimsel Çalışmalar

Nemrut Dağı kült merkezinin keşfedildiği tarihten bu yana yerli ve yabancı pek çok bilim insanı tarafından araştırılmış, alanda kazı ve restorasyon çalışmaları yapılmış, yapılan bu çalışmalara ilişkin sonuçlar yayımlanmıştır. Başlangıcından günümüze değin yapılan bilimsel çalışmalarla ilgili bilgiler kronolojik olarak aşağıda özetlenmiştir.

Stratejik önemi nedeni ile tarih boyunca egemen güçlerce ele geçirilmeye çalışılan Kommagene Krallığı, antik dönem kaynaklarında da adı geçmeyen Nemrut Dağı'ndaki kült merkezinin (*Hierotheseion*) keşfine kadar, araştırmacıların pek de ilgisini çekmemiştir. Bu kutsal alan ilk kez 1881 yılında Karl Sester tarafından keşfedilmiştir (Dörner, 1999:7). Bu keşiften sonra Sester'in bilgilendirmesiyle Alman otoritelerin ilgisini çeken Nemrut Tümülüsü ile ilgili ilk araştırma, 1882 yılında arkeolog Otto Puchstein ile Karl Sester'den kurulu bir ekip tarafından gerçekleştirilmiştir.

Puchstein'in bulguları arkeoloji dünyası kadar Osmanlı İmparatorluğu üst yönetimini de etkilemiş olmalıdır ki, Müze-i Hümayun'a (Osmanlı İmparatorluk Müzesi) 1881'de Müdür olarak atanan Osman Hamdi Bey, Sanayi-i Nefise Mektebi öğretim üyesi heykeltıraş Osgan Efendi ile birlikte Osmanlı misyonu olarak, Puchstein'dan bir yıl sonra, 1883 yılında, Nemrut Dağı anıtlarını incelemek, bu konudaki çeşitli soruları aydınlatmak için görevlendirilirler. Yazarlar, kısmi kazı da yaptıkları bu araştırmanın sonuçlarını, Puchstein'in bulguları ile karşılaştırmalı olarak "Le Tumulus de Nemroud Dagh" adlı Fransızca eserlerinde (1. basım 1883, 2. basım 1987) yayımlamıştır.

Osman Hamdi Bey ve Osgan Efendi'nin Nisan 1883'deki alan çalışmasını takiben; aynı yıl, bu kez Karl Humann ve Otto Puchstein, daha ayrıntılı incelemeler yapmak üzere Nemrut'a gitmiş ve hatta bu iki ekip yolda karşılaşıp, görüş alış-verişinde de bulunmuştur (Dörner, 1999: 32, 40).

Karl Humann ve Otto Puchstein, 1883 yılı mayıs ayında başlayan ve Nemrut'la birlikte bölgedeki diğer arkeolojik eserlerle ilgili araştırmaları da kapsadığı için Temmuz 1883'ün sonlarına kadar devam eden bu gezide, haziran ayı boyunca Nemrut'ta kalarak çalışmalarını tamamlar.

Karl Humann ve Otto Puchstein, Kommagene bölgesi ile birlikte kuzey Suriye'deki arkeolojik eserlere ilişkin çalışmalarını "Reisen in Kleinasien und Nordsyrien-ausgeführt im Auftrage der Kgl. Preussischen Akademie der Wissenschaften, beschrieben von Karl Humann and Otto Puchstein" (Prusya Kraliyet Akademisinin Görevlendirmesiyle – Anadolu'da ve Kuzey Suriye'de Yapılan Geziler. Anlatılanlar: Karl Humann ve Otto Puchstein) başlıklı iki ciltlik eserlerinde; alan çalışmasından ancak 10 yıl kadar sonra, 1890'da yayınlarlar. İlk cildi ana metin, ikinci cildi ise çizim ve fotoğraflardan oluşan bu kitabın büyük bir bölümü Nemrut Dağı'nda 1882-1883 yıllarında yapılan çalışmaları kapsamaktadır. Humann ve Puchstein'in 1881-1883 yıllarında yaptığı ve 1890'da yayınlanan bu kapsamlı çalışmasından sonra; Nemrut Dağı ile ilgili araştırmalar uzunca bir süre kesintiye uğrar.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna ve hatta 1938'e kadar, Nemrut Dağı odaklı alan araştırması yapılmaz. Ancak Antiochus'un *Hierotheseion*'u ile ilgili 1896'lardan başlayarak, çok sayıda araştırmacı çeşitli konularda yayınlar yaparlar (Sanders, 1996: 30-31).

Arkeolog F. Karl Dörner, hocasının yönlendirmesi ile daha doktora öğrencisi iken 1936-37'de Nemrut'la ilgilenmeye başlar ve Anadolu ile Doğu Akdeniz'de incelemeler yapma olanağı bulur. Boğazköy'deki kazılara katıldıktan sonra ise İstanbul Alman Arkeoloji Enstitüsü'nde göreve başlar.

Dörner, yapı araştırmacısı ve mimar Rudolff Naumann ile birlikte 1938 yılında bölgeye giderek Kommagene bölgesinde araştırmalarına devam etme olanağı bulur (Dörner, 1999: 138-139). Ancak, İkinci Dünya Savaşı'nın zorlu koşullarında çalışmalar devam edemese de Dörner ve Naumann, 1938 yılında yaptıkları incelemelerin sonuçlarını "Forschungen in Kommagene (Kommagene Araştırmaları) adı ile 1939 yılında yayımlarlar (Dörner, 1999: 138-149).

1951 yılında Dörner, Kommagene ve özellikle Nemrut Dağı'nda yapılması gerekli çalışmaları tanımlamak amacıyla tekrar bölgeye gelir. Bu gezi sırasında köylülerden edindiği bilgilerle, Eski Kâhta yanındaki Yeni Kale'den Kâhta Çayı (Nymphaios) ile ayrılan tepedeki, Arsemia'yı (Eski Kale) keşfeder. Dörner, Eski ve

Yeni Kale'de, Kommagene dönemine ait pek çok kalıntı olduğunu saptamanın heyecanı ile Almanya'ya geri döndüğünde, Theresa Goell ve Albrecht Goetze'den oluşan ekibin de, kendisi ile aynı yıl (1951) Nemrut Dağı'na geldiğini öğrenir. Dörner'in öncelikli amacı Kâhta Çayı kıyısındaki Arsemia'da kazı yapmak olmakla birlikte, Nemrut'a olan ilgisi de devam etmektedir. Bu koşullarda Amerikalı ekiple yapılan uzun yazışmalar sonunda, Nemrut Dağı ve Kâhta Çayı kıyısındaki Arsemia'da ortak çalışmalar yapmak üzere anlaşılır. Her iki alanın aynı ekiple çalışılması, bulguların; dolayısı ile Kommagene'nin bir bütün olarak yorumlanmasına da olanak sağlayacaktır (Dörner, 1999: 178).

Dörner ve Goell 1953'den 1956'ya kadar sürekli, 1958'de ise Nemrut'ta son kez birlikte çalışırlar (Sanders, 1996: 47, 52, 62). Bu süreçte Dörner'in (1999: 178) Nemrut'taki görevi pek çoğu küçük parçalar halinde olan, atalar kabartmalarının üzerindeki kitabeleri içeren çok sayıda buluntunun okunması, tasnifi ve yorumlanmasıdır.

Dörner Arsemia'daki çalışmalarına devam ederken, 1971 yılında Nordrhein-Westfalen (Kuzey Ren-Vestfalya) Eyaleti Bilim Bakanlığı'nın sağladığı destekle hazırlattığı bir rapora dayanarak, 1983 yılında Nemrut Dağı'nda restorasyon çalışmalarını gerçekleştirir.

Dörner, Nemrut ve Arsemia'daki çalışmaları ile ilgili bulguları kazılar süresince farklı makale ve yayınlarla anlatır. Ancak bunlar içinde en önemli olanı kuşkusuz 1981 yılında Gustav Lübke Verlag GmbH tarafından "*Kommagene-Götterthron und Königsgraber am Euprat – Neue Entdeckungen der Arkaologie*" başlığı ile yayınlanan eserdir. 1987 yılında genişletilerek "*Der Thron der Götter auf dem Nemrud Dağı*" adı altında ikinci baskısı yapılan bu eserde Dörner, Karl Humann ve Otto Puchstein'in (1890) kitabından büyük çapta yararlanmıştı. Dörner'in bu eserinin 1987'de yayınlanan ikinci baskısı, Prof.Dr. Vural Ülkü çevirisiyle 1999 yılında Türkçeye kazandırılarak "Nemrud Dağı'nın Zirvesinde Tanrıların Tahtları" adı ile Türk Tarih Kurumu'na basılmıştır.

Dörner'le 1953-58 yıllarında beraber çalışmış olan mimar Theresa Goell ise hocası Karl Lehmann'ın yönlendirmesi ile 1939 yılından itibaren Nemrut Dağı ile ilgilenmeye başlar ve 1940'da bu konu ile ilgili ilk raporunu yazar (Sanders, 1996: XXIII, XXIV). Goell, Nemrut Dağı'na 1947'de ilk kez, 1951'de ise ikinci kez gelir. 1951-1956 arasında Dörner'le birlikte, daha sonra ise 1958, 1961, 1963, 1964, 1967 yıllarında Nemrut'ta ve Dörner'in Arsemia'da yürüttüğü kazılarda mimar olarak çalışır.

Goell, Nemrut'taki araştırmalarının ilk yıllarında daha çok kazı ve belgeleme amaçlı çalışmalara ağırlık verirken, 1954-56 yılları arasında Antiochus'un mezarını bulmak amacı ile Tümlüs'te kazı denemeleri yapar (Sanders, 1996: 44, 47). Başarısızlıkla sonuçlanan bu denemeler; 1961'den itibaren jeofizik araştırmalar ve yine anıt mezarın ortaya çıkarılması ile ilgili kazılarla devam eder. Goell, 1973'de ise son kez yaptığı alan çalışmasında, ateş sunağını onarır (Sanders, 1996).

Kaynaklara göre (<http://oasis.harvard.edu:10080/oasis/deliver/~sch00365>; Sanders, 1996: XV) Goell 1964 yılında Nemrut'taki kazıları durdurarak, ileride baraj altında kalacak olan Samsat'taki saray ve diğer kamu binalarına odaklanan yoğun bir kazı programına başlar. 1964 ile 1973 yılları arasında Samsat ve Nemrut Tümlüs'ündeki rekonstrüksiyonlar üzerinde çalışmaya başlar. Goell, Staten Islan Arkeoloji Derneği'nce desteklenen Samsat kazılarında Samsat'ın tepesinde yer alan İslam ve Selçuklu tabakalarına kadar ulaşır. 1973'den sonra ise, artık alan çalışmalarına devam edemez. Artık Goell'in amacı, Nemrut'ta yaptığı çalışmaların derlenmesidir.

Goell 84 yaşında ölümüne (1985) kadar, Nemrut çalışmaları ile ilgili bazı makaleler dışında, kapsamlı bir yayın yapma olanağı bulamamıştır. Bu sorunu çözmek amacı ile 1983'den itibaren Donald H. Sanders'i görevlendirerek, kazı çalışmalarını derlemesini ister (Sanders, 1996: XVI). 1985'de Goell'in ölümüyle kesintiye uğrayan bu süreç, Goell'in ailesinin Sanders'i görevlendirmesi ile devam eder. Goell'in araştırmalarını tek başına derlemek zorunda kalan Sanders gerek kazılar, gerekse Goell'le çalışan kişilere

ulaşarak, onun araştırmalarını derler. Sanders'in bu süreçte karşılaştığı zorluklar; birbirinden kopuk, ilişkisi net olmayan her türlü belgeyi ilişkilendirerek anlamak ve bir kısmı vefat etmiş olan kazı sürecinin hayattaki tanıklarına –ki bunların sayısı yaklaşık 50 kişidir- ulaşmaktır (Sanders, 1996: XVII). Goell'in Nemrut çalışmalarını olabildiğince ayrıntılı biçimde derleyen Sanders'in “*Nemrud Dağı: The Hierotheseion of Antiochus I of Commagene*” başlıklı, iki ciltlik İngilizce eseri, 1996 yılında Eisenbrauns yayınevinde (Winona Lake, Indiana) basılmıştır.

Pratikte Goell'in 1973'den sonra ara verdiği Nemrut'la ilgili çalışmalara, 1971'den itibaren yürüttüğü girişimlerle, 1983'den sonra Dörner devam etmek ister. Dörner'in bu dönem için tanımladığı amacı I. Antiochus'un mezar/hazine odasının bulunmasından çok, eserlerin tahrip olmasını engelleyecek restorasyon çalışmalarının gerçekleştirilmesidir.

Dörner 1971 yılında, Nordrhein-Westfalen (Kuzey Ren-Vestfalya) Eyaleti Bilim Bakanlığı'nın sağladığı destekle, Hamburg'daki Hermann Dietrich Mühendislik Bürosu'na, Nemrut Dağı Tümülsü'ndeki eserlerin korunması amacı ile ayrıntılı bir rapor hazırlatmıştır. 1971-1983 yılları arasında Türk ve Federal Alman makamları arasında yapılan görüşmeler sonunda, bu raporun yapılması planlanan onarımlara esas oluşturmaya karar verilerek, 1984 yılında Nemrut Dağı Tümülsü'nde Dörner başkanlığında onarım amaçlı bazı müdahaleler yapılır (Dörner, 1999:230-; 1991: 24-26). Bunlar, batı terasının istinat duvarının onarımı ile üzerinde ziyaretçilerin gezindiği, yatık şekilde duran içinde Aslanlı horoskopun da bulunduğu beş tane kabartmanın yerine yerleştirilmesidir. Bu çalışmalara başlamadan önce ise Dörner, alanda görevli bekçinin konaklaması ve çalışmalar sırasında depo olarak kullanılmak üzere batı terasındaki kayalığa bitişik olarak bir depo yapısı da inşa ettirir.

Dörner'in başkanlığında Almanlarla, Kültür ve Turizm Bakanlığı uzmanlarından oluşan bir ekiple 1984'de başlanan Nemrut Dağı restorasyon ve çevre düzenleme çalışmalarının 5 yılda tamamlanması planlanmıştır. Ancak bu çalışmalar 1984 yılındaki alan çalışmasından sonra Dörner'in (?-1992) sağlığının bozulmasına koşut, kesintiye uğrar. Dolayısı ile 1984, Dörner'in alandaki son çalışma yılıdır.

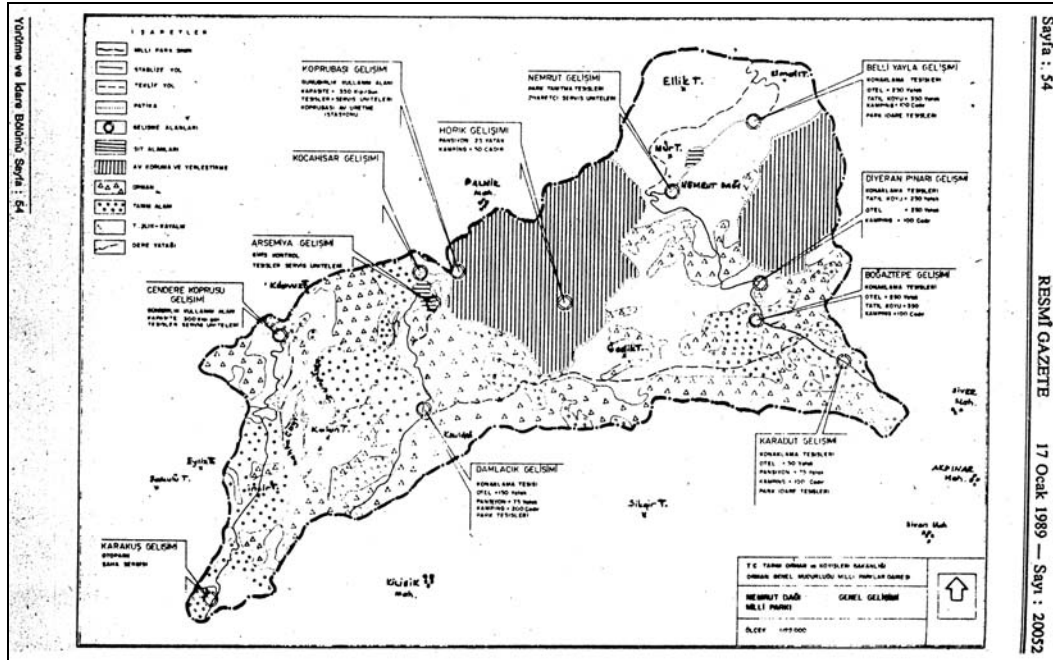
Dörner'in 1956'dan itibaren epigraf olarak görev aldığı, 1984'de ise bazı onarımlar gerçekleştirdiği Nemrut Dağı çalışmalarına ilişkin kayıt ve bilgiler çok sınırlıdır. Dörner'in (1999: 230-234) Nemrut'ta yaptığı restorasyon amaçlı müdahaleleri onun *Nemrud Dağı'nın Zirvesinde Tanrıların Tahtları* başlıklı eserinin 1987'de yayınlanan ikinci genişletilmiş baskısında sınırlı biçimde de olsa aktarılmıştır. Dörner (1991: 19-26) bu müdahalelere ayrıca, 1991 yılında yayınlanan “Nemrut Dağı –Keşif ve Araştırma Tarihi” başlıklı yazısında da değinir.

1980'li yılların ortalarından sonraki dönem, Nemrut Dağı için koruma konusunda peş peşe kararların alındığı dönemdir. Dörner'in Nemrut'taki çalışmalarına hastalık nedeni ile ara vermesinden iki yıl sonra, 13 Mart 1986 tarihinde bölgedeki başka eser ve yerleşmelerle birlikte Nemrut Dağı Tümülsü'ü, Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu'nun 2036 sayılı kararı ile tescil edilir ve koruma alanı belirlenir.

Nemrut Dağı Tümülsü “Mimarlık ve heykeltıraşlık alanında Pers, Hellenistik ve Anadolu geleneklerinin birleştirilerek sergilendiği mükemmel bir örnek oluşu, kompleks tasarımı ve devasa ölçeği ile antik dünyada eşi olmayan bir proje oluşturmaya, o çağda eşi olmayan yüksek bir inşaat tekniği kullanılmış olması” nedenleriyle Dünya Miras Komitesi'nin I, III ve IV no.lu kriterlerini sağlamış olduğu için 1987 yılında UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne, 448 sayılı referans numarası ile kabul edilir.

Nemrut Dağı Tümülsü'nün de içinde olduğu 13.850 hektarlık bir alan 7.12.1988 tarihinde Bakanlar Kurulu Kararı (karar no: 88/ 13 572) ile Milli Park olarak ilan edilir. Bu kararla Yeni Kale, Arsemia, Cendere Köprüsü gibi eserleri de içeren büyükçe bir alan Nemrut Dağı Milli Parkı olarak tanımlanır (no: 88/ 13 572

sayılı kararı, RGS: 20052, RGT: 17 Ocak 1989). Böylece Nemrut Dağı Tümülsü 1987/89 arasında hem ulusal hem de uluslararası açıdan, yeni yasal statüsüne kavuşmuş olur (Şekil-3).

Şekil-3: Nemrut Dağı Milli Parkı'nın sınırları

Nemrut Dağı Tümülesi'nin ulusal ve uluslararası düzeyde yasal statüsünün belirlenmesine yönelik çalışmalara koşut olarak, bu yıllarda Federal Almanya Cumhuriyeti ile kesintiye uğrayan sürecin yeniden canlandırılması amaçlanmıştır. Bu çerçevede Kültür ve Turizm Bakanlığı adına, dönemin Genel Müdürü Nurettin Yardımcı tarafından "Kültür Yardımı" dilekçesi hazırlanmış ve tanımlanan Nemrut Dağı Projesi için destek talep edilmiştir. "Nemrut Dağı'ndaki tarihi anıtların restorasyonunu" amaçlayan bu proje kapsamında, "Alman Bilim Kurulu ile koordinasyonun Prof.Dr. Sencer Şahin tarafından üstlenilmesi", "çalışmanın yaklaşık 5 yıllık sürede tamamlanması" gibi tanımlar yer almakta olup, proje kapsamında toplam 6.000.000.- Alman Markı tutarında "Kültürel Yardım" talep edilmiştir.

Nemrut Dağı'ndaki çalışmalar 1987 yılından itibaren Dörner'in öğrencisi Sencer Şahin tarafından yürütülmüştür. 1986'dan itibaren Köln Üniversitesi- Eskişehir Bilimleri Enstitüsü'nde konuk profesör kadrosuna atanan Şahin, 1987 yılında Ankara'da yapılan Kazı ve Araştırma Sempozyumu'na katılır. Bu ziyaret sırasında Federal Almanya Elçiliği Kültür Ataşesi Dr. Armin Kössler, Şahin'i Nemrut Dağı ile ilgili görüşmeye davet ederek, kendisinin başkanlığında oluşturulacak bir heyetle Nemrut Dağı'ndaki çalışmalara katılmasını ve böylece uzun yıllara dayanan Türk-Alman işbirliğinin sürdürülmesine katkıda bulunmaya davet eder. Böylece her iki ülkenin çabaları ile Nemrut Dağı'nda yapılacak çalışmalar için 1987 yılında bir ortaklık oluşturması prensipte kabul edilerek, yapılacak çalışmaların ayrıntısının belirlenmesi için arazide bir inceleme yapılmasına karar verilir. Türk ve Alman uzmanların katılımı ile Ekim 1987'de ilk alan çalışması gerçekleştirilir. Bu çalışma sırasında alanda Dr. B. Fitzner'in denetiminde, Achen Teknik Yüksek Okulu'nun Jeoloji Bölümü tarafından tek bir eser üzerinde petrografik ölçüm de yapılır ve ölçümlerle taşların yalnız dış cidarlarında değil iç cidarlarında da büyük ölçüde çatlaklar olduğunu saptanır.

Bu proje ile ilgili olarak Şahin'in hazırladığı araştırma programının üç temel hedefi vardır: Bu hedeflerin ilki, yıllarca Goell ve Dörner'in denediği ancak başarılı olamadığı mezar odasının konumunun jeofizik yöntemlerle saptanmasıdır. İkinci amaç, bu kült merkezinin rekonstrüksiyonuna yönelik jeolojik ve

arkeolojik gözlem ve değerlendirmelerin yapılması; son olarak üçüncü amaç ise, turistik kullanımlara yönelik çevre araştırmalarının tamamlanmasıdır. Bu amaçlara uygun olarak 1988'den başlayarak Nemrut'ta çalışan Şahin ve çoğunluğu Alman araştırmacılardan oluşan ekibi, araştırmalarla ilgili tanım ve sonuçları farklı ortamlarda sunarlar. Şahin'in Nemrut'la ilgili çalışmalarda elde ettiği önemli sonuçlar Türkçe ve Almanca olarak, gerek Kültür ve Turizm Bakanlığı'na gerçekleştirilen Araştırma Sonuçları Toplantılarında ve gerekse farklı dergi ve kitaplarda yayınlanır (Şahin, 1988: 11-15; 1991a: 193-201; 1991b: 110-115; 1991c: 27-30; 1992: 121-123; 1998a: 30-35; 1998b: 36-38).

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü, Nemrut Dağı'nda yapılacak müdahaleleri tanımlamak üzere "Nemrut Dağı Çevre Düzenleme Projesi'nin temini için ihale düzenler ve ihaleyi 18.1.1999 tarihinde KA-BA Eski Eserler Koruma ve Değerlendirme-Mimarlık Ltd. Şirketi kazanır. İhale kapsamında yapılması beklenen; 1/5000, 1/500 ölçekli halihazır haritaların yapımı, rölöve, restitüsyon, restorasyon çalışmaları, yönetim planı, çevre düzenleme projesi, çevre düzenleme alt yapı projesi, yeni yapı mimari, elektrik, statik projeleridir. İlgili firma, 1/5000, 1/1000, 1/500 ölçeklerinde harita tekniğinde çizilmiş paftalar, 1/500, 1/200, 1/50 ölçekli belgeleme-rölöve çizimlerini üretir. Ancak harita çizimlerinde kot bağlantıları Türkiye'nin nivelman ağına bağlanmadığı ve bu çalışmaların nivelman şebekesi yönetmeliğine uymadığı gerekçesi ile sözleşme 5.6.2000 tarihinde iptal edilir.

1980'lerden sonra Nemrut Dağı ile şahsen ilgilenmeye başlayan mimar Maurice Crijns ilki Şubat 1998'de olmak üzere Nemrut Dağı'nda yapılması gerekli çalışmalar için bir plan tanımlamaya çalışmaktadır. Crijns birbiri ile ilişkili ele alınmasını istediği bu raporlarında, bu planın amaçları ile özellikle kazı ve tamamlamaya yönelik işlere yer vermektedir. Bu raporlar içinde ise daha önce yapılan jeofizik çalışmalarla örtüşmeyen bazı hipotezler de bulunur. Örneğin Crijns Nemrut Tümülüsü'nün konum olarak Sesökn'teki küçük olan Tümülüs'ünküne özdeş olduğunu iddia ederek, "Kommagene Unutulan Krallık" adlı kitabının 31. sayfasında daha önce anlattığı gibi "Kral Anriochus'un heykelinin altında başlayan kaya oyma bir tünel mezar odası bulunduğunu" iddia etmektedir. Restorasyon sırasında ise "gelişmiş teknikler gerektiğini ifade ederek, taşların iç çatlaklarını birleştirme kapasitesine sahip bağlayıcı bileşenlerle kimyasal bağlama tekniklerinin uygulanması gerektiğini" söyler. Ancak bu tekniğin ne olduğu, ya da nasıl saptanacağına ilişkin bilgiler raporda yer almaz. Büyük taş blokların yerlerine güvenle koyulması için ise "80 MT'lik güçte bir vincin kullanılması" gerektiğini ifade eder. Dolayısı ile Crijns, bu eserin özgününe ilişkin tartışmalar netleşmediği halde, eserin tamamlanmasını öngörmektedir. Daha dirençsiz kumtaşından yapılmış olan stellerin ise "bir üst örtü ile korunması ya da yerlerine kopyalarının koyulmasını" önermektedir. Ayrıca, "Tümülüs'ün yapısının kontrol edilerek özgün yüksekliğine ulaştırılması, üzerindeki çukur ve deliklerin kapatılması ve patikaların yok edilmesini" de öngörmektedir.

Crijns, raporlarında yer alan planlama kapsamında ise "deneyim kazanabilmek amacıyla en az zor olan restorasyondan başlanması gerektiği"ni ifade ederek, bu savı şu gerekçelerle savunmaktadır: "Tanrıların da başı olduğu için ortada yer alan Zeus'tan başlanması gerekir. Bir başka mantıklı neden de heykel sıralarının ortasından başlamak uygulamayı kolaylaştırmaktadır. Aynı zamanda mezara giden tünel de kazılabilir." Sunulan rapor ekinde önerilen Ana Plan'a ilişkin bir zaman çizelgesi yer alır. Bu önerideki organizasyon şemasında ise proje ekibinin müdürü Maurice Crijns'dir.

Aynı yıl Şahin'le birlikte Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın yerel yetkili makamlarından temsilcilerinin de içinde bulunduğu bir ekip tarafından hazırlanan 14 Eylül 1998 tarihli yazıda ise, alanda yapılması gerekli çalışmalar kısaca şu şekilde tanımlanmaktadır:

- Nemrut Dağı'nın sahibi belirlenmeli ve oluşturulacak bir proje başkanlığı ile çalışmalar tek elden yürütülmelidir,
- Konu sadece zirvedeki anıtlarla sınırlandırılmayıp çevresiyle birlikte ele alınmalıdır,

- *Envanter çalışmaları öncelikle yapılmalı, eserlerin durumları tespit edilip acil korumaya alınmalıdır,*
- *Çalışma takvimi, koruma binası, eserlerinin kopyalarının sergilenmesi, Tümülüs'ün onarımı, konservasyon ve restorasyon konu başlıklarında Sencer Şahin'in görüşlerine katılmaktadır,*
- *Bu çalışmaların arkeolojik ve sanatsal araştırma ve tespit kısmı bir akademik heyet başkanlığında yürütülmelidir. Aynı şekilde koruma, restorasyon, teşhir kısmında da akademik, teknik, uzman arkeolog ve uzman müzecilerden oluşan bir heyetin sorumluluğuna verilmesi, konservasyon ve kopyalama işinin ise yukarıdaki heyetlerin kontrolünde sponsor firmaların sorumluluğuna verilmesi, Tümülüs onarımında da ilgili kişi veya kuruluşların denetimi ya da danışmanlığından yararlanılması görüşüne ulaşılmıştır.*
- *Ancak daha önceki olumsuz uygulamalar göz önüne alındığında yapılacak tüm işlerde ihale sistemi olarak branş firmalarından taşeronluk hizmeti alma ve pür emanet usulü ile işleri yürütmenin kontrolü ve insiyatifini korumak açısından önemli olduğu kanaatine varılmıştır.*

1990'lara doğru Arkeoloji ve Sanat Yayınları'nın özel ilgisiyle, Nemrut'la ilgili yayınlar artmaya başlar. Nezih Başgelen'in yöneticiliğinde, Cumhuriyet'ten sonra Nemrut'la ilgili ilk yayın Osman Hamdi Bey ve Osgan Efendi tarafından ilk baskısı 1883'de yapılan Fransızca eserin 1987'de yapılan tıpkıbasımıdır. Bu eser halen Türkçeye çevrilmiş değildir. Bunu 1990 yılında, F.K. Dörner'in 1987'de Almanya'da "Der Thron der Götter auf dem Nemrud Dağı" adı ile ikinci baskısı yapılan, Prof.Dr. Vural Ülkü çevirisiyle TTK tarafından Türkçe olarak yayınlanan "Nemrud Dağı'nın Zirvesinde Tanrıların Tahtları" adlı kitap izler.

Arkeoloji ve Sanat Yayınları'nca 1998'den başlayarak Nemrut'la ilgili başka popüler yayınlar da yapılır. Bunlar arasında Nezih Başgelen tarafından yazılan ya da derlenen "Tanrılar Dağı Nemrut / Mountain of the Gods" (1998), "Havadan Nemrut" (2000), "Nemrut Dağı, Keşfi, Kazıları, Anıtları" (2003) isimli eserlerle; Gülcan Acar'ın kendi fotoğrafları ile birlikte derlediği "Nemrud" (2004) adlı eser de sayılabilir.

Bunlar arasında Nezih Başgelen tarafından Türkçe ve İngilizce olarak hazırlanmış olan "Tanrılar Dağı Nemrut / Mountain of the Gods" (1998), adlı eserde Nemrut yazıtının Prof.Dr. Sencer Şahin tarafından yapılmış ilk Türkçe çevirisi yer alır. Daha önce farklı dillerde yayınlanmış olan bu yazıtın Türkçe çevirisinin tamamlanmış olması, kuşkusuz Nemrut'ta yapılacak çalışmalar için çok önemli bir katkıdır.

Benzer şekilde yine Nezih Başgelen'in "Havadan Nemrut" (2000) başlıklı eseri, özellikle alanda kapsamlı müdahaleler yapılmadan önceki durumu hava fotoğrafları ile belgelemekte olup, alanla ilgili yapılacak bilimsel amaçlı çalışmalar için de önemlidir.

Maurice Crijns 1998'den itibaren bir yandan Nemrut'la ilgili çalışmaları yürütmek üzere Kültür ve Turizm Bakanlığı'na başvurular yaparken, bir yandan da 1998'de Uluslararası Nemrud Vakfı'nı (UNV veya "International Nemrud Foundation / INF) kurar. Böylece Şahin'in ilk kez 1989'da gündeme getirdiği bir vakıf kurma fikri, Crijns tarafından uygulamaya koyulur ve vakıf için Türkiye'den ciddi maddi kaynak da sağlanır (http://www.nemrud.nl/tr/sp_tekst1.asp, bkz, sponsorlar başlığı).

Türkiye'den isim yapmış politikacı ve bürokratların da katkısı ile kurulduğu ifade edilen Uluslararası Nemrud Vakfı'nın web sitesinde, vakfın etkinlikleri ile ilgili bilgi ve belgeler bulunmakla birlikte; kuruluş tarihi ve kurucularına ilişkin bilgiler maalesef yer almaz. Yine aynı web sitesinde "Nemrud Günlüğü" başlıklı bölümde 1985'den bu yana Crijns'in Nemrut'la ilgili etkinlikleri ile birlikte, Prof. Brijder başkanlığında kurulan ekibin Nemrut'ta yaptığı çalışmalara ve bunların kısa sonuçlarına ilişkin bazı bilgiler de yer alır (<http://www.nemrud.nl>). Bu bilgiler arasında Nemrut Dağı Tümülüsü'nün 13 Ağustos 1999'da Dünya Anıtlar Fonu'ndan (DAF, World Monuments Found) John Stubbs Nemrut'ta incelemeler yaptığı ve Nemrut'un 14.9.1999 tarihinde 2000 yılı için hazırlanan *Tehlike Altındaki 100 Alan Listesi*'nde yer aldığı ve bu durumun New York'taki Asya Topluluğu toplantısında açıklandığı bilgisine de yer verilir.

Eylül 2000’de yapılan UNV olağan toplantısında Nemrut kampanyası için hazırlanan strateji tartışılır ve Ocak 2001’de Amsterdam’da yapılan toplantıda da DAF Programlar Başkanı John Stubbs, DAF’ın UNV’nın Nemrut Projesi’ni destekleyeceğini bildirir. Ancak DAF’ın aktif olarak bu projeye katkısı Kasım 2001’de Amsterdam’da yapılan toplantıdan sonra netleşecektir.

17 Mayıs 2001 tarihinde UNV, Prof.Dr. Herman Brijder ile Nemrut Projesi’nin proje başkanlığını Amsterdam Üniversitesi adına yürütmek üzere bir sözleşme imzalar (<http://www.nemrud.nl>). Buna koşut olarak 2001 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından ilgili Genel Müdürlüğü’nün onayıyla, Prof.Dr. Herman A. G. Brijder’in başkanlığında ve Maurice Crijns’in yönetiminde çoğunluğu Hollandalı uzmanlardan oluşan ekibe, Uluslararası Nemrud Vakfı’nın da desteği ile alanda çalışmak üzere bir yıllık yüzey araştırması yapma izni verilir. Bu izne konu olan Brijder başkanlığında ve Crijns yönetiminde hazırlanan araştırma ve restorasyona ilişkin müdahaleleri tanımlayan rapor ve konu ile ilgili yazışmalar, ilgili Genel Müdürlüğün arşivlerinde mevcuttur.

Bu izne dayanarak Brijder’in başkanlığında ekip 14 Temmuz 2001’den itibaren alanda aktif olarak çalışırlar (<http://www.nemrud.nl>, bkz. bölüm “günlüğü”). 2001 yılında Nemrut’la ilgili Alan Bilgi Sistemi (Site Information System-SIS) kurmak üzere belgeleme çalışmaları yapılır. Belgelemede CALLIDUS precision systems GmbH şirketinin (<http://www.callidus.de/t3d/index.php?id=18&L=1>) desteği ile Callidus marka 3B lazer tarama tekniği kullanılmıştır (Fotoğraf-3 ve 4).

Fotoğraf-3 ve 4: D Lazer Callidus kullanılıyor (http://www.nemrud.nl/tr/nw_tekst1.asp, 22-8-2001)

Uluslararası Nemrud Vakfı’nın web sitesinin “Nemrud’un Günlüğü” bölümünde verilen 2001 yılı fotoğraflarından Tümüls’ün hemen eteğinden geçen ve pek çok kez ilgili Adana Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu (AKTVKKB) kararına konu olmuş olan yolun bu süreçte kullanıldığı, alanda 2001 yılından itibaren vinç kullanıldığı UNV’nın web sitesindeki fotoğraflardan anlaşılmaktadır (<http://www.nemrud.nl>, bkz. bölüm “günlüğü”) (Fotoğraf-5).

Aynı yıl bir yandan da Delf Teknik Üniversitesi’nden sağlanan teknik destekle, GPS Coğrafi Konum Sistemi kullanılarak Tümüls’ün ve yakın çevresinin haritası çıkarılır. Bu harita GAP İdaresi tarafından 2007 yılında hazırlatılan 1/1000 ölçekli harita ile örtüşmekte olup, haritanın sayısal kopyası Kültür ve Turizm Bakanlığı arşivindeki belgeler arasında mevcuttur. Brijder & Crijns ekibi yönetiminde 2001’de ölçümleri yapılan bu haritanın, çizimi sonraki yıl tamamlanacaktır.

Brijder & Crijns ekibinin alanda yaptıkları 2001 yılı çalışmaları oldukça sınırlıdır. Ancak bu yıl boyunca farklı otoritelerle bir araya gelerek toplantı ve konferanslar yapılır. Bu kapsamda 16-18 Ağustos 2001 tarihinde Kâhta’da “Nemrut Dağı’ndaki Eserlerin Korunması ve Restorasyonu” konulu bir konferans gerçekleştirilir. Konferansa Kültür ve Turizm Bakanlığı üst düzey yetkilileri ve uzmanları, Uluslararası

Nemrud Vakfı, Türk Demokrasi Vakfı, Dünya Anıtlar Vakfı'nın başkanları ve temsilcileri, kazı ve araştırma başkanı Prof.Dr. Brijder ve ekibi, Akbank yetkilileri, Adıyaman Valisi ve Kâhta Kaymakamı katılır. Bu toplantı sonunda Dünya Anıtlar Vakfı'na alanda koruma ile ilgili bilimsel ve teknik planlama ve değerlendirme yapılması görevi verilir. 20 Eylül 2001 tarihinde ise Ankara'da gerçekleştirilen bir başka toplantıda Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü'nce hazırlanan Nemrut Dağı Milli Parkı (NDMP) Uzun Devreli Gelişim Planı (UDGP) tartışılır.

Fotoğraf-5: Çalışmalarda kullanılan vinç (http://www.nemrud.nl/tr/nw_tekst1.asp, 23-7-2003)

Ağustos 2001'de Ankara'da merkezi otoritelerle birlikte, farklı paydaşların katılımı ile yapılan ve Dünya Anıtlar Vakfı'nın alanda koruma ile ilgili bilimsel ve teknik planlama ve değerlendirme yapılması görevinin verildiği toplantıdan sonra, bu kez Amsterdam'da bir toplantı daha yapılır. 14-16 Kasım 2001 tarihleri arasında Dünya Anıtlar Vakfı (WMF)'nin öncülüğünde gerçekleştirilen bu toplantıya UNV, Türk yetkililer ve DAF uzmanları katılır. Nemrut'ta 2001 yılında Brijder başkanlığında ve Crijns'in yönetiminde gerçekleştirilen çalışmalarla, Kâhta Konferansının değerlendirildiği bu yuvarlak masa toplantısının amacı 2002 yılında yapılacak çalışmalarının planlanmasıdır. DAF adına farklı disiplinlerden uzmanların da katıldığı bu toplantı sonucunda hazırlanan bu raporda, yuvarlak masa toplantısının kısa tutanakları ile birlikte, 2002 yılında yapılması gerekli çalışmalara ilişkin bilgiler yer alır. Hazırlanan önerideki ana amaç ise, Nemrut Dağı'nda bulunan heykellerin yerlerine koyularak, tamamlanmasıdır. Toplantı sonrasında Dünya Anıtlar Vakfı (DAV) adına hazırlanan 2002 yılında yapılması planlanan işleri tanımlayan bu rapor, Kültür ve Turizm Bakanlığı'na iletilir.

Prof.Dr. Herman Brijder başkanlığında, Maurice Crijns ve Eric Moormann yönetiminde oluşturulan ekip, 2 Haziran 2002'den itibaren alana gelerek DAF desteğinde hazırlanan ve Bakanlıkça da uygun bulunan, 2002 Çalışma Raporu'nda tanımlanan çalışmaları uygulamaya başlarlar.

Alan çalışması öncesinde DAF tarafından biri uluslararası, diğeri ise Türk uzmanlardan olmak üzere iki bilimsel heyet oluşturulur. DAF'ın uluslararası ekibinde: Mark Weber, A. Elena Charola, Paolo Pagnin, Dr. Predrag Gavrilovic, Dr. Bernard Fitzner, Kurt Heinrichs, Dennis La Bouchardiere yer alır. Türk uzman heyetinde ise Dr. Emine Caner-Saltık, Dr. Tamer Topal, Dr. Ahmet Türer, Evin Erder ve Dr. Ayşe Tavukçuoğlu'ndan oluşmaktadır. Bu heyetlerin amacı, DAF'ın 2002 çalışma planı ile birlikte, alandaki çalışmaları izlemek ve değerlendirmektir. Bu ekip üyeleri ile biri Haziran 2002, diğeri Temmuz 2002'de olmak üzere sezon boyunca alanda iki ayrı inceleme yapılır.

3-6 Haziran 2002 tarihleri arasında DAF'ın daveti ile Nemrut'ta giden Türk uzmanlar ekibi ile Dr. Brijder başkanlığında araştırma ekibi arasında, uygulamaya ilişkin öncelikler, yöntem ve süreçler konusunda ciddi yaklaşım farklılıkları ortaya çıkar. Türk uzmanlar ekibi, alan çalışması sonunda gözlem ve tespitlerini Kültür ve Turizm Bakanlığı'na sundukları 14 Haziran 2002 tarihli raporda aktarırlar.

Kültür ve Turizm Bakanlığı ise bu raporu 2002 yılı çalışmalarında değerlendirilmesi istemi ile Brijder ve ekibine iletir. Raporda kısaca şu noktalara dikkat çekilmiştir:

- Batı terasındaki kumtaşı *steller*in iki tanesinin düşmesi ve tüm *steller*de hızlı taş bozulmalarının saptanması, bu alanı öncelikli müdahale alanı sınıfına sokmaktadır. Steller geleneksel yöntemlerle dikkatle taşınmalıdır.
- Koruma malzemelerinin seçimi için laboratuvar çalışmaları yapılmalıdır.
- Doğu terasında yapılması planlanan kartal ve aslan başı heykellerinin *anastilosisi* için taş bozulma sorunları, alanın yakınından geçen fay hattı ve heykellerin yapısal dayanıksızlıkları göz önüne alınarak, bu aşamada yapılması uygun görülmemektedir.
- Yerden yükselen nemle bozulmaya devam eden heykel parçaları, taş ve çakıldan oluşturulmuş emniyetli bir zemin üzerine geleneksel yöntemlerle hafifçe kaldırılarak ve yine kendi pozisyonlarında yerleştirilmelidir.
- Anakaya ve Tümülüs üzerindeki gevşek taşların deprem durumunda getireceği riskler araştırılmalıdır.
- Kazı ekibinin faaliyetlerinde gereken duyarlılığı göstermediği, belgeleme çalışmalarını tamamlamadığı belirlenmiştir.
- Kazı ekibinin bu sezon yapacağı işlerin projeleri geliştirilmemiş, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'ndan onay alınmamıştır.
- Koruma yaklaşımının bir bütün olarak yeniden ele alınması ve değerlendirilmesi gerekmektedir.

Brijder başkanlığındaki ekip 2002 yılında, bir yandan araştırma ve belgeleme çalışmalarına devam ederken, bir yandan da alandaki eserlere müdahaleler de yaparlar. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın ilgili Genel Müdürlüğü'nün arşivinde, 2002 yılında alanda yapılan müdahalelerle ilgili Brijder ekibince hazırlanmış bir sonuç raporu bulunmamaktadır. 2002 yılı araştırma ve uygulamalarına yönelik sonuçlar, araştırma ekibinden Moormann ve Versluys'un (2002: 73-111; 2003: 155-180; 2005: 125-143) *BABESCH* dergisinde yazdıkları makalelerle; yine Brijder ve Moormann'ın 9 Aralık 2004 tarihinde, Kültür ve Turizm Bakanlığı'na Çalışma İzin Belgesi almak üzere yaptıkları başvuru ekinde iletilen üç ciltlik raporda yer alır.

Nemrut'ta 2002 yılında yapılan çalışmalara ilişkin bir başka belge ise, Bakanlık temsilcilerinin 12 Ağustos 2002 tarihli ayrıntılı raporudur. Bu raporda, araştırma sezonu boyunca denetledikleri ve tanıklık ettikleri çalışmalarla ilgili tespit, görüş ve değerlendirmeler ayrıntılı olarak aktarılmaktadır. Alanda yapılan tüm müdahaleleri "*Koruma ve Çevre Düzenleme Çalışmaları, Yapısal Restorasyon, Konservasyon Çalışmaları, Arkeolojik Belgeleme Çalışmaları, Arkeolojik Yüzey Araştırması, Epigrafi Belgeleme Çalışmaları, Analiz Çalışmaları, 14.07.2002 Tarihinde Kâhta Zeus Otel'de Yapılan Toplantı, Sorunlar ve Öneriler*" adı altında farklı başlıklarda derleyerek sunan bu raporda, araştırma ekibinin niteliğine ilişkin önemli gözlem ve değerlendirmeler de yer alır.

DAF'ın daveti ile alana gelen heyetten bir grup uzman da, Temmuz 2002'de alana gelerek incelemeler yaparlar. A. Elena Charola gibi bazı üyeler ise, alanda araştırmalar yapmak üzere Nemrut Dağı'nda daha uzun süre kalarak, bazı araştırmalar yapmışlardır. DAF, bu ekiplerce Haziran 2002 ve Temmuz 2002'de yapılan çalışmaların sonuçlarını derleyerek, "Mission Report 2002" adı altında 17 Aralık 2002'de Kültür ve Turizm Bakanlığı'na iletir. Mektubun ekinde ayrıca, Prof.Dr. Brijder'e 11 Ekim 2002'de yazdıkları, Nemrut Proje Ekibi'nden resmi olarak çekildiklerini bildiren yazı da yer alır.

2002 yazında, eski araştırma başkanı Prof.Dr. Sencer Şahin, alanda yapılan uygulamalarla ilgili kaygılarını, 13 Ağustos 2002 tarihli, Kültür ve Turizm Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı Osman Niyazi Çakmak'a ilettiği yazıda bir kez daha aktarır. Yazıda, Şahin'in geniş bir ekiple başlattığı çalışmalarda yapılan jeofizik ölçümler, filolojik ve arkeolojik araştırmalar sonucunda Tümlüs'ün içyapısı ve eserlerin tarihi hakkında önemli bilimsel sonuçlara ulaşıldığı belirtilerek, bu çalışmalara ilişkin yayınlar listelenmiştir.

Yapılan bilimsel çalışmalar sonunda, *“Kral Antiochus'un eserini tamamlayamadan öldüğü, doğu terasında heykellerin başlarının bile tamamlanmadığı, Antiochus başının tamamlanmayıp yerine koyulmadan heykel dizisinin arkasında bırakılmış olduğu, diğer tanrı figürlerinin işlenmelerinde de eksikler bulunduğu, yazıtlarda geçen, tören esnasında kullanılmış olması gereken bir çok nesnenin ortada olmadığı, tüm bunlara dayanarak restorasyon amacıyla örneğin Antiochus başının yerine konmasının bir tarih tahrifatı”* olacağı belirtilmektedir. Ayrıca, Crijns'le ilgili belgelere dayanarak kaygılarını anlatan Şahin, yapılan uygulamaları da ciddi biçimde eleştirir. Şahin (2004: 26-31) bu mektupta sunduğu görüşlerini 2004 yılında Bilim ve Ütopya dergisinde de daha sonra yayımlamıştır.

Üzerinde tarih bulunmayan, ancak yazı metninden 2002 yılı sonunda hazırlandığı anlaşılan bir başka yazı da, Prof.Dr. Cevat Erder imzalı, Kültür ve Turizm Bakanlığı'na iletilen mektuptur. Mektupta kısaca Nemrut'la ilgili geçmiş Koruma Kurulu kararlarına atıflar yapılarak, DAF ve Türk uzmanlarca alanda yapılan çalışmalarla ilgili sorunlar dile getirilir. Yaşanan gelişmeler üzerine DAF Başkanı John H. Stubbs'un 17 Aralık 2002 tarihli yazısıyla bazı endişelerini belirterek, bu sorumluluktan resmi olarak çekildiği ifade ettiği aktarılmış ve Kültür ve Turizm Bakanlığı konu ile ilgili olarak bilgilendirilmiştir. Erder'in Nemrut Dağı'nda yapılan çalışmalarla ilgili görüşleri, 2004 yılında Bilim ve Ütopya Dergisi'nde yayımlanmıştır (Erder, 2004: 32-35).

2002 yılında Nemrut Dağı'nda yapılan uygulamalarla ilgili eleştirilere ve DAF'ın proje ekibinden çekilmesine rağmen, 2003 yılında Brijder ve Crijns ekibi yeniden bir başvuru yapar.

Adana Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu, 2001'den bu yana konuya bütüncül yaklaşılması gereğini hatırlatarak, uygulama için ayrıntılı projeler beklediğini ifade etmiş, buna rağmen 2002 ve 2003'de çalışmalara devam edilmesini sağlamıştır. Ancak 2004 yılında halen taleplerinin gerçekleştirilmediğini tespit ederek, Brijder ekibinin başvurusunu kabul etmez. Adana Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun bu kararından sonra Kültür ve Turizm Bakanlığı da Brijder ekibine 2004 yılı için araştırma izni vermez.

Dünya Miras Alanı ile ilgili olarak çok önemli bir gelişme ise Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 22 Haziran 2005 tarihli Bakanlık oluru ile İTÜ Mimarlık Fakültesi öğretim üyesi ve ICOMOS Milli Komitesi Başkanı Prof.Dr. Zeynep Ahunbay'ın koordinatörlüğünde, ODTÜ Mimarlık Bölümü Malzeme Koruma Laboratuvarı'ndan Prof.Dr. Emine Caner Saltık, Prof.Dr. Cevat Erder, İTÜ Mimarlık Fakültesi'nden Yrd. DoçDr. Gülsün Tanyeli, İÜ Edebiyat Fakültesi Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı'ndan Prof.Dr. Haluk Abbasoğlu ile İstanbul Restorasyon ve Konservasyon Merkez Laboratuvarı'ndan Heykeltıraş Ali Osman Avşar'dan oluşan bir heyetin “Bilimsel Danışma Kurulu” olarak görevlendirmesidir.

Nemrut Tümlüsü Bilimsel Danışma Kurulu, Brijder başkanlığındaki ekibin yayınları ile Kültür ve Turizm Bakanlığı'na teslim ettiği 2002 ve 2005 yıllarına ait Arazi Çalışmaları rapor ve önerilerini inceler. Ayrıca, 2005 yılında, alanda ayrıntılı gözlem ve tespitler yaparak değerlendirmelerini 22 Haziran 2005 tarihli raporla Kültür ve Turizm Bakanlığı'na sunar.

Nemrut Tümlüsü Bilimsel Danışma Kurulu'nun raporunda Prof.Dr. Herman A. G. Brijder'in başkanlığında ve Maurice Crijns'in yönetiminde çalışan ekibin yaptığı çalışma ve uygulamalarla, belgelemeye yönelik

eksiklik, yanlışlar ve tutarsızlıklar; önceki Koruma Kurulu kararları da gözetilerek ayrıntılı biçimde irdelenmiştir. Raporun sonuç bölümünde ise; gerek yöntem gerekse yaklaşım açısından Hollandalı araştırma ekibinin nitelik itibarıyla, Dünya Mirası Listesi'nde bulunan alanın sorunlarının bütüncül çözümü açısından yetersiz olduğu ifade edilmiş ve Nemrut Dağı Tümülsü'nde geleceğe yönelik olarak yapılması gerekli çalışmaların ayrıntısı tanımlanmıştır.

2006 yılı başında, daha önce Nemrut'la ilgili araştırma ve değerlendirmelerde DAF adına da görev yapan ODTÜ'lü öğretim üyelerinin de katılımı ile, Restorasyon Programı koordinatörlüğünde ODTÜ bünyesinde bir çalışma ekibi oluşturulmuş ve bu ekip özellikle Nemrut Tümülsü Bilimsel Danışma Kurulu'nun önerileri ile birlikte kendi deneyimlerine dayanarak alanın korunması için üst ölçekli çalışmaları da gözetken *Kommagene Nemrut Koruma Geliştirme Programı (KNKGP)* önerisi geliştirmiştir.

Nemrut Dağı Tümülsü'nü tarihsel ve güncel bağlamda ele alan *Kommagene Nemrut Koruma Geliştirme Programı (KNKGP)*; Adıyaman kentini *GAP Bölgesinde Kültürel Mirası Geliştirme Programı* çerçevesinde 2005'de tamamlanan *Güneydoğu Anadolu Kültürel Mirasın Korunması ve Turizmin Geliştirilmesi Planı (ESEP)* ve *GAP Bölgesi Turizm Envanteri ve Turizm Geliştirme Planı (2005)* çerçevesinde değerlendirerek, makro ölçekle birlikte Nemrut Dağı'nda yapılması gerekli çalışmaları mevzuattaki yeni araçları da gözeterek tanımlanmış ve Mart 2006'da ODTÜ tarafından hazırlanarak Kültür ve Turizm Bakanlığı'na sunulmuştur.

Nemrut Dağı'nda gerçekleştirilmesi gerekli korumaya yönelik araştırmalarla birlikte, Adıyaman'ın GAP içindeki konumu gözetilerek ODTÜ tarafından hazırlanan KNKGP'nin kapsamı, etap ve aşamaları Kültür ve Turizm Bakanı Atilla Koç'la birlikte, Bakanlığın üst düzey yönetimine 2006 yılının başlarında yapılan bir dizi toplantıda sunulur. Nemrut Dağı Tümülsü merkezli bu programın iki temel amacı vardır:

- UNESCO Dünya Miras Listesi'nde bulunan Nemrut Dağı Tümülsü merkezli olmak üzere, Nemrut Milli Parkı sınırları içinde kalan arkeolojik alanlarla birlikte, Adıyaman İli sınırları içinde bulunan *Kommagene uygarlığına ait anıtları içeren bölgenin uluslararası koruma ilkeleri doğrultusunda mimari, arkeolojik, tarihsel, ekonomik, sosyal, kültürel, doğal ve çevre bilimi ile ilgili değerleri ile bir bütün olarak korunması, yorumlanması, sunumu ve sürekliliğinin sağlanması,*
- GAP projesi ile en verimli topraklarının büyük bir kısmı (%80) Atatürk Barajı altında kalan, GAP içinde gelir düzeyi en düşük ikinci il olan, tarihi-kültürel katmanlaşma açısından Nemrut başta olmak üzere önemli kültür varlıklarına sahip olan Adıyaman İli'nin, kültür varlıkları odaklı kalkınmasına yönelik Nemrut Tümülsü merkezli bir Yönetim Planı hazırlamak; böylece GAP içinde daha çok Şanlıurfa, Gaziantep ve Mardin odaklı gelişen turizmin, kontrollü olarak Adıyaman'a da yönlendirilmesini sağlamak ve Adıyaman'ı daha uzun süre kalınan bir turizm iline dönüştürmek.

Nitekim *GAP Bölgesinde Kültürel Mirası Geliştirme Programı* çerçevesinde 2005'de tamamlanan *Güneydoğu Anadolu Kültürel Mirasın Korunması ve Turizmin Geliştirilmesi Planı (ESEP)* ve *GAP Bölgesi Turizm Envanteri ve Turizm Geliştirme Planı* ile geliştirilen üst ölçekli kararlarda, bu nitelikte alt ölçekli Yönetim Planlaması ve koruma projelerinin kontrollü ve aşamalı olarak, turizmle birlikte geliştirilmesini öngörmektedir.

Kültür ve Turizm Bakanlığı da üst makamların uygun görüşünü takiben, ODTÜ tarafından hazırlanan KNKGP 28.6.2006 tarihinde Ankara'da yapılan toplantıda Nemrut Tümülsü Bilimsel Danışma Kurulu'na sunmuştur. Nemrut Tümülsü Bilimsel Danışma Kurulu tarafından da olumlu bulunan ve kabul edilen programın işlerliğe geçirilmesi için, Kültür ve Turizm Bakanlığı ile ODTÜ arasında "*Kommagene Nemrut Koruma Geliştirme Programı- Nemrut Dağı ve Tümülsü ve Anıtları Malzeme, Yapısal durum, Jeolojik Araştırmalar ve Koruma Önerileri Geliştirme ve Yönetim Planı Hazırlamasına İlişkin*" bir protokol hazırlanarak; 15 Ağustos 2006 tarihinde taraflar arasında imzalanmıştır.

ODTÜ ile Kültür ve Turizm Bakanlığı arasında söz konusu protokolün imzalanmaya başlanmasından sonra, Mart 2007'den başlayarak Kommagene Nemrut Koruma Geliştirme Planı'nda tanımlanan proje takviminde bazı aksaklıklar yaşanmış, dolayısı proje takviminde gecikmeler yaşanmış ve ODTÜ ekibince 2007 yılında yapılması planlanan arazi çalışması gerçekleştirilememiştir. Bu aksaklıkların giderilmesi ve halinde, Yönetim Planına ilişkin arazi çalışmalarının 2008 yılı yazında yapılması planlanmıştır. Arazi çalışmalarının tamamlanmasından sonra, programda bu proje için ayrılan süreye uygun olarak yeniden proje takvimi düzenlenerek Yönetim Planı'nın tamamlanması amaçlanmaktadır.

6. Dünya Miras Alanı'nın Korunmasında Mevcut Durum

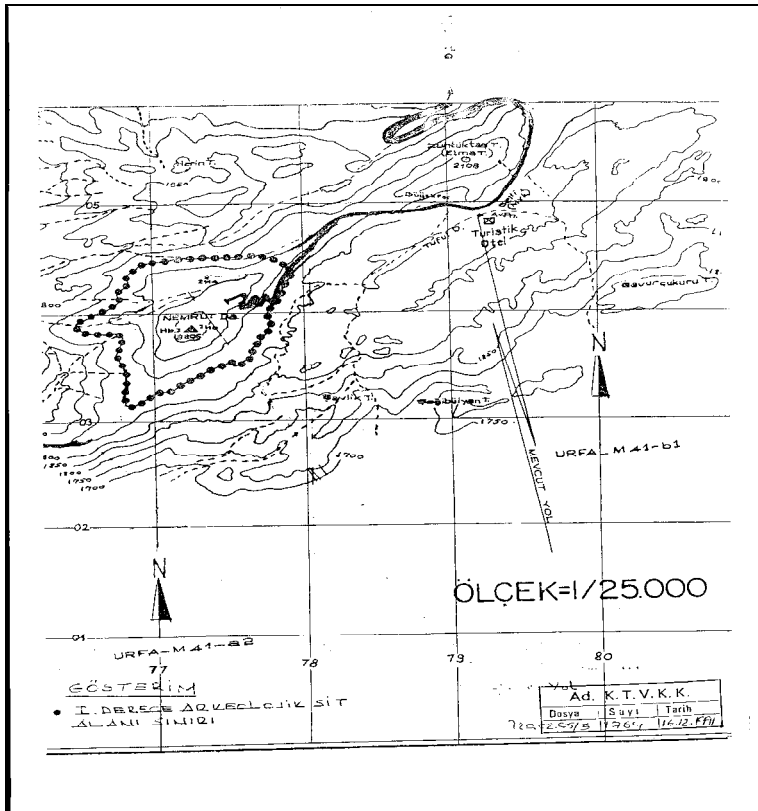
Nemrut Dağı'nda yapılan incelemeler ve görüşmelerle tespit edilen sorunlar, “Dünya Miras Alanları İle İlgili Ulusal Sistemden Kaynaklanan Sorunlar” ve “Alan Düzeyinde Sorunlar” olmak üzere iki ayrı bölümde açıklanacaktır.

6.1 Dünya Miras Alanları İle İlgili Ulusal Sistemden Kaynaklanan Sorunlar

6.1.1 Dünya Miras Alanı'nın Sınırları

Dünya Miras Alanı'nın sınırları belirlenmiştir. Tampon bölge mevcut değildir.

Nemrut Dağı Tümülsü 1987 yılında, 2863 sayılı yasaya göre, 13.03.1986 tarihinde Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu'nun 2036 sayılı kararı ile **1. Derece Arkeolojik Sit Alanı** olarak belirlenmiş, Nemrut'la birlikte başka sit alanlarını da içeren 13.850 hektarlık bölge 7.12.1988 tarihinde Bakanlar Kurulu Kararı (karar no: 88/ 13 572), 2873 sayılı yasaya Bakanlar Kurulu Kararı ile Milli Park olarak ilan edilmiştir (RGS: 20052, RGT: 17 Ocak 1989). Böylece Dünya Miras Alanı'nın sınırları belirlenmiştir (Şekil-4).

Şekil-4: Dünya Miras Alanı sınırı (1. derece arkeolojik sit alanı sınırı)

2002 yılında onaylanan Nemrut Dağı Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Planı'nda (NDMP-UDGP'nda) ise Tümülsü içeren 1. Derece Arkeolojik Sit Alanı'nın çevresindeki bölge **1. Derece Hassas Bölge** olarak tanımlanmıştır.

Bu tanımlar çerçevesinde UNESCO Dünya Mirası İzleme Komitesi'nce hazırlanan *State of Conservation of World Heritage Properties in Europe SECTION II: Committee Decision* (2006) başlıklı raporun "Sınırlar ve Tampon Bölge (*Boundaries and Buffer Zone*) başlıklı alt bölümünde, alan sınırlarına ilişkin tanımın yeterli (adequate) olduğu; alan çevresinde bir "tampon bölge tanımının olmadığı, gerekli olmadığı" ibaresi yer almaktadır (<http://whc.unesco.org/en/list/448>).

NDMP-UDGP'nda yer alan 1. Derece Hassas Bölge tanımı 2873 sayılı yasaya göre belirlenmiş olup; 2004 de değişen koruma mevzuatına uygun olarak alanın çevresine ilişkin bir tampon bölge tanımı yapılmamıştır. 5226 Sayılı Kanun ile değişik 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nda yapılan değişikliğe uygun olarak NDMP-UDGP'ndaki 1. Derece Hassas Bölge'nin Etkileşim Geçiş Sahası olarak tanımlanması ve böylece bu bölgede koruma mevzuatına göre işlem yapılması bir seçenek olarak görülmektedir.

6.1.2 Yönetim Yapısı

Dünya Miras Alanı'nın, aynı zamanda Milli Park olması nedeniyle Çevre ve Orman Bakanlığı, arkeolojik sit alanı olması nedeniyle de Kültür ve Turizm Bakanlığı sorumlu merkezi kurumlardır. Yerel açıdan ise, Dünya Miras Alanı'nın Adıyaman İli'ne bağlı Kâhta İlçesi sınırları içinde yer alması nedeniyle, Adıyaman Valiliği ve Kâhta Kaymakamlığı sorumlu idari makamlardır. Bu yerel idari makamlar bünyesinde Nemrut Dağı Tümülsü Arkeolojik Sit Alanı içinde Adıyaman Müze Müdürlüğü, sit alanının yakın çevresi (1. Derece Hassas Bölge) ve tüm milli park içinde Çevre ve Orman Bakanlığı'nın ildeki milli park ile ilgili şube müdürlüğü, sorumlu yerel kurumlardır.

Alanın korunması konusunda her iki bakanlık da yasaların kendisine verdiği yetki ve sorumluluk içinde hareket ediyor olsa da, bu durum aynı zamanda alan yönetiminde çok başlılığı yaratmakta, kimi zaman da yetki ve sorumluluklar konusunda bazı karışıklıkların ortaya çıkmasına yol açmaktadır.

6.1.3 Yönetim Planı

Nemrut Dağı'na ilişkin bir **yönetim planı bulunmamaktadır**.

UNESCO Dünya Mirası İzleme Komitesi tarafından 2006 yılında hazırlanan raporun üçüncü bölümünde yer alan 5. *Yönetim Planı* başlığı altında alanla ilgili "bir Yönetim Planı'nın olmadığı" ancak "Ocak 2007 tarihinde tamamlanacağı" ibaresi yer almaktadır (<http://whc.unesco.org/en/list/448>). Aynı raporun Sonuçlar ve Önerilen Aksiyonlar (14. *Conclusions and Recommended Actions*) başlıklı 14. bölümünde Geleceğe Yönelik Aksiyonlar (*Future actions*) başlığı altında içinde "raporda verilen tüm başlıkları gözeterak en kısa sürede bir Yönetim Planı'nın hazırlanması amaçlanmaktadır" ifadesi yer almaktadır (<http://whc.unesco.org/en/list/448>).

6.1.4 Ziyaretçi Yönetimi

Dünya Miras Alanı'nın **ziyaretçi yönetim planı bulunmamaktadır**. 1991-2006 yılları arasında Dünya Miras Alanı'nın da içinde yer aldığı Nemrut Dağı Milli Parkı'nın ziyaretçi sayısı aşağıdaki çizelgede verilmiştir (Çizelge-7).

Çizelge-7: 1991-2006 yılları arasında Nemrut Dağı Milli Parkı'nı ziyaret edenlerin sayıları

Yıl	Yerli Turist Sayısı	Yabancı Turist Sayısı	Toplam
1991	2.497	12.746	15.224
1992	1.322	19.007	20.329
1993	558	10.465	11.023
1994	245	1.989	2.234
1995	3.391	6.150	9.541
1996	7.218	9.644	16.862
1997	9.275	12.345	21.62
1998	11.459	14.692	26.151
1999	19.575	8.412	27.987
2000	25.262	12.783	38.045
2001	26.562	25.461	52.023
2002	22.003	27.351	49.354
2003	18.117	13.583	31.700
2004	36.690	17.475	54.165
2005	22.970	15.948	38.918
2006			26.078

Kaynak: <http://www.kahta.gov.tr>

Ziyaretçi sayıları yıllar itibariyle kökenlerine göre incelendiğinde, 1991-1998 yılları arasındaki bütün yıllarda, yabancı ziyaretçilerin yerli ziyaretçilerden fazla olduğu görülmektedir. Buna karşılık 1999 yılından itibaren, üstünlük yerli ziyaretçilere geçmiştir. Bunda Nemrut Dağı'nın da yer aldığı Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne olan iç turizm talebinin artması ve özellikle de iç turizmde bu bölgeye yönelik paket turların sayısındaki artışın rolünün büyük olduğu düşünülmektedir.

Nemrut Dağı Milli Parkı'nın Karadut Köyü yönünde, Arsemia'da ve Malatya İli sınırında olmak üzere üç giriş kapısı bulunmaktadır. Milli Park'a giriş ücreti alınması işi Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından ihale ile özel sektöre devredilmiştir. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından Milli Park içindeki Tümülüs'ün ziyareti için ayrı bir ücret alınması kararı alınmışsa da Valilik kararıyla 2002'den beri uygulanmamaktadır.

Milli Parkın giriş kesiminde hizmet birimlerinin olduğu alanda otopark, kafeterya, hediyelik eşya satış birimi, jandarma karakolu bulunmaktadır. Burada Nemrut Dağı ile ilgili kitap, broşür, CD, DVD, hediyelik eşya satışı yapılmaktadır (Fotoğraf-6). Bu alandaki olanaklar ziyaretçiler için yeterli düzeydedir.

Fotoğraf-6: Nemrut Dağı'ndaki kafeterya

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın 4 elemanı Dünya Miras Alanı'nda görev yapmaktadır. Bunlardan 1 kişi kadrolu, diğer 3 görevli ise DÖSİMM elemanıdır. Bekçiler sürekli olarak 2'şer kişi nöbet tutmaktadırlar. Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü'nün ise Dünya Miras Alanı'nda bir görevlisi bulunmaktadır. Söz konusu görevli, film çekimlerini kontrol etmektedir. Zira Milli Park içindeki her türlü film çekimi izne tabi olup ücretlidir.

Tüm bu olanaklara karşı bir ziyaretçi yönetim planının olmaması, ziyaretçilerin alanı sağlıklı bir şekilde gezmelerini sağlayamamanın ötesinde, eserlerin zarar görme riskini de arttırmaktadır.

Ziyaretçi yönetim eksikliğinden kaynaklanan sorunların çözümüne dönük olarak Nemrut Dağı Çevre Düzenleme ve Hizmet Evi Uygulama Projesi yapım işi Kültür ve Turizm Bakanlığı, Adana Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğüne halen yürütülmekte ve tamamlanmasına çalışılmaktadır.

6.1.5 Bilgi, Eğitim ve Dünya Miras Alanı'na İlişkin Toplumsal Farkındalık

6.1.5.1 Bilgi

Adıyaman il merkezinden itibaren Kâhta yönünde ve Kâhta'dan sonra da Nemrut Dağı'nı işaret eden yönlendirici levhalar mevcuttur. Ancak bu levhaların hiçbirinde Nemrut Dağı'nın Dünya Miras Alanı olduğuna ilişkin bir işaret yoktur.

Milli Park'ın giriş kapılarında da böyle bir bilgi ya da işaret bulunmamaktadır. Yalnızca kafeteryanın bulunduğu alandaki duvarda Nemrut Dağı'nın 1987 yılında UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne alındığını belirten ve buraya ait Türkçe ve İngilizce çok kısa bilgi içeren bir levha bulunmaktadır. Bu levhanın yanına bir de Milli Park'ın bir haritası konulmuştur. Ancak her iki levha da görülebilen yerde değildir. Bunların görülebilmesi için kafeteryanın balkonuna çıkmak gerekmektedir. Burada da görsel bakımdan iyi bir sergileme bulunmayıp, levhalar yere yerleştirilmiş ayrıca, önlerine banklar konulmuştur (Fotoğraf-7 ve 8). Gerek kafeteryanın bulunduğu alanda gerekse Tümüls'ün olduğu kesimde ziyaretçileri bilgilendirmeye yönelik görselliğin ön planda olduğu levhalar bulunmamaktadır.

Fotoğraf-7: Kafeteryadaki bilgilendirme levhaları ve konumu

Fotoğraf-8: Bilgilendirme levhalarının sunum biçimi

Tümüls'ün üzerinde eserlere zarar verilmesini engellemek üzere koyulmuş bazı uyarı panoları vardır. Bu panoların hemen hepsi malzeme ve konum açısından niteliksiz olup, sunduğu bilginin içeriği ve alanın doğru sunumu ile kontrolü açısından yetersizdir.

Nemrut Dağı'nda TRT ve diğer kimi televizyon kanalları ile ünlü bazı fotoğrafçılar tarafından yapılan ve belge niteliği taşıyan fotoğraf çekimleri, belgesel film çalışmaları da bulunmaktadır.

Ayrıca, Dünya Miras Alanı ile ilgili internet siteleri vardır. Bunlardan biri Uluslararası Nemrud Vakfı'na aittir. Ayrıca, Adıyaman Valiliği, Kâhta Kaymakamlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı web sitelerinde Nemrut Dağı'na ilişkin ayrıntılı bilgiler yer almaktadır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın internet sitesinde ise Uluslararası Faaliyetler bölümünün UNESCO kısmında "Dünya Miras Listesi'nde Türkiye" başlığı altında Dünya Miras Alanı hakkında kısa bir bilgi verilmektedir.

UNESCO Türkiye Milli Komisyonu tarafından hazırlatılan ve Türkiye'deki Dünya Miras Alanları'nın tanıtımını içeren belgesel niteliğindeki CD'de Nemrut Dağı'na da yer verilmiştir.

Nemrut Dağı, çok sayıda bilimsel çalışmalara konu olmuş ve olmaya devam eden bir alandır. Bilimsel çalışmaların yanı sıra tanıtıma yönelik farklı nitelikte kitap ve yayınlarda bulunur. Bu çalışmaların listesi kaynakça bölümünde verilmiştir.

6.1.5.2 Eğitim ve Dünya Miras Alanı'na İlişkin Toplumsal Farkındalık

Dünya Miras Alanı'nda yapılan görüşmelerde kişilerin, alanın özelliği konusundaki farkındalığını ölçmek amacıyla sorular sorulmuştur. Bu sorulardan en önemlisi; sorunun yöneltildiği kişinin, yaşadığı ya da ziyaret ettiği alanın Dünya Miras Alanı olduğunu bilip bilmediğidir. Sorulan bu sorunun karşılığında alınan yanıtlar aşağıdaki çizelgede yer almaktadır:

Çizelge-8: Yöre halkının ve ziyaretçilerin Nemrut Dağı'nın Dünya Miras Alanı olduğu konusundaki bilgisi

Görüşülen Kişiler	Kişi sayısı	Geldiği yer	DMA olduğunu bilip bilmediği
Yerli turist grubu	3	Adıyaman ve Urfa	Bilmiyor
Yerli Turist grubu	3	Kâhta ve Adana	Bilmiyor
Yerli Turist grubu	5	Urfa	Bilmiyor
Yabancı Turist	1	Fransa	Biliyor
Yabancı Turist	1	İngiltere	Biliyor
Yabancı Turist	1	Japonya	Biliyor
Yabancı Turist	2	Almanya	Biliyor
Turistik tesis işletmecisi	6	-	1 kişi biliyor
Yöre halkından	5	-	Bilmiyor

Tabloda da izlendiği gibi, Dünya Mirası Alanı'nı ziyaret eden yabancı ziyaretçilerin alanın bu özelliğinin bilincinde olmalarına karşılık, çevre illerden gelen yerli ziyaretçilerle yörede yaşayan ve hatta turizm konusunda faaliyet gösteren işletme sahiplerinin bu özelliğin farkında olmadıkları saptanmıştır.

Yörede yaşayan halkın, yörenin Dünya Mirası Alanı olduğu konusundaki bilgisini artırmaya yönelik olarak okul ve evlerde yapılan herhangi bir eğitim programı ya da çalışmasının bulunmadığı tespit edilmiştir. Böylesi bir program ya da çalışma, alanla ilgili tüm kurum ve kuruluşların sorumluluğundadır.

6.1.6 Kadro Sorunları

Alan yönetimindeki idari belirsizlikle birlikte kadro eksikliği, alanın yeterince korunmasında güvenlik zafiyetine yol açmaktadır.

6.1.7 Koruma Çalışmaları

Nemrut Dağı “1. Derece Arkeolojik Sit Alanı” statüsüne sahiptir. Bunun yanında alan, Nemrut Dağı Milli Parkı adı ile 1988 yılında Milli Park kapsamına alınmıştır. Milli Park’ın Uzun Devreli Gelişim Planı 7 Haziran 2002 tarihinde onaylanarak plan hükümleri yürürlüğe girmiştir.

Bütün bunlar göz önüne alındığında, Dünya Mirası Alanı’nın yasal bakımdan güçlü bir koruma şemsiyesi altında olduğu söylenebilir.

6.1.8 Dünya Miras Alanı’nın Korunması Konusunda İlgili Grupları Arasındaki İletişim ve İşbirliği

Nemrut Dağı’nın korunması ve geliştirilmesi konusunda ilgi grupları arasında tam bir iletişim ve işbirliği söz etmek oldukça zordur. İlgili grupları arasındaki iletişim eksikliği bazı durumlarda bir ilgi grubu üyelerinin kendi içerisinde de olabilmektedir. Özellikle de karar vericilerin kendi aralarında ve karar vericilerle yararlanıcılar arasındaki ilişkilerde bu durum açık biçimde görülmektedir.

6.1.9 Finansal Kaynaklar ve Yatırımlar

Nemrut Dağı’nın Dünya Mirası Alanı olmasına bağlı doğrudan bir finansal kaynak yoktur. Bunun yanında altyapı ve korumayla ilgili çalışma ve projeler için devlet tarafından her yıl belirli miktarda parasal kaynak tahsis edilmektedir.

Bununla birlikte, bilimsel çalışmalar bölümünde ayrıntılı olarak anlatıldığı gibi çeşitli dönemlerde yapılan araştırmalar için çeşitli kişi ya da gruplar tarafından maddi destekler sağlandığı bilinmektedir.

6.1.10 İzleme

Nemrut Dağı Dünya Mirası Alanı’nda mevcut uygulamaların etkilerini izleyen, denetleyen ve başarılı olup-olmadıklarını anlamaya yarayacak herhangi bir izleme programı hazırlanmış değildir.

Ancak 1972 yılında imzalanan Dünya Miras Sözleşmesi’nden doğan uluslararası yükümlülükler doğrultusunda taraf ülkelerin her altı yılda bir Dünya Miras Merkezi’ne sunmak zorunda oldukları periyodik raporlama yapılmaktadır.

6.2 Alan Düzeyinde Sorunlar

Nemrut Dağı’nın güncel durumunun saptanmasına yönelik olarak yapılan araştırma ve gözlemlerin sonuçları ile ilgi gruplarıyla yapılan görüşmelerden elde edilen bilgiler neticesinde genel bir değerlendirme yapıldığı takdirde, Dünya Mirası Alanı’nın sit alanı ve aynı zamanda Milli Park olması nedeniyle, koruma konusunda yasal bakımdan güçlü bir şemsiye altında olduğunu söylemek mümkündür. Bununla birlikte, Dünya Mirası Alanı’nın korunması konusunda bazı sorunlar da mevcuttur.

6.2.1 İdari Sorunlar

6.2.1.1 Ziyaretçi Yönetim Planı Eksikliğinden Kaynaklanan Sorunlar

Milli Park’ın giriş kesiminde hizmet birimlerinin olduğu alanda otopark, kafeterya, hediyelik eşya satış birimi, jandarma karakolu bulunmaktadır. Burada Nemrut Dağı ile ilgili kitap, broşür, CD, DVD, hediyelik eşya satışı yapılmaktadır. Bu alandaki olanaklar ziyaretçiler için yeterli düzeyde gibi görünüyorsa da Dünya Miras Alanı’nın tarihsel ve arkeolojik kimliğine uygun değildir. En önemlisi alanda ziyaretçilerin kullanımına tahsis edilmiş bir tuvalet bulunmamaktadır (Fotoğraf-6).

Alanda, farklı nitelikteki ziyaretçilerin yönlendirilmesi, bilgilendirilmesi (dolaşım güzergâhı, pano ve işaretler) ve kontrolü, engellilerin erişimi, rehberlik hizmetleri, vb. konularında eksiklik ve sorunlar vardır.

Tümülüs teraslarına, eserlerin bulunduğu alana ziyaretçi geçişini engellemek amacı ile zincirli bariyerler yerleştirilmiştir. Malzeme, tasarım ve işçilikleri nedeniyle işlevlerini yerine getiremeyen zincirli bariyerler, görsel kirlilik yaratmakta; bazı noktalarda montajı sağlam olmadığı için de eserlere dokunarak zedelemektedir (Fotoğraf-9). Alana gelen ziyaretçilerin sınırsız ve tanımsız biçimde dolaşmaları (eserlerin, Tümülüs'ün üzerine çıkmaları vb.) eserlere ciddi şekilde zarar vermektedir.

Fotoğraf-9: Zincirli bariyerler

Alana tırmanan ziyaretçilerin güzergâh boyunca dinlenebilmelerine olanak sağlamak amacı ile Milli Park Müdürlüğü'nün önerisi ile bu güzergâhlara bir kaç tane ahşap oturma bankı yerleştirilmiştir. İşlevsel açıdan çok gerekli olan bu banklar tasarım ve işçilik açısından niteliksiz olup, yerleştirilirken zemine sağlam oturtulmamıştır (Fotoğraf-10).

Fotoğraf-10: Güzergâh boyunca yerleştirilen banklar

Alana erişen taş kaplı yaya yolları ile Tümülüs teraslarına metal ve çok renkli çöp kovaları yerleştirilmiştir. İşlevsel açıdan çok gerekli olan çöp kovaları, malzeme ve tasarım açısından alanla uyumsuz olup görsel kirlilik yaratmaktadır.

Alanda her yıl gerçekleştirilen geniş katılımlı festival sırasında, tüm alana yayılan ziyaretçiler eserlere ve çevreye ciddi zararlar vermektedir. Alanda çok sayıda katılımcıyla bu tür organizasyonların gerçekleştirilmesi tarihi eserler açısından önemli riskler içermektedir (Fotoğraf-11).

Fotoğraf-11: Nemrut Dağı Kommagene Festivali

Ayrıca; Tümülsü’te ziyaretçilerle ilgili olarak meydana gelebilecek acil durumlarda erişim zorluğu olup buna bağlı olarak da güvenlik sorunu vardır.

6.2.1.2 Yönetim Planı Eksikliğinden Kaynaklanan Sorunlar

Nemrut Dağı’nın korunmasından, sit alanı ve Dünya Mirası Alanı olması nedeniyle Kültür ve Turizm Bakanlığı, Milli Park olması nedeniyle de Çevre ve Orman Bakanlığı sorumludur. Birçok benzer dünya miras alanında olduğu gibi, Nemrut Dağı’nın yönetiminde de iki kurum arasında kimi zaman eşgüdüm sorunları yaşanmaktadır.

Örneğin; Dünya Mirası Alanı’na girişte alınan ücret konusu iki kurum arasında henüz çözüme kavuşturulamamıştır.

Nemrut Dağı Tümülsüsü diğer ören yerlerinden farklı olarak 24 saat hizmet vermesine rağmen Tümülsü ve teraslarda elektrik ve su yoktur. Su ihtiyacı, traktörün çektiği tanklerle Karadut Köyü’nden karşılanmakta olup gerek miktar gerekse sağlık koruma açısından yeterli değildir.

Diğer taraftan Tümülsü’te elektrik bulunmamasına karşın Adıyaman yolundan Tümülsü’e ulaşılan kesimdeki elektrik direkleri ve elektrik hattı doğal çevreyi görsel anlamda ciddi biçimde zedelemektedir.

6.2.1.3 Alanda Yapılan Çalışmalarla İlgili Sorunlar

Uluslararası Nemrud Vakfı’nın koordinasyonunda ve Amsterdam Üniversitesi Arkeoloji Merkezi’nin başkanlığında Nemrut Dağı’nda 2001-2003 yılları arasında yapılan ve gerek bilim çevrelerinde (Erder, 2004; Şahin, 2004) gerekse kamuoyunda büyük tartışmalara neden olan çalışmaların, Dünya Miras Alanı’nda hem fiziksel çevrede hem de eserler üzerinde önemli derecede olumsuzluklar yarattığı düşünülmektedir.

Alanın kazı ve araştırma tarihi boyunca, özellikle 2001 yılından sonra Prof.Dr. Brijder başkanlığındaki ekip tarafından gerekli ön araştırmalar yapılmadan gerçekleştirilen: heykellerin kaldırılması için vinçlerin kullanımı; Vinçlerin Tümülsü’nün olduğu alana kadar çıkarılması için yol yapımı; Dünya Miras Alanı’nda bilimsel temele dayanmadan yapıldığı iddia edilen (Şahin, 2004:27-28) heykel başlarının bulundukları yerlerden kaldırılarak kaidelerin önüne sıralı olarak dizilmeleri ve bu süreçte gerekli araştırmalar yapılmadan bazı heykellerin (Doğu Teras, Antiochus ve aslan heykelleri) tamamlanmasına yönelik kapsamlı yapılan

müdahaleler; Batı terastaki *stellerin* laboratuvar olarak tanımlanan yere kaldırılmaları sürecinde bazı parçalara zarar verilmiş olması gibi sorunlar, alandaki koruma çalışmalarının gereklerine uygun olarak yapılmadığını göstermektedir.

6.2.1.4 Güvenlik

Nemrut Dağı'nda güvenlik yeterli değildir. Alandaki eserler sadece iki adet bekçi ile korunmaya çalışılmakta olup, pratikte her terasta sürekli bir bekçi bulunamamaktadır. Dolayısı ile alanın korunması ve izlenmesi açısından önemli eksiklik ve sorunlar vardır.

6.2.1.5 Yollar

6.2.1.5.1 Araç Yolları

Nemrut Tümülüsü yakın çevresinde var olan araç yolları Malatya yönünden batı terasa erişen yol dışında, NDMP-UDGP'nda öngörülen yollarla örtüşmektedir. Ancak Karadut Köyü'ne gelen yol bozuktur.

Adıyaman Yönünde var olan Kafeterya'ya kadar ulaşan Beton Parke Araç Yolu: Bölgenin iklim koşullarına uygun olmayan malzeme ile kaplanmış olup; renk ve doku açısından doğal çevreyle uyumsuzdur. Alana erişimi sağlayan ve kullanım değeri taşıyan, NDMP-UDGP'na uygun olarak gelişmiş olmakla birlikte özgününde granit parke taş kaplı olan bu yol, 2006 yılında beton parke ile kaplanmıştır (Fotoğraf-12).

Fotoğraf-12: Beton parke ile kaplanan yol

Malatya yönünden Doğu terasa araçla ulaşımı sağlayan Toprak Servis Yolu: Hierotheseion'a erişim sağlayan tek yol olmakla birlikte, bu servis yolu araziye yararak zedelemiş ve güvenlik zafiyetine yol açmıştır.

6.2.1.5.2 Yaya Yolları

Kafeteryadan Tümülüs'e Ulaşan Taş Kaplı Yaya Yolları: Kafeteryadan Tümülüs'e erişen iki adet taş kaplı yaya yolu bulunmaktadır. Bunlardan biri doğu terasa çıkış sağlamakta olup, daha eskidir ve katırla tırmanışa da daha uygundur. Batı terasa erişen taş kaplı yaya yolu ise, daha dik olmakla birlikte daha kısadır ve yayalarca tercih edilmektedir. 1983/84 yıllarında yapılmış olan bu yol güzergâhı kısmen bu yöndeki Kutsal Tören Yolu üzerinde geçmiştir. Var olan yaya yolları tarihi kaynaklardan gelen bilgilere göre Kutsal Tören Yolları ile örtüşmemekte olup; alanın ziyaretçilere doğru sunumu açısından sorun yaratmaktadır (Fotoğraf-13 ve 14).

Fotoğraf-13: Doğu terasa çıkan yol

Fotoğraf-14: Batı terasa çıkan yol

Tümülüs Üzerindeki Sorunlar: Ziyaretçilerin kontrol edilememesi sonucu oluşmuş bu patikalar halen sınırlı da olsa kullanılmakta olup, Tümülüs'ü oluşturan mucurun aşağıya kaymasını hızlandırmaktadır. Tümülüs'ün özgün malzemesi olan mucur, doğu ve güney çeperlere doğru yayılmış olup, Tümülüs özgün yüksekliğini yitirmiştir.

Tarihi belgelerden 1883'ten bu yana Tümülüs'ün üzerinde üç adet çukur olduğu anlaşılmaktadır. Günümüzde ise sadece Doğu terasında kaideler dizininin arkasında bir çukur bulunmaktadır. Goell döneminde mezar odasını bulmak üzere açılmış olan bu çukur Tümülüs'ün bütünsel formunu zedelemektedir.

6.2.1.6 Yapılar

Nemrut Dağı'nda bulunan yapılar; geçici, kalıcı ve kalıntı halinde olmak üzere üç bölüme ayrılabilir.

Restorasyon Laboratuvarı: Batı terasa yakın konumda, doğu ve batı terasları birbirine bağlayan yolun kuzey kenarında, betonarme karkas sistemle inşa edilmiş ve alüminyum levhalarla kaplı olarak inşa edilmiş olan tek katlı bir yapıdır. Çok uzak mesafeden Tümülüs ile birlikte algılanmakta olup konum ve ölçeği ile alanın algısını zedelemektedir (Fotoğraf-15).

Alanda çalışma yapan/yapacak araştırma ekiplerinin ihtiyaç halinde barınacakları, çalışacakları, alet ve donanımı güvenli koşullarda saklayabilecekleri mekânlar bulunmamaktadır.

Doğu terasının kuzey batı eteğinde ve kafeteryanın yanında konuşlanmış karavanlar: Mevcut durumda Doğu terasın kuzey batı eteğinde üç adet karavan bulunmaktadır. Bunlardan ikisi alanda görevli olan bekçilerce kullanılmaktadır. Ayrıca, ODTÜ ekibinin, araştırmalar için gerekli olan alanın iklim verilerini (ısı, nem, rüzgâr vb.) toplamak üzere kurduğu ölçüm sistemine ilişkin aletlerle, veri aktarımında kullanılan anten çubuğu da alandaki eserlere hiç bir müdahale yapmamak için bu karavanlardan birinin üzerine yerleştirilmiştir. Alanda bulunan bir başka karavan ise, kafeteryanın otoparkında yer alan ve Jandarmaya ait olan geçici yapıdır (Fotoğraf-16). İşlevsel gereklerine rağmen özellikle doğu terasın kuzeyinde bulunan karavanlar Malatya yönünden algılanmakta olup, doğu terasından kuzeydeki vadiye bakışta görsel kirlilik yaratmaktadır (Fotoğraf-17). Benzer şekilde kafeterya mevkiindeki karavanda, otopark alanına gelindiğinde algılanmaktadır. Alandaki hava koşullarının zaman zaman zorlayıcı olması nedeniyle de bu karavanlar yetersizdir.

Fotoğraf-15: Restorasyon laboratuvarı

Fotoğraf-16: Jandarma karavanı

Kafeterya: Tümülüs'e Kâhta yönünden yaklaşılan yolun sonunda, araçların son durak noktası olan otopark alanının kuzeyinde bulunan mevcut kafeterya çok uzak mesafeden algılanmaktadır. Bu yapı, konum ve mimarisi ile alanın algısını zedelemekte olup, mimari programı açısından yetersizdir.

Otel: Tümülüs'e Malatya yönünden yaklaşılan yol üstünde, 1. Derece Hassas Bölge içinde kalan iki katlı bu otel yapısı, NDMP-UDGP'na aykırı biçimde inşa edilmiştir. Gerek konum gerekse kütle açısından Tümülüs'ten Malatya yönüne bakışta doğal çevreyi olumsuz etkilemektedir.

Personel Evi ve Su Deposu: Kafeterya'nın arkasında bulunan bu tek hacimli yığma taş yapı, kafeteryada çalışan personel tarafından kullanılmaktadır. Doğu Terası'na çıkan taş kaplı yaya yolu üzerinde bulunan ve oldukça niteliksiz olan bu yapı doğal çevreyi olumsuz etkilemektedir.

Fotoğraf-17: Doğu terasının kuzeyindeki karavanlar

WC Kalıntısı: Malatya yönünden Doğu terasa yaklaşan Kutsal Tören Yolu üzerinde bulunan ve sadece temeli görünen bu yapı kalıntısı antik tören yolu üzerinde olup, kalıntıları dikkatle bakıldığında halen izlenmektedir.

Ağıklar ve Çoban Kulübeleri: Nemrut Dağı Tümülsü'ne oldukça yakın konumda bulunan yapı kalıntılarından bir grubu Doğu terasın doğusunda, kaya kütlelerinin altında ve kayalarla oldukça iyi korunmuş bir mevkidedir. Bir tanesi ise Tümülsü'nün güneyindeki kayalıklar arasına gizlenmiş haldedir. Bunların bir kısmın oldukça alçak olup, yerden yüksekliği 0,60-0,90 m arasında iken, örneğin güneydeki çoban kulübesi 2 m yüksekliğe kadar ulaşmaktadır. Ancak bu kulübe ve ağıkların pek çoğu oldukça korunaklı bölgelerde yapılmış olup, genellikle Tümülsü'ten ya da yakın çevreden algılanmamaktadırlar.

Yarım Bırakılmış İnşaat Temeli: Tümülsü'e Kâhta'dan ulaşan yolun, Tümülsü'e eriştiği son 2 km'lik mesafede, ayrı yol açılarak geçmişte kazılmış bir inşaat temeli bulunmaktadır. NDMP-UDGP'na aykırı olan bu inşaat durdurulmuş olmakla birlikte bu inşaat temeli, büyüklüğü nedeniyle Tümülsü'ten çevreye bakışta algılanmakta ve doğal çevreyi olumsuz etkilemektedir.

6.2.2 Sosyal ve Ekonomik Sorunlar

6.2.2.1 Dünya Miras Alanı'nın Korunmasında İlgili Grupları Arasındaki İletişim ve İşbirliği

Genel bir sorun olarak ilgi grupları arasındaki iletişim eksikliği Nemrut Dağı ile ilgili taraflar arasında da söz konusudur. Kurumlararası eşgüdüm eksikliği bir sistem sorunu olarak belirlemektedir

6.2.2.1.1 Karar Vericilerin Korumaya İlişkin Görüşleri

Karar vericilerle yapılan görüşmelerde, bu grubun Dünya Miras Alanı'nın korunmasıyla ilgili yaptıkları başlıca çalışmalar, tespitler ve sorunlara ilişkin görüşler aşağıda özetlenmiştir:

- Nemrut Dağı'ndaki eserlerin korunması öncelikli konudur. Hem bölgenin kış şartlarının ağır olması hem de barajın yarattığı nemin eserlere verdiği zarar göz önüne alınarak koruma konusunun ivedilikle ele alınması gereklidir.

- Adıyaman'ın 1. derecede deprem bölgesi olması da Nemrut Dağı için ayrı bir risk unsurudur.
- Alanda korumayı etkili hale getirecek restorasyon çalışmaları yapılmalıdır.
- Malatya ve Adıyaman'ın Nemrut Dağı üzerindeki hak iddiası çözüme kavuşturulmalıdır.
- Milli Park'ın daha önce onaylanan Uzun Devreli Gelişim Planı'nın gereğinin yapılması gereklidir.
- Milli Park'ın yönetim açıdan yeniden yapılanması etkin yönetimi sağlayacaktır. Kadro ve araç eksiklerinin de bu bağlamda giderilmesi şarttır.
- Milli Park kapsamındaki köyleri kalkındırmaya yönelik çalışmaları yapılmalıdır.
- Nemrut Dağı'na Karadut Köyü'nden taşıma yoluyla getirilen su ihtiyacı karşılayamadığından Malatya tarafındaki kaynak suyun getirilmesi için iller arasında işbirliği yapılmalıdır.
- Nemrut Vakfı tarafından alanda yapılan çalışmalar alanın arkeolojik varlıklarına çok zarar vermiştir. Bilimsel çalışmaların konusunda uzman kişi veya kurumlara verilmesi ve denetlenmesi gerekmektedir.
- Nemrut Dağı'nın, en yakın yerleşim birimi Karadut Köyü'ne hiçbir getirisi yoktur.
- Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü ya da Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından bugüne kadar halkı, alanın önemi konusunda bilgilendirmeye, köyün kalkınmasını sağlayacak faaliyetlere yönlendirmeye ilişkin herhangi bir çalışma olmaması halkla Dünya Miras Alanı arasında kopukluk yaratmıştır.

6.2.2.1.2 Yararlanıcıların Korumaya İlişkin Görüşleri

Yararlanıcılarla yapılan görüşmelerde, bu grubun Dünya Miras Alanı'nın korunmasıyla ilgili yaptıkları başlıca çalışmalar, tespitler ve sorunlara ilişkin görüşler aşağıda özetlenmiştir:

- Nemrut Vakfı, Nemrut Dağı için çok yararlı çalışmalar yapmıştır.
- Milli Park olduğu halde yöreye bu konuda bir hizmet yapılmamıştır.
- Turistik tesis işletenler ile hediyelik eşya yapanların dışındaki yöre halkının turizmle ilişkisi yoktur. İstihdamın yakın köylerden yapılması bağı arttıracaktır.
- Ziyaretçi sayısında özellikle terör olaylarındaki artışa bağlı olarak bir düşüş yaşanmaktadır.
- Milli Park içinde yapılaşmaya ve keçi beslenmesine izin verilmemesi halk arasında sıkıntı yaratmaktadır.

6.2.2.2 Sit Alanındaki Yerleşim Yerindeki Sorunlar

Milli Park alanı 13.850 hektar olup, Milli Park alanında bulunan 12 köy ve 8 mezrada ev yapımı konusunda (yapının biçimi, yeri, kullanılacak malzeme vs.) çok belirleyici kurallar bulunmaktadır. Bunlara uymak zorunluluğu nedeniyle halk sıkıntı çekmektedir.

6.2.2.3 Halkla Dünya Miras Alanı Arasındaki Kopukluk

Nemrut Dağı'nda Milli Park giriş kapıları işletmesi, kafeterya, hediyelik eşya satış yerleri işletmeleri gibi konular ve buralarda istihdam söz konusu olduğunda bölge halkının tercih edilmemesi tepkilere neden olmaktadır.

Otobüslerin Kâhta'da alıkonularak ziyaretçilerin minibüslerle doğrudan Nemrut Dağı'na getiriliyor olması yakın çevrede alışveriş olanağını engellemektedir.

7. Çalıştay

7.1 Çalışma Grubu

Adı	Kurumu	Çalıştay'daki Görevi
Prof. Dr. Zeynep Ahunbay	İTÜ Öğretim Üyesi	Moderatör
Neriman Şahin Güçhan	ODTÜ, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü	Raportör
Halil Işık	Adıyaman Valisi	Üye
Kadir Sertel	Kahta Kaymakamı	Üye
Melik Ayaz	Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü	Üye
Müge Bahçeci	Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü	Üye
J. Yb. Hüseyin Özarslan	Jandarma Genel Komutanlığı, KOM Daire Başkanı	Üye
Abdullah Güven	Adıyaman İl Kültür ve Turizm Müdürü	Üye
Fehmi Eraslan	Adıyaman Müze Müdürü	Üye
Ferhat Karagözlü	Urfa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürü	Üye
Metin Karlı	Milli Park Mühendis Vekili, İnşaat Teknikeri	Üye
Mahmut Arslan	Kâhta Kaymakamlığı Turizm Danışma Bürosu Şefi	Üye
Mahmut Aydın	Kervansaray Otel	Üye
Dedu Burhan	Karadut Pansiyon işletmecisi	Üye
Mustafa Orhan	Karadut Köyü Muhtarı	Üye
Recep Özman	Öğretim Üyesi	Üye

7.2 Nemrut Dağı Çalıştay Raporu

7.2.1 Dünya Miras Alanları İle İlgili Ulusal Sistemden Kaynaklanan Sorunlar Hakkında Görüşler ve Çözüm Önerileri

7.2.1.1 Koruma Bölgesi

Alanın 1986 yılında 1.Derece Arkeolojik sit ilan edilmesinden sonra sınırları 1/25.000 ölçekli harita üzerine işlenmiştir. Sınır belirlenirken 2000 m kotu esas alınmıştır. 1/1000 ölçekli mevcut haritaların 2007 yılında, GAP İdaresi tarafından temininden sonra, 2000 kotunu esas alan sit sınırları bu haritalara uygulanmıştır.

Ocak 2008'de Nemrut Dağı Bilimsel Danışma Kurulu toplantısında Türkiye harita koordinat sisteminin dünya koordinat sistemine uyarlanması sürecine bağlı olarak alan sınırının 1944 m kotuna çekilmesi önerisi getirilmiştir. Şanlıurfa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'na sunulan bu öneri, 24 Ocak 2008 günü yapılan toplantıda (565 sayılı karar ile) uygun bulunmuştur. Bu işlemle 1. Derece Arkeolojik Sit Alanı sınırları genişletilmiştir. Yeni rakıma göre hazırlanan sit sınırları 1/1000 ölçekli haritada güncellenmiş ve Şanlıurfa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'na iletilmiştir.

Şu anda ulaşılan sınırlar koruma açısından yeterli ve uygun görülmektedir.

7.2.1.2 Tampon Bölge

Nemrut Dağı 1. Derece Arkeolojik Sit Alanı 1989'dan bu yana Nemrut Dağı Milli Parkı içinde yer almaktadır. Nemrut Dağı Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Planı'nda Arkeolojik Sit Alanının çevresi 1. Derece Hassas Bölge olarak tanımlanmıştır. Bu alan ayrıca, Ocak 2008'de Şanlıurfa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'na 5226 Sayılı Kanun ile değişik 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'na göre "Etkileşim Geçiş Sahası" olarak belirlenmiştir.

Öneri, bu sınırın Dünya Miras Sözleşmesi'ne göre Tampon Bölge olarak tanımlanmasıdır. Bu alan Adıyaman ve Malatya illerinin idari sınırları içinde kalmaktadır . İki ilin farklı Koruma Bölge Kurulu'na bağlı olması, tampon bölge için tek elden karar alınmasını ve uygulamayı güçleştirmektedir. Bu nedenle, Malatya İli'nin de Şanlıurfa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'na bağlanmasının yerinde olacağı düşünülmektedir.

7.2.1.3 Yönetim Yapısı

Nemrut Dağı 1. Derece Arkeolojik Sit Alanı'nda merkezi düzeyde Kültür ve Turizm Bakanlığı ve. Başbakanlık GAP İdaresi Başkanlığı; yerel düzeyde ise Adıyaman Valiliği ve Adıyaman Müze Müdürlüğü yetkilidir.

Nemrut Dağı Milli Parkı'nda merkezi düzeyde Çevre ve Orman, Kültür ve Turizm, Bayındırlık Bakanlığı ile Başbakanlık GAP İdaresi Başkanlığı; yerel düzeyde ise, Adıyaman ve Malatya Valilikleri, Adıyaman ve Malatya Doğa Koruma ve Çevre Müdürlükleri, Adıyaman ve Malatya Müze Müdürlükleri yetkilidir.

7.2.1.4 Yönetim Planı

Kültür ve Turizm Bakanlığı ile ODTÜ arasında imzalanan Kommagene Nemrut Koruma Geliştirme Projesi kapsamında Nemrut Dağı için Yönetim Planı hazırlanmaktadır. Nemrut Dünya Miras Alanı için Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından Alan Başkanı'nın belirlenmesi, kadrosunun ve çalışma olanaklarının (mekan, personel, donanım, araç, bütçe vb.) ivedilikle oluşturulması önerilmektedir.

Bu süreçte 5226 Sayılı Kanun ile değişik 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun Ek 3'üncü geçici maddesinin kaldırılması ve/veya ilgili uluslararası sözleşmede yer alan hükümler doğrultusunda yeniden düzenlenmesi gereklidir.

Dünya Miras Alanı Yönetim Alanı sınırları içinde gerekli koruma çalışmalarının sağlıklı yürütülebilmesi için, 5226 Sayılı Kanun ile değişik 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'na uygun olarak Adıyaman Valiliği İl Özel İdaresi bünyesinde Proje Hazırlık ve Uygulama Birimi'nin ivedilikle oluşturulması önerilmektedir.

7.2.1.5 Finansal Kaynaklar

Kültür ve Turizm Bakanlığı 2010 yılına kadar acil önlemler, yönetim planının hazırlanması, projelendirme ile ilgili işler ve alt ölçekli uygulamalar için kaynak ayırmıştır. Çevre ve Orman Bakanlığı Hizmet Evi'nin inşaatı, Başbakanlık GAP İdaresi Başkanlığı ise harita temini konularında destek sağlamaktadır.

7.2.1.6 Ziyaretçi Yönetimi

Kommagene Nemrut Koruma Geliştirme Projesi'nin (KNKGP) bir bileşeni olan Çevre Düzenleme Avan Projesi kapsamında hazırlanan Ziyaretçi Ağırlama Senaryosu (Rapor Bölüm 4.5) , Ocak 2008'de Şanlıurfa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'na onaylanmıştır.

7.2.1.7 Bilgilendirme

Medya: Bugüne kadar toplanan bilgi ve belgeler ile yapılan çalışmaların kamuoyuna duyurulması ve medyanın bilgilendirilmesi için Adıyaman Valiliği'nce isim hakkı alınan web sitesinin hayata geçirilmesi ve GAP TV'ye program hazırlanması önerilmektedir.

Tabela: Kommagene Nemrut Koruma Geliştirme Projesinin bir bileşeni olan Çevre Düzenleme Avan Projesi kapsamında alana yerleştirilecek tabelaların tipi ve konumu belirlenmiştir. Tabelaların ihale edilecek uygulama projesi çerçevesinde, alanın Dünya Mirası ve Milli Park olduğunu vurgulayacak içerikte tasarlanması uygun görülmektedir.

7.2.1.8 Kadro Sorunu

Alanda görevli bekçi sayısının en kısa zamanda 8'e çıkarılması ve çevre düzenleme projesinde tanımlanan (Rapor Bölüm 4.5) yönetim, güvenlik, izleme ve kullanımlarda belirlenen tanımlara uygun olarak kadronun güçlendirilmesi uygun olacaktır. Bu kapsamda Adıyaman Müzesi kadrosunun da güçlendirilmesi önerilmektedir.

7.2.1.9 Korunmuşluk Durumu

Doğal koşullar, yanlış müdahaleler ve denetimsiz turizmin yarattığı tahribat gözlenmektedir.

7.2.1.10 İletişim (Yetkililer)

Alanla ilgili kurumlar arasındaki iletişimin geliştirilmesi ve koordinasyonun sağlanması uygun olacaktır. Bu amaçla Adıyaman'da bir toplantı yapılması ve ilgili kuruluşların son gelişmelerden haberdar edilmesi önerilmektedir. Bu vesileyle Dünya Mirası plakettinin alanda belirlenecek yerlere konulması için hazırlık yapılması yararlı olacaktır.

7.2.1.11 Doğal Riskler

Dünya Miras Alanı 1. derece deprem bölgesinde bulunmaktadır. Alanın gündüz-gece ve yaz-kış ısı farkları, rüzgâr, baraj yapımıyla artan nem ve iklim değişikliği, yıldırım düşmesi gibi risklere maruz kaldığı belirlenmiştir.

7.2.1.12 İzleme

Alandaki malzeme bozulmaları ve iklim koşulları iki yıldır ODTÜ tarafından izlenmektedir. Adıyaman Müzesi alandaki değişiklik ve gelişmeleri düzenli olarak fotoğraflamaktadır. İzleme çalışmalarının hava fotoğraflarıyla da desteklenmesi önerilmektedir.

7.2.2 Alan Düzeyindeki Sorunlar Hakkında Görüşler ve Çözüm Önerileri

7.2.2.1 Ziyaretçi Planı

Kommagene Nemrut Koruma Geliştirme Projesinin bir bileşeni olan Çevre Düzenleme Avan Projesi (Rapor Bölüm 4.5) kapsamında yapılmıştır.

7.2.2.2 Yapısal Sorunlar

Kommagene Nemrut Koruma Geliştirme Projesi'nin Çevre Düzenleme Avan Projesi'nde Dünya Miras Alanı'ndaki yapısal sorunlar tanımlanmıştır. Bunlara ek olarak Tümülüs çakıllarının akma sorununa karşı önlem alınması gereklidir. Kral Antiochus'un gövdesindeki kaymanın bir sarsıntıya karşı güvenceye alınması Alanda çalışma yapan İnşaat Mühendisi Ahmet Türer tarafından önerilmiştir.

Kış döneminde eserlerin iklim koşullarından zarar görmemeleri için önlem alınması konusunda ODTÜ ekibi çalışmaktadır. Heykellerin örtü ve/veya kılıflarla korunması için uygun malzeme ve teknik araştırmaları sürmektedir.

7.2.2.3 Güvenlik

Dünya Miras Alanı'nda güvenlik konusunda eksiklikler tespit edilmiştir. İyileştirme için nitelikli personel istihdamı ve kamera ile izleme sistemi kurulması önerilmektedir. Ayrıca, Adıyaman Müzesi ile Dünya Miras Alanı'ndaki bekçiler ve bilet satış noktaları ile alan ve Müze arasında doğrudan iletişim sağlayacak bir sistemin oluşturulmasına gerek olduğu belirtilmiştir.

7.2.2.4 Ulaşım/Yol

Dünya Miras Alanı'na ulaşım sağlayan mevcut yollar yeterlidir. Yeni yollar açılması doğayı bozacağından uygun görülmemektedir.

7.2.2.5 İletişim (Yöre Halkı)

Yöre halkıyla doğrudan, basın, web sitesi ve GAP televizyonu aracılığıyla iletişim kurulması önerilmektedir. Bu amaçla Başbakanlık Tanıtma Fonu'ndan ve UNDP kaynaklarından yararlanılabileceği ifade edilmiştir.

7.2.2.6 Bilimsel Çalışmalar

Daha önceki kazı ekiplerinin yayınları ve raporları dışında, şu anda en kapsamlı çalışma ODTÜ Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Restorasyon Programı tarafından yürütülmektedir. Kommagene Nemrut Koruma Geliştirme Projesi adı altında yürütülen proje kapsamında belgeleme, izleme çalışmaları yapılmaktadır.

BÖLÜM – IV

KSANTHOS-LETOON

1. UNESCO'nun Dünya Miras Alanı Tescil Kararı

Ksanthos – Letoon, UNESCO Dünya Miras Komitesi'nin hazırladığı Dünya Miras Listesi'nde 1988 tarih ve 484 no. ile kayıtlıdır. Ksanthos – Letoon'un Dünya Miras Listesi'ne kabul edilme ölçütleri “kültürel” (ii) ve (iii)'tür. Bu bağlamda Ksanthos - Letoon;

(ii) Yalara ve Pınara arkeolojik alanlarında da görülebileceği üzere Ksanthos antik dönem boyunca Likya'yı direkt olarak etkilemiştir. Bununla birlikte komşu kentleri de önemli derecede etkilemiştir. Dünyanın 7 harikasından biri olan Halikarnas Mozelesi, Ksantos Nereidler anıtının devamı niteliğindedir (*Xanthos directly influenced Lycia throughout Antiquity, as can be seen for example at the archaeological sites of Yalara or Pınara. However, it also considerably influenced the neighboring provinces. The Halicarnassus Mausoleum, which the Ancients ranked as one of the Seven Wonders of the World, is a direct descendant of Xanthos' Nereid Monument*);

(iii) Ksantos ve Letoon, bu iki kentte bulunan yazıtlar ve görkemli mezar anıtlarıyla Likya uygarlığına tanıklık etmektedir (*Xanthos and Letoon bear exceptional testimony to the Lycian civilization, both through the many epigraphic texts found on the 2 sites as well as by the remarkable funerary monuments preserved there or originating from the are*), biçiminde tescil edilmiştir.

2. Araştırma Yöntemi

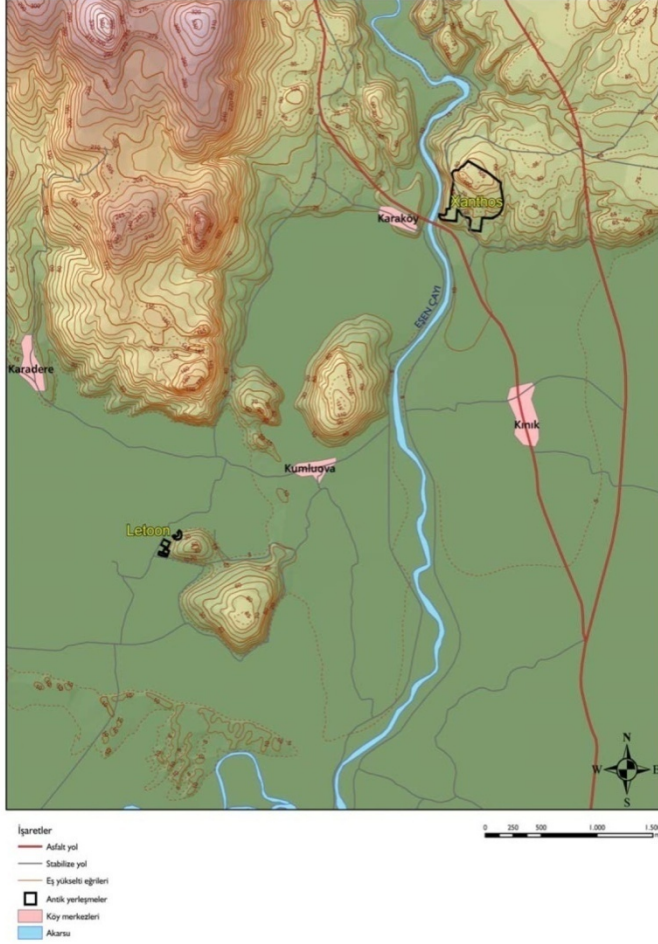
Dünya Miras Alanı'nın güncel durumunu tespit etmek amacıyla yürütülen çalışma üç aşamalı olarak gerçekleştirilmiştir. Alan çalışması öncesinde konu ile ilgili kaynaklar taranmış, alanın 1/25.000 ve 1/100.000 ölçekli topografya haritaları ile uydu görüntüleri elde edilmiştir. 19-22 Şubat 2007 tarihleri arasında Dünya Miras Alanı'nda, Fethiye İlçesi'nde, Kumluova beldesinde, Kınık beldesinde ve Antalya il merkezinde çalışma yapılmıştır.

Arazi çalışmasında Dünya Miras Alanı'nda gözlemler yapılmış ve alan fotoğraflanmıştır. Ayrıca, alan üzerinde uygulama yetkisine sahip olan karar vericiler (Örneğin; Fethiye Kaymakamlığı, Kumluova ve Kınık Belediye Başkanlıkları, Fethiye ve Antalya Müze Müdürlüğü, Muğla ve Antalya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Başkanlıkları gibi), Kolaylaştırıcılar (Örneğin; sivil toplum kuruluşlarının temsilcileri) ile Yararlanıcılar (Örneğin; Kumluova ve Kınık halkı, ziyaretçiler gibi) ile yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Arazi çalışması sonrasında toplanan tüm veriler değerlendirilmiş, daha sonra sonuçlar raporlaştırılmıştır.

3. Coğrafi Konum

Dünya Miras Alanı, Türkiye'nin güneybatı kesiminde yer almaktadır. Antalya İli Kaş İlçesi Kınık Köyü (beldesi) sınırları içindeki Ksanthos antik kenti, 36° 21' 22".2 kuzey enlemi ve 29° 19' 06".9 doğu boylamında, Dünya Miras Alanı'nın diğer bir parçası olan antik Letoon Kutsal Alanı ise, Muğla İli Fethiye İlçesi Kumluova Köyü (beldesi) sınırları içinde, 36° 19' 36".2 kuzey enlemi ve 29° 17' 51".5 doğu boylamında yer almaktadır.

Ksanthos antik kenti, Eşen Ovası'nın kuzey kesiminde bulunan Kınık beldesinin kuzeyinde ve Eşen Çayı vadisinin doğusundaki tepe ile bu tepenin yamaçlarında, Letoon ise Eşen Ovası'nın kuzeyindeki Kumluova beldesinin batısında yer alan Tümtüm Tepe'nin batı ve kuzeybatı eteklerindedir (Şekil-1). Dünya Miras Alanı'nı oluşturan iki antik alan, birbirine 4 km mesafede bulunmasına karşın, Eşen Çayı'nın Muğla ve Antalya illerinin sınırını oluşturması nedeniyle, Ksanthos vadinin doğusunda kalan Antalya İli, Letoon ise vadinin batısında kalan Muğla İli sınırları içinde yer almaktadır.

Şekil-1: Dünya Miras Alanı ve çevresinin topografya haritası

4. Dünya Miras Alanı ve Çevresinde Sosyal ve Ekonomik Yapı

Ksanthos antik kenti Kınık, Letoon kutsal alanı ise Kumluova beldelerinin sınırları içinde yer almaktadır. Bölgede yerleşmenin tarihçesi 17. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Gerek Kınık gerekse Kumluova'ya ilk yerleşenler geçimini hayvancılıkla sağlayan göçebeler yani Yörüklerdir. İdari olarak önceleri köy statüsünde olan Kınık 1990, Kumluova ise 1999 yılında belediyeleşik köy (belde) halini almıştır.

Dünya Miras Alanı'nın içinde yer aldığı iki beldede 2000 yılı verilerine göre 7291 kişi yaşamaktadır. 1960-2000 yılları arasında DİE sayım sonuçlarına göre yöredeki yerleşmelerinin nüfusları aşağıda verilmiştir (Çizelge-1):

Çizelge-1: Bölge yerleşmelerinin nüfusları

Yerleşme	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	2000
Kınık	1249	1462	1980	2101	2113	2846	3245	4374
Kumluova	625	796	918	1113	1141	1688	2084	2917

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü

Çizelgede de izlendiği gibi, 1960-2000 yılları arasında her iki yerleşmede de önemli bir nüfus artışı meydana gelmiştir. Nüfus artışında doğal artışın yanı sıra çevre köylerden olan göçün de katkısı büyüktür. Çevre köylerden Kınık ve Kumluova'ya olan göç, ekonomik kaynaklı göç olup, her iki yerleşmenin çevresindeki dağ köylerinden ova kesimine doğru gerçekleşmektedir. Çünkü Kınık ve Kumluova'da özellikle örtü altı tarıma (seracılığa) dayalı ekonomik faaliyet alanı oldukça geniştir. Dolayısıyla göç edenler ağırlıklı bu ekonomik etkinliği yapmak amacıyla sözü edilen iki beldeye yerleşmektedirler. Bunun yanında üretim sezonu boyunca geçici olarak göç edip buralarda ikamet eden ve üretim faaliyetinin bitiminde köylerine dönenler de olmaktadır. Bunlar ortakçılık yapan ya da seralarda işçi olarak çalışanlardır.

Yöre ekonomisinde temel sektör tarımdır. Her iki beldede yetiştirilen başlıca ürünler pamuk, buğday, susam, baklagiller, sebzeler, narenciye, yer fıstığı ve zeytindir. Ancak diğer ürünlere oranla görece olarak yüksek gelir getirmesi nedeniyle son yıllarda örtü altı tarım (seracılık) faaliyeti yaygınlaşmış olup, tarımsal faaliyetlerde önemli bir yer tutmaktadır (Şekil-2). Örneğin 1 dekar alanda sürdürülen ve domates üretiminin yapıldığı seracılık faaliyetinde 2006 yılı rakamlarına göre ortalama bir değerle 10.000-15.000 YTL gelir elde edilmektedir. Bu faaliyeti sürdüren bir ailenin ise en az 2-3 dekar sera alanı bulunmaktadır. Dolayısıyla bu ölçekteki bir alanda yapılan seracılık faaliyeti yöre insanı için iyi derecede gelir getirici bir özelliğe sahip olduğu için cazip bir ekonomik etkinlik durumundadır. Yörede tarımsal işletmeler genelde küçük ölçeklidir.

Şekil-2: Ksanthos-Letoon ve çevresinin uydu görüntüsü. Ova kesimi büyük ölçüde seralarla kaplıdır

Dünya Miras Alanı'nın yer aldığı Kınık ve Kumluova'da turizm konusunda önemli bir yatırım mevcut değildir. Bununla birlikte, Kınık'ta bulunan 3 lokanta, 15 yataklı bir pansiyon ile birkaç market turizm amaçlı hizmet vermektedir. Kumluova'da ise bir pansiyon mevcuttur. Bunun dışında lokanta, market gibi hizmet birimleri bulunmakla birlikte bunlar turizme hizmet etmekten uzaktır. Seracılığın sağladığı gelir nedeniyle yöre insanı turizmle uğraşma konusunda isteksiz davranmaktadır.

Kınık ve Kumluova, belediye örgütüne sahip kırsal yerleşmelerdir. Bu nedenle de yerleşim yerlerinde ekonomik faaliyetler, altyapı olanakları ile sosyal tesisler gelişmiş durumdadır. Kınık idari bakımdan Antalya-Kaş İlçesi'ne bağlı olmakla birlikte ticari ve sosyal yönden Fethiye ilçe merkezi ile yakın ilişki içindedir. Kumluova da aynı ilişkileri idari olarak da bağlı olduğu Fethiye ile gerçekleştirmektedir.

5. Dünya Miras Alanı'nın Özellikleri

5.1 Ksanthos Antik Kenti

Ksanthos, antik çağlarda aynı adla anılan Ksanthos Nehri'nin (Eşen Çayı) doğu kıyısında yüksek bir kayalık üzerinde kurulmuş olan, Likya bölgesinin en önemli ve en büyük kentidir (Fotoğraf-1). Antik Dönem boyunca bulunduğu bölgenin ve hatta Karia gibi komşu bölgelerin kentleri üzerinde dikkate değer ölçüde etkileri izlenebilen Ksanthos'un Dünya Miras Alanları Listesi'ne alınmasında da bu nitelikleri de göz önünde bulundurulmuştur. Eski Yunanca Ksanthos (anlamı "sarı") olan kentin adı Likya dilindeki yazıtlarda Arnna olarak geçmektedir. Burada yapılmış olan araştırmalarla ortaya konan buluntulara göre kentin tarihi en erken MÖ 8. yüzyıl sonlarına kadar çıkmaktadır. Ksanthos'a dair tarihsel kayıtlarda en eski bilgi MÖ 546'da kentin Perslere karşı direnmesini konu almaktadır. Tarihçi Herodotos'un naklettiğine göre Ksanthoslu erkekler Pers komutanı Harpagos'un ordusuna teslim olmayarak önce kadınlarını ve çocuklarını öldürmüşler, ardından kentlerini ateşe vermişler ve kendileri de ölünceye dek Perslerle savaşa devam etmişlerdir. Bu olaydan sonra o sırada kent dışında bulunan 80 ailenin Ksanthos'a dönmesiyle kentin tekrar iskân edildiği bilinmektedir. MÖ 5. yüzyılda Atina ile ilişkiler kurulmuş, ancak MÖ 429'da Atinalı komutan Melesandros'un vergi toplamasına tüm Likya ile birlikte Ksanthos'un da karşı koymasıyla bu ilişkiler kopmuştur. MÖ 4. yüzyıl sonlarından itibaren Ksanthos Mısır merkezli olan Ptolemaioslar sülalesi yönetimi altındadır. Bu yönetimde kentte önemli gelişmeler olmuştur. Daha sonra Seleukosların eline geçmiştir. MÖ 2. yüzyılda Ksanthos'un başkent olduğu Likya Birliği kurulmuştur. MÖ 42'de Ksanthos Romalıların eline geçmiş ve kentin Likya Akropolü olarak bilinen kısmı büyük ölçüde tahrip edilmiştir. Erken Bizans Dönemi'nde bir piskoposluk merkezi olan Ksanthos MS 7. yüzyıldaki Arap akınlarından sonra giderek önemini kaybetmiştir.

Ksanthos 1838 yılında burayı ziyaret eden Charles Fellows tarafından Batı dünyasında ilk kez tanıtılmış, 1842 yılında da buradan çok sayıda değerli eser British Museum'a götürülmüştür. Günümüze dek ulaşan ve bugün hala bu antik kentte bulunan ya da British Museum'a taşınmış olan Likya kültürünün, sanatının araştırılmasına, tanınmasına katkıda bulunan kalıntılar, yazıtlar Ksanthos'un diğer ören yerleri arasında ayrıcalıklı bir yer olmasını sağlamış, bu ayrıcalığın bir ifadesi olarak da UNESCO tarafından Dünya Miras Alanı olarak tescil edilmiştir.

Ksanthos'taki kalıntılar iki bölümde ele alınmalıdır. Bunlardan biri Likya Akropolü olarak adlandırılan, Eşen Çayı'nın hemen üzerinde yükselen kayalık alan ve bunun kuzeyindeki alan, diğeri ise kentin kuzeyinde bulunan ve Likya Akropolü'ne göre daha yüksek olan Roma Akropolü ile bunun güneydoğusuna doğru uzanan eteklerindeki geniş alandır. Kent, kalıntıları bugün de izlenebilen, farklı dönemlerde restore edilmiş ya da genişletilmiş surla çevrilmiştir. Ksanthos'taki en dikkat çekici eser Hellenistik Dönem'de ilk kez inşa edilmiş olması gereken, ancak Roma Dönemi'nde yeniden elden geçilmiş olan, diğer kalıntılara bakarak daha sağlam biçimde günümüze ulaşmış olan tiyatrodur. Tiyatronun hemen yanında ayakta kalmış olan bir sütun üzerindeki Likya lahdi ve Ksanthos'ta başka benzer örnekleri de olan yine tek sütun üzerindeki Harpyler mezar anıtı Ksanthos'un ilgi çekici kalıntılarındandır. Tiyatro'nun kuzeyindeki Agora'nın kuzeydoğu köşesindeki yine bir mezar yapısına ait olan yazılı *stel* henüz tam olarak çözülememiş olan Likya yazısına ilişkin en önemli eserdir. 250 satırdan oluşan, en uzun Likya dilindeki yazıttır. Dört yüzü de yazılı olan bu *stel*'in bir yüzünde 12 satırlık bölüm de Eski Yunancadır. Likya Akropolü'nün doğusunda kalan alanda da yine günümüze dek ulaşmış mezar yapıları vardır. Ksanthos antik kentinin en etkileyici eseri olan Nereidler Anıtı'nın sadece temelleri burada görülebilmekte, kendisi ise British Museum'da sergilenmektedir. Bizans Dönemi'nden kalıntılar da Ksanthos'un birçok yerinde görülebilmektedir (Fotoğraf-1).

Fotoğraf-1: Ksanthos antik kenti

5.2 Letoon Kutsal Alanı

Ksanthos'a 4 km. mesafede ve Eşen Çayı'nın batı tarafında bulunan Letoon, Likya Birliği'nin kutsal yeridir. Ksanthos'la paralel bir tarihsel gelişime sahne olan bu kült merkezinde Likya Birliği'nin bayramları kutlanmakta ve buranın rahipleri de birliğin başrahipleri sayılmaktaydı. Letoon'da yapılan çalışmalarda seramik buluntuları yardımıyla MÖ 8. yüzyıla dek geriye gittiği belirlenen bir tarih söz konusudur. Bunun ötesinde belki daha eski dönemlere çıkan bir geçmişi olduğu tahmin edilmekle beraber, yüksek taban suyunun çalışmalara engel olması nedeniyle bu konu açıkça ortaya konulamamaktadır. Letoon'da MS 7. yüzyıl sonrasına ait hiç bir kalıntı olmadığından bu tarihten sonra terk edildiği kabul edilmektedir.

Mitolojide Tanrı Zeus'un çocukları Apollo ve Artemis ile onların anneleri Leto'ya dair anlatılanlar Letoon kutsal alanıyla ilişkilidir. Buna göre, tanrı Zeus'un çocuklarına hamile olan ve tanrıça Hera'nın gazabından korkan Leto çocuklarını doğuracak yer ararken Likya'ya da uğrar. Burada susuzluğunu gidermek için bir çeşmeye geldiği, ancak yerli çobanlar tarafından kovulduğu anlatılır. Leto çocuklarını doğurduktan sonra yeniden çobanlar tarafından kovulduğu yere gelir ve tanrılar anası sıfatıyla bu çobanları cezalandırır. Aslında yerel kültürlerle bağlantılı oldukları kabul edilen, ancak tanrılar anası Leto'ya, Apollon'a ve Artemis'e adanan üç tapınak Letoon kutsal alanında saptanmıştır (Fotoğraf-2). Günümüze dek temelleri sağlam ulaşmış olan bu tapınaklardan İon düzeninde olan ve bir sunu yazıtına göre Leto'ya ait olduğu kabul edilen MÖ 3. yüzyıla tarihlenen en batıdaki restorasyonu sürmektedir. Ortada bulunan en küçük tapınak MÖ 4. yüzyıla aittir. Onun doğusundaki üçüncü tapınak ise Dor düzeninde olup Hellenistik döneme tarihlenmektedir. Bu tapınağın yakınında bulunan üç dilli (Lykçe, Eski Yunanca ve Aramca) bir yazıt Fethiye Müzesi'nde olup, Letoon'un en önemli buluntuları arasındadır. Tapınakların olduğu alanın güneybatısında bir *nymphaion* (çeşme) bulunmaktadır. Bugün antik çağlardakine göre çok daha yüksek düzeyde olan taban suyunun altında kalmış bulunan bu yapının kalıntıları Letoon'daki su kültürüyle olan ilgiyi yansıtmaktadır. Tapınakların kuzeyinde Hellenistik ve Roma *portikalarına* ait kalıntılar bulunmaktadır. Güneyde ise MS 5. yüzyıla tarihlenen bir kilise kalıntısı vardır. Letoon Kutsal Alanı'nda ayrıca, kuzeydoğu yönünde bulunan henüz yeterince araştırılmamış bir Roma tiyatrosu günümüze dek ulaşmıştır.

Bu temel özelliklere sahip Ksanthos ve Letoon, UNESCO tarafından 9.12.1988 tarihinde (ii), (iii) ölçütlerine göre Dünya Miras Alanı Listesi'ne alınmıştır.

Fotoğraf-2: Letoon Kutsal Alanı

5.3 Bilimsel Çalışmalar

Dünya Miras Alanı'nda Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü tarafından kazı çalışmaları yürütülmektedir. Ksanthos kazı başkanlığını 1996 yılından bu yana Prof.Dr. Jacques des Courtils yürütmektedir. Letoon'da sürdürülmekte olan kazı çalışmalarına ara verilerek 2001 yılından itibaren mimar ve arkeolog Prof.Dr. Didier Laroche başkanlığında restorasyon çalışmalarına ağırlık verilmiştir. Letoon antik kentinin en önemli yapılarından olan Leto Tapınağı ilk planda restorasyon çalışmasına alınan yapı olup çalışmalar halen devam etmektedir (Fotoğraf-3).

Fotoğraf-3: Restorasyon çalışmaları süren Leto Tapınağı

Çalışmalardan elde edilen sonuçlar Dünya Miras Alanı'nın eşsiz bir alan olduğunu ortaya koymaktadır. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından her yıl düzenlenen Kazı ve Araştırma Sonuçları Toplantılarında Ksanthos ve Letoon'da yapılan arkeolojik araştırmaların sonuçları sunulmaktadır. Ayrıca, doğrudan Dünya Miras Alanı'na yönelik olmasa da alanı ilgilendiren Uluslararası Likya Sempozyumlarından üçüncüsü 2005 yılında AKMED (Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü) tarafından Antalya'da düzenlenmiştir. Bu sempozyumda, Ksanthos'a ilişkin tarihsel, arkeolojik ve epigrafik araştırmaların sonuçlarını içeren bildiriler sunulmuş, bunlar sempozyum kitabında [III. Uluslararası Likya Sempozyumu, Sempozyum Bildirileri 2 cilt, (Ed. K.Dörtlük-B.Varkıvanç-T.Kahya ve diğ.), 2006] yayınlanmıştır.

6. Dünya Miras Alanı'nın Korunmasında Mevcut Durum

Ksanthos – Letoon'da yapılan incelemeler ve görüşmelerle tespit edilen sorunlar, “**Dünya Miras Alanları İle İlgili Ulusal Sistemden Kaynaklanan Sorunlar**” ve “**Alan Düzeyinde Sorunlar**” olmak üzere iki ayrı bölümde açıklanacaktır.

6.1 Dünya Miras Alanları İle İlgili Ulusal Sistemden Kaynaklanan Sorunlar

6.1.1 Dünya Miras Alanı'nın Sınırları

Dünya Miras Alanı'nın sınırları gerek Ksanthos gerekse Letoon'da belirlenmiş ve tel örgülerle çevrilmiştir. Her iki alanda da tampon bölge mevcut değildir. Bu nedenle de özellikle Letoon'da konutlar ve seralar Dünya Miras Alanı ile adeta iç içe bir görünüm sergilemektedir (Fotoğraf-4). Bu durum Dünya Miras Alanı üzerinde çevresel bir baskı oluşturmaktadır.

Fotoğraf-4: Letoon ve çevresindeki seralar

Ksanthos'un Letoon'a oranla yerleşim yerinden yüksek bir kesimde yer alması koruma bakımından avantajlı bir durumdur. Ancak Dünya Miras Alanı'nın yerleşim yerindeki konutlar ve işyerleri ile sınır oluşturması olumsuzluk olarak değerlendirilmektedir (Fotoğraf-5).

Fotoğraf-5: Ksanthos'un çevresi

Ksanthos'un içinden geçen yüksek gerilim hattı ve Roma Akropolü'nün olduğu kesime Kınık Belediyesi tarafından yerleştirilmiş olan televizyon vericisi görsel bakımdan alanın özelliği ile büyük uyumsuzluk oluşturmaktadır.

6.1.2 Yönetim Yapısı

Dünya Miras Alanı olarak bir bütün teşkil eden Ksanthos antik kenti ve antik Letoon Kutsal Alanı birbirinden 4 km uzaktadır. İdari bakımdan Ksanthos antik kenti Antalya, Letoon ise Muğla İli sınırları içinde yer almaktadır. Dolayısıyla Kültür ve Turizm Bakanlığı adına Ksanthos'ta Antalya Valiliği ve Antalya Müze Müdürlüğü sorumlu iken Letoon'da Muğla Valiliği ve Fethiye Müze Müdürlüğü sorumludur. Bunun yanında Ksanthos, Antalya İli'nde alt idari birim olarak Kınık köyü (beldesi) idari alanında, Letoon ise Muğla İli'nde Kumluova Köyü (beldesi) idari alanında yer almaktadır. Öte yandan Dünya Miras Alanı, Patara Özel Çevre Koruma Alanı (Patara ÖÇK) içinde yer almaktadır. Dolayısıyla alanın yönetiminde Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın yanı sıra Çevre ve Orman Bakanlığı Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı da yetki ve sorumluluk sahibidir.

Ksanthos Antalya Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Bölge Kurulu, Letoon ise Muğla Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Bölge Kurulu'nun sorumluluk alanındadır. Alanın yönetimi konusunda bir koordinatör bulunmamaktadır.

Alan yönetimi konusunda her iki bakanlık da yasaların kendisine verdiği yetki ve sorumluluk içinde hareket ediyor olsa da, bu durum aynı zamanda alan yönetiminde yetki ve sorumluluklar konusunda bazı karışıklıkların ortaya çıkmasına yol açmaktadır.

6.1.3 Yönetim Planı

Ksanthos – Letoon'a ilişkin bir **yönetim planı bulunmamaktadır.**

6.1.4 Ziyaretçi Yönetimi

Dünya Miras Alanı'nın **ziyaretçi yönetim planı bulunmamaktadır.** 2000-2006 yılları arasında Ksanthos ve Letoon'un ziyaretçi sayısı aşağıdaki çizelgelerde verilmiştir (Çizelge-2 ve 3).

Çizelge-2: 2000-2006 yılları arasında Ksanthos antik kentine gelen yerli, yabancı, kombine, ücretsiz ziyaretçi sayısı

Yıl	Ziyaretçi Sayısı
2000	28,023
2001	27,505
2002	23,314
2003	16,018
2004	23,102
2005	17,659
2006	15,671
Toplam	151,292

Kaynak: Antalya Müze Müdürlüğü

Çizelge-3: 2000-2006 yılları arasında Letoon ören yerine gelen yerli, yabancı, kombine, ücretsiz ziyaretçi sayısı

Yıl	Ziyaretçi Sayısı
2000	3,736
2001	7,054
2002	6,501
2003	4,684
2004	5,644
2005	6,227
2006	5,479
Toplam	39,325

Kaynak: Fethiye Müze Müdürlüğü

Dünya Miras Alanı'nın 2000-2006 yılları arasındaki ziyaretçi sayısında yıllar itibariyle istikrarlı bir gidiş söz konusu olmayıp iniş çıkışlar vardır. Yedi yıllık dönem içinde Ksanthos'u 151.292 kişi, Letoon'u ise 39.325 kişi ziyaret etmiştir. İki alan Dünya Miras Alanı'nın birer parçası olmakla birlikte Ksanthos'un ziyaretçisi Letoon'a göre belirgin biçimde fazladır. Bu durum ziyaretçilerin tercihlerinden kaynaklanabileceği gibi, Dünya Miras Alanı'nın ziyaretçiler tarafından bir bütün olarak algılanmadığı anlamına da gelebilir.

Dünya Miras Alanı'nda ziyaretçiler için mevcut olanaklar yetersizdir. Ksanthos'da ziyaretçilerin kullanımı için Dünya Miras Alanı'nın giriş kısmına inşa edilmiş bir tuvalet bulunmaktadır. Mevcut tuvalet malzeme ve mimari olarak alanın özelliği ile son derece uyumsuzdur. Alan girişinde Ksantos'a ait bilgiler içeren bir rehber kitap satılmaktadır.

Kumluova belediye başkanı, alan bekçileri ve halkla yaptığımız görüşmelerde özellikle yaz aylarında Letoon'u ziyaret için zaman zaman çok sayıda ziyaretçi geldiği ve alanda otopark olmadığı için sıkıntı yaşandığı ifade edilmiştir. Bu nedenle gelen ziyaretçilerin araçlarını park edebilecekleri bir park alanına gereksinim vardır.

6.1.5 Bilgi, Eğitim ve Dünya Miras Alanı'na İlişkin Toplumsal Farkındalık

6.1.5.1 Bilgi

Fethiye'den Dünya Miras Alanı'na giderken ana karayolundaki kavşak noktalarında Letoon ve Ksanthos'u işaret eden levhalar mevcuttur (Fotoğraf-6).

Letoon'a gidecek olan ziyaretçileri yönlendirmek için, alana ulaşımı Fethiye yönünden sağlayan 400 no.lu karayolunun Kumluova sapağında "Letoon" tabelası bulunmaktadır. Kumluova yerleşimi içerisinde iki yerde Dünya Miras Alanı'na (Letoon) ulaşımı yönlendiren levha bulunmakla birlikte, bu levhalarda da Dünya Miras Alanı'nı ifade eden bir ibare yer almamaktadır.

Fotoğraf-6: Kavşak noktalarında Dünya Miras Alanı'nı gösteren yönlendirici levhalar mevcuttur

Ksanthos için Kınık yerleşimi içerisinde iki yerde Dünya Miras Alanı'na ulaşımı yönlendiren levha bulunmakla birlikte, tıpkı Letoon'da olduğu gibi, bu levhalarda da Dünya Miras Alanı'nı ifade eden bir ibare yer almamaktadır (Fotoğraf-7).

Fotoğraf-7: Dünya Miras Alanı'na yönlendirici levhalar tali yollarda da bulunmaktadır

Letoon'da alana girişte bir bilgilendirme levhası yer almaktadır. Levha, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından konulmuş olup, alanın tarihsel ve arkeolojik özelliklerine ilişkin Türkçe, İngilizce ve Fransızca dillerinde ayrıntılı bilgi verilmekte; levhanın sol üst köşesinde alanın Dünya Miras Alanı olduğu yönünde Dünya Miras amblemi ve **“Letoon 9.12.1988 tarihinden beri UNESCO DÜNYA MİRAS LİSTESİNDE yer almaktadır.”** şeklinde bir cümlelik bilgi yer almaktadır (Fotoğraf-8).

Fotoğraf-8: Letoon'da yer alan levha

Dünya Miras Alanı içerisinde ise kazılar sonucunda ortaya çıkarılmış olan eserlerle ilgili açıklayıcı bilgiler içeren levhalar yok denecek kadar az ve yetersiz olup var olanlardan kimilerinde ise yazılar okunmayacak ölçüde silinmiştir (Fotoğraf-9).

Fotoğraf-9: Silinmiş bir levha

Ksanthos'da da alana girişte bir bilgilendirme levhası yer almaktadır. Levhada alanın tarihsel önemine ilişkin Türkçe, İngilizce ve Almanca dillerinde bilgi verilmektedir. Girişte ve iç kesimlerde alanın Dünya Miras Alanı olduğuna ilişkin herhangi bir bilgi mevcut değildir. Antik kentin içindeki bilgilendirme levhaları tıpkı Letoon'da olduğu gibi yetersiz düzeydedir (Fotoğraf-10).

Fotoğraf-10: Ksanthos'daki yetersiz yönlendirme levhaları

Gerek Ksanthos gerekse Letoon'da ziyaretçi merkezi bulunmamaktadır.

Her iki alanda da ziyaretçileri bilgilendirecek ve gezmelerine yardımcı olacak rehberlik hizmeti de yoktur.

Dünya Miras Alanı'nın tanıtımı ile ilgili yazılı dokümanlardan en önemlisi kazı heyeti başkanı Jacques des Courtils tarafından yazılmış rehber niteliğindeki iki kitaptır;

Jacques des Courtils, A guide to Xanthos and Letoon: sites, inscribed on the UNESCO World Heritage List: on the 50th anniversary of the commencement of excavations, Ege Yayınları, İstanbul, 2003.

Jacques des Courtils, Dünya Kültür Mirası Kentlerinden Ksanthos ve Letoon Rehberi, Ege Yayınları, İstanbul, 2003.

Diğer bir kapsamlı kaynak ise, Türkiye'deki bütün Dünya Miras alanları ile ilgili yayındır: ***Gül Pulhan (ed.), Dünya Mirasında Türkiye, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2006, Ankara.*** Söz konusu yayının içinde ayrıca konuyla ilgili CD de bulunmaktadır.

Bir diğer kaynak da, Fethiye Müzesi uzmanlarından arkeolog Hüseyin Köktürk tarafından hazırlanan ve Türkçe, Almanca olarak iki dilde basılmış olan kitapçıktır;

Hüseyin Köktürk, Tlos-Xanthos-Saklıkent- Letoon-Girmeler-Arsada, Ankara, 2006.

Bu kaynakların dışında, Fethiye Turizm Danışma Bürosu, Muğla İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü ile Muğla Valiliği tarafından Türkçe, İngilizce, Almanca dillerinde hazırlanan broşür ve kitaplarda Dünya Miras Alanı'ndan kısa da olsa bahsedilmektedir.

Ksanthos – Letoon Dünya Miras Alanı ile ilgili internet sitesi yalnızca Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü'ne aittir: <http://www.ifea-istanbul.net> .

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın internet sitesinde ise Uluslararası Faaliyetler bölümünün UNESCO kısmında “Dünya Miras Listesi'nde Türkiye” başlığı altında Dünya Miras Alanı hakkında kısa bir bilgi verilmektedir.

UNESCO Türkiye Milli Komisyonu tarafından hazırlatılan ve Türkiye’deki Dünya Miras Alanları’nın tanıtımını içeren belgesel niteliğindeki CD’de Ksanthos – Letoon’a da yer verilmiştir. Kumluova Belediyesi tarafından hazırlatılan, beldeyi, dolaylı olarak da Letoon’u tanıtan bir tanıtım CD’si bulunmaktadır.

6.1.5.2 Eğitim ve Dünya Miras Alanı’na İlişkin Toplumsal Farkındalık

Çalışmalar sırasında yapılan görüşmelerde ziyaretçilerin ve Dünya Miras Alanı ile iç içe yaşayan yöre halkının alanın özelliği konusundaki farkındalığını ölçmek amacıyla sorular sorulmuştur. Bu sorulardan en önemlisi sorunun yöneltildiği kişinin alanın Dünya Miras Alanı olduğunu bilip bilmediğidir. Letoon’u ziyaret için gelen ziyaretçiler ile Kumluova beldesi içinde dolaşırken yöre halkından rastlantısal olarak seçilen kimselere sorulan bu sorunun karşılığında alınan yanıtlar aşağıdaki çizelgede yer almaktadır (Çizelge-4):

Çizelge-4: Ziyaretçilerin ve Kumluova halkının Letoon’un Dünya Miras Alanı olduğu konusundaki bilgisi

Görüşülen kişiler	Alanın DMA olduğu konusundaki bilgisi
Alman turist	Bilmiyor
Alman turist	Bilmiyor
Alman turist	Bilmiyor
Alman turist	Biliyor
Öğretmen (Kumluova)	Biliyor
Öğretmen (Kumluova)	Bilmiyor
Öğretmen (Kumluova)	Biliyor
Öğretmen (Kumluova)	Biliyor
Öğretmen (Kumluova)	Biliyor
Çiftçi (Kumluova)	Bilmiyor
Çiftçi (Kumluova)	Bilmiyor
Çiftçi (Kumluova)	Bilmiyor
Çiftçi (Kumluova)	Bilmiyor
Çiftçi (Kumluova)	Bilmiyor
Çiftçi (Kumluova)	Bilmiyor
Çiftçi (Kumluova)	Bilmiyor
Çiftçi (Kumluova)	Bilmiyor
Esnaf (Kumluova)	Bilmiyor
Esnaf (Kumluova)	Bilmiyor
Ziraat Mühendisi (Kınık’ta)	Bilmiyor

Karşılaşılan toplam 19 kişiden 5 kişi alanın Dünya Miras Alanı olduğunu bildiklerini, 14 kişi ise bilmediklerini ifade etmişlerdir. Bu tabloda en dikkat çekici nokta ise, Dünya Miras Alanı’nın hemen bitişiğinde evleri ve seraları olan çiftçilerin bu özelliği bilmedikleridir. Bu da yöre halkının iç içe yaşadıkları alana ve onun özelliklerine yabancı olduklarını göstermektedir.

Ziyaretçilerin ve halkın farkındalığını ölçmek için Letoon’da uygulanan yöntem Ksanthos için de antik kent ve Kınık beldesinde uygulanmıştır. Alanda dolaşırken karşılaşılan ziyaretçiler ile ve Kınık Beldesi içinde dolaşırken görüşülen kişilere alanın Dünya Miras Alanı olduğunu bilip bilmedikleri sorulmuş ve aşağıdaki tabloda gösterilen yanıtlar alınmıştır (Çizelge-5).

Çizelge-5: Ziyaretçilerin ve Kınık halkının Ksanthos'un Dünya Miras Alanı olduğu konusundaki bilgisi

Görüşülen kişiler	Alanın DMA olduğu konusundaki bilgisi
Alman turist	Bilmiyor
Alman turist	Bilmiyor
Ören yeri bekçisi	Bilmiyor
Çiftçi (Kınık)	Bilmiyor
Çiftçi (Kınık)	Bilmiyor
Çiftçi (Kınık)	Bilmiyor
Çiftçi (Kınık)	Bilmiyor
Çiftçi (Kınık)	Bilmiyor
Çiftçi (Kınık)	Bilmiyor
Esnaf (Kınık)	Bilmiyor
Esnaf (Kınık)	Bilmiyor
Esnaf (Kınık)	Bilmiyor
Esnaf (Kınık)	Bilmiyor
Esnaf (Kınık)	Bilmiyor
Esnaf (Kınık)	Bilmiyor

Karşılaşılan toplam 14 kişiden hiçbiri alanın Dünya Miras Alanı olduğunu bilmediklerini ifade etmişlerdir. Burada da halkın Dünya Miras Alanı'na ve onun özelliklerini konusunda bilgi sahibi olmadıkları ya da konuya ilgi duymadıkları sonucu çıkmaktadır.

Yörede halkla yapılan görüşmelerde büyük bir çoğunluğun Dünya Miras Alanı'nın tarihsel, arkeolojik özellikleri hakkında yüzeysel bir bilgiye sahip oldukları, alanın Dünya Miras Alanı olduğu konusunda ise hemen hemen hiç bilgi sahibi olmadıkları tespit edilmiştir. Yine yapılan görüşmelerde Kınık'ta yaşayanlara Ksanthos'u, Kumluova'da yaşayanlara da Letoon'u gezip gezmedikleri sorulduğunda büyük ölçüde "gezmedim", "hiç gitmedim" gibi yanıtlar alınmıştır.

Gerek Kumluova gerekse Kınık beldesinde halkın alanla ilgili bilgisini artırmaya yönelik olarak okul ve evlerde yapılan herhangi bir eğitim programı ya da çalışmasının bulunmadığı tespit edilmiştir.

6.1.6 Koruma Çalışmaları

Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü tarafından sürdürülen kazı çalışmaları ile tiyatro ve tapınak gibi çeşitli yapılarındaki restorasyon çalışmaları Dünya Miras Alanı'nın korunması ve geliştirilmesi bakımından büyük önem taşımaktadır.

6.1.7 Finansal Kaynaklar ve Yatırımlar

Alanın Dünya Miras Alanı olmasından dolayı özel bir kaynak tahsisi ve yatırım bulunmamaktadır. Ancak Dünya Miras Alanı'nda yürütülen kazı ve restorasyon çalışmaları için her yıl Fransa hükümeti tarafından Fransız kazı heyetine belirli miktarda para tahsis edilmektedir. Kazı ekibiyle yapılan görüşmelerde bu paranın miktarının yıldan yıla değiştiği ifade edilmiştir. Ayrıca, Ksanthos ve Letoon'da görev yapan bekçilerin ücretlerinin ödenmesinin yanında ilgili valilik ve müze müdürlükleri tarafından küçük ölçekli işler için bütçe tahsis edilmektedir.

2000 yılında Kumluova Belediyesi tarafından Letoon kutsal alanının girişinde otopark, ziyaretçi merkezi ve ziyaretçilerin günübirlik ihtiyaçlarını karşılayacak bir birimin yapımını içeren bir proje hazırlanmış ve ilgili mercilere müracaat edilmiştir. Ancak proje kabul görmemiştir.

Yeraltı suyunun yüksekliği nedeniyle Letoon'da kazılar sonucu ortaya çıkarılan eserlerin büyük bir kesimi sular altındadır. Bu suyun tahliyesi için var olan kanallar belediye tarafından düzenlenmiş ayrıca yeni kanallar da açılmıştır. Her ne kadar birikmekte olan su seviyesi düşmüş olsa da belediye bunun yeterli olmadığını, su seviyesinin daha da aşağıya indirilmesi için yeni kanalların açılması gerektiği görüşündedir. Konu ile ilgili olarak Kumluova Belediyesi ile DSİ Bölge Müdürlüğü arasında görüşmeler yapılmış ancak projeye dayalı bir çalışma mevcut olmadığı için bu gerçekleştirilememiştir.

Antalya Koruma Bölge Kurulu'ndan alınan bilgiye göre Ksanthos'da yeni bir kazı evi yapımı için kazı heyetinden gelen izin talebi kabul edilmiş olup, yatırım henüz gerçekleşmemiştir. Bunların dışında alanla ilgili herhangi bir yatırım söz konusu değildir.

6.1.8 İzleme

Ksanthos – Letoon Dünya Miras Alanı'nda mevcut uygulamaların etkilerini izleyen, denetleyen ve başarılı olup-olmadıklarını anlamaya yarayacak herhangi bir izleme programı hazırlanmış değildir.

Ancak 1972 yılında imzalanan Dünya Miras Sözleşmesi'nden doğan uluslararası yükümlülükler doğrultusunda taraf ülkelerin her altı yılda bir Dünya Miras Merkezi'ne sunmak zorunda oldukları periyodik raporlama yapılmaktadır.

6.2 Alan Düzeyinde Sorunlar

Ksanthos – Letoon Dünya Miras Alanı'nın güncel durumunun saptanmasına yönelik olarak yapılan araştırma ve gözlemlerin sonuçları ile ilgi gruplarıyla yapılan görüşmelerden elde edilen bilgiler neticesinde genel bir değerlendirme yapıldığı takdirde, gerek Ksanthos gerekse Letoon'un “birinci derecede arkeolojik sit alanı” olmaları ve ayrıca “Patara Özel Çevre Koruma Alanı” içinde yer almaları nedeniyle, koruma konusunda yasal bakımdan güçlü bir şemsiye altında olduğu düşünülmektedir. Bununla birlikte alana yönelik olarak bir kısım olumsuzluklar, tehdit ve riskler de mevcuttur. Sözü edilen olumsuzlukların bir bölümü Ksanthos ve Letoon için ortak niteliktedir. Ayrıca, her iki alanın kendine özgü sorunları da mevcuttur.

6.2.1 İdari Sorunlar

6.2.1.1 Ziyaretçi Yönetim Planı Eksikliğinden Kaynaklanan Sorunlar

Ziyaretçi olanakları bakımından Ksanthos ve Letoon asgari olanaklara sahiptir. Otopark ve ziyaretçi merkezi mevcut değildir. Tuvaletler yetersiz oldukları gibi temiz de değildir. Telefon kulüpleri kırık, çöp bidonları ise sağlık kurallarına uygun olmayıp görsel açıdan da kötü durumdadır (Fotoğraf-11 ve 12).

Dünya Miras Alanı içinde ziyaretçilerin belli bir plan ve program içerisinde dolaşabilecekleri şekilde düzenlenmiş bir güzergâh bulunmamaktadır. Bu durum alanın özelliği ile çelişmektedir. Kazı ve restorasyon çalışmaları tamamlanmadığı ve alanda ziyaretçi yönetim planı bulunmadığı için, ziyaretçilerin Dünya Miras Alanı'nda serbest bir biçimde dolaşmaları eserlerin zarar görme riskini arttırmaktadır.

Diğer taraftan Ksanthos Örenyeri Karşılama Merkezi ve Çevre Düzenlemesi Projesine ilişkin çalışmalar Kültür ve Turizm Bakanlığı, Antalya Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğüne bir süreden beridir yürütülmektedir.

Fotoğraf-11: Telefon kulübeleri iş göremez durumdadır

Fotoğraf-12: Çöp bidonları sağlık koşullarına uygun değildir

Gerek Ksanthos gerekse Letoon'da ziyaretçileri bilgilendirecek ve gezmelerine yardımcı olacak rehberlik hizmeti bulunmamaktadır.

Ksanthos'da kazı yapılan ve eserlerin ortaya çıkarıldığı geniş bir kesim de dahil olmak üzere alan yüksek boylu otlar ve çalılarla kaplanmış durumdadır. Bu durum ziyaretçilerin alanı rahat bir şekilde gezmelerini engellediği gibi eserlerin görülmesine de mani olmaktadır (Fotoğraf-13).

Fotoğraf-13: Alan otlarla kaplı durumdadır

6.2.1.2 Yönetim Planı Eksikliğinden Kaynaklanan Sorunlar

İki alan da Dünya Miras Alanı'nın birer parçası olmakla birlikte Ksanthos'un ziyaretçisi Letoon'a göre belirgin biçimde fazladır. Bu, ziyaretçilerin tercihlerinden kaynaklanabileceği gibi, Dünya Miras Alanı'nın ziyaretçiler tarafından bir bütün olarak algılanmadığı anlamına da gelmekte, aynı zamanda ziyaretçi istatistiklerinin de sağlıklı bir şekilde tutulmasını engellemektedir.

6.2.1.3 Müze ile İlgili Sorunlar

Dünya Miras Alanı'nda yapılan kazılarda çıkarılan buluntuların sergilenebileceği bir müze yoktur. Dolayısıyla, elde edilen buluntular Antalya ve Fethiye müzelerinde sergilenmektedir. Ancak müzenin Antalya'dan Ksanthos'u kontrol edip denetlemesi maddi olanaksızlıklar ve eleman yetersizliği dolayısıyla zor olmaktadır.

6.2.1.4 Güvenlik

Letoon'da biri Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın kadrolu elemanı, diğeri ise kazı sorumluları tarafından ücreti ödenen iki bekçi koruma görevi yapmaktadır. Ancak bu, alanın güvenliğinin sağlanması için yeterli değildir.

Sınırları belirlenmiş ve tel örgüyle çevrilmiş Dünya Miras Alanı'nda tel örgülerin büyük bölümü tahrip olmuş, ayakta kalan kısmı ise alanın kimliği ile uyumlayacak bir görünüm arz etmektedir. Bu nedenle dikenli tellerin alan güvenliği açısından önemli bir fonksiyonu yoktur (Fotoğraf-14).

Fotoğraf-14: Tel örgüler alanın kimliği ile uygun olmadığı gibi büyük bölümü de tahrip olmuş vaziyettedir.

Ksanthos'daki koruma görevlilerinin sayısı da Letoon'da olduğu gibi yetersizdir

6.2.1.5 Yol

Kınık Beldesi'nden doğu ve kuzeydeki köylere ulaşan karayolu Dünya Miras Alanı'nı ortadan ikiye bölmüştür. Bu durum öncelikle alanda güvenlik zafiyetine neden olmaktadır. Bir diğer olumsuzluk ise, özellikle ağır taşıtların geçişi sırasında oluşan sarsıntının eserlere zarar vermesidir.

6.2.1.6 Hayvan Otlatılması

Yasak olmasına ve zaman zaman görevliler tarafından müdahale edilmesine rağmen, beldenin büyükbaş ve küçükbaş hayvan sürüleri Dünya Miras Alanı içerisinde otlatılmaktadır. Bunun yanında antik alan, hayvan sürülerinin diğer otlaklara gidiş gelişinde geçiş yeri olarak kullanılmaktadır. Şüphesiz ki bu durum alanın nitelikleri ile çelişmektedir. Ayrıca, hayvanların Dünya Miras Alanı içinde otlaması çevre kirliliği yarattığı gibi eserlerin zarar görmesine de yol açabilir. Bu olumsuzluğun engellenememesi, Dünya Miras Alanı'nda güvenliğin yetersiz oluşu ile doğrudan ilgilidir (Fotoğraf-15).

Fotoğraf-15: Alanda hayvan otlatılmaktadır

6.2.1.7 Alt Yapı Sorunları

Letoon'un bir bölümünün tabanı su ile dolmuş haldedir. Bu durum, alandaki yeraltı suyu seviyesinin yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Su seviyesinin yüksek olması sonucu geniş bir kesim yüksek boylu sucul ve yüksek boylu bitkilerle kaplanmıştır. Bu durum, hoş bir görüntü oluşturmadığı gibi eserlerin ziyaretçiler tarafından izlenmesini de engellemektedir (Fotoğraf-16).

Fotoğraf-16: Letoon'un bir bölümünün tabanı yeraltı suyu ile kaplanmış haldedir

Yüzeyleyen taban suyunun tahliyesi için var olan kanallar belediye tarafından düzenlenmiş ayrıca, yeni kanallar da açılmıştır. Her ne kadar su seviyesi düşmüş olsa da belediye bunun yeterli olmadığını, su seviyesinin daha da aşağıya indirilmesi için yeni kanalların açılması gerektiği görüşündedir. Konu ile ilgili olarak Kumluova Belediyesi ile DSİ Bölge Müdürlüğü arasında görüşmeler yapılmış ancak projeye dayalı bir çalışma mevcut olmadığı için bu gerçekleştirilememiştir.

6.2.2 Sosyal ve Ekonomik Sorunlar

6.2.2.1 Dünya Miras Alanı'nın Korunmasında İlgili Grupları Arasındaki İletişim ve İşbirliği

Çalışmalarda, idari olarak iki ayrı ilin sınırları içinde yer alan Dünya Miras Alanı'nın korunması konusunda her kurum ve kuruluşun kendi görev alanının sınırları içinde hareket ettiği ve bunun dışında bir çaba içinde olmadığı izlenimi edinilmiştir. Muğla ve Antalya Valiliklerinin ya da Fethiye ve Kaş Kaymakamlıklarının, Antalya ve Fethiye müzelerinin birlikte Dünya Miras Alanı'nın bütünü için bir çalışma gerçekleştirdiklerine ilişkin bilgi bulunmamaktadır. Dahası, Kınık ve Kumluova birbirine komşu iki belde olmalarına ve Dünya Miras Alanı'nın birer bölümünün bu iki yerleşmede bulunmasına rağmen, bu yerleşmelerin yönetimleri tarafından bugüne değin Dünya Miras Alanı ile ilgili olarak ortaklaşa bir çalışma ya da işbirliği gerçekleştirildiği kaydedilmemiştir.

Yararlanıcılar grubunda yer alan yöre halkı, karar vericilerin Dünya Miras Alanı'nın korunmasına ilişkin dayandıkları yasal ve yönetsel yetki çerçevesindeki karar ve uygulamalardan rahatsız olduklarını açıkça dile getirmektedirler. Çünkü bu karar ve uygulamalar yararlanıcıların maddi çıkarları ile çeliştiği gibi, yararlanıcılar alanın özelliğinden kaynaklanan nedenlere bağlı olarak yaşam biçimlerinin kısıtlandığını öne sürmektedirler.

Böyle bir yapı içerisinde Dünya Miras Alanı'nın korunması ve geliştirilmesinde zorlukların olması kaçınılmazdır. Oysa doğal ve kültürel alanların korunması ve geliştirilmesinde, ilgi gruplarının uyum ve işbirliği içinde hareket etmeleri temel ilkelerden biridir.

6.2.2.1.1 Karar Vericilerin Korumaya İlişkin Görüşleri

Karar vericilerle yapılan görüşmelerde, bu grubun Dünya Miras Alanı'nın korunmasıyla ilgili yaptıkları başlıca çalışmalar, tespitler ve sorunlara ilişkin görüşler aşağıda özetlenmiştir:

Ksanthos/Kınık

- Kazıların daha planlı, yoğun ve sağlam bir bütçe ile sürdürülmesi gerekir. Kazılan alanlardaki çalışmaların süruncemede bırakılmadan tamamlanması, restorasyon çalışmalarının yapılması gerekir.
- Ksanthos'da ulaşım ile ilgili yeni bir düzenleme yapılmalı, Dünya Miras Alanı'nın ortasından geçen yol kaldırılarak alan tek parça haline getirilmelidir. Bu durum hem alanın kontrolü hem de görsel açıdan çirkinliğe son verme ve tarihi eserlerin zarar görmesini engellemek açısından önemlidir.
- Alanın Dünya Miras Alanı niteliğine uygun çevre düzenlemesi yapılmalıdır.
- Müzenin Antalya'dan Ksanthos'u kontrol edip denetlemesi maddi olanaksızlıklar ve eleman yetersizliği dolayısıyla zor olmaktadır.
- Başka kurumların sorumluluklarında olan konular da müzeye bırakılmaktadır. Bu durum müzenin alanla ilgili çalışmalarındaki zorlukları artırmaktadır.
- Müze elemanları için mesleki açıdan ya da Dünya Miras Alanı gibi konularda hizmet içi eğitim ve bilgilendirme yapılması gerekir. Bu konuda bilgi ve altyapı eksikliği vardır.

Letoon/Kumluova

- Alanın Dünya Miras Alanı olması dolayısıyla ilgili kurumların ören yerlerine gösterdikleri ilgi yönünden bir ayrıcalığa sahip olması beklenmektedir. Ancak bu ilginin yeterince mevcut olduğu söylenemez.
- Yörede turizm sezonu olan yaz aylarında yoğun bir ziyaretçi trafiği oluşmakta ve kimi zaman aynı anda 30-40 araç ziyaretçi getirmektedir ve bir otopark olmadığı için sıkıntı yaşanmaktadır. Bu sorunun çözülmesi gerekir.
- Halk, Dünya Miras Alanı'na karşı ilgisizdir. Bazı etkinliklerle bu ilginin artırılması sağlanabilir.
- Dünya Miras Alanı ile ilgili ve beldenin sit alanı üzerinde yerleşmiş olması nedeniyle oluşan ve oluşabilecek sorunların yerinde çözümüne katkıda bulunabilecek elemanların (arkeolog vb.) belediyede istihdamı için gerekli düzenlemelerin yapılması ve istihdamla ilgili kaynakların ortaya konulması gerekir.

6.2.2.1.2 Kolaylaştırıcıların Korumaya İlişkin Görüşleri

Doğrudan olmamakla birlikte, çalışmaları içerisinde kültürel konular da bulunan Fethiye Turizm, Tanıtım, Eğitim, Kültür ve Çevre Vakfı (FETAV), yöredeki en etkin sivil toplum kuruluşudur. Vakfın başkanlığını Fethiye kaymakamı yürütmektedir. Vakıf çalışmalarına Fethiye'ye yerleşmiş olan İngiliz ve Hollanda vatandaşları da gönüllü olarak katılmaktadır. Vakıf yöneticileri ve üyeleri Dünya Miras Alanı'nın özelliği ve önemi konusunda bilgi sahibidir.

FETAV yetkilileri kazı heyetinin Letoon ören yerinde yapılan kazı çalışmalarının sonuçlarına ilişkin bilgi ve bulguları önceki yıllarda sunumlar yaparak kendileri ile paylaşıldığını ancak son birkaç yıldır bunun gerçekleşmediğini ifade etmişlerdir. Vakıf yetkilileri aynı zamanda kazı ve restorasyon çalışmalarının yavaş ilerlediği görüşünü taşımaktadırlar. Kazıların bir an önce bitirilerek restorasyon çalışmaları ile alanın görseelliğinin artırılması ve Dünya Miras Alanı'nın bölgenin turizm gelirlerine dolayısıyla kalkınmaya daha fazla katkı yapması Vakfın alana ilişkin öncelikli beklentileridir.

6.2.2.1.3 Yararlanıcıların Korumaya İlişkin Görüşleri

Yöredeki yararlanıcılar grubunu Kumluova ve Kınık beldelerinde yaşayan halk ile çoğunluğu Fethiye ilçe merkezinde turizm sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin temsilcileri oluşturmaktadır. Kumluova ve Kınık beldelerinde yaşayan ve ekonomik olarak faal nüfusu oluşturan halk, ekonomik sektörlere göre gruplandırıldığı takdirde, büyük çoğunluğunun tarımsal faaliyetlerle uğraşanlar, ikinci grubu da daha düşük bir orana sahip olan hizmet sektöründe faaliyet gösterenler olarak değerlendirmek mümkündür. Bu nedenle yararlanıcılar, tarım, hizmet ve turizm sektörü olarak üç ana gruba ayrılmıştır (Turizm ekonomik anlamda hizmet sektörü içinde yer almakla birlikte, alanın özelliğinden kaynaklanan farklılıkları somut biçimde ortaya koyabilmek amacıyla böyle bir ayrıma gidilmiştir). Her üç grubun Dünya Miras Alanı'nı algılama düzeyi, alanla ilgili beklentileri ve sorunları farklılık göstermektedir.

Letoon / Kumluova

Kumluova'da tarım sektöründe faaliyet gösteren halkın büyük çoğunluğunun Dünya Miras Alanı'ndan ekonomik anlamda doğrudan yarar sağlaması söz konusu değildir. Çünkü halk, entansif bir tarımsal faaliyet olan seracılıkla uğraştığı ve bu uğraşından da görece olarak yüksek gelir elde ettiği için, Dünya Miras Alanı'ndan ancak turizmle ilişkili olarak sağlayabileceği yarar konusunda bir çaba içinde değildir. Bunun yanında, şu anda beldeden iki kişi alanda bekçi olarak görev yapmakta, yaz aylarında yürütülen kazı ve restorasyon çalışmalarında ise farklı dönemlerde 5-30 köylünün ücret karşılığında Dünya Miras Alanı'nda istihdam edildiği belirlenmiştir. Ayrıca, görüşülen kişilerden bazıları, ziyaretçilerin yoğun olduğu yaz döneminde, gelen ziyaretçilere incir vb. tarım ürünlerinin satılarak az da olsa gelir elde edildiğini ifade etmişlerdir. Bu anlamda, tarım sektöründeki belde halkının çok az bir bölümü Dünya Miras Alanı'ndan ekonomik anlamda yarar sağlamaktadır.

Tarım kesiminde faaliyet gösteren belde halkından görüşülenlerin yukarıda da ifade edildiği gibi, alana karşı ilgisiz oldukları tespit edilmiştir. Bu ilgisizliğin yanında, halk yaşadığı çevrenin sit alanı ve Özel Çevre Koruma Alanı (ÖÇK) olmasından kaynaklanan sorunları sürekli olarak ön plana çıkarmaktadır. Zira görüşülen kişiler, kendi mülkiyetleri üzerinde tasarruf haklarını yeterince kullanamadıklarını ve özellikle arazilerinin içinde konut ve mevcut konutlara eklenti yapmak konusunda ciddi sıkıntılarla karşı karşıya olduklarını belirtmişlerdir. Bu sıkıntıyı dile getirmeleri sırasında da konuya olan tepkilerini zaman zaman öfkelenerek dile getirdikleri de gözlenmiştir.

Hizmet sektöründe faaliyet gösteren ve muhtelif iş kollarında faaliyet gösteren esnaf ise, Dünya Miras Alanı'nın kendileri için doğrudan maddi anlamda bir yarar sağlamadığı görüşündedirler. Buna gerekçe olarak da, Dünya Miras Alanı'nı gezmek amacıyla gelen ziyaretçilerin beldenin merkeziyle hiçbir temas kurmadan doğrudan Dünya Miras Alanı'na gittiklerini ve ziyaret sonunda da beldenen ayrıldıklarını belirtmektedirler. Tarım sektöründe faaliyet gösterenler için geçerli olan sorunlar bu gruptakiler için de geçerlidir.

Kumluova'da gerek tarım gerekse hizmet sektöründe faaliyet gösterenlerin, Dünya Miras Alanı'ndan turizmden kaynaklanan bir gelir elde edememenin ötesinde, yaşadıkları sorunlar nedeniyle alana karşı ilgisiz oldukları düşünülmektedir.

Ksanthos / Kınık

Kınık Beldesi'ndeki yararlanıcılar da Kumluova'da olduğu gibi, ekonomik sektörler bağlamında tarım, hizmet ve turizm olarak üç gruba ayrılmaktadır. Tarım sektöründe faaliyet gösteren halkın büyük çoğunluğunun tıpkı Kumluova'da olduğu gibi Dünya Miras Alanı'ndan doğrudan yarar sağlaması söz konusu değildir. Çünkü halk, Kınık'ta da seracılıkla uğraştığı ve bu uğraşından da görece olarak yüksek gelir elde ettiği için, turizme yönelme konusunda bir çaba içinde değildir. Bunun yanında, yaz döneminde yürütülen kazı çalışmalarında ise farklı dönemlerde 5-30 köylünün Letoon'da olduğu gibi, ücret karşılığında istihdam edildiği belirlenmiştir.

Kınık'ta hizmet sektörünün durumu Kumluova'ya göre biraz farklıdır. Çünkü Kınık Beldesi ziyaretçilerle teması olan bir yerleşim yeridir. Hizmet sektöründe faaliyet gösteren beldedeki 3 lokanta, 1 pansiyon (15 yataklı) ve çok sayıdaki market sahibi turizmden gelir sağladıklarını belirtmişlerdir.

Yerleşim yerinin sit alanı içinde olmasından kaynaklanan sorunlar ve bu sorunlarla ilişkili olarak halkın beklenti ve düşünceleri Kumluova'daki ile aynıdır.

Yararlanıcılar grubunun üçüncüsünü oluşturan turizm sektörünü temsilen Fethiye'de faaliyet gösteren 4 tur şirketinin sahibi ile görüşmeler yapılmıştır. Sektör temsilcilerinin Dünya Miras Alanı ile ilgili olarak dile getirdikleri başlıca hususlar şunlardır:

- Dünya Miras Alanı yöreye gelen ziyaretçilerin turizm tercihleri bakımından deniz, kum, güneş ve eğlence seçeneklerinden sonra gelmektedir.
- Yöreye gelen ziyaretçilerin büyük bölümü paket tur satın alarak gelmektedir. Ören yerlerine giriş ücretlerinin yüksek olması ise paket tur maliyetlerini artırmaktadır. Bu nedenle de tur programları yapılırken sayısı çok olan ören yerlerinin ziyaret edilmesi program dışında bırakılmak zorunda kalmaktadır. Dünya Miras Alanı da bunlar içindedir.
- Dünya Miras Alanı'nda ziyaretçiler açısından altyapının yetersizdir. Bunlar içinde otopark yetersizliği; tuvaletlerin yetersizliği ve temiz olmaması; yolların yetersizliği (Özellikle Letoon için); kalabalık grupların Dünya Miras Alanı'nı ziyaretleri sırasında bilet gişelerinin yetersizliği nedeniyle karşılaşılan güçlükler ve Dünya Miras Alanı'ndaki seyyar satıcıların ziyaretçiler için rahatsızlık unsuru oluşturması gibi.

Kumluova ve Kınık'taki tarım ve hizmet ve turizm sektöründe faaliyet gösteren halkın gelecekle ilgili olarak temel beklentileri şunlardır:

Tarım sektöründe faaliyet gösteren bireylerin öncelikli beklentisi, alanla ilgili mevcut kuralların kendilerini güç duruma düşürdüğü ve özellikle konut yapımı ve benzeri uygulamalardaki engellerin kaldırılmasıdır. Hizmet sektöründe faaliyet gösteren bireyler de aynı beklentileri taşımanın yanında, bölgede canlı olan turizm hareketi dolayısıyla oluşan gelirden pay alma isteğini taşımaktadır. Turizm sektörünün temel beklentisi ise, Dünya Miras Alanı'nın turizme hizmet potansiyelinin artırılması yönündedir. Gerekli altyapı (otopark, yol düzenlemesi, tuvalet, ziyaretçi merkezi) ve çevre düzenlemelerinin yapılması, giriş ücretlerinin aşağı çekilmesi ve Ksanthos ile Letoon'un Dünya Miras Alanı olduğu da vurgulanarak yeterli tanıtımının yapılması yönündedir.

6.2.2.2 Sit Alanındaki Yerleşim Yerindeki Sorunlar

Kumluova ve Kınık halkı, yaşadığı çevrenin Sit Alanı ve Özel Çevre Koruma Alanı (ÖÇK) olması nedeniyle sıkıntı yaşamaktadır. Halk, mülkiyetleri olan yerlerde tasarruf haklarını yeterince kullanamadıklarını ve özellikle arazilerinin içinde konut ve mevcut konutlara eklenti yapmak konusunda ciddi sıkıntılarla karşı karşıya olduklarını belirtmişlerdir.

Yerleşim yerinin sit alanı içinde olmasından kaynaklanan sorunlar ve bu sorunlarla ilişkili olarak halkın beklenti ve düşünceleri Kumluova'daki ile aynıdır.

7. Çalıştay

7.1 Çalışma Grubu

Adı	Kurumu	Çalıştay'daki Görevi
Prof.Dr. Haluk Abbasoğlu	İstanbul Üniversitesi	Moderatör
Ayşe Didem Özger-Bayvas	Sanat Tarihçi	Raportör
Murat Süslü	Muğla İl Kültür ve Turizm Müdürü	Üye
H. Bülent Baykal	Antalya Koruma Kurulu Bölge Müdürü	Üye
Selahattin Eyyup Aksu	Antalya Müze Müdürü	Üye
Dr. Nihat Zal	UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Genel Sekreteri	Üye
J. Yb. Hüseyin Özarslan	Jandarma Genel Komutanlığı, KOM Daire Başkanı	Üye

7.2 Ksanthos - Letoon Çalıştay Raporu

7.2.1 Dünya Miras Alanları İle İlgili Ulusal Sistemden Kaynaklanan Sorunlar Hakkında Görüşler ve Çözüm Önerileri

7.2.1.1 Koruma Bölgesi ve Tampon Bölge

Dünya Miras Alanı'nda koruma bölgesi ve tampon bölge belirlenmemiştir. Bu bağlamda, alanın ÖÇK da olmasına dikkat edilerek ÖÇK tarafından hazırlanan plan da dikkate alınarak bir koruma bölgesi oluşturulması gerekmektedir.

Koruma mevzuatında, etkileme geçiş alanı tanımının koruma planı ile birlikte getirildiği hususu göz önüne alınarak tüm sit alanlarında, özellikle arkeolojik sitlerde, tampon bölge, koruma bölgesi gibi kavramların ulusal mevzuatta bulunmaması nedeniyle yasada bir düzenleme yapılmasının gerekli olduğu, ancak bu düzenlemenin zaman alacağı hususu da göz önüne alınarak koruma yüksek kurulunda arkeolojik sit

alanlarına tampon bölge ya da koruma bölgesi getirilmesi ile ilgili gerekçeli ilke kararının alınmasında yarar görülmektedir.

7.2.1.2 Yönetim Yapısı

Dünya Miras Alanı'nın iki farklı ilin sınırları içinde olması ve arkeolojik sit ve ÖÇK dolayısıyla iki farklı Bakanlığın sorumluluğu altında bulunması nedeniyle yetki ve sorumluluk karışıklığı bulunmaktadır.

Bu nedenle buradaki ve benzer yerlerdeki uygulamaların daha sağlıklı yürütülebilmesi ve kararların seri uygulanabilmesi amacıyla, ilgili Bakanlıkların ve yerel yönetimlerin katılımıyla koordinasyona yönelik kalıcı ve sürekliliği sağlanabilecek bir düzenleme yapılması gerekmektedir.

7.2.1.3 Yönetim Planı

Dünya Miras Alanı'na yönelik bir yönetim planı yoktur.

Saptanacak koruma bölgesi ve/veya tampon bölge sınırları da dikkate alınarak yönetim alanı sınırları belirlenmelidir. Bu doğrultuda, sorumlu kuruluş olan Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından Alan Yönetim Başkanı belirlenerek ilgili yasalar çerçevesinde karar vericiler, kolaylaştırıcılar ve yararlanıcıların katılımıyla alan yönetim planı oluşturulmalıdır.

7.2.1.4 Finansal Kaynaklar

Alanın Dünya Miras Alanı olmasına rağmen özel bir finansal kaynak bulunmamaktadır. Alanın özelliği dolayısıyla yukarıda belirtilen koordinasyon çerçevesinde ilgili Bakanlıklar, yerel yönetimler ve ayrıca, ilgili kazı başkanlıklarının katılımıyla alan yönetim planı hazırlanması ve uygulanması için yeterli ödeneklerin sağlanması gerekmektedir.

7.2.1.5 Ziyaretçi Yönetimi ve Bilgilendirme

Ziyaretçi yönetim planı ve yeterli bilgilendirme bulunmamaktadır.

Alan yönetim planı çerçevesinde ele alınmaya kadar ilgili Bakanlıklar ve Valiliklerce geçici ziyaretçi planı ve gerek yönlendirme ve tanıtım tabelaları gerekse medya vasıtasıyla bilgilendirme eksikliklerinin giderilmesine yönelik düzenlemeler yapılması gerekmektedir.

7.2.1.6 Kadro Sorunu

Alanın bilimsel denetimi ilgili müzelerin uzak olması ve kısıtlı kadroları nedeniyle düzenli ve sağlıklı olarak yapılamamaktadır.

Bu nedenle, uzman gözüyle denetimin sürekli gerçekleştirilmesi için sadece bu alandan sorumlu uzman veya uzmanların istihdam edilmesi gerekmektedir (Örn: Milli Park Şefleri gibi).

7.2.1.7 Koruma ve Güvenlik

Alanın korunması ve güvenliği açısından yeterli kadro mevcut değildir. Ayrıca, alanın fiziki olarak korunmasına yönelik özel bir önlem alınmamış olup mevcut kısmi tel örgü amaca hizmet etmemekte ve görsel kirlilik yaratmaktadır.

Bu nedenle ilgili bakanlıklar ve yerel yönetimlerce işbirliği yapılarak yeterli güvenlik elemanının sağlanması ve doğaya uygun koruyucu bir engelle çevrilmesi zorunludur.

Ayrıca, alanın fiziki olarak korunması amacıyla ilgililerce alanın kimliğiyle uyumlu çağdaş teknik yöntemler alan yönetim planında belirlenmeli ve bu hususta yerel kolluk güçleriyle işbirliği yapılmalıdır.

7.2.1.8 İletişim ve İzleme

Şu anda yeterli olmayan iletişim ve izleme, alanın konumu ve özelliği dolayısıyla yukarıda önerilen birimler arası koordinasyon çerçevesinde daha etkin ve kalıcı bir şekilde gerçekleştirilmelidir.

7.2.1.9 Doğal Riskler

Letoon'daki yeraltı suyunun yüzeye çıkması doğal bir risk taşımaktadır.

Konunun uzmanları tarafından arkeolojik site zarar vermeyecek bir çözüm üretilmesi ve uygulanması gerekmektedir.

7.2.2 Alan Düzeyinde Sorunlar Hakkında Görüşler ve Çözüm Önerileri

7.2.2.1 Ziyaretçi Planı

Dünya Miras Alanı'nda ziyaretçi planı bulunmamaktadır.

Koruma mevzuatında ören yerlerinde yapılması öngörülen, her iki alan için Çevre Düzenleme Projesi'nin Kültür ve Turizm Bakanlığı veya Valiliklerce hazırlanarak bu çerçevede sosyal donatı alanı, gezi güzergâhları ve bilgilendirme levhalarının proje kapsamında ele alınması gerekmektedir.

7.2.2.2 Yapısal Sorunlar

Her iki alanda da ciddi yapısal sorunlar olduğu saptanmıştır.

Bu bozulmalar iki başlıkta ele alınmalıdır. Öncelikle alandaki arkeolojik eserlerin kazı temsilcisi raporlarında da belirtildiği gibi kazı başkanlığınca Ksanthos antik tiyatrosundaki kaymalar nedeniyle onarımının ivedilikle ele alınması, bunun dışındaki yapıların sürekli izlenerek basit onarım veya esaslı onarım kapsamında tüm yapılar için müdahale önerilerinin geliştirilmesi, uygulanması ve bu yapıların izlenebilmeleri için alanda gerekli temizlik çalışmalarının yapılması zorunludur.

Diğer başlık ise 1. ve 2. derece arkeolojik sit alanları bilimsel çalışma dışında aynen korunacak alanlar olarak tarif edilmiş olup, sadece ilgili Koruma Bölge Kurulu kararıyla zorunlu alt yapılara izin verilmesi hususu göz önüne alınarak Ksanthos tiyatrosunun önünden geçen gerek Antalya Bölge Koruma Kurulu kararı gerekse onaylı koruma amaçlı imar planında iptal edilen bu yol ile yine izinsiz yapılan televizyon vericilerinin halen kullanıldığı anlaşıldığından kararların uygulamasının Antalya Valiliği ve Kınık Belediyesi'nce yerine getirilmesi gerekmektedir.

Ayrıca, arkeolojik sit alanında alanın görünümünü olumsuz etkileyen seralar ve bahçe (zeytinlik gibi) elde etmek amacıyla yapılan izinsiz düzenlemelerin ilgili belediyelerce ivedilikle kaldırılması sağlanmalıdır.

7.2.2.3 Ulaşım / Yol

Dünya Miras Alanı'nın, Patara Özel Çevre Koruma Alanı içinde bulunduğu ve ÖÇK alanının her iki ilin sınırları içinde de çok geniş bir alanı kapsadığı, 1/25.000 ölçekli çevre düzeni planı ve her iki alana ilişkin Koruma amaçlı imar planlarının onaylanarak uygulamaya konulduğu ve Dünya Miras Alanı'na ulaşım konusunun bu planın zaten gereği olduğu anlaşılmıştır. Uygulamanın bu doğrultuda yapılması gerekmektedir.

7.2.2.4 İletişim

Yöre halkının Dünya Miras Alanı hakkında yeterli bilgi sahibi olmadığı, ören yerleri içinde gerekli bilgilendirme donanımlarının bulunmadığı tespit edilmiştir.

Ören yeri ile ilgili bilgilendirmenin Çevre Düzenleme Projesi kapsamında yapılacak sosyal donatı alanları içinde yer alması, yöre halkının bilgilendirilmesine yönelik Dünya Miras Alanı'nın öneminin okullarda ve yetişkinlerde ayrı ayrı ele alınması sağlanmalıdır. Bu çalışma kapsamında korunan alanlarda özel mülkiyete konu arazilerin yasal boyutunun ve yöre halkının hak ve sorumluluklarının ayrıca anlatılmasında yarar görülmektedir.

7.2.2.5 Bilimsel Çalışmalar

Dünya Miras Alanı ile ilgili bilimsel çalışmaların sadece kazı ile sınırlı kaldığı ve bu çalışmaların uzun vadeli bir programa bağlı olmadığı, kısa süreli ve yeterli olanaklar sağlanmadan sürdürüldüğü anlaşılmaktadır. Kazı sonucunda gerekli ön koruma çalışmalarının yapılmadığı izlenmiştir. Bu çalışmalarla ilgili Türkçe bilimsel yayınlar da yeterli değildir.

Uzun vadeli bir kazı ve onarım programının kazı başkanlığınca yapılması gerekmektedir. Buna bağlı olarak projesi onaylanmış kazı binası ve deponun inşaatının tamamlanması sağlanmalıdır. Ayrıca, kazılar sırasında çıkarılan eserlerin korunması ve sergilenmesi amacıyla Patara'nın da Dünya Miras Alanı ile aynı ÖÇK içinde olması göz önüne alınarak ÖÇK alanı içinde bir müze yapılması olanaklarının araştırılması gerekmektedir.

Bunun dışında Dünya Miras Alanı'nın ÖÇK alanında bulunması nedeniyle arkeolojik değerlerin dışındaki çevresel değerlerin de ilgili disiplinler ve uzmanlarca gerekli bilimsel inceleme ve araştırmasının yapılması sağlanmalıdır.

BÖLÜM – V

HIERAPOLİS-PAMUKKALE

1. UNESCO'nun Dünya Miras Alanı Tescil Kararı

Hierapolis – Pamukkale, UNESCO Dünya Miras Komitesi'nin hazırladığı Dünya Miras Listesi'nde 1988 tarih ve 485 no. ile kayıtlıdır. Hierapolis – Pamukkale'nin Dünya Miras Listesi'ne kabul edilme ölçütleri “kültürel” (iii), (iv) ve “doğal” (vii)'tür. Bu bağlamda Hierapolis - Pamukkale;

(iii) Hierapolis sıra dışı bir doğal alan üzerine kurulmuş olan Greko-Roman termal tesis örneğidir. Sularının tedavi edici özelliği nedeniyle büyük sıcak küvetler ve havuzlar içeren çeşitli termal tesislerde kullanılmıştır. Hidroterapiye, yerel kültürlere bağlı olarak gelişen dinsel törenler eşlik etmiştir. Çeşitli yeraltı tanrıları içeren Apollo Tapınağı, içinden zehirli gaz çıkışı olan fay hattı üzerine yapılmıştır. Tarihi Sevrus zamanına kadar uzanan tiyatro, ritüel bir süreci ve Artemis'e kurbanı anlatan hayranlık uyandırıcı frizlerle donatılmıştır. İki kilometreye kadar yayılan nekropol Greko-Roman dönem cenaze törenlerine ait geniş bir panorama sağlar (*Hierapolis is an exceptional example of a Greco-Roman thermal installation expressly established on an extraordinary natural site. The therapeutic virtues of the waters were exploited at the various thermal installations which included immense hot basins and pools for swimming. Hydrotherapy was accompanied by religious practices, which were developed in relation to local cults. The Temple of Apollo, which includes several Chthonian divinities, was erected on a fault from which noxious vapors escaped. The theatre, which dates from the time of Severus, is decorated with an admirable frieze depicting a ritual procession and a sacrifice to the Ephesian Artemis. The necropolis, which extends over 2 kilometers, affords a vast panorama of the funerary practices of the Greco-Roman epoch*);

(iv) Hierapolis'in 4. ve 6. yüzyıllarda yapılan Hristiyan döneme ait anıtları; katedral, kilise ve vaftizhanesi ile erken dönem Hristiyan mimarisinin görkemli bir örneğini oluşturur. Şehrin kuzeybatı cephesinde bulunan St Philip Martyriumu en önemli anıttır. Merdivenlerin sonunda bulunan ve sekizgen biçiminde ustaca yapılmış mekansal düzenlemesiyle bu yapı dikkate değerdir. Merkez sekizgendenden çıkan şapel, poligonal salonlar ve üçgen odalar revaklarla süslenmiş dikdörtgen hücreler tarafından çevrilmiş kare biçiminde odalarla birleşir (*The Christian monuments of Hierapolis, erected between the 4th and the 6th centuries, constitutes an outstanding example of an Early Christian architectural group with a cathedral, baptistery and churches. The most important monument, situated outside the north-west wall of the city, is the martyrium of St. Philip. At the top of a monumental stairway, the octagonal layout of the building is remarkable because of its ingenious spatial organization. Radiating from the central octagon are chapels, polygonal halls and triangular rooms which combine to culminate in a square structure encircled by rectangular cells bordered with porticoes*);

(vii) Benzersiz doğal olay ya da sıra dışı doğal güzellikteki ve estetik önemdeki alanlara sahip olması (*to contain superlative natural phenomena or areas of exceptional natural beauty and aesthetic importance*), biçiminde tescil edilmiştir.

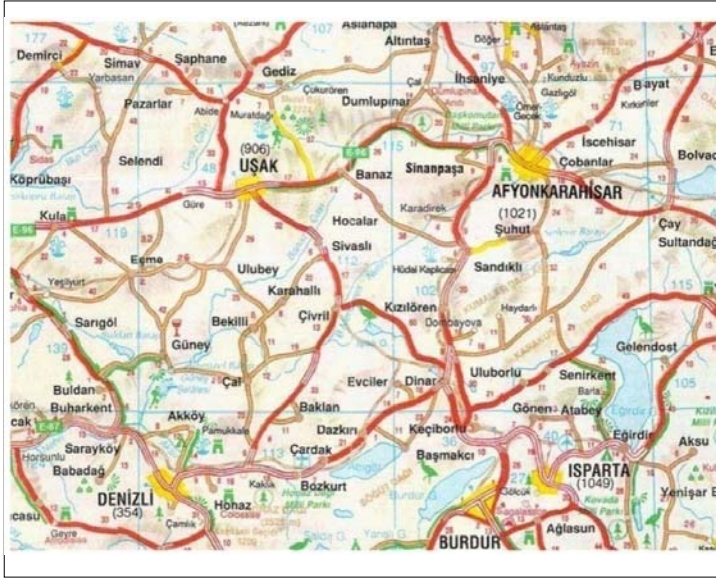
2. Araştırma Yöntemi

Dünya Miras Alanı'nın güncel durumunu tespit etmek amacıyla yürütülen çalışma üç aşamalı olarak gerçekleştirilmiştir. Alan çalışması öncesinde konu ile ilgili kaynaklar taranmış, alanın topografya haritaları ile uydu görüntüleri elde edilmiştir. 31 Ocak-1 Şubat 2008 tarihleri arasında, Dünya Miras Alanı'nda arazi çalışması gerçekleştirilmiştir.

Arazi çalışmasında Dünya Miras Alanı'nda gözlemler yapılmış ve alan fotoğraflanmıştır. Ayrıca, alan üzerinde uygulama yetkisine sahip olan karar vericiler (Örneğin; Pamukkale Belediye Başkanlığı, Karahayıt Belediye Başkanlığı, Aydın Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu, İl Özel İdare Genel Sekreterliği, Denizli Müzesi Müdürlüğü gibi), Kolaylaştırıcılar (Örneğin; Denizli Mimarlar Odası, ÇEKÜL Denizli Temsilciliği gibi) ile Yararlanıcılar (Örneğin; yöre halkı gibi) ile yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Arazi çalışması sonrasında toplanan tüm veriler değerlendirilmiş, daha sonra sonuçlar raporlaştırılmıştır.

3. Coğrafi Konum

Dünya Mirası Alanı, Ege Bölgesi'nde Denizli il merkezinin yaklaşık 20 km kuzeyinde yer almaktadır (Şekil-1). Dünya Miras Alanı'nın matematiksel konumu, 37° 55' 26" kuzey enlemi ile 29° 07' 24" doğu boylamıdır.

Şekil-1: Dünya Mirası Alanı'nın lokasyon haritası

Denizli İli; kara, demir ve havayolu ulaşımı olanaklarına sahiptir. Denizli, iki ayrı karayolu ile İzmir'e bağlanmıştır. Bu yollardan biri Manisa üzerinden, diğeri Aydın üzerinden bağlanmaktadır. Aydın üzerinden kurulan bağlantının İzmir-Aydın arasında kalan bölümü otoyoldur. Denizli-Aydın-İzmir karayolunu izleyen demiryolu da, Ege Bölgesi'nin en büyük kenti İzmir ile başka bir bağlantı sağlamaktadır. Denizli'nin Ankara ile karayolu bağlantısı Afyon üzerinden, demiryolu bağlantısı ise, Afyon-Kütahya-Eskişehir üzerinden kurulmuştur. Güneydoğuya yönelen bir başka karayolu ile Denizli Acıpayam üzerinden Antalya'ya bağlanmaktadır. Pamukkale, ilin önemli turizm merkezlerinden olup, buraya Denizli-Çardak yolundan ayrılarak kuzeye çıkan 20 km'lik bir yol ile ulaşılır.

Denizli İli Çardak İlçesine ilçe merkezine 5 km uzaklıkta bir havaalanı bulunmaktadır (<http://www.pamukkale.gov.tr/images/havaalani copy.jpg>).

4. Dünya Miras Alanı'nın Özellikleri

Denizli kentinin 20 km kuzeybatısında, Pamukkale kasabasının ise hemen kuzeyinde yer alan Dünya Miras Alanı, travertenleri ve Hierapolis antik kenti kalıntıları ile ülkemizin en önde gelen doğal, tarihsel ve turistik değerlerindendir.

Bugün Pamukkale kasabasının bulunduğu ovoidan 100 m kadar yükselen platonun kenarındaki, kaynaktan çıkan termal suyun içindeki yüksek miktarda kalsiyum hidrokarbonatın havadaki oksijenle temas etmesi sonucu meydana gelen çökeltilerin oluşturduğu travertenler, alana en dikkat çekici özelliğini kazandırmaktadır. Travertenleri oluşturan termal su, ayrıca yine yakın civarda bulunan diğer termal kaynaklar, bu bölgeye sağlık turizmi açısından da bir katkı sağlamaktadır. Söz konusu jeolojik oluşuma dünyanın başka yerlerinde de rastlanmakla beraber, bulunduğu yerin de özelliği dolayısıyla, Pamukkale adının da kaynağını teşkil eden doğal oluşum, sıra dışı bir doğal güzellik ve estetik görünüm sergilemektedir (Fotoğraf-1). Hierapolis antik kentinin sahip olduğu tarihsel ve mimari özelliklerinin yanı sıra bu yönüyle de (vii) ölçüt açısından da değerlendirilerek Dünya Mirası Listesi'nde yer almıştır.

Fotoğraf-1: Pamukkale travertenleri

Hierapolis – Pamukkale, Aralık 1987 tarihinde Dünya Miras Listesi’ne alınması için önerilirken, ICOMOS Sit Alanı’nın iki özelliğini, öneriyi desteklemesi için toplantı ölçütleri (iii) ve (iv) olarak değerlendirme sürecinde dikkate alınmıştır. Önerinin göze çarpan bu iki ögesi şunlardır:

Ölçüt (iii): Olağanüstü doğal özelliklere sahip bir alan üzerinde kurulmuş, ender rastlanan Greko-Roman bir termal tesis örneği. Suların tedavi edici (*terapötik*) özelliği çok büyük sıcak su havuzları ve yüzme havuzlarını içeren birçok termal tesiste kullanılmıştır. Yerel kültürlerle ilgili geliştirilen kimi dinsel uygulamalar *Hidroterapi*’ye eşlik etmiştir. Çeşitli Chtonian tanrılarını içeren Apollo Tapınağı, zehirli dumanların çıktığı bir yarık üzerine dikilmiştir. Tarihi, Severus zamanına kadar uzanan tiyatro, bir ayın sürecini ve Efesli Artemis’e kurban edilişi gösteren takdire değer bir frizle dekore edilmiştir. İki kilometreden fazla yayılan mezarlık (*necropolis*), Greko-Roman döneminin cenaze uygulamalarının geniş bir panoramasıdır (Fotoğraf-2).

Fotoğraf-2: Mezarlık (*necropolis*)

Ölçüt (iv): Katedral, vaftizlik ve kiliseler grubu ile erken Hristiyan mimarisine önemli bir örnek. Şehrin kuzeybatı duvarlarının dışında yer alan en önemli anıt, St. Philip Şehitliği'dir (*martyrium*). Anıtsal bir merdivenin en üstünde, binanın sekizgen planı dikkate değer. Merkez sekizgenden etrafa yayılan küçük kiliseler, çokgen (*poligonal*) koridorlar ve üçgen şeklinde odalar revaklar ile sınırlanmış dikdörtgen hücreler tarafından daire içine alınan bir kare yapıda toplanır.

Dolayısıyla, Hierapolis – Pamukkale'nin Dünya Mirası Listesi'ne alınmasındaki önemini özetlemek gerekirse bunlar ana başlıkları ile şu şekilde sıralanabilir:

- Tarihsel: Apollon Tapınağı altındaki Plutonion
- Dinsel: Saint Philip Şehitliği (*Martyrion*)
- Arkeolojik: Tiyatro ve Mezarlık (*Necropolis*)
- Doğal: Termal su, hamamlar, *nymphaeum*'lar (anıtsal çeşmeler) ve travertenler.

4.1 Tarihçe

Denizli tarihsel, arkeolojik ve doğal değerleriyle Türkiye'nin en önemli bölgelerinden birinde yer almaktadır. Höyükler üzerinde gerçekleştirilen arkeolojik kazının sonuçlarına göre ilk yerleşimler, kalkolitik çağda (MÖ 5500-3000), Lycos (Çürüksu) vadisinde yer almıştır. İlk yerleşenler Luwis, bu yerin yerlileri, olarak bilinirlerdi. Hitit İmparatorluğuna ait olan Arzawa Krallığı, bu bölgeyi fethetmiş ve MÖ 1190 tarihine kadar yaşamıştır.

Yerli kabilelerin istilası, Anadolu Yarımadası'nda yüzyıllar boyunca yaşanan politik kargaşa, Hitit İmparatorluğu'nun yıkılmasına sebep oldu. 8. yüzyılda, politik kabileler Denizli bölgesinde görülmeye başlandığında, bölge Frigya ve Lidyalıların egemenliği altındaydı. Lidyalılar döneminde, Efes'ten Sinop'a kadar olan bir yolu da içeren ticaret yolları ağı kuruldu. Tarım bu dönemde gelişme gösterdi (MÖ 546), Persler Lidya topraklarını fethettiler ve bu istila MÖ 333'e kadar, Makedonya Kralı Büyük İskender, Pers İmparatoru Dareios Kodoman'ı Gironikos deresinde (Biga Deresi) yenene kadar sürdü.

Persler Efes'ten Mezopotamya'ya kadar bir İmparator Yolu inşa ettiler. İlk posta hizmetini kurdular ve ayrıca tek para sistemini yürüttüler. Bu dönemde, Yunan (Hellen) dünyası olarak akla gelen Batı Anadolu'da, birçok şehir kurdular.

Büyük İskender'in imparatorluğu, onun ölümüyle ikiye bölündü. Bu dönemde Denizli Bölgesi Pergamon Krallığı tarafından yönetiliyordu. MÖ 281'de bu bölge Seleukos egemenliği altındaydı ve bu Pergamon Krallığı'nın genişleme dönemine kadar sürdü. İlk şehir, Sardes'ten Mezopotamya'ya giden yol üzerinde, Seleukos kralı Antiochos Theos II tarafından karısı Laodicia için, MÖ 261-253 yıllarında ticaret ve askerlik hizmeti amacıyla kuruldu. "Laodicia" ismindeki şehir, büyük ve muhteşem bir görünümdeydi. Laodicia'nın toprakları tarım yapmaya uygundu ve zengin mermer madenleri (taş ocakları) vardı. Şehir; Batı, Güney ve Orta Anadolu'yu bağlayan ana yolların kavşağındaydı ve bu durumu ticaretin artmasına yardım etmekteydi. MÖ 60'daki depremden sonra, şehir büyük oranda yıkılmıştı. Fakat bu yıkımdan sonra şehir yeniden kuruldu.

Roma döneminde, dokuma büyük oranda arttı ve ihracat yükseldi. Bu sektörün kökeninde köylüler tarafından koyun beslenmesi büyük rol oynadı. Şehir 2. yüzyıla kadar muhteşem dönemini yaşadı ve Asya'nın "Metropolis"i olarak adlandırılırdı. Erken Hristiyanlık döneminde, şehir yine de popülerdi ve 4. yüzyılda bir Konsey bu şehirde bulundu.

Pergamon Krallığı tarihinde MÖ 282 yılında Seleukos Devleti'nin koruması altında bir beylik olarak yer alır.

Seleukos devletindeki karışıklık Pergamon Beyliği'ni Batı Anadolu'yu fethetmeye zorladı. Pergamon MÖ 133'e kadar Roma koruması altında Lidya topraklarına sahipti ve sonra Roma egemenliğinde yer aldı.

Hierapolis üç bölgenin sınırında kurulmuştur: Lidya, Karya ve Frigya ve en sonunda bunlardan sonuncusuna ithaf olmuştur. Hierapolis'in arkeolojik kalıntıları şimdi Pamukkale denilen bir kalkerli plato üzerinde yükselmektedir. Pamukkale'nin taşlaşmış şelaleler gibi beyaz sarp kayalıkları, uzun süredir ünlüdür.

Yakındaki termal kaynakların akan sularından oluşan böylesine eşsiz bir manzara, fazla miktarda kireç yüklü sular tarafından meydana getirilmiştir.

Batıda şehir geniş Çürüksu (eski Lykos) vadisine hâkimdir. Meander'e bağımlı bu vadinin sınırları güneyde Babadağ ve güneydoğuda Honaz Dağı, eski Kadmos ile çizilir. Bugün Pamukkale bölgenin merkezi Denizli'nin 20 km kuzey-kuzeydoğu yönünde yer almaktadır.

Hierapolis şehri, Yunan (Helen) dönemi sırasında kurulmuştur, muhtemelen Pergamen krallarından ve Pergamenlerin mitolojik atası Telephus'un karısı Hiera, ya da Hiero'dan ismini almıştır. Hierapolis'in ilk yazıtları MÖ 183'ten sonra ölen Eumenes II'nin annesi Apollonis onuruna bir kararname şeklindedir. Böylece şehrin MÖ 2. yüzyılın ilk çeyreğinde Eumenes tarafında kurulmuş olması akla son derece uygun gelmektedir. Şehrin daha sonraki tarihi neredeyse tamamen belirsizdir. Hierapolis'in dinsel sebeplerle eski kültür üzerine Seleukos veya önceki dönemde kurulduğuna ait birçok ipucu bulunmuştur.

Asya iline dahil edildiği zaman Hierapolis MÖ 129'da Roma yönetimine girdi. İmparatorluk müdahalelerinin kanıtları, Augustus onuruna yapılan oyunların kuruluşunda Claudius (MS 41-54) saltanatına ait bir madeni para da görülebilir.

Kayıtlı olaylar özel olarak bir depremler zinciri ile kuşatılmıştır, bu depremlerin en kötüsü MS 60'ta gerçekleşmiştir. Nero saltanatı süresindeki kapsamlı yeniden kurulumaya, muhtemelen bu depremden sonra ihtiyaç duymuştur. Bu görev şehrin yeniden yapılması ve genişletilmesinden sorumlu olan Asya prokonsülü Sextus Iulius Frontinus'a verilmiştir.

Bir sağlık merkezi olarak şehir, bayındır dönemlerinin doruk noktasına 2. yüzyıl ve 3. yüzyılın ilk yarısında ulaşmıştır. Grandiose anıtları, mesela hamam kompleksi (*thermal*), *nymphaeum*'lar, bir tapınak ve bir tiyatro, muhteşem dekorasyonlar ve heykellerle zengin olarak süslenmişlerdir. Şehir bazen Roma imparatorlarının kayıtlı ziyaretlerine tanık olmuştur; Hadrian 129'da, Caracalla 215'te ve Valens 370'te.

Şehir MS 17 ve MS 60'taki şiddetli depremlerden ciddi olarak etkilenmiştir. Daha sonra Hristiyan nüfus arttıkça 2. ve 3. yüzyıllar boyunca yeniden inşa edilmiş ve geliştirilmiştir.

4. yüzyılın sonunda ve 5. yüzyılın başında, Ortadoğu'da yayılmakta olan Hristiyanlık, Hierapolis'e ulaştı. Öncü St. Philip burada yaşadı ve daha sonra MS 87'de öldürüldü. Hierapolis rahibi 6. yüzyılda Justinian tarafından metropolitan rütbesine yükseltildi. Bu sırada, şehir bir duvar ile çevrilmişti ve yeni dini binalar yapılmıştı, bunlar arasında şehre yukarıdan bakan tepe üzerindeki St. Philip Şehitliği (*Martyrium*) vardı.

Hierapolis, St. Philip'in evi olarak, ikinci Efes gibi kutsal bir alan haline geldi. Dokuma ve yün kurutma işi Hierapolis'te gelişti. Şehrin MS 1354'te çok şiddetli bir deprem tarafından yıkıldığı ve hiç kimsenin hayatta kalmadığı tahmin edilmektedir.

Denizli bölgesi, Türkler ile 1070'ten beri Selçuklulardan kaçan Oğuz Kabileleri zamanında tanışmıştır. Bu bölge 1259'da Bizanslıların burayı terk etmesinden sonra Türkler tarafında fethedilmiştir. Yıldırım Beyazıt (II. Beyazıt) bu bölgeyi 1390'da almış ve Osmanlı İmparatorluğu ile birleştirmiştir. 1402'de Ankara savaşı sırasında, bu bölge Germiyanolu Beyliği'nin bir parçası haline gelmiştir ve 1429'dan sonra yeniden Osmanlılara ait olmuştur. Son zamanlarda yapılan kazılar Hierapolis'te yaşamın Selçuklu dönemine kadar (14. yüzyıl) sürmüş olduğunu göstermektedir.

4.2 Varlığın Değeri ve Önemi

Kuruluşu buradaki sıcak su kaynakları ile ilişkilendirilen Hierapolis kenti, travertenlerin hemen kuzeyinde yer almakta ve bugün kalıntıları geniş bir alanda izlenebilmektedir (Fotoğraf-3).

Fotoğraf-3: Geniş bir alana yayılmış olan Hierapolis kenti

MÖ 190 yılında Bergama kralı II. Eumenes tarafından kurulduğu ve Bergama'nın efsanevi kurucusu Telephos'un eşi Amazonlar kraliçesi Hiera'dan dolayı Hierapolis adını aldığı bilinmektedir. Tarihi boyunca birçok depreme maruz kaldığı anlaşılan bu kentin yaşadığı en şiddetli yıkımlar yazılı belgelere göre MS 17 ve 60 yıllarında olmuştur. MÖ 2. ve 3. yüzyıllarda büyük bir gelişme gösteren kent Bizans egemenliği zamanında en parlak dönemini yaşamıştır. Hristiyanlığın Anadolu'da yayılmasından sonra da önemli bir piskoposluk merkezi olmuştur. Bulunduğu yerdeki suyun tedavi edici niteliği dolayısıyla Hierapolis kenti ilk zamanlarından itibaren hidroterapi merkezi olarak varlığını sürdürmüştür; yine bu kentteki dönemin dinsel inancının yansımalarına ilişkin yapılar ve uygulamalarda da aynı olgunun varlığı hep hissedilmiştir. Bu nitelikleri söz konusu antik kentin, (iii). ölçütüne dayanılarak Dünya Miras Listesi'ne eklenmesinde etkili olmuştur. Hierapolis kentinden günümüze ulaşabilen kısmen sağlam kalmış kalıntılar, *nekropol*, surlar, hamam, bazilika, sütunlu cadde, agora, büyük hamam kompleksi, Apollon Tapınağı, *nymphaeum*, tiyatro, su kanalları ve kiliseler buraya arkeolojik ve turistik açıdan büyük çekicilik kazandırmaktadır. St. Philip *Martyriumu* başta olmak üzere erken Hristiyanlık dönemine ait mimari kalıntılar, söz konusu dönemin önemli kültürel kalıntıları olarak alanın (iv). ölçüte göre Dünya Miras Listesi'ne alınmasında göz önünde bulundurulmuştur (Fotoğraf-4).

Fotoğraf-4: Kentin önemli yapılarından olan tiyatro

Denizli'nin kuzeyinden 20 km'lik bir yol ile Pamukkale'ye ulaşılır, burası eşsiz bir doğa harikası olan Hierapolis arkeolojik sit alanıdır. Şehir, tarihsel Büyük Menderes Nehri'nin yakınındaki yüksek dağlara karşı kurulmuştur. Şifa özelliği olan sıcak su kaynakları ile tarih boyunca önemli bir yerleşim alanı olmuştur, böylece tarihte putperest kültürün merkezi durumundadır ve bugün de sağlık ve turizm merkezi olarak varlığını sürdürmektedir.

Hierapolis, Pamukkale kasabasının kuzeyinde, Denizli'nin kuzeybatısında yer almaktadır. Birinci derece (Arkeolojik) Sit Alanı ilan edilen bölge yaklaşık 1100 hektar olup sınırlarını; Çürüksu ovasının kuzeydoğusunda bulunan Çukurbağ bölgesi, travertenlerle kaplı Kayralık Tepesi'nin kuzeydoğusu, Domuzçukuru mevkiinin güneydoğusu ve Pamukkale kasabasının güneyi belirlemektedir.

Antik Hierapolis Şehri'ne yakın iki tane merkezi yerleşim alanı vardır: Pamukkale, Hierapolis'in güneyindedir; Karahayıt, Pamukkale'nin 5 km kuzeybatısındaki bir termal ve turizm merkezidir ve burada çok sayıda konaklama yeri bulunmaktadır. Karahayıt sıcak su kaynakları, yakın zamana kadar yerel turizme hizmet veriyordu. Hierapolis antik sit alanının içindeki otellerin yıkılmasından sonra burada kurulan 5 yıldızlı konaklama tesisleriyle önem kazanmıştır.

Hierapolis, *Hippodamos* ızgara sistemine uygun olarak inşa edilmiştir, bu sistemde caddeler birbirine paralel gider ve dik açı ile birbirlerini keserler. Şehir 1000x800 m alan üzerine kuruludur.

Antik şehir tam olarak kuzey-güney doğrultusunda yer almaktadır. Girişlerde, ziyaretçiler modern bir anlayışla yapılmış ancak çeşitli zorluklar sebebi ile tam olarak hizmete açılmamış giriş kulüpleri ile karşılanmaktadır. Bu binaların çevresinde park ve dinlenme alanları yer almaktadır. Antik şehrin ana caddesi yaklaşık bir kilometre uzunluğundadır ve şehri ikiye ayırmaktadır. Büyük bloklar halinde kireçtaşı ile döşenmiştir. Yaklaşık olarak kuzeyden güneye doğru yönelmektedir, iki yanında sıralı sütunlar ve önemli kamu binaları uzanmaktadır. Her iki uçta şehrin anıtsal geçit kapıları bulunmaktadır, bunlar Roma döneminde yapılmıştır (Fotoğraf-5 ve 6).

Fotoğraf-5: Frontinus Kapısı

Fotoğraf-6: Frontinus Caddesi

Güney Bizans Kapısı'nın üzerindeki freskte Latin ve Yunan dillerindeki bir yazıt, anıtı Domitian İmparatoru'na ithaf etmektedir ve bu yüzden yapı Domitian Kemerı olarak adlandırılmaktadır. Bir zamanlar caddenin iki yanında sıralanmış dükkân ve evlerin kalıntılarını ortaya çıkarmak için yapılan kazılar sürmektedir.

5. Bilimsel Çalışmalar

Hierapolis antik kentindeki arkeolojik kazılar 1957 yılında İtalyan kazı misyonu tarafından başlatılmış olup, halen Lecce Üniversitesi'nden Ord. Prof.Dr. Francesco D'Andria başkanlığında sürdürülmektedir. 2007 yılında Hierapolis kazısının 50. yılı kutlanmıştır.

1969 yılında ABD'li uzmanlar tarafından alana ilişkin bir milli park planı hazırlanmış ancak bu plan resmen yürürlüğe konulmamıştır.

Pamukkale'nin korunma ve geliştirilmesine yönelik bir başka planlama çalışması 1989 tarihinde başlatılmıştır. Bu tarihte, Denizli Valiliği "Pamukkale Koruma İmar Planı" elde etme sürecini başlatmış ve bu iş bir planlama grubuna ihale edilmiştir.

Uzmanlardan oluşan planlama ekibi, 1990 yılında göreve başlamış, sit alanı detaylı bir şekilde incelenmiş, Denizli ve Pamukkale Belediyeleri, diğer ilgili kurum ve kişiler, Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Valilikten oluşan bir danışman komite, planlayıcılarla kurumlar arasındaki koordinasyonu sağlamış, uygulama sürecini gözlemlemiştir. "Pamukkale (Hierapolis) Arkeolojik ve Doğal Sit Alanının Korunma ve Geliştirilmesi" ile ilgili çalışmalar 1991 tarihinde tamamlanmış ve İzmir 2 no.lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından 2.10.1991 tarihli 2172 sayılı karar ile onaylanmıştır.

1990 tarihinde, plan çalışmaları başlamadan önce, Çevre Bakanlığı tarafından hazırlanan "1/25.000 ölçekli Bölgesel Planlar" tekrar değerlendirilerek, Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı tarafından revize edilmiş ve 13.8.1991 tarihinde onaylanmıştır. Pamukkale/Hierapolis 1/5000 ölçekli Master Plan ve 1/1000 ölçekli Koruma Planları buna uygun olarak oluşturulmuştur.

Kültür ve Turizm Bakanlığı – Dünya Bankası ortak girişiminin bir sonucu olarak "Türkiye Toplumsal Gelişim ve Kültürel Miras Projesi" kapsamında hazırlanan Pamukkale Sit Alanı Yönetim & Sunum Planı 2002 yılında hazırlanmıştır (Akan Mimarlık, 2002). Bu plan, 1992 yılında Uzel ve Türkoğlu tarafından hazırlanan koruma ve geliştirme projesi ile 2000 yılında Emre Madran tarafından hazırlanan 1992 tarihli Planının Değerlendirme Raporu'na dayanmaktadır.

6. Dünya Miras Alanı'nın Korunmasında Mevcut Durum

Hierapolis – Pamukkale’de yapılan incelemeler ve görüşmelerle tespit edilen sorunlar, “**Dünya Miras Alanları İle İlgili Ulusal Sistemden Kaynaklanan Sorunlar**” ve “**Alan Düzeyinde Sorunlar**” olmak üzere iki ayrı bölümde açıklanacaktır.

6.1 Dünya Miras Alanları İle İlgili Ulusal Sistemden Kaynaklanan Sorunlar

6.1.1 Dünya Miras Alanı'nın Sınırları

Dünya Mirası Alanı'nın sınırları belirlenmiştir ancak tampon bölge tanımlanmamıştır.

6.1.2 Yönetim Yapısı

Kültür ve Turizm Bakanlığı, Çevre ve Orman Bakanlığı (Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı) ve Denizli Valiliği İl Özel İdaresi, Dünya Miras Alanı'nın korunması konusunda asıl yetkili birimlerdir. Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Valilik arasında imzalanan protokol gereği, giriş ücretlerinden oluşan mali kaynakların belli bir oranı Dünya Miras Alanı'nda etkili bir kullanım için Denizli Valiliği İl Özel İdaresi'ne devredilmektedir. Valilik, Kültür ve Turizm Bakanlığı onayı ile Pamukkale Üniversitesi'ni tasarım ve denetleme hizmetleri vermesi için görevlendirmiştir.

Valilikçe, söz konusu protokolün 8. maddesi gereğince “Denizli Valiliği Pamukkale Yönetim Birimi Başkanlığı” oluşturulmuştur. Bu birimin, kuzey giriş kapısının olduğu kesimde çalışma ofisi bulunmaktadır.

Alanla bir şekilde ilişkisi olanlar 1998'den beri, “Danışma Kurulu” olarak adlandırılan bir kuruluş içinde yer almışlardır. Danışma Kurulu, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından hazırlanan gündem ile toplantı yapmakta ve sit alanı ile çevresindeki faaliyetler hakkında tavsiye kararları almaktadır. Kurulda; Merkezi otoriteler, yerel otoriteler, sivil toplum kuruluşları ve başta İtalyan kazı ekibi başkanı olmak üzere bilimsel çalışma grupları yer almaktadır.

Alanın korunması konusunda her kurum yasaların kendisine verdiği yetki ve sorumluluk içinde hareket etmektedir. Ancak, kimi durumlarda yetki ve sorumluluklar konusunda bazı karışıklıklar ortaya çıkabilmektedir.

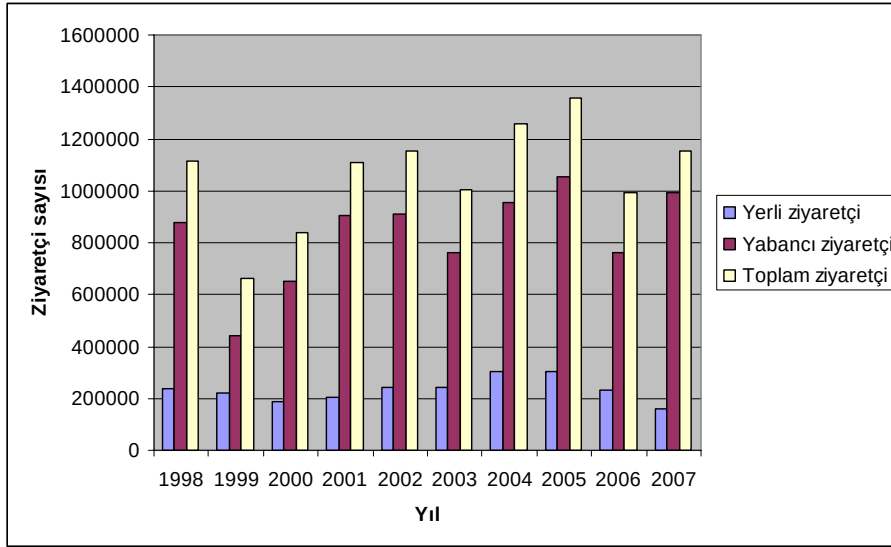
6.1.3 Yönetim Planı

Hierapolis – Pamukkale'ye ilişkin yönetim planı Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı tarafından hazırlanmaktadır.

6.1.4 Ziyaretçi Yönetimi

Dünya Miras Alanı ziyaretçisi iki ayrı girişte elektronik turnike sistemiyle kontrol edilmektedir. Kültür ve Turizm Bakanlığı verilerine göre, Dünya Miras Alanı'na 2007 yılında gelen toplam ziyaretçi sayısı 1.153.410'dur. On yıllık bir sürede toplam ziyaretçi sayıları incelendiğinde, bazı iniş çıkışlar olmakla birlikte, Dünya Miras Alanı'nın ziyaretçi sayısının yüksekliği dikkati çekmektedir (Şekil-2).

Hierapolis – Pamukkale ören yerinin kuzey ve güney yönde iki ayrı giriş kapısı bulunmaktadır. Her iki giriş kapısında da ziyaretçi ihtiyaçları dikkate alınarak gerekli düzenlemeler yapılmıştır. İki kapıda da çok sayıda aracın park edebileceği otopark bulunmaktadır. Araçların girişine, otoparka kadar izin verilmekte ve Dünya Miras Alanı içine araç girişine izin verilmemektedir. Ziyaretçiler Dünya Miras Alanı'nı yürüyerek dolaşmaktadırlar.

Şekil-2: Dünya Miras Alanı'nda ziyaretçi sayısının yıllara göre durumu

Her iki giriş kapısında da benzer şekilde tasarlanmış ziyaretçi karşılama merkezleri bulunmaktadır. Ziyaretçi karşılama merkezlerinin girişinde, alana ilişkin büyük boyutlu bilgilendirme levhaları mevcuttur. Merkezlerde, ziyaretçilerin çeşitli hizmetleri alabilecekleri birimler bulunmaktadır. Bunlar arasında, turizm danışma bürosu, postane, hediyelik eşya satış yerleri, döviz bürosu, tuvalet sayılabilir. Ayrıca, bu birimlerin olduğu yerde başka hizmetlerin de verilebileceği yerler inşa edilmesine karşın, buralar henüz hizmete açılmamıştır. Ziyaretçi karşılama merkezlerinin üzeri, çelik yapı üzerine çatı ile kapatılmıştır (Fotoğraf-7).

Fotoğraf-7: Güney giriş kapısı ve ziyaretçi karşılama merkezi

Alanda travertenlerin üst basamağında seyir terasları ve bunlar arasında peyzaj düzenlemesi yapılmış yürüyüş yolları bulunmaktadır. Yine travertenlerin olduğu kesimde müze ve Turizm Danışma Bürosu mevcuttur (Fotoğraf-8). Kuzey kapısından başlayarak antik yola paralel uzanan doğa yolu (ziyaretçilerin gezilerinde takip edecekleri yol) yapılmış durumdadır. Halen sit alanında bulunan ve araç trafiğinde kullanılmayan asfalt yolun kaldırılması kararı alınmıştır.

Fotoğraf-8: Travertenlerin üstündeki seyir terasları ve yürüyüş yolu

Dünya Miras Alanı'nda, engelliler, yaşlılar ya da isteyenler için ücret karşılığında akülü arabalarla gezi hizmeti verilmesi planlanarak bir akülü araç deposu oluşturulmuştur. İkisi Japon hükümeti hibesi olmak üzere beş akülü araç da temin edilmiş ancak bu proje henüz uygulamaya geçirilememiştir (Fotoğraf-9).

Fotoğraf-9: Akülü araçlar

6.1.5 Bilgi, Eğitim ve Dünya Miras Alanı'na İlişkin Toplumsal Farkındalık

6.1.5.1 Bilgi

Denizli il merkezinden itibaren Hierapolis – Pamukkale yönünde Pamukkale'yi işaret eden yönlendirici levhalar mevcuttur. Ancak bu levhaların hiçbirinde alanın Dünya Miras Alanı olduğuna ilişkin bir işaret yoktur. Bunun yanında, Pamukkale kasabasının girişinde bulunan tak üzerinde büyük bir Dünya Miras Alanı logosu bulunmaktadır. Yerel yöneticilerle yapılan görüşmelerde alanın Dünya Miras Alanı listesinde bulunduğunu sık sık vurguladıkları dikkat çekmiştir.

Dünya Miras Alanı'nın giriş kapılarındaki bilgilendirme panoları çok iyi tasarlanmış olup, Türkçe, Almanca ve İngilizce olarak yeterli düzeyde bilgi içermektedir. Dünya Miras Alanı'nın hem kuzey hem de güney

kapısındaki bilgilendirme levhalarında çeşitli logoların yanı sıra Dünya Mirası Alanı logosu da mevcuttur (Fotoğraf-10).

Fotoğraf-10: Güney giriş kapısındaki bilgilendirme levhası

Antik kentin birçok yerinde çok sayıda bilgilendirme levhası bulunmaktadır (Fotoğraf-11). Bu levhalarda da genellikle Dünya Miras Alanı logosu bulunmaktadır. Ören yeri girişinde verilen bilette de Dünya Miras Alanı logosu yer almaktadır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın internet sitesinde ise Uluslararası Faaliyetler bölümünün UNESCO kısmında "Dünya Miras Listesi'nde Türkiye" başlığı altında Dünya Miras Alanı hakkında kısa bir bilgi verilmektedir.

Fotoğraf-11: Alandaki bilgilendirme levhalarından bir örnek

6.1.5.2 Eğitim ve Dünya Miras Alanı'na İlişkin Toplumsal Farkındalık

Dünya Miras Alanı'nda yapılan görüşmelerde kişilerin, alanın özelliği konusundaki farkındalığını ölçmek amacıyla sorular sorulmuştur. Bu sorulardan en önemlisi; sorunun yöneltildiği kişinin, yaşadığı ya da ziyaret ettiği alanın Dünya Miras Alanı olduğunu bilip bilmediğidir. **Görüşülen tüm karar vericiler, kolaylaştırıcılar ile yöre halkının, alanın Dünya Miras Alanı olduğu konusunda bilgi sahibi oldukları gözlenmiştir.**

6.1.6 Dünya Miras Alanı'nın Korunması Amacıyla Alınan Kararlar

Pamukkale Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun 13.12.1980 tarihli kararı ile “Birinci Derece Arkeolojik ve Doğal Sit Alanı” olarak ilan edilmiştir. Sit sınırları 12.7.1983 tarihli Koruma Kurulu kararı ile 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma yasası uyarınca yeniden belirlenmiş ve bu sit alanı “Birinci Derece Arkeolojik Sit” olarak tanımlanmıştır.

Çevre Kanunu'nun 9. maddesine göre, (.....çevre kirlenmesi ve bozulmaya açık, ülke çapında ve dünya çapında ekolojik öneme sahip ve gelecek kuşaklar için doğal zenginliğini korumak üzere gerekli organizasyonların kullanılabileceği.....) alanlar “Özel Koruma Altındaki Alanlar” olarak kabul edilirler. Pamukkale 10.2.1990 tarihli Bakanlar Kurulu kararnamesine göre “Özel Koruma Altındaki Alan” olarak ilan edilmiştir.

Sit alanı, güneyinde yer alan Pamukkale kasabasının sınırları içindedir. 1580 sayılı Belediyeler Kanunu'na dayanarak, Pamukkale Belediyesi sit alanı üzerinde sorumluluklara ve hukuki yetkiye sahiptir. Ancak, merkezi olarak Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ve Çevre Kanunu gereğince Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Çevre ve Orman Bakanlıkları yetkilidir.

Bunun yanında Dünya Miras Alanı'na ait 1992 yılında yapılmış olan Koruma Amaçlı İmar Planı yürürlüktedir. Bütün bunlar göz önüne alındığında, Dünya Miras Alanı'nın yasal bakımdan güçlü bir koruma şemsiyesi altında olduğu söylemek mümkündür.

6.1.6.1 Korumaya Yönelik Proje ve Uygulama Çalışmaları

Dünya Miras Alanı'nda korumaya yönelik proje ve uygulama çalışmalarına ilişkin bilgiler valilikten alınmıştır. Bu çalışmalar aşağıda özetlenmektedir.

2007 Yılı Öncesinde Yapılan Çalışmalar

- Koruma amaçlı imar planı yapılması (1991)
- Altyapı çalışmaları (Kuzey ve Güney yolları) (1992)
- Pamukkale Kuzey ve Güney Kapıları projeleri (1992)
- Taşıt ve yaya girişi kontrol noktaları projesi (1992)
- Anıtsal ve kültürel yapıların fotogrametrik belgelenmesi (1992)
- Travertenleri bölen araç yolunun trafiğe kapatılması (1993)
- Kazı ve restorasyon çalışmaları (1993)
- Travertenlere su verme ve beyazlatma projesi (1995)
- Kamulaştırma çalışmaları (1998-2002)
- Termal su dağıtım kanalları revizesi (2002)
- Doğa yolu ve seyir terasları projesi (2002)
- Kocaçukur rekreasyon alanı projesi (2002)

2007 Yılında Yapılan Çalışmalar

- Dünya Miras Alanı'na girişte kontrollü geçiş sisteminin kurulması
- Atıl durumda olan kuzey ve güney kapılarına yeni işlev kazandırılması
- Ören yeri güvenlik ve yönlendirme hizmeti satın alınması

- Pamukkale içme suyu isale hattının revizesi
- Ören yeri çevresinin tel çit ve ahşap çitle korumaya alınması
- Ören yerine araç girişinin yasaklanması
- Bahçıvanlık ve temizlik hizmeti verilmeye başlanması
- Ören yerine bilgilendirme ve yönlendirme levhalarının konulması

2008 Yılında Yapılması Planlanan Çalışmalar

- Termal suyun dağıtım kanallarının revizyonu ve otomasyonunun yapılması
- Alanda kameralı güvenlik sisteminin kurulması
- Ören yerinin aydınlatmasının yapılması
- Su dağıtımı, aydınlatma ve kameralı güvenlik sisteminin merkezi bilgisayar sistemine bağlanarak kontrol edilmesi
- Antik havuz bölgesinin yeniden düzenlenmesi
- Kuzey ve Güney kapılarının yeniden düzenlenmesi
- Ören yeri içi özel taşıma araçlarının temin edilmesi
- Pamukkale-Karahayit yolunun iyileştirilmesi
- Kocaçukur bölgesinde otopark düzenlemesi yapılması
- Kuzey ve Güney kapılara otopark kontrol sistemi kurulması
- Kocaçukur yaya giriş yolu düzenlemesinin yapılması
- Genel peyzaj ve çevre düzenlemesinin yapılması
- Alanın yönetim ve sunum planının hazırlanması

6.1.7 Finansal Kaynaklar ve Yatırımlar

Dünya Miras Alanı'nın başlıca geliri, ziyaretçi gelirinden alınan paydır. Bunun yanında Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın alanın korunması konusundaki kaynak ve yatırımları önem teşkil etmektedir. Uzun yıllardır İtalyan Kazı Misyonu tarafından arkeolojik kazı ve restorasyon çalışmaları için sağlanan kaynak bir başka kalemi oluşturmaktadır. Bunların dışında çeşitli yıllarda, UNDP ve Dünya Bankası gibi uluslararası kurum ve kuruluşlardan alanın korunmasına ilişkin kaynaklar sağlanmıştır.

6.1.8 İzleme

Dünya Miras Alanı'nda mevcut uygulamaların etkilerini izleyen, denetleyen ve başarılı olup-olmadıklarını anlamaya yarayacak herhangi bir izleme programı hazırlanmış değildir.

Ancak 1972 yılında imzalanan Dünya Miras Sözleşmesi'nden doğan uluslararası yükümlülükler doğrultusunda taraf ülkelerin her altı yılda bir Dünya Miras Merkezi'ne sunmak zorunda oldukları periyodik raporlama yapılmaktadır.

6.2 Alan Düzeyinde Sorunlar

Dünya Miras Alanı'nın güncel durumunun saptanmasına yönelik olarak yapılan araştırma ve gözlemlerin sonuçları ile ilgi gruplarıyla yapılan görüşmelerden elde edilen bilgiler neticesinde genel bir değerlendirme yapıldığı takdirde, Dünya Miras Alanı'nın sit alanı ve aynı zamanda Özel Çevre Koruma statüsüne sahip olması nedeniyle koruma konusunda yasal bakımdan güçlü bir şemsiye altında olduğunu söylemek mümkündür. Bununla birlikte, Dünya Miras Alanı'nın korunması konusunda bazı sorunlar, tehdit ve riskler de mevcuttur.

6.2.1 İdari Sorunlar

6.2.1.1 Ziyaretçi Yönetim Planı Eksikliğinden Kaynaklanan Sorunlar

Dünya Miras Alanı, ziyaretçi olanakları açısından iyi durumda gibi görünüyorsa da çağdaş esaslarla planlanmış uygun hizmetlerden yoksundur.

Özellikle yaz aylarında alanın gezilmesi sırasında, yaşlı ziyaretçiler başta olmak üzere, dinlenme, içme suyu, tuvalet vb. ihtiyaçların karşılanmasında zorluklar yaşanmaktadır. Alanın çok geniş olması ve belirtilen konularda hizmet veren birimlerin yalnızca giriş kapıları ile müzenin olduğu kesimde bulunması sıkıntı yaratmaktadır.

Dünya Miras Alanı'nın kuzey ve güneyinde bulunan her iki kapısına, turizm danışma bürosu, postane, hediyelik eşya satış yerleri, döviz bürosu, tuvalet gibi ziyaretçi ihtiyaçları dikkate alınarak yapılan yeni ziyaretçi merkezleri Dünya Miras Alanı'nın doğal ve tarihsel kimliği ile uyumsuzdur (Fotoğraf-12).

Alana çıkan eski yolu gizlemek amacıyla betondan yapılan suni traverten havuzları, alanın doğal özellikleri ile uyumlamakta ve travertenlerin arasında aykırı bir görüntü oluşturmaktadır.

Arkeolojik alanda ziyaretçilerin dolaşması belirli kesimlerde kontrol altında tutulmaktaysa da Dünya Miras Alanı geniş bir alan kapladığı için, bazı bölgelerde eserlerin tahrip olmasına yol açacak görüntüler de ortaya çıkmaktadır.

Fotoğraf-12: Karşılama merkezi

6.2.1.2 Yönetim Planı Eksikliğinden Kaynaklanan Sorunlar

2006 yılında İl Özel İdaresi ile Kültür ve Turizm Bakanlığı arasında yapılan protokol ile Pamukkale'nin işletmesi 10 yıllığına İl Özel İdaresi'ne devredilmiştir. Doğal ve kültürel sit alanının kontrolü, güvenliği ve işletmesi tamamen İl Özel İdaresi'ndedir. Alana ilişkin Yönetim Planı, Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı'na hazırlanmaktadır.

6.2.1.3 Müze ile İlgili Sorunlar

Şu anda kullanılan müze, Pamukkale ören yerinin içindeki Roma hamamının düzenlenmesiyle oluşturulmuştur. Dolayısıyla, sergi salonları eserlerin sergilenmesi ve korunması açısından uygun koşullara sahip olmadığı gibi depo alanları da yetersizdir.

6.2.1.4 Güvenlik

Hierapolis – Pamukkale'de güvenlik konusunda bir zafiyet söz konusu değildir. Alanın güvenliğinden önceleri Jandarma sorumlu iken şimdi özel bir güvenlik şirketinin sorumluluğundadır. Dünya Miras Alanı ziyaretçisi iki ayrı girişte elektronik turnike sistemiyle kontrol edilmektedir. Alana hayvan girişlerinin önlenmesi ve güvenliğin sağlanması için alan

tamamen tel örgü ile çevrilmiştir. Ancak Dünya Miras Alanı'nda kalabalık ziyaretçiler söz konusu olduğunda eserlerin korunması konusunda riskli yerler mevcuttur.

6.2.1.5 Alanda Yapılan Çalışmalarla İlgili Sorunlar

Arkeolojik kazıların yıl içinde sınırlı bir süre içinde yapılıyor olması ve en önemlisi de kazılacak alanların üstünde sert traverten katmanlarının varlığı, kazı çalışmalarının yavaş ilerlemesine yol açmaktadır.

6.2.1.6 Yol

Alanın araç trafiğine kapatılmasına karşın, sit alanında, mezarlıktan (*necropolis*) geçen asfalt yol halen varlığını korumaktadır. Alanın özellikleri ile çelişmekte olan bu yolun altında antik yol kalıntısı vardır (Fotoğraf-13).

Fotoğraf-13: Antik yolun üzerindeki asfalt yol

6.2.1.7 Su Seviyesi

Dünya Miras Alanı'nda su yönetimine dair bir plan bulunmamaktadır.

Travertenleri besleyen termal suyun debisi eskiye oranla azalmış ve 360 lt/sn'den 273 lt/sn'ye düşmüştür. Suyun azalmasının nedeni olarak ören yeri çevresinde seracılık, tarla sulama, termal havuz gibi amaçlarla açılmış bulunan kuyular gösterilmektedir.

6.2.1.8 Travertenlerin Beyazlığı

Hacettepe Üniversitesi'nin alanda yürütmüş olduğu projeyle, travertenlerin bulunduğu kesimde, beyazlatılan alanların yüzölçümü, doğal yapıya aykırı olarak artırılmıştır. Travertenlerin oluşumunun ve var olanların doğal görünümünü sürdürmesinin nedeni olan suyun, gereğinden fazla alana dağıtılması doğal gelişim üzerinde de olumsuz etkiler yapmıştır (Fotoğraf-14).

Travertenlere su dağıtımı bilgisayar kontrolünde olmayıp, işçiler tarafından yapılmaktadır.

Fotoğraf-14: Doğal görünümünü kaybetmiş olan travertenler

6.2.2 Sosyal ve Ekonomik Sorunlar

6.2.2.1 Dünya Miras Alanı'nın Korunmasında İlgili Grupları Arasındaki İletişim ve İşbirliği

Dünya Miras Alanı'nın korunması ve geliştirilmesi konusunda ilgi grupları arasında tam bir iletişim ve işbirliğinin olmadığı izlenimi edinilmiştir. Bu iletişimsizlik ve işbirliği eksikliği, ilgi gruplarının kendi içindeki kurum, kuruluş ve kişiler arasında olabildiği gibi farklı ilgi grupları arasında da mevcuttur.

6.2.2.1.1 Karar Vericilerin Korumaya İlişkin Görüşleri

Karar vericilerle yapılan görüşmelerde, bu grubun Dünya Miras Alanı'nın korunmasıyla ilgili yaptıkları başlıca çalışmalar, tespitler ve sorunlara ilişkin görüşler aşağıda özetlenmiştir:

- Su seviyesindeki düşüş tehlikeli boyutlarda olup önemli bir sorundur. Kaçak kuyuların kapatılması, suni traverten havuzlarının kaldırılması, travertenlere su dağıtımının elektronik hale getirilmesi gerekmektedir.
- Su yönetmeliği Pamukkale için en önemli konulardan biridir.
- Ören yerinin dışında yapılacak olan müze inşa projesinin onaylanması beklenmektedir.
- Koruma Amaçlı İmar Planı'nın revize edilmesi gerekmektedir.
- Dünya Miras Alanı'nın korunmasında bir zafiyet söz konusu değildir.
- Tarihsel kalıntıların ve doğal oluşumların korunması konusunda da büyük özen gösterilmektedir.
- Antik havuz çevresindeki tesislerin yıkılması konusunda alınan kararlar uygulanmalıdır. Ancak bu işlemin nasıl yapılacağı konusu mutlaka açığa kavuşturulmalıdır.
- Kazı ekibinin çalışma süresi kısa olduğundan restorasyon çalışmalarına ağırlık verilememektedir.
- Sit alanındaki yerleşimlerle ilgili sorunlar çözümlenmelidir. Gerek Pamukkale kasabasının gerekse yakın çevrenin, sahip olduğu tarihsel ve doğal kimliğe uygun bir görünümde olması sağlanmalıdır.
- Yerel rehber uygulaması, alanın yöre halkı tarafından benimsenmesinde yararlı olacaktır.
- Pamukkale kasabasının yanı başında bulunan tarihsel ve doğal kaynaktan turizm olarak yararlanması sağlanmalıdır.
- Yetki karmaşası çözümlenmeli, değişen yöneticilere göre değişen uygulamalara son verilmelidir.
- Pamukkale'nin yakın çevresinde yapılması planlanan otel ve seralara izin verilmemelidir.
- Karahayıt'ın turizm potansiyeli Pamukkale'den daha iyidir ancak daha canlı hale gelmesi için yapılmak istenen projeler Koruma Bölge Kurulu'ndan geçmemektedir.

6.2.2.1.2 Kolaylaştırıcıların Korumaya İlişkin Görüşleri

Kolaylaştırıcılarla yapılan görüşmelerde, bu grubun Dünya Miras Alanı'nın korunmasıyla ilgili yaptıkları başlıca çalışmalar, tespitler ve sorunlara ilişkin görüşler aşağıda özetlenmiştir:

- Koruma Amaçlı İmar Planı'nın revizyonu gereksizdir. Halen geçerli olan plan ihtiyaca cevap vermektedir. Bu planın revizyonunda öngörülen bazı uygulamalar (kuzey ve güneydeki kapıların yeninde yapılması gibi) gereksiz masraftır.
- Koruma Bölge Kurulu, Koruma Amaçlı İmar Planı'na yeteri kadar sahip çıkmamış, diğer kamu otoritelerine karşı planı yeterince savunmamıştır.
- Pamukkale yakınında yapılması planlanan sera ve termal havuz projesi Pamukkale'nin su kaynaklarına zarar verebilir.
- Denizli'nin üç diri fayın birleştiği yerde olması nedeniyle söz konusu fayların güzergâhında termal suya yönelik büyük projeler Pamukkale'yi tehdit edecektir.
- Alan yönetimine ilişkin çalışmalarda kamu kurumlarının yanı sıra sivil toplum kuruluşlarının, halkın, bölgeden yararlanan turizmcilerin de katılımı sağlanmalıdır.

6.2.2.1.3 Yararlanıcıların Korumaya İlişkin Görüşleri

Yararlanıcılarla yapılan görüşmelerde, bu grubun Dünya Miras Alanı'nın korunmasıyla ilgili yaptıkları başlıca çalışmalar, tespitler ve sorunlara ilişkin görüşler aşağıda özetlenmiştir:

- Yerli ziyaretçiler için giriş ücreti yüksek gelmekte, alana ulaşım zorun yaratmaktadır.
- Pamukkale'nin şimdiki görüntüsü sahip olduğu tarihsel ve doğal kaynaklarla uyumsuzdur.

6.2.2.2 Sit Alanındaki Yerleşim Yerindeki Sorunlar

Ören yerinin doğusunda tiyatronun arkasındaki alanda kaçak yapılaşma ile oluşmuş Ören Mahallesi bulunmaktadır. 1. derece sit alanında bulunan bu mahallenin kaldırılması için hukuki süreç devam etmekte, ancak yerleşim yerindeki büyüme de sürmektedir.

6.2.2.3 Halkla Dünya Miras Alanı Arasındaki Kopukluk

Pamukkale kasabası, ziyaretçiye herhangi bir hizmet sunamamakta, dolayısıyla turizmden ekonomik olarak yararlanamamaktadır. Bu durum, yöre halkı ile Dünya Miras Alanı arasında ekonomik ve sosyal bir bağın oluşumunu zorlaştırmaktadır.

Bunun yanında, Pamukkale kasabası da fiziksel ve görsel olarak alanın özellikleriyle örtüşmemektedir. Giriş ücretlerinin artmış olması da halkın alana girişini azaltmıştır.

7. Çalıştay

7.1 Çalışma Grubu

Adı	Kurumu	Çalıştay'daki Görevi
Fusun Nevbahar Ersoy	Başkent Üniversitesi, Güzel Sanatlar, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi	Moderatör
Sena Sın		Raportör
Hasan Canpolat	Denizli Valisi	Üye
N. Serhad Akcan	Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü	Üye
J. Yb. Hüseyin Özarslan	Jandarma Genel Komutanlığı, KOM Daire Başkanı	Üye
Mehmet Korkmaz	Denizli İl Kültür ve Turizm Müdürü	Üye
Dr. Celal Şimşek	Pamukkale Üniv.	Üye
Ahmet Yoldaş	Serbest Mimar	Üye
Aylin Tan	Restorasyon Uzm. Mimar	Üye
Evrin Şahin	Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü	Üye
Ümit Gökhan Çiçek	Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı	Üye
Esra Gülsen	Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı	Üye
Mehmet Yılmaz	Aydın Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürü	Üye
Hüseyin Baysal	Denizli Müze Müdürü	Üye
Nevzat Sallio	Pamukkale İşletme Müdürü	Üye
Adem Özel	Denizli Valiliği İl Basın ve Halkla İlişkiler Müdürü	Üye

7.2 Hierapolis - Pamukkale Çalıştay Raporu

7.2.1 Dünya Miras Alanları İle İlgili Ulusal Sistemden Kaynaklanan Sorunlar Konusunda Hakkında Görüşler ve Çözüm Önerileri

7.2.1.1 Koruma Bölgesi

Pamukkale Beldesi, Karahayıt Beldesi ve ilgili çevre köylerdeki yapılaşmaların Dünya Miras Alanı'nı olumsuz yönde etkilemesi, Pamukkale-Hierapolis antik kentinin 1. ve 2. derece doğal ve arkeolojik sit alanı olması sebebiyle Pamukkale Beldesi, Karahayıt Beldesi ve ilgili çevre köylerin bir bütün olarak planlanması, mevcut Koruma Amaçlı İmar Planı'nın önerilen alanları da kapsayacak biçimde revize edilerek sınırlarının çizilmesi ve buna göre yeni bir Koruma Amaçlı İmar Planı elde edilmesi ile çözülebilir.

Dünya Miras Alanı'nın içinde yer alan Ören Mahallesi için hazırlanmış olan Yeniden Yerleşim Eylem Planı'nın ivedilikle hayata geçirilmesi gerekmektedir. Bu konuda sorumlular Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı (ÖÇKKB), İl Özel İdaresi, Valilik ve ilgili Bakanlıklardır. Bu sorun 2010 yılı içinde çözülmelidir.

Bu konuda taraflar arası koordinasyon eksikliği, Pamukkale Sit Alanı Yönetim ve Sunum Planı'nın Özel Çevre Koruma Alanı dikkate alınarak belirlenecek yönetim alanı sınırları doğrultusunda güncellenerek uygulanması ve Valilik, Belediyeler, ÖÇKKB ve Kültür ve Turizm Bakanlığı arasında koordinasyon sağlanması ile gerçekleştirilebilir. Valilik Koordinasyon Toplantısı (Vali- Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürü-ÖÇKK Başkanı- Aydın Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Başkanı- İl Özel İdaresi Genel Sekreteri- İlgili Belediye Başkanları) bu sorunda önemli bir basamak olacaktır. Bu sorun 2010 yılı içinde çözülmelidir.

Dünya Miras Alanı içinde 1. ve 2. derece arkeolojik sit alanları ile 1. derece doğal sit alanı içinde yer alan özel mülkiyetlerin kamulaştırılması veya takas edilmesine yönelik Kültür ve Turizm Bakanlığı ile İl Özel İdaresi bütçesinden ödenek tahsis edilmesi Kültür ve Turizm Bakanlığı ile İl Özel İdaresi sorumluluğundadır. Bu sorun 2009 bütçesine alınmalıdır.

7.2.1.2 Tampon Bölge

Tampon bölgenin tanımlı olmaması sorunu İlgili kurumlarca alanda inceleme yapılarak Pamukkale Özel Çevre Koruma Bölgesi sınırlarının temel alınması ve etkileşim alanı içinde yer alan Laodikeia antik kentinin de bu sınırlar içerisinde değerlendirilmesi ile çözülebilir. Konunun 2008 yılı içinde tamamlanması önerilmektedir.

7.2.1.3 Yönetim Yapısı

Alanda mevcut yönetim sorunları, alanın Özel Çevre Koruma Bölgesi olması da dikkate alınarak 5226 Sayılı Kanun ile değişik 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun Ek-2. maddesi uyarınca çıkarılan; "Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik" in işler hale getirilmesi ve özerk bir yönetim yapısı ile çözülebilir. Bu konuda yetkililer Pamukkale Yönetim Birimi, İl Özel İdaresi, Pamukkale İşletme Müdürlüğü, Denizli ÖÇK Müdürlüğü'dür.

Yönetim planı ise alanın etkileşim sahaları ile bağlantı noktalarının, kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum örgütlerinin de içinde yer aldığı, özerklik temeline dayalı, sürdürülebilir bir yönetim planı çerçevesinde alanın yönetimini sağlamayı sağlayacaktır. Bu önerinin sorumluluğu ilgili kurum ve kuruluşlara aittir. 2009 yılı içinde tamamlanması önerilmektedir.

7.2.1.4 Yönetim Planı

2002 yılında elde edilen ve uygulanamayan Pamukkale Sit Alanı Yönetim ve Sunum Planı'nın güncellenerek uygulamaya alınması gereklidir. Bu konuda Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapması ve konunun 2009 yılı içinde tamamlanması önerilmektedir.

7.2.1.5 Finansal Kaynaklar

1. Derece Arkeolojik Sitlerle ilgili mali destek sağlanması hususuna dayalı sponsorluk hizmetlerinin yeniden düzenlenmesi Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın sorumluluğundadır. Bu konunun 2008 yılı içinde çözümlenmesi faydalı olacaktır.

7.2.1.6 Ziyaretçi Yönetimi

Koruma Amaçlı İmar Planı'nda ziyaretçilerin karşılanmasına yönelik hükümlerin bir kısmının uygulanamamış olması Ziyaretçi Yönetimi'nde sorun yaratmaktadır. Bu konuda Pamukkale kasabasında bir ziyaretçi karşılama merkezinin oluşturulması, Koruma Amaçlı İmar Planı'nda önerilen ve Koruma Bölge Kurulu'na onaylanan alanda otopark düzenlemesi ve Ören Yeri Müzesi'nin yapılması önerilmektedir. İl Özel İdaresi ve Valilik'in sorumluluğunda olan bu plan 2010 yılı içinde tamamlanmalıdır.

Alanda dolaşılacak güzergâhlara ilişkin farklı senaryoların oluşturulması da alandaki bilgi eksikliğini giderecektir. İl Özel İdaresi, Valilik, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın sorumluluğundaki konu, 2009 yılı içinde çözümlenmelidir.

7.2.1.7 Bilgilendirme

Kapsamlı ve bilimsel verilere dayalı her türlü görsel ve basılı tanıtım materyallerinin hazırlanması, bunların Kültür ve Turizm Bakanlığı aracılığıyla yabancı ülkelere dağıtımının, ulusal televizyon kanallarında görsel dokümanların yayınlanmasının sağlanması,

Dünya Miras Alanlarımızla ilgili, görüş ve önerileri içeren ve sürekli güncellenen web sayfasının hazırlanması ve ilgili kurum ve kuruluşların web sayfalarına link verilmesi,

İl Özel İdaresi bünyesindeki yönetim biriminin, tüm alanın belleği niteliğini taşıyacak dokümantasyon merkezi oluşturması gereklidir.

ÖÇKKB, Valilik ile Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın sorumluluğunda olan bu çözümlerin 2009 yılı içinde tamamlanması önerilmektedir.

7.2.1.8 Kadro Sorunu

İl Özel İdaresi bünyesindeki uzman denetim ve uygulama personelinin eksikliği alan yönetimi ile ilgili çalışmalarda gerekli olan denetim ve izleme biriminin kurulması ile çözülebilir. Bu konunun 2008 yılında tamamlanması önerilmektedir.

Alanda faaliyet gösteren idari yapıda görev alacak, mesleklerinde uzman, uygulama koordinasyon konularında deneyimli personel eksikliği ise üniversitelerin ilgili bölümlerinden, Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan uzman desteği veya hizmet alımları yöntemi ile alandaki faaliyetlerin gerçekleştirilmesi ile çözülebilir. Bu konu 2008 yılından başlayarak hayata geçirilmelidir.

Kadro konusunda İl Özel İdaresi sorumlu makamdır.

7.2.1.9 Koruma Durumu

Bu konuda Kültür ve Turizm Bakanlığı, Aydın Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu ve ÖÇKKB sorumlu makamlardır.

7.2.1.10 İzleme

Farklı disiplinlerden gelen kişilerden oluşan bir izleme heyetinin oluşturulması ve bu kişiler tarafından program aşamalarını ve ihtiyaçları sunan rapor hazırlanması faydalı olacaktır. Pamukkale Üniversitesi'nin konu ile ilgili bölümleri ile Mimarlar Odası Denizli Şubesi tarafından bu konuda sorumlu makamlar olarak 2008 yılı itibariyle her yıl rapor yazılması önerilmektedir.

7.2.2 Alan Düzeyinde Sorunlar Hakkında Görüşler ve Çözüm Önerileri

7.2.2.1 Güvenlik

Güvenlik açısından sorun olmayan Dünya Miras Alanı'nda güvenlik elemanlarının kıyafetleri ya da kimlik kartlarının üzerinde UNESCO'nun Pamukkale ambleminin yer alması faydalı olabilir. İl Özel İdaresi'nin sorumlu makam olarak bu konuyu 2008 yılı içinde çözmesi önerilmektedir.

7.2.2.2 Ulaşım/Yol

Valilik, Karayolları Bölge Müdürlüğü ve Kültür ve Turizm Bakanlığı çalışmaları sorunsuz devam etmelidir.

7.2.2.3 Bilgi, Eğitim ve Toplumsal Farkındalık

Sit alanında rehberlik yapanların yeterli derecede doğru ve etkin bilgiye sahip olmaması TÜREB ile hazırlanacak olan bir protokol çerçevesinde Pamukkale Üniversitesi ve kazı başkanlığının desteği ile sağlanacak eğitim programının hazırlanması ve uygulanması ile çözülebilir.

Bu konuda TÜREB ve Pamukkale Üniversitesi tarafından 2008 yılından itibaren bir program başlatılması önerilmektedir.

Yöre halkının Dünya Miras Alanı ile ilişkisinin azalması yöre halkına yönelik tanıtım faaliyetlerinin artırılması, sosyo-kültürel etkinliklerin düzenlenmesi, yörede yaşayanların denetimli bir biçimde su ile temasının sağlanması ile mümkün olabilir.

Ziyaretçi karşılama merkezinin Pamukkale Beldesi girişinde yer alması, yapılacak olan park yerlerinde tur otobüslerinin bırakılarak servis araçları ile güney ve kuzeyde yer alan kapılardan alana girişin sağlanması, alanı gezen ziyaretçilerin yine servis araçları ile ziyaretçi karşılama merkezine ulaşmaları halkın turizm açısından kazanmasını sağlayabilir. Kocaçukur rekreasyon alanında yer alması planlanan etkinliklerden ziyaretçilerin yararlanmasının sağlanması da faydalı olacaktır.

İl Özel İdaresi ve Valilik'in sorumluluğundaki bu konu 2008 yılı içinde çözümlenmelidir.

7.2.2.4 Doğal Riskler

Termal suyun azalması ve deprem riskine karşı bu alanda termal suyun bilimsel yöntemlerle kullanımının sağlanması, sıcak su kaynaklarının kullanımına ilişkin (Afyon-Uşak-Denizli-Aydın) Havza Birliği'nin oluşturulması gerekmektedir.

Termal su kullanan projelerin su kaynağını plansız kullanması da termal su kullanımına yönelik önceliklerin belirlenmesi, tarımsal faaliyetler ile nüfus, işgücü ve üretim planlarının yapılması, tarımsal faaliyetlerle ilgili destekleyici ürünlerin doğal yapıya ve su kaynaklarına zarar vermeyecek şekilde denetim ve kullanımının sağlanması ile çözülebilir.

Havza içinde yer alan valilikler ve ilgili bakanlıkların sorumluluğunda olan bu konu 2009 yılı içinde çözümlenmelidir.

7.2.2.5 Kazı, Araştırma, Koruma/Onarım

Alanda;

- Kuzey *Nekropol*'ünde yer alan ve Tripolis Caddesi olarak adlandırılan antik yolun kazısının tamamlanması, düzenlenmesi, mevcut asfaltın sökülmesi, temizlenmesi.
- Kazıların yıl içerisinde daha uzun süreye yayılmasının sağlanması,
- Ören Yeri Müzesi'nin Koruma Amaçlı İmar Planı'nda belirlenen alana ivedilikle yapılması,
- Halen müze olarak kullanılan hamam kompleksi içindeki eserlerin yapılacak olan Ören Yeri Müzesi'ne taşınması
- Hamam kompleksinin rölövesinin çıkarılması, mevcut halinin sağlamlaştırılması ve hamam müze olarak kullanılması.

konularında Kazı Başkanlığı, İl Özel İdaresi, Valilik, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından 2009 yılında çalışmalara başlanması önerilmektedir.

7.2.2.6 Bilimsel Çalışmalar

Antik kent içinde yer alan arkeo-sismik oluşumların tanıtılması, depremi anlatan gezi güzergâhının belirlenmesi, su kaynaklarının bilimsel takibinin yapılması, peyzajın bölgenin yapısına uygun bir şekilde düzenlenmesi gereklidir. Bu işlemlerin ilgili kurum ve kuruluşlar ile kazı başkanlığı tarafından 2008 yılı içinde başlatılması önerilmektedir.

7.2.3 Sonuçlar

UNESCO'nun 1988 tarih ve 485 sayılı kararı ile C (iii), (iv) ve(vii) ölçütlerine göre Dünya Miras Listesi'ne kabul edilen Dünya Miras Alanı'nda 1989 yılında Koruma Amaçlı İmar Planı süreci başlatılmış ve 1992 yılında onaylanarak yürürlüğe girmiştir.

19 yıllık bu süreç içinde Koruma Amaçlı İmar Planı kararlarının uygulanması büyük ölçüde tamamlanmış ve en önemli aşamaları gerçekleştirilmiştir.

Alan tanımlanarak tanımlanan noktalara ulaşan yolların açılması, kuzey ve güney giriş noktalarına ziyaretçi karşılama merkezlerinin yapılması, travertenleri bıçak gibi kesen asfalt yolun kaldırılması ve buranın travertenleştirilmesi, alanın içinde yer alan otellerin yıkılması, yıkılan otellerin yerine seyir teraslarının yapılması, kuzey kapıdan başlayan ve alana ulaşan asfalt yolun trafiğe kapatılması sayılabilecek en önemli hizmetlerdir. Bu kararların uygulanmasında demokratik katılım sağlanmış ve Danışma-Yönlendirme Kurulu kurularak alanla ilgili tüm kararlar önce Danışma-Yönlendirme Kurulu tarafından belirlenmiştir.

Bu nedenle, Çalıştay grubu olarak, gerçekleştiren bu hizmetlere katkıları bulunan Kültür ve Turizm Bakanlığı'na, Denizli Valiliği'ne, ilgili Belediyelere, Pamukkale Üniversitesi'ne, İl Özel İdaresi'ne, Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı'na, Mimarlar Odası'na ve Denizli'deki diğer meslek odalarına, Kazı Başkanlığı'na ve Dünya Bankası'na etkin katılımlarından dolayı teşekkürlerimizi sunarız.

BÖLÜM – VI
GÖREME MİLLİ PARKI
VE
KAPADOKYA

1. UNESCO'nun Dünya Miras Alanı Tescil Kararı

Göreme Milli Parkı ve Kapadokya, UNESCO Dünya Miras Komitesi'nin hazırladığı Dünya Miras Listesi'nde 1985 tarih ve 357 no. ile kayıtlıdır. Göreme Milli Parkı ve Kapadokya'nın Dünya Miras Listesi'ne kabul edilme ölçütleri “doğal” (iii) ile “kültürel” (i), (iii) ve (v)'tür. Göreme Milli Parkı ve Kapadokya, “kültürel” ölçütlere göre;

(i) Kapadokya'da kayalara yapılmış tapınaklar, nitelikleri ve sıklıkları nedeniyle benzersiz sanatsal başarı örneği ve ikonoklast sonrası dönem Bizans sanatının eşsiz örneklerini sunarlar (*Owing to their quality and density, the rupestral sanctuaries of Cappadocia constitute a unique artistic achievement offering irreplaceable testimony to post-iconoclast period Byzantine art*);

(iii) Kayalara yapılmış meskenler, köyler, manastır ve kiliseler IV. yüzyıl Bizans İmparatorluğundan Türk hakimiyetine kadar olan döneme kadarki şehrin bozulmamış görünümünü korumaktadırlar (*The rupestral dwellings, villages, convents and churches retain the fossilized image, as it were, of a province of the Byzantine Empire between the 4th century and the Turkish invasion*);

(v) Doğal erozyonun ve son zamanlarda turizmin müşterek etkilerine maruz kalan Kapadokya geleneksel insan yerleşiminin olağanüstü bir örneği olmuştur (*Cappadocia is an outstanding example of a traditional human settlement which has become vulnerable under the combined effects of natural erosion and, more recently, tourism*);

“doğal” ölçütlere göre ise;

Göreme Vadisi benzersiz doğal özelliklere sahip olması nedeniyle iii ölçütünü karşılamakta ve doğal ve kültürel unsurlar arasındaki uyumlu birlikteliği sergilemektedir (*The Göreme Valley meets criteria (iii) for natural properties as it contains unique natural features and displays a harmonious combination of natural and cultural landscape element*), biçiminde tescil edilmiştir.

2. Araştırma Yöntemi

Dünya Mirası Alanı'nın güncel durumunu tespit etmek amacıyla yürütülen çalışma üç aşamalı olarak gerçekleştirilmiştir. Alan çalışması öncesinde konu ile ilgili kaynaklar taranmış, alanın 1/25.000 ölçekli topografya haritaları ile uydu görüntüleri elde edilmiştir. 2-5 Haziran 2007 tarihleri arasında, Dünya Miras Alanı'nda, alanı kapsayan il ve ilçe merkezleri ile köylerde arazi çalışması gerçekleştirilmiştir.

Arazi çalışmasında Dünya Miras Alanı'nda gözlemler yapılmış ve alan fotoğraflanmıştır. Ayrıca, alan üzerinde uygulama yetkisine sahip olan karar vericiler (Örneğin; Nevşehir Valiliği, Ürgüp Kaymakamlığı, Avanos Kaymakamlığı, Ürgüp, Göreme, Uçhisar, Ortahisar, Derinkuyu Belediye Başkanlıkları; İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü yetkilileri ve Nevşehir Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu yetkilileri gibi) ile Yararlanıcılar (Örneğin; yöre halkı ve ziyaretçiler gibi) ile yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Arazi çalışması sonrasında toplanan tüm veriler değerlendirilmiş, daha sonra sonuçlar raporlaştırılmıştır.

3. Coğrafi Konum

Göreme Milli Parkı ve Kapadokya Dünya Mirası Alanı, İç Anadolu Bölgesi'nde Nevşehir ve Kayseri İli sınırları içinde yer almaktadır (Şekil-1).

Şekil-1: Dünya Mirası Alanı'nın coğrafi konumu

Genel olarak Dünya Miras Alanı'nın matematiksel konumu, 30° 40' kuzey enlemi ile 34° 51' doğu boylamıdır. Ancak Dünya Miras Alanı tek bir alandan oluşmayıp İç Anadolu Bölgesi'nde, Nevşehir ve Kayseri İli sınırları içinde değişik coğrafi konumlarda yer alan 7 farklı alanı içermektedir. Söz konusu alanlar ve bunların coğrafi konumları şöyledir (Çizelge-1):

Çizelge-1: Dünya Mirası Alanı'ndaki yerlerin coğrafi konumları

Alan	İli	İlçesi	Coğrafi Konumu
Göreme Milli Parkı	Nevşehir	Ürgüp/Avanos	38° 40' 00" K 34° 51' 00" D
Kaymaklı Yeraltı Şehri	Nevşehir	Merkez	38° 28' 09" K 34° 46' 48" D
Derinkuyu Yeraltı Şehri	Nevşehir	Derinkuyu	38° 24' 20" K 34° 45' 27" D
Karain Köyü Yerleşmesi	Nevşehir	Ürgüp	38° 35' 41" K 34° 59' 55" D
Karlık Köyü Yerleşmesi	Nevşehir	Ürgüp	38° 34' 25" K 34° 59' 53" D
Yeşilöz Köyü Yerleşmesi	Nevşehir	Ürgüp	38° 33' 15" K 35° 00' 13" D
Soğanlı Köyü Yerleşmesi	Kayseri	Yeşilhisar	38° 24' 40" K 34° 54' 13" D

4. Dünya Miras Alanı ve Çevresinde Sosyal ve Ekonomik Yapı

Nevşehir-Acıgöl kasabasının batısında yapılan kazılarda ele geçen buluntular, yörede yerleşimin Neolitik Çağ'da (MÖ 8000-5000) başladığını göstermektedir. MÖ 17.-12. yüzyıllar arasında Hititlerin yurdu olan yöreye daha sonra Frigler yerleşmiştir. MÖ 7. yüzyılda Kimmerlerce istila edilen yöre, aynı yüzyılın sonlarında Medlerin, MÖ 6. yüzyıl ortalarında da Perslerin yönetimine girmiştir. Bölge sırasıyla Kappadokia Krallığı, Pontus Krallığı ve Tigranes'in (Dikran) yönetiminde kaldıktan sonra MS 17'de bütün Kappadokia ile birlikte Roma'ya bağlanmıştır. Bizans Dönemi'nde önce Sasaniler, ardından Arapların saldırısına uğramış ve 11. yüzyılda Anadolu Selçukluları tarafından ele geçirilmiştir. Yöre, Haçlı seferleri sırasında yakılıp yıkılmıştır. 13. yüzyıl ortalarında başlayan İlhanlı denetimini 14. yüzyılda sırasıyla Eretna Beyliği, Karamanlı ve Kadı Burhaneddin Devleti yönetimleri izlemiştir. Sonunda Karamanlıların eline geçen yöre, 1398'de I. Bayezid tarafından alındıysa da Ankara Savaşı'nı (1402) kazanan Timur tarafından gene

Karamanlılara verilmiştir. Karamanlı topraklarıyla birlikte 1466'da kesin olarak Osmanlı Devleti'ne bağlanmıştır. Dünya Miras Alanı'nı kapsayan bugünkü Nevşehir İli 19. yüzyıl sonlarında Konya Vilayeti'ne bağlı bir kaza olarak yönetiliyordu. Bugünkü yönetim sınırları ise 1957 yılında oluşmuştur.

Dünya Mirası Alanı içinde çeşitli yerleşim alanları vardır. Bölgenin en büyük yerleşim merkezi olan Nevşehir ile Avanos ilçe merkezi Dünya Miras Alanı sınırları dışındadır. Ancak Avanos ilçe merkezine ait toprakların bir bölümü Milli Park içindedir. Ürgüp ilçe merkezi, Göreme, Uçhisar, Ortahisar beldeleri ve Çavuşini ve Aktepe (Zelve) köyleri hem Göreme Milli Parkı hem de Dünya Miras Alanı sınırları içinde kalmaktadır. Ayrıca, yeraltı şehirlerinin varlığı nedeniyle Derinkuyu ilçe merkezi ve Kaymaklı kasabası ile Kayseri İli'ne bağlı Soğanlı Köyü de Dünya Miras Alanı sınırları içindeki yerleşim birimleridir. Söz konusu yerleşim birimleri içinde ilçe merkezi ve belde özelliğine sahip yerlerin coğrafi fonksiyonları kısmen gelişmiş olmakla birlikte kırsal yönleri ağır basmaktadır. Dünya Miras Alanı içindeki yerleşmelerden Ürgüp ilçe merkezi kentsel fonksiyonları geliştirmekte olan en büyük yerleşim yeridir. Dünya Miras Alanı içindeki yerleşmelerin 2000 yılı nüfusları aşağıda verilmiştir (Çizelge-2):

Çizelge-2: Dünya Mirası Alanı'ndaki yerleşim yerlerinin 2000 yılı nüfusları

Yerleşim Yeri	Nüfus
Ürgüp (Ş)	14.538
Avanos (Ş)	11.921
Derinkuyu (Ş)	11.092
Kaymaklı (B)	5.811
Uçhisar (B)	3.856
Ortahisar (B)	3.936
Göreme (B)	2.587
Çavuşin	821
Aktepe (Zelve)	115
Karain	266
Karlık	314
Yeşilöz	453
Soğanlı	391

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü, 2002

Yöre ekonomisi tarım ve turizme dayalıdır. Turizm yöre ekonomisi için önemli bir faaliyet gibi gözükmekle birlikte, tarımsal faaliyetlerin ağırlığı halen devam etmektedir. Ekonomik değer arz eden ana tarımsal ürünler; patates, üzüm, tahıl ve kayısıdır. Nevşehir yöresi ülkemizdeki en önemli patates üretim merkezlerinden biridir. Bunun yanında üzüm üretimi konusunda da yöre çeşitli üstünlüklere sahiptir. Üzümün yetişmesi için uygun ekolojik koşullara sahip yörede, volkanik kayalar üzerindeki kumlu topraklarda şaraplık ve sofralık çeşitli cins üzümler üretilmektedir. Doğrudan pazara yönelik olarak üretimi yapılan bu iki ürünün dışında tahıl kısmen yöre insanının kendi gereksinimini karşılamaya yönelik olarak üretilmekte, bir bölümü ise ticarete konu olmaktadır.

Turizm yörede hayati önem taşıyan bir ekonomik faaliyettir. Yörenin sahip olduğu doğal, tarihi ve arkeolojik değerler nedeniyle "Kapadokya Bölgesi" olarak adlandırılan alan, Türkiye'nin en önemli turistik varış noktalarından biri olmanın yanında, dünyanın da markalaşmış turizm bölgelerinden biridir. Yöredeki turizm hareketlerine bağlı olarak konaklama, ağırlama hizmetleri ve rekreasyonel etkinlikler ile hediyelik eşya satışından önemli bir gelir elde edilmektedir. Öte yandan turizm, çoğaltan bir etkiye sahip olduğu için, diğer pek çok işkolunu da harekete geçirmesi nedeniyle yörede tarımla birlikte önemli bir ekonomik faaliyet olma özelliği kazanmıştır.

Bölgenin en önemli merkezi sayılabilecek Ürgüp İlçesi'ne ait bazı rakamlar bu konuda fikir verecek niteliktedir. İlçede Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Belediye belgeli otellerde toplam 59 konaklama tesisi ve 6.870 yatak kapasitesi mevcuttur (Çizelge-3).

Çizelge-3: Ürgüp İlçesi'ndeki konaklama tesisleri ve bu tesislerdeki yatak sayısı

Konaklama Tesis	Sayısı	Oda Sayısı	Yatak Sayısı
Kültür ve Turizm Bakanlığı Belgeli	30	2.760	5.520
Belediye Belgeli	29	457	1.350
Toplam	59	3.217	6.870

Kaynak: <http://urguptso.tobb.org.tr/turizm.html>

Bu konaklama tesislerinde 2001-2005 yılları arasındaki yıllık geceleme sayıları ise şöyledir (Çizelge- 4):

Çizelge-4: Ürgüp İlçesi'ndeki konaklama tesislerinde 2001-2005 yılları arasındaki yıllık geceleme sayıları

Yıl	2001	2002	2003	2004	2005
Büyük Oteller	472.560	565.900	413.100	557.700	780.780
Diğerleri	41.350	48.740	35.580	49.010	68.620

Kaynak: <http://urguptso.tobb.org.tr/turizm.html>

Ayrıca, ilçede faaliyet gösteren ve Ürgüp Ticaret ve Sanayi Odası'na kayıtlı olan 67 işyeri hediyeelik eşya satışı, 24 işyeri turistik lokanta, 52 işyeri turizm-seyahat acentesi ve 4 işyeri de gazino-bar-disko olarak faaliyet göstermektedir. Yalnızca bu rakamlar bile yörede turizmin ne denli önemli bir ekonomik faaliyet olduğu konusunda somut bir fikir vermektedir.

Yörenin sahip olduğu doğal özellikler kırsal ekonomiye çeşitlilik kazandıracak niteliktedir. Tüflerin oyulması suretiyle elde edilen depolar narenciye ve patates ürünlerinin muhafaza edilmesine olanak sağlamaktadır. Ortahisar Kasabası'nda yeraltında bu şekilde 500 adet doğal soğuk hava deposu bulunmakta olup, bu depolarda yılda 200 bin ton narenciye ve patatesin depolanma olanağı bulunmaktadır. Ürgüp İlçesi'nin önemli bir ticari merkezi olan Ortahisar beldesinde yaz aylarında Mersin ve diğer illerden gelen ve depolama işinde çalışan işçilerle limon tüccarları ve narenciye işindeki ticaret, yörenin ekonomisine önemli katkı sağlamaktadır. Dört bin civarında olan Ortahisar beldesinin nüfusu, belediye başkanının ifadesine göre yaz aylarında 10-12 bin kişiye çıkmaktadır.

Tarıma dayalı gıda sanayi faaliyetleri içinde yer alan şarap imalatı yöre ekonomisinin bir diğer iş koludur. Ürgüp İlçesi'nde 4 adet şarap fabrikası bulunmaktadır. Özel firmaların bazıları kendi işleyecekleri şaraplar için üzüm bağları mevcuttur. Fabrikaların toplam yıllık şarap kapasiteleri 8.500 ton/yıl'dır.

Dünya Miras Alanı'ndaki yerleşmeler ve bağlı oldukları ilçelerin gelişmişlik bakımından Türkiye'deki tüm ilçeler arasındaki yeri ile gelişmişlik endeksi ve grubu, bu yerleşim yerlerinin sosyal ve ekonomik yapısının en somut göstergelerinden biridir (Çizelge-5 ve 6).

Çizelge-5: Dünya Miras Alanı'ndaki ilçelerin Türkiye'deki ilçeler içindeki gelişmişlik sıralaması (1996)

İl	İlçe	858 ilçe içinde gelişmişlik sırası	Sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksi	Gelişmişlik grubu
Nevşehir	Ürgüp	152	0,627191	3
Nevşehir	Avanos	200	0,350741	3
Nevşehir	Derinkuyu	417	-0,237905	4
Kayseri	Yeşilhisar	430	-0,257488	4

Kaynak: <http://dpt.gov.tr/bgyu/seg/ilce1996.html>

Çizelge-6: Dünya Miras Alanı'ndaki ilçelerin Türkiye'deki ilçeler içindeki gelişmişlik sıralaması (2003)

İl	İlçe	872 ilçe içinde gelişmişlik sırası	Sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksi	Gelişmişlik grubu
Nevşehir	Ürgüp	192	0,46644	3
Nevşehir	Avanos	227	0,30077	3
Nevşehir	Derinkuyu	410	-0,16774	3
Kayseri	Yeşilhisar	346	-0,05354	3

Kaynak: <http://dpt.gov.tr/bgyu/seg/ilce2003.html>

Gelişmişlik sıralamasını belirleyen başlıca faktörler; ilçelerdeki demografik yapının, işgücü talebinin, istihdamın sektörel dağılımının, eğitim ve sağlık hizmetlerinin, fiziki ve sosyal altyapı olanaklarının, üretim seviyesinin ve gelir düzeyinin ilçe nüfusunun ihtiyaçlarını karşılamada sağladıkları başarıdır. Bu çerçevede yapılan sıralamada, Milli Park ve Dünya Miras Alanı içinde yer alan Ürgüp İlçesi, 1996'da Türkiye'deki 858 ilçe içinde gelişmişlik sıralamasında 152. sırada yer almış ve sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksi 0,627191 olup, gelişmişlik grubu bakımından ise 3. grupta yer almıştır. Avanos İlçesi'nin göstergeleri de Ürgüp'e yakın değerlerdedir. Bu iki ilçede tarımın yanı sıra turizmin de önemli bir ekonomik faaliyet olmasının sosyo-ekonomik göstergelerin biçimlenmesinde payı büyüktür.

Buna karşılık Derinkuyu İlçesi ile Soğanlı Köyü'nün yer aldığı Yeşilhisar İlçesi ise aynı dönemde gerek gelişmişlik sıralaması gerekse sosyoekonomik gelişmişlik endeksi bakımından çok daha alt sıralarda yer almışlardır. Her iki ilçenin de Kapadokya bölgesi içinde olmasına karşılık, tarımın birincil ve en önemli ekonomik faaliyet olmasının yanında turizmin Ürgüp ve Avanos ilçelerindeki ölçülerde olmayışı bu konudaki belirleyici faktörlerdendir.

2003 yılı verilerine göre bu sıralamalarda değişikliklerin olduğu görülmektedir. Bu dönemde Ürgüp ve Avanos ilçelerinin gelişmişlik sıralamasında daha alt sıralara inmelerinin nedeni ilçe sayısının 858'den 872'ye çıkmasından kaynaklanmaktadır. Ancak 2003 yılındaki göstergelerdeki en önemli değişiklik Yeşilhisar İlçesi lehine olmuştur. Develi Ovası'nın doğu kesiminde yer alan ilçede tarımda sulama olanaklarının artmasına bağlı olarak önemli bir dönüşüm meydana gelmiş ve ilçe gelişmişlik sıralamasında 430. sıradan 346. sıraya yükselmiştir. Buna bağlı olarak gelişmişlik grubunda da 4. gruptan 3. gruba yükselmiştir.

5. Dünya Miras Alanı'nın Özellikleri

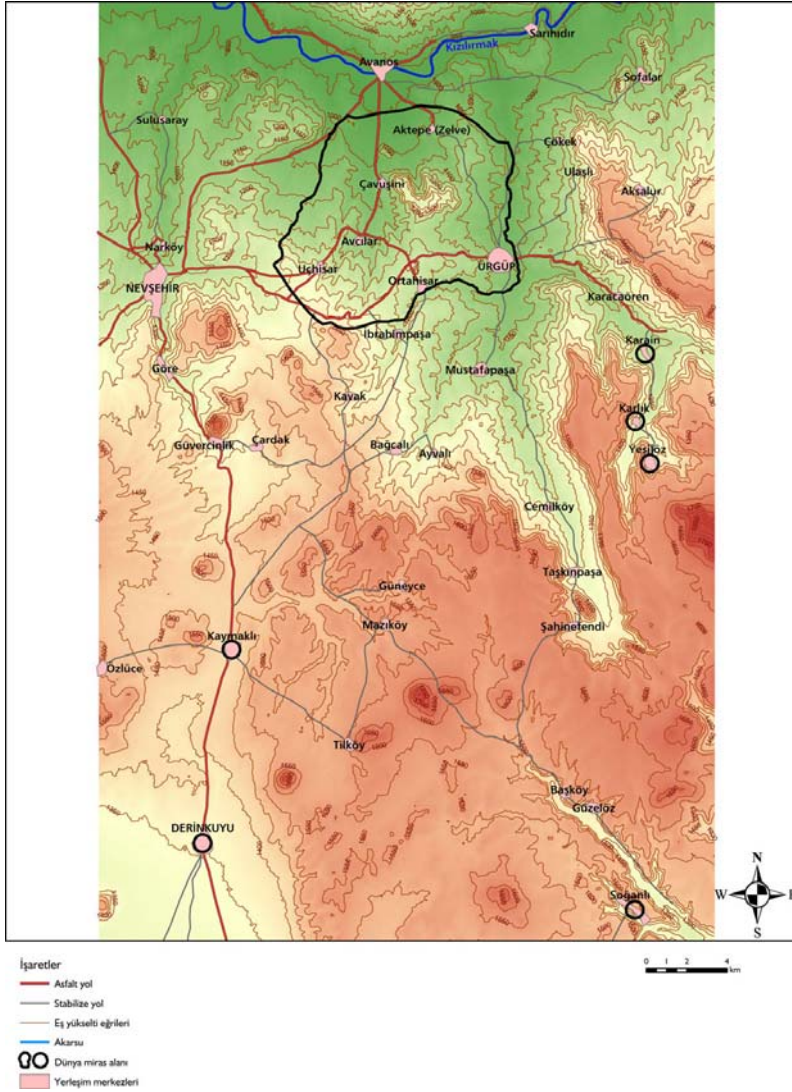
Bugün tarihteki yayılışından daha dar bir alanın turistik nitelikleri ön plana çıkarılarak tanımlanan Kapadokya bölgesinin Dünya Mirası Listesi'nde yer alan bölümleri; Nevşehir İli'nde Göreme Milli Parkı, Derinkuyu ve Kaymaklı Yeraltı Şehirleri, Karain, Karlık ve Yeşilöz köy yerleşmeleri ile Kayseri İli Yeşilhisar İlçesi Soğanlı Köyü'nün eski yerleşim alanını içermektedir (Şekil-2).

Dünya Mirası Alanı'nın en geniş bölümünü kaplayan, bunun yanında tarihsel, arkeolojik ve doğal değerler bakımından birbirinden özgün varlıkları barındıran kesim, Göreme Milli Parkı'dır. Kuzeyde Avanos ilçe merkezinin güneyi; güneydoğuda Ürgüp ilçe merkezi; güneyde Ortahisar kasabası; batıda Uçhisar kasabasının batı kesimini kapsayan 9.576 hektarlık alan, arkeolojik ve doğal değerlerin korunması amacıyla 25 Kasım 1986'da Milli Park ilan edilmiştir.

Milli Park alanında Neojen-Kuaterner yaşlı volkanizma, bölge jeolojisini ve atmosferik etkiler sonucu gelişen erozyon da bölge jeomorfolojisini oluşturmuştur. Bunun sonucunda başta peribacaları olmak üzere, badlands (kırğıbayır) topografyası ve diğer ilginç yeryüzü şekilleri gelişmiştir (Fotoğraf-1 ve 2). Geçmişte

insanlar bu topografyayı akıllıca kullanarak, yeraltı şehirleri kurmuş ve bugünün insanına muhteşem bir kültürel varlık armağan etmişlerdir.

Milli Park'ın en önemli özelliği, aşınımına karşı farklı dirençteki kaya ve kaya topluluklarının oluşturduğu ardışıklı yapılar üzerinde yüzeysel suların seçici aşındırmasıyla oluşmuş peribacalarıdır. Bu doğal oluşumlar 7. yüzyıl ve sonrasında bu bölgede yerleşmiş olan Hristiyan topluluklar tarafından içleri oyularak tapınak, konut vb. olarak kullanılmışlardır. Peribacalarının içlerinin oyulması yoluyla yapılmış olan Erken Bizans Dönemi kiliselerinin duvar ve tavanlarında yer alan freskler buraya özel anlam yüklemektedir.

Şekil-2: Dünya Mirası Alanı'nın sınırları

Fotoğraf-1: Dünya Miras Alanı'ndaki peribacalarından örnekler

Fotoğraf-2: Dünya Miras Alanı'nda badlands (kırğıbayır) topografyasından görünüm

Zelve, Göreme Milli Parkı içinde yer alan bir diğer açık hava müzesidir. Üç vadiden oluşan Zelve, özellikle 9. ve 13. yüzyıllarda önemli bir yerleşim yeri ve dini merkez olmuştur. Direkli Kilise, Balıklı Kilise, Üzümlü Kilise ve Geyikli Kilise Zelve'deki önemli eserlerdir.

Dünya Mirası Alanı içinde yer alan kayalık sitler arasında Göreme Milli Parkı sınırları içinde kalan Ortahisar, Uçhisar ve Çavuşin kasabalarındaki doğal kayalara ve peribacalarına oyularak yapılmış olan tarihsel ve kültürel değere sahip alanlar ile Milli Park'ın sınırlarının dışındaki Karain, Karlık ve Yeşilöz köylerindeki benzer yerler bulunmaktadır. Yeşilöz Köyü'ndeki Teodora Kilisesi fresklerle süslenmiş kiliselerden biridir.

Dünya Mirası Alanı içinde kalan ve günümüzde buradaki en önemli merkez olan Ürgüp, Bizans Dönemi'nde ve daha sonra Selçuklu ve Osmanlı Dönemi'nde de önemli bir merkezdi. Ürgüp, ayrıca Bizans Dönemi'nde kaya kiliseleri, manastırları ile bir piskoposluk merkeziydi.

Dünya Mirası Listesi'nde bulunan bölgede, Göreme Milli Parkı'nın sınırları dışında, yine bu miras listesinde anılan tarihsel değerlerden ikisi, Kaymaklı ve Derinkuyu yeraltı şehirleridir. Yeraltı şehirleri, tufin yeraltına doğru oyulması suretiyle yapılmış, birçok oda ve dehlizlerden oluşan yeraltındaki yaşam mekânlarıdır (Fotoğraf-3 ve 4).

Fotoğraf-3: Kaymaklı Yeraltı Şehri

Fotoğraf-4: Derinkuyu Yeraltı Şehri

Kapadokya bölgesinde bu ikisinin dışında bilinen ve bilimsel olarak incelenmiş 26 yeraltı şehri bulunmaktadır (Sial Yerbilimleri Etüd ve Müşavirlik Ltd.Şti. 1992). Henüz ortaya çıkarılmamış çok sayıda yeraltı şehrinin olabileceği de arazide yapılan görüşmelerde yetkililer ve yöre halkı tarafından ifade edilmiştir.

Yeraltı şehri olarak nitelendirilen mekânların öncelikle güvenlik amacıyla inşa edilmiş sığınaklar olduğu açıktır. Ancak bir sığınak olmanın ötesinde uzun süre yaşamaya elverecek nitelikte yapıldıkları, günlük yaşamda duyulan tüm ihtiyaçların karşılanabildiği mekânlara ve işleve sahip oldukları da görülmektedir. Hangi dönemlerde kullanıldıkları konusunda kesin bilgiler elde edilememekle beraber en yoğun kullanımın yine Bizans Dönemi'nde olduğu anlaşılmaktadır.

Kayseri İli sınırları içindeki Soğanlı Köyü'nün de bulunduğu tarihsel ve doğal nitelikleriyle dikkat çeken Soğanlı Vadisi, Göreme Milli Parkı'nın sınırları dışında, ancak Dünya Mirası Listesi'nde anılan yerler arasındadır. İki kısımdan oluşan Soğanlı Vadisi'nde de vadi yamaçlarında ve vadi içindeki peribacalarında duvarları ve tavanları fresklerle bezenmiş kiliseler yapılmıştır.

5.1 Bilimsel Çalışmalar

Dünya Miras Alanı'nda İtalya Viterbo Toscana Üniversitesi Kültür Varlıklarını Koruma Fakültesi Ortaçağ Sanat Tarihi Bölümü tarafından *"Küçük Asya Mozaik ve Duvar Resimleri Veri Bankası (IV-XV. Yüzyıllar) İçin Dekorasyon, Malzeme ve Teknik Uygulamalar- Kapadokya'da Kaya Resimleri, Bilimsel İncelemeler ve Konservasyon Durum Tespiti"* konulu bir proje yürütülmektedir. Projenin yürütücülüğünü Prof.Dr. Maria Andoloro yapmaktadır. Proje ekibi Kapadokya'daki kiliselerde çalışmalarına 2006'da başlamış olup 2007 yılındaki çalışmalarını Nevşehir Müzesi kontrolünde sürdürmektedirler.

2-3 Temmuz 2005 tarihlerinde Erciyes Üniversitesi tarafından *"Kapadokya Meslek Yüksek Okulu'nun Mustafapaşa Ölçeğinde Sit Alanlarında Korumaya Etkisi Sempozyumu"* yapılmıştır.

TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası'nın düzenlediği, *"Kapadokya Yöresinin Jeolojisi Sempozyumu"*, 17-20 Ekim 2007 tarihleri arasında, Niğde Üniversitesi'nde gerçekleştirilmiştir.

Dünya Miras Alanı'nın bulunduğu Kapadokya Bölgesi, çok sayıda bilimsel çalışmalara konu olmuş ve olmaya devam eden bir alandır. Bu çalışmalardan seçilmiş olanların listesi Kaynakça bölümünde yer almaktadır.

6. Dünya Miras Alanı'nın Korunmasında Mevcut Durum

Göreme Milli Parkı ve Kapadokya'da yapılan incelemeler ve görüşmelerle tespit edilen sorunlar, *"Dünya Miras Alanları İle İlgili Ulusal Sistemden Kaynaklanan Sorunlar"* ve *"Alan Düzeyinde Sorunlar"* olmak üzere iki ayrı bölümde açıklanacaktır.

6.1 Dünya Miras Alanları İle İlgili Ulusal Sistemden Kaynaklanan Sorunlar

6.1.1 Dünya Miras Alanı'nın Sınırları

Dünya Miras Alanı'nın sınırları belirlenmiştir. Koruma bölgesi, Milli Park'la örtüşen kesimde mevcutken yeraltı şehirleri ve köyleri kapsayan kesimde böyle bir bölge bulunmamaktadır.

6.1.2 Yönetim Yapısı

Dünya Miras Alanı, farklı statülere sahip olmasının yanında çok parçalı ve birden fazla idari birimin sınırları içinde yer almaktadır. Dünya Miras Alanı'nın tümünün sit alanı olması nedeniyle Kültür ve Turizm Bakanlığı alanın korunmasında sorumlu kurumlardan biridir. Bunun yanında Dünya Miras Alanı'nın Göreme Milli Parkı'nı kapsamaması nedeniyle Çevre ve Orman Bakanlığı da alanın korunmasında sorumlu diğer

bakanlıktır. Ayrıca, başta Nevşehir ve Kayseri Valiliklileri olmak üzere; Ürgüp, Avanos, Derinkuyu ve Yeşilhisar Kaymakamlıkları; Ürgüp, Göreme, Ortahisar, Uçhisar, Avanos, Derinkuyu ve Kaymaklı Belediye Başkanlıkları da alan yönetiminde yetkili olan idari makamlardır.

Alan yönetimi konusunda her iki bakanlık da yasaların kendisine verdiği yetki ve sorumluluk içinde hareket etmekle birlikte zaman zaman kurumlararası eşgüdüm sorunlarının yaşandığı da gözlemlenmektedir.

6.1.3 Yönetim Planı

Göreme Milli Parkı ve Kapadokya'ya ilişkin bir **yönetim planı bulunmamaktadır**.

6.1.4 Ziyaretçi Yönetimi

Dünya Miras Alanı'nın **ziyaretçi yönetim planı bulunmamaktadır**. Dünya Miras Alanı'nın farklı lokasyonlarda bulunan bölümlerinden Göreme Açık Hava Müzesi, Kaymaklı ve Derinkuyu yeraltı şehirleri ile Zelve ören yerine ait ziyaretçi sayıları ilgili kurumdan elde edilmiştir. Buna karşılık Soğanlı, Karain, Karlık ve Yeşilöz köylerine ait ziyaretçi sayısı ile ilgili herhangi bir veri mevcut değildir. 1995-2006 yılları arasında Dünya Miras Alanı'nın farklı bölümlerine ait ziyaretçi sayıları aşağıdaki çizelgelerde verilmiştir (Çizelge-7-8-9 ve 10).

Çizelge-7: 1995-2006 yılları arasında Göreme Açık Hava Müzesi'ni ziyaret edenlerin sayıları

	Yerli	Yabancı	Toplam
1995	76.370	232.730	309.100
1996	97.350	324.000	421.350
1997	117.800	429.900	547.700
1998	113.700	394.700	508.400
1999	116.600	163.700	280.300
2000	125.900	259.400	385.300
2001	131.900	357.500	489.400
2002	236.128	308.674	544.802
2003	260.324	201.738	462.062
2004	199.131	257.870	457.001
2005	185.894	351.159	537.053
2006	163.416	318.774	482.194

Kaynak: Nevşehir Müzesi Müdürlüğü

Çizelge-8: 1995-2006 yılları arasında Kaymaklı Yeraltı Şehri'ni ziyaret edenlerin sayıları

Yıl	Yerli	Yabancı	Toplam
1995	57.861	134.536	192.397
1996	57.753	179.787	237.540
1997	73.024	238.107	311.131
1998	42.793	220.849	263.642
1999	73.334	94.146	167.480
2000	60.114	147.488	207.602
2001	62.047	187.225	249.272
2002	89.067	145.973	235.040
2003	81.069	100.916	181.985
2004	49.098	117.883	166.981
2005	65.473	197.099	262.572
2006	83.240	199.725	282.965

Kaynak: Nevşehir Müzesi Müdürlüğü

Çizelge-9: 1995-2006 yılları arasında Derinkuyu Yeraltı Şehri'ni ziyaret edenlerin sayıları

Yıl	Yerli	Yabancı	Toplam
1995	98.479	83.194	181.673
1996	141.050	105.330	246.380
1997	123.691	114.661	238.352
1998	67.895	100.755	168.650
1999	101.150	42.678	143.828
2000	74.761	70.345	145.106
2001	100.454	69.789	170.243
2002	117.671	88.463	206.134
2003	208.923	56.166	265.089
2004	116.059	71.585	187.644
2005	104.177	86.322	190.499
2006	123.418	85.755	209.173

Kaynak: Nevşehir Müzesi Müdürlüğü

Çizelge-10: 1995-2006 yılları arasında Zelve Açık hava Müzesi'ni ziyaret edenlerin sayıları

Yıl	Yerli	Yabancı	Toplam
1995	73.529	87.411	160.938
1996	79.745	115.334	195.079
1997	86.996	164.639	251.635
1998	80.778	138.440	219.218
1999	128.709	46.167	174.876
2000	114.817	67.187	182.004
2001	91.823	83.965	175.788
2002	81.479	67.154	148.663
2003	109.479	41.344	150.823
2004	76.448	47.769	124.217
2005	81.434	79.233	160.667
2006	69.505	55.752	125.255

Kaynak: Nevşehir Müzesi Müdürlüğü

Çizelge 7-8-9 ve 10 incelendiğinde Dünya Miras Alanı'nda en çok ziyaretçi alan yerin, Göreme Milli Parkı içindeki Göreme Açık hava Müzesi olduğu görülmektedir. Nitekim 2006 yılına ait ziyaretçi sayılarına topluca bakıldığında bu durum açık olarak gözlenmektedir (Çizelge-11).

Çizelge-11: 2006 yılında Dünya Miras Alanı'ndaki müze ören yerlerini ziyaret edenlerin sayıları

Müze ve örenyeri	Ziyaretçi sayısı
Göreme Açık hava Müzesi	482.194
Kaymaklı Yeraltı Şehri	282.965
Derinkuyu Yeraltı Şehri	209.173
Zelve Açık hava Müzesi	125.255
Toplam	1.099.587

Kaynak: Nevşehir Müzesi Müdürlüğü

Göreme Açık hava Müzesi ziyaretçi sayıları ile ilgili yapılacak bir başka değerlendirme, çizelgede verilen yıllar içinde yabancı ziyaretçilerin tüm yıllarda yerli ziyaretçilerden fazla olduğudur.

Yabancı ziyaretçilerin yerli ziyaretçilere oranla üstün olduğu ikinci alan Kaymaklı Yeraltı Şehri'dir. Buna karşılık Derinkuyu Yeraltı Şehri ziyaretçi oranlarında yerli ziyaretçiler yabancılarla oranla daha fazladır. Zelve ören yerinde ise yerli yabancı oranları yıllar itibariyle farklılık göstermektedir.

Dünya Miras Alanı içindeki müze ve ören yerleri ziyaretçi olanakları bakımından değerlendirildiğinde; Bu konuda en iyi durumda olan yerin Göreme Açık hava Müzesi olduğu söylenebilir. Müze ve çevresinde ziyaretçilerin alanı rahatça gezebilecekleri düzenlemeler yapılmıştır. Otopark, hediyelik eşya satan birimler, tuvalet vb. olanaklar mevcut olup bunlar yeterli düzeydedir.

Kaymaklı Yeraltı Şehri için aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Burada yeraltı şehrinin girişine kadar olan kısımda ziyaretçiler için Göreme Açık hava Müzesi'ndeki olanaklara rastlanmadığı gibi, hediyelik eşya satıcıları yeraltı şehrinin giriş kapısı çevresinde yoğunlaşmışlardır. Derinkuyu Yeraltı Şehri ise Kaymaklı Yeraltı Şehri'nden daha iyi durumdadır. Burada çevre düzenleme çalışmaları büyük ölçüde tamamlanmış olup, ziyaretçiler için düzenli bir ortam sağlanmıştır. Zelve ören yerinde ise ziyaretçiler için düzenlemeler yapılması ihtiyacı bulunmaktadır. Soğanlı Köyü'nde otopark, kır lokantaları, kır kahveleri, hediyelik eşya satan birimler mevcuttur. Karain, Karlık ve Yeşilöz köylerinde ise söz konusu olanaklardan hiçbiri bulunmamaktadır.

6.1.5 Bilgi, Eğitim ve Dünya Miras Alanı'na İlişkin Toplumsal Farkındalık

6.1.5.1 Bilgi

Anayollar üzerinde Dünya Miras Alanı'ndaki yerleşim, müze, ören yerleri ve yeraltı şehirlerine ait yönlendirme levhaları mevcuttur ve yeterlidir. Bu konuda yetersiz olan tek alan; aynı güzergâhta olup, birbirinin devamı niteliğindeki yerleşim yerleri durumundaki, Ürgüp İlçesi'ne bağlı Karain, Karlık ve Yeşilöz köyleridir.

Dünya Miras Alanı'nda, Göreme ve Zelve Açık hava Müzelerine girişte, alanın UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde olduğunu belirten Türkçe ve İngilizce dillerinde yazılmış levhalar bulunmaktadır (Fotoğraf-5). Buna karşılık Kaymaklı ve Derinkuyu Yeraltı Şehirleri ile Karain, Karlık, Yeşilöz ve Soğanlı köylerinde, buraların UNESCO Dünya Mirası Alanı olduğunu belirten herhangi bir işaret ya da yazı mevcut değildir.

Fotoğraf-5: Göreme Açık hava Müzesi'ndeki levha

Dünya Miras Alanı içindeki doğal ve kültürel değerlere ilişkin açıklamaların olduğu bilgilendirme ve yönlendirme levhaları bakımından en iyi durumdaki alan Göreme Açık Hava Müzesi'dir. Zelve Vadisi, Kaymaklı ve Derinkuyu yeraltı şehirlerinde giriş kısmında alana ilişkin genel bilgilerin bulunduğu bilgilendirme levhaları mevcuttur. Ancak bu alanların içinde mevcut değerlere ilişkin ayrıntılı bilginin yer aldığı levhalar yok denecek ölçüdedir ve yetersizdir (Fotoğraf-6).

Fotoğraf-6: Derinkuyu Yeraltı Şehri'ndeki levha

Soğanlı Köyü'ndeki vadilerde kiliselere ait bilgilendirme levhaları yeterli niteliktedir. Buna karşılık vadilerdeki peribacaları, mağaralar, kuşluklar gibi birimlere ilişkin herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ayrıca, bu köyde ziyaretçilerin alanı belirli bir düzen içinde dolaşmasına yardımcı olacak yönlendirme levhaları yoktur.

Karain, Karlık ve Yeşilöz köylerinde ziyaretçiler için düzenlenmiş bilgilendirme ve yönlendirme levhaları mevcut değildir.

Dünya Miras Alanı'na ilişkin değişik bilgilerin yer aldığı çok sayıda web sitesi mevcuttur. Bunlardan resmi kurum ve kuruluşlara ait olanlar; Çevre ve Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü (<http://www.milliparklar.gov.tr/mpd/mp/milliparklar.asp>); Kültür ve Turizm Bakanlığı (<http://www.kulturturizm.gov.tr>) Nevşehir Valiliği (<http://www.nevsehir.gov.tr>); Nevşehir Belediyesi (<http://www.cappadocia.gov.tr>); Ürgüp Belediyesi (<http://www.urgup.bel.tr>); Avanos Belediyesi (<http://www.avanos.bel.tr>); Uçhisar Belediyesi (<http://www.uchisar.bel.tr>); Derinkuyu Belediyesi (<http://www.derinkuyu.bel.tr>) web siteleridir. Bunların dışında yörede faaliyet gösteren turistik işletmelere ait çok sayıda web sitesinde alana ilişkin ayrıntılı bilgiler bulmak mümkündür.

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın internet sitesinde ise Uluslararası Faaliyetler bölümünün UNESCO kısmında "Dünya Miras Listesi'nde Türkiye" başlığı altında Dünya Miras Alanı hakkında kısa bir bilgi verilmektedir.

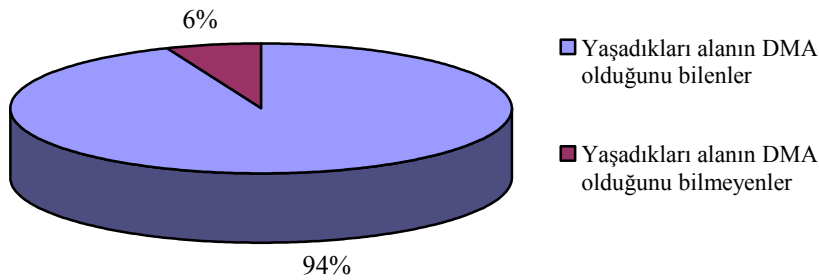
6.1.5.2 Eğitim ve Dünya Miras Alanı'na İlişkin Toplumsal Farkındalık

Dünya Miras Alanı'nda yapılan görüşmelerde kişilerin, alanın özelliği konusundaki farkındalığını ölçmek amacıyla sorular sorulmuştur. Bu sorulardan en önemlisi; sorunun yöneltildiği kişinin, yaşadığı ya da ziyaret ettiği alanın Dünya Miras Alanı olduğunu bilip bilmediğidir. Sorulan bu sorunun karşılığında alınan yanıtlar aşağıdaki çizelgede yer almaktadır (Çizelge-12):

Çizelge-12: Yöre halkının ve ziyaretçilerin Göreme Milli Parkı ve Kapadokya'nın Dünya Miras Alanı olduğu konusundaki bilgisi

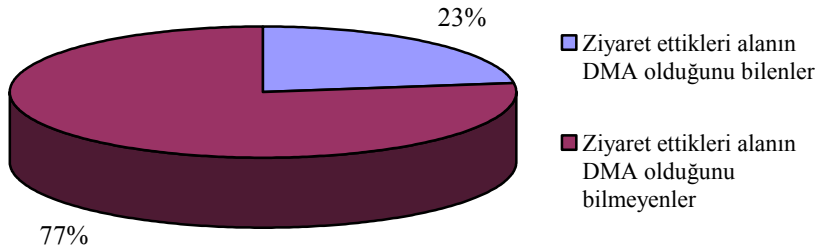
Görüşülen Yer	Görüşülen Kişiler		DMA olduğunu bilip bilmediği
Göreme Açık hava Müzesi	Japon turist grubu	36	16 kişi biliyor
Göreme Açık hava Müzesi	Hollandalı turist grubu	43	5 kişi biliyor
Göreme Açık hava Müzesi	Türk turist	4	Bilmiyor
Derinkuyu Yeraltı şehri	G.Koreli turist grubu	13	Bilmiyor
Göreme	Emekli	1	Bilmiyor
Göreme	Memur	1	Bilmiyor
Göreme	İşçi	1	Bilmiyor
Göreme	Turizmci	1	Bilmiyor
Kaymaklı	Yeraltı şehri müze görevlisi	1	Bilmiyor
Kaymaklı	Hediyelik eşya satıcısı	4	Bilmiyor
Derinkuyu	Hediyelik eşya satıcısı	2	Bilmiyor
Soğanlı	Muhtar	1	Biliyor
Karain	Muhtar	1	Bilmiyor
Karlık	Muhtar	1	Bilmiyor
Yeşilöz	Muhtar	1	Bilmiyor
Ürgüp	Müze Müdürü	1	Kendi sorumluluk alanındaki Karain, Karlık ve Yeşilöz köylerinin DMA olduğunu bilmiyor

Değişik ilgi gruplarından toplam 111 kişiye ziyaret ettikleri ya da yaşadıkları alanın Dünya Miras Alanı olduğunu bilip bilmediği sorusu sorulmuştur. Bu soruyu yanıtlayan ve alanda yaşayan 15 kişiden 1 kişinin (%6) alanın Dünya Miras Alanı olduğunu bildiği, 14 kişinin (%94) ise bilmediği tespit edilmiştir (Şekil-3).

Şekil-3: Yöre halkının yaşadığı alanın Dünya Miras Alanı olduğuna ilişkin bilgisini gösterir oranlar

Toplam 92 kişinin oluşturduğu yabancı ziyaretçi gruplarından ise, 21 kişinin (%23) ziyaret ettikleri alanın Dünya Miras Alanı olduğunu bildiği, 71 kişinin (%77) ise bu özelliği bilmediği belirlenmiştir (Şekil-4).

Şekil-4: Yabancı ziyaretçilerin ziyaret ettikleri alanın Dünya Miras Alanı olduğuna ilişkin bilgisini gösterir oranlar

Yörede yaşayan halkın, yörenin Dünya Miras Alanı olduğu konusundaki bilgisini artırmaya yönelik olarak okul ve evlerde yapılan herhangi bir eğitim programı ya da çalışmasının bulunmadığı tespit edilmiştir. Böylesi bir program ya da çalışma, alanla ilgili tüm kurum ve kuruluşların sorumluluğundadır. Özellikle Kaymaklı ve Derinkuyu yeraltı şehirlerinde, buraların girişinde hediyelik eşya satarak geçimlerini sağlayan yani turizmle uğraşan insanların bu konuda bilgi sahibi olmamaları düşündürücüdür.

6.1.6 Kadro Sorunu

Alan yönetimindeki idari belirsizlikle birlikte kadro eksikliği alanın yeterince korunmasında güvenlik zafiyetine yol açmaktadır.

Göreme Açık hava Müzesi'nde geçici işçi statüsünde 15 kişi çalışmaktadır. İlk bakışta yeterli görünen bu sayı, her mevsim turizm potansiyeli olan alanda hem Milli Park'ın hem de eserlerin korunmasında yetersiz kalmaktadır. Aynı zamanda işçilerin "geçici" statüde olması alanın benimsenmesini ve tanınmasının zorlaştırmaktadır.

Yeşilöz Köyü'nde bulunan Theodore Kilisesi personel yokluğundan her türlü tehlikeye açık durumdadır.

Soğanlı Köyü'nde ise sadece köye girişte bilet kesen bir görevli olup ziyaretçileri gezdirecek ya da eserleri kontrol edecek kimse bulunmamaktadır.

6.1.7 Dünya Miras Alanı'nın Korunması Amacıyla Alınan Kararlar

Göreme Milli Parkı ve Kapadokya Dünya Miras Alanı'nın tümü, farklı derecelerde sit alanı kapsamındadır. Dünya Miras Alanı'nın en geniş kesimini oluşturan Göreme Milli Parkı'nın Uzun Devreli Gelişim Planı (Master Plan) hazırlanmış olup, plan üzerinde revizyon çalışmalarının yapıldığı bilgisi alınmıştır.

Dünya Miras Alanı'nın farklı kesimlerinde Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Çevre ve Orman Bakanlığı başta olmak üzere, yerel yönetimler ve üniversiteler tarafından korumaya yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Bu çalışmalar içinde en dikkate değer olanlardan birisi, Ürgüp ilçe merkezinde yürütülmekte olan **"Kayakapı Kültürel ve Doğal Çevre Koruma ve Canlandırma Projesi"**dir.

Projeye konu olan Kayakapı Mahallesi, Ürgüp kent merkezinde, Esbelli Kayası olarak bilinen yükseltinin kuzeydoğu yamacında yer alan tarihi bir yerleşim alanıdır. Günümüzde terk edilmiş olan Kayakapı Mahallesi, büyük oranda yıkılmış yapıları ve kendi haline bırakılmıştır. 266.500 m²'lik bir büyüklüğe sahip olan proje alanı, önemli bir bölümünde yoğun olarak yapılaşmış ve harabe niteliğindeki kentsel dokudan

oluşmaktadır. Yaklaşık 260 parselden oluşan alanda, parsellerin 180'e yakınında kaya oyma ve yığma taş yapım teknikleri ile oluşturulmuş geleneksel yapılar bulunmaktadır. Bu yapıların bir kısmı kültür varlığı olarak tescilli olan cami, kilise, hamam ve çeşme gibi anıtsal nitelikli yapılardır. Ayrıca, mahalle sınırları içinde 80 kadar bağ ve tarla nitelikli parsel de yer almaktadır. 2002 yılında başlayan Kayakapı Projesi, Kayakapı Mahallesi'nin üzerindeki yapılar ve yakın çevresini oluşturan doğal alanlar ile birlikte korunmasını ve turizm ağırlıklı çağdaş kullanımlar çerçevesinde değerlendirilerek yeniden canlandırılmasını içermektedir (Fotoğraf-6 ve 7). (Projeye ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.kayakapi.com>).

Fotoğraf-6: Kayakapı Mahallesi'nin genel görünümü (<http://www.kayakapi.com>)

Fotoğraf-7: Kayakapı Projesi çalışmalarından görünüm

Ürgüp Çevreyolu ve Avanos Yolu üzerinde imar planının 30 L 1a-b paftalarında 1. derecede doğal sit alanına 225 ev yapılmaktadır. Ekim 2002'de ÇEKÜL tarafından dava açılmasına rağmen hukuksal sürecin çok yavaş işlemesi nedeniyle henüz bir sonuca ulaşmamıştır (Fotoğraf-8).

Fotoğraf-8: Kontrolsüz yapılaşma sit alanında baskı yaratmaktadır

6.1.8 Finansal Kaynaklar ve Yatırımlar

Göreme Milli Parkı ve Kapadokya'nın Dünya Miras Alanı olmasına bağlı doğrudan bir finansal kaynak yoktur. Bunun yanında altyapı ve korumayla ilgili çalışma ve projeler için devlet tarafından her yıl belirli miktarda parasal kaynak tahsis edilmektedir. 1996-2002 yılları arasında yapılan yatırımlara ilişkin bilgiler aşağıya çıkarılmıştır (Çizelge-13).

Çizelge-13: Dünya Miras Alanı'nda 1996-2002 yılları arasında yapılan yatırımların yıllara göre dağılımı

Sıra No	İşin Adı	Yapılan Harcama (TL)	Yatırım Yılı
1	Kapadokya Kaya Kiliseleri Kapı Pencere Yapımı	8.676.307.000	1996-1997
2	Göreme Açık hava Müzesi Elmalı Kilise Onarımı	16.003.893.000	1996-1997
3	Ürgüp Kırkşetiler Kilisesi Onarımı	3.940.544.000	1997
4	Çavuşin Güllüdere Anna Yuhanna Kilisesi Onarımı	9.844.607.000	1997
5	Ürgüp Keşlik Manastırı Onarımı	16.942.497.000	1997
6	Derinkuyu Yer altı Şehri Misyoner Okulu Onarımı	8.231.635.000	1997
7	Göreme Tokalı ve Karanlık Kilise Yürüme Bandı Yapımı	871.571.000	1997
8	Derinkuyu Yer altı Şehri Çevre Düzenlemesi İş	16.147.988.000	1997
9	Göreme Açık hava Müzesi Gezi Güzergahı Yapımı	21.029.127.000	1997
10	G. A. Müzesi Elmalı-Barbara Kilisesi İhata Duvarı Yapımı	37.544.663.000	1997
11	Göreme Açık hava Müzesi Otoparkı Taş Döşeme İş	25.000.000.000	1997
12	G.A.H. Muhtelif Kilise, Şapel ve Kaya Yüzeylerinin Onarımı	13.106.211.000	1997
13	Zelve Örenyeri Taş Platform Yapım İş	950.000.000	1997
14	Göreme El Nazar Kilisesi Konservasyonu	13.500.000.000	1997-1998
15	Göreme A.H. Müzesi Çarıklı Kilise Restorasyonu	12.420.000.000	1997-1998
16	Göreme Açık hava Müzesi Çevre Düzenlemesi	39.334.909.000	1999
17	Göreme Kılıçlar Kilisesi Restorasyonu	22.959.475.000	1999-2000
18	Derinkuyu Çevre Düzenlemesi	218.219.425.000	1999-2000
19	Derinkuyu Y.A.Ş. Türk Kahvesi Yapımı	48.717.900.000	2000
20	Derinkuyu Y.A.Ş. Otoparkı ve Çevresi İkmal İnşaatı	48.128.000.000	2000
21	Göreme El Nazar Kilisesi Restorasyonu	9.781.338.000	2000
22	Göreme A.H.M. Tokalı Kilise Ana Giriş Kapısı Restorasyonu	31.510.692.000	2000
23	Göreme A.H.M. Yılanlı Kilise Yemekhanesinin Onarımı	40.000.000.000	2000
24	Göreme A.H.M. Barbara Kilise Yanındaki Yemekhane Onarımı	138.180.000.000	2001
25	Derinkuyu Yer altı Şehri Elektrik Tesisatının Onarımı	34.453.232.000	2001
26	Tokalı Kilise Ana Giriş Kapısı Onarımı	282.913.147.000	2002
27	Göreme A.H.M. Çevre Düzenlemesi	35.901.131.832	2002
28	Çat Vadisi Çevre Düzenlemesi	230.000.000.000	2002

Kaynak: Nevşehir Müzesi Müdürlüğü, 2007

UNESCO, Ürgüp ilçe merkezi Kayakapı Mahallesi'nde sürdürülen **Kayakapı Kültürel ve Doğal Çevre Koruma ve Canlandırma Projesi** alanında bulunan Kaya Kilisesi'nin restorasyonu için mali katkıda bulunmuştur.

6.1.9 İzleme

Göreme Milli Parkı ve Kapadokya'da mevcut uygulamaların etkilerini izleyen, denetleyen ve başarılı olup-olmadıklarını anlamaya yarayacak herhangi bir izleme programı hazırlanmış değildir.

Ancak 1972 yılında imzalanan Dünya Miras Sözleşmesi'nden doğan uluslararası yükümlülükler doğrultusunda taraf ülkelerin her altı yılda bir Dünya Miras Merkezi'ne sunmak zorunda oldukları periyodik raporlama yapılmaktadır.

6.2 Alan Düzeyinde Sorunlar

Göreme Milli Parkı ve Kapadokya'nın güncel durumunun saptanmasına yönelik olarak yapılan araştırma ve gözlemlerin sonuçları ile ilgi gruplarıyla yapılan görüşmelerden elde edilen bilgiler neticesinde genel bir değerlendirme yapıldığı takdirde, Dünya Miras Alanı'nın sit alanı ve aynı zamanda Milli Park olması nedeniyle, koruma konusunda yasal bakımdan güçlü bir şemsiye altında olduğunu söylemek mümkündür. Bununla birlikte, Dünya Miras Alanı'nın korunması konusunda bazı sorunlar, tehdit ve riskler de mevcuttur. Bu olumsuzluklar aşağıda açıklanmıştır.

6.2.1 İdari Sorunlar

6.2.1.1 Ziyaretçi Yönetim Planı Eksikliğinden Kaynaklanan Sorunlar

Dünya Miras Alanı'nda en çok ziyaretçi alan yer Göreme Milli Parkı içindeki Göreme Açık hava Müzesi'dir. Dünya Miras Alanı içindeki müze ve ören yerleri ziyaretçi olanakları bakımından değerlendirildiğinde; bu konuda en iyi durumda olan yerin Göreme Açık hava Müzesi olduğu söylenebilir. Müze ve çevresinde ziyaretçilerin alanı rahatça gezebilecekleri düzenlemeler yapılmıştır. Otopark, hediyelik eşya satan birimler, tuvalet vb. olanaklar mevcut olup bunlar yeterli düzeydedir (Fotoğraf-9).

Fotoğraf-9: Göreme Milli Parkı girişi

Ancak, Kaymaklı Yeraltı Şehri için aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Burada yeraltı şehrinin girişine kadar olan kısımda ziyaretçiler için Göreme Açık hava Müzesi'ndeki olanaklara rastlanmadığı gibi, hediyelik eşya satıcıları yeraltı şehrinin giriş kapısı çevresinde yoğunlaşmışlardır (Fotoğraf-10).

Fotoğraf-10: Kaymaklı Yeraltı Şehri girişi

Derinkuyu Yeraltı Şehri ise Kaymaklı Yeraltı Şehri'nden daha iyi durumdadır. Burada çevre düzenleme çalışmaları büyük ölçüde tamamlanmış olup, ziyaretçiler için düzenli bir ortam sağlanmıştır (Fotoğraf-11).

Fotoğraf-11: Derinkuyu Yeraltı Şehri girişi

Zelve ören yerinde de ziyaretçiler için düzenlemeler yapılması ihtiyacı bulunmaktadır.

Soğanlı Köyü'nde otopark, kır lokantaları, kır kahveleri, hediyelik eşya satan birimler mevcuttur. Karain, Karlık ve Yeşilöz köylerinde ise söz konusu olanaklardan hiçbiri bulunmamaktadır.

6.2.1.2 Yönetim Planı Eksikliğinden Kaynaklanan Sorunlar

Dünya Miras Alanı'na ait bir yönetim planı mevcut değildir.

6.2.1.3 Müze ile İlgili Sorunlar

Ürgüp Müzesi'nin, fiziki olanakları ve güvenlik önlemleri yetersizdir. Alarm sistemi ve güvenlik kamera sistemi de bulunmamaktadır.

6.2.1.4 Güvenlik

Göreme ve Zelve Açık hava Müzeleri ile Kaymaklı ve Derinkuyu Yeraltı Şehirlerinin korunması konusunda yeterli sayıda görevlinin varlığı nedeniyle eserlerin korunmasında bir güvenlik sorunu bulunmamaktaysa da alanın büyüklüğü göz önüne alındığında mevcut sayının yetersiz kaldığı zamanlar olmaktadır.

Ancak Karain, Karlık, Yeşilöz ve Soğanlı köylerinde alanın güvenliğinden sorumlu görevlilerin bulunmaması nedeniyle özellikle kiliseler ve buralardaki freskler risk altındadır.

Dünya Miras Alanı'nda yaz aylarında ve özellikle hafta sonlarında ziyaretçi sayısı açısından taşıma kapasitesinin üzerine çıkmaktadır. Bu durum Göreme Açık hava Müzesi'nde daha belirgindir. Alanın herhangi bir ziyaretçi yönetim planı bulunmadığı için ziyaretçilerin sayıca arttığı dönemlerde alan üzerinde büyük baskı oluşmaktadır.

Bunun yanında TV'de yayınlanan ve bu yörede çekilen bazı dizi filmler yöreye olan yerli ziyaretçi ilgisini artırmışsa da bu ilgi olumsuz sonuçlara da neden olmaktadır. Ziyaretçi sayısının fazlalığı gerek kiliselerde fresklerin korunmasında gerekse peri bacalarında kontrolün sağlanamamasına yol açmaktadır.

6.2.1.5 Alt Yapı Sorunları

Göreme Milli Parkı ve Kapadokya'da tespit edilen alt yapı sorunları aşağıda derlenmiştir.

- Milli Park sınırları içinde yapılması önerilen yol, Koruma Bölge Kurulu'nun ancak 8 m olabileceği kararı ile uygun bulunmamış, çift yolun Milli Park ve sit alanı sınırları dışından geçirilmesi kararlaştırılmıştır.
- Bölgeye gelen doğalgaz boru hattının Nevşehir'den dağılması Koruma Bölge Kurulu tarafından uygun bulunmamış ve Ortaköy'den gelip sit alanının kenarından Avanos'a oradan da Ürgüp'e ulaşması kararlaştırılmıştır.
- Derinkuyu Yeraltı Şehri'ndeki elektrik sisteminde sorun bulunmaktadır. Güvenliği sağlamak amacıyla diafon sistemi yapılmışsa da sistem kısa zamanda nem dolayısıyla çalışamaz duruma gelmiştir.
- Bölgede yaz aylarında su sıkıntısı oluşmaktadır.
- Bölgenin büyüyen turizm hacmiyle birlikte katı atıklar sorun yaratmaktadır.
- Yeraltı şehirlerinde elektrik kabloları ve su boruları hem tahribat hem de görüntü kirliliği yaratmaktadır (Fotoğraf-12 ve13).
- Derinkuyu'da yapılan kanalizasyon sistemi arıtma sistemi olmadığı için çalıştırılmamaktadır. Kanalizasyon fosseptikle doğrudan toprağa verilmekte olduğundan atıkların yeraltı şehrinin ortaya çıkarılamamış kısımlarında birikme ihtimalini akla getirmektedir.
- Yaşam alanının sıkıntılı olması dolayısıyla terk edilen Derinkuyu Yeraltı Şehri'ne yakın olan yapıların bakımsız olmaları nedeniyle üstlerinden akan yağmur ve kar sularıyla yeraltı şehrini tehdit etmektedir.
- Yeraltı şehrinin üstündeki yapılar yeraltı şehri için önemli bir yük oluşturmaktadır.

Fotoğraf-12: Yeraltı şehirlerindeki elektrik kabloları Fotoğraf-13: Yeraltı şehirlerindeki su boruları

6.2.1.6 Görsel Kirlilik

- Alanın genelindeki baz istasyonları, TV vericileri, elektrik ve telefon direkleri ve telleri, kablolar, TV antenleri görsel kirlilik yaratmaktadır (Fotoğraf-14).

Fotoğraf-14: Baz istasyonu

- Göreme Vadisi'ni yukarıdan gören seyir terasları, kır lokantaları, kır kahveleri ve hediyelik eşya satıcıları tarafından işgal edildiği gibi, işgal edilen alanlar görüntü bakımından alanın özelliği ile büyük bir çelişki arz etmektedir. Aynı şekilde yol kenarları ve bazı önemli ziyaret alanlarındaki (Kaymaklı Yeraltı Şehri girişi, Zelve Paşabağı mevki, Uçhisar Kalesi kuzey kesimi civarı, Kızıl Vadi) hediyelik eşya satıcılarının yarattıkları görsel kirlilik önemsenecek düzeydedir (Fotoğraf-15).

Fotoğraf-15: Hediyelik eşya satıcıları

- Çeşitli yerlerde eko-tarım adı altında yapılan naylon seralar da görsel kirlilik yaratmaktadır.

6.2.1.7 Doğal Yıpranmalar

Göreme Milli Parkı'nda bulunan peribacalarında ve vadilerdeki kiliselerin, diğer tarihsel ve doğal değerlerin bulunduğu yerlerde doğal nedenlerle yıpranmalar, bozulmalar, çatlama ve yıkılmalar meydana gelmektedir. Bunun temel nedeni, bu doğal oluşumlar ya da tarihsel eserlerin içine akan sular, nem, bitkilerin duvarlar üzerinde büyüyerek zamanla köklerinin çatlamalara neden olmasıdır. Ayrıca, duvar kenarlarından akan sular duvarların aşınmasına ve altının oyulmasına neden olmaktadır (Fotoğraf-16)

Fotoğraf-16: Doğal nedenlerle tahrip olmuş bir peri bacası

Zelve vadisindeki eski yerleşim yerlerindeki yıkılma ve bozulmalar giderek artmaktadır. 1 numaralı vadi ve buradaki manastır en çok zarar gören yerler arasındadır. Bununla birlikte sözü edilen tehlike vadinin büyük bölümü için geçerlidir.

Derinkuyu Yeraltı Şehri'nde zaman zaman çökme olayları ile karşılaşmaktadır. Bazı alanlarda kaya düşmeleri tehlike yaratmaktadır. Belirtildiği üzere Ürgüp'te 2007 yılı mart ayında Temenni Tepesi'nde kaya düşmesi sonucu 3 kişi hayatını yitirmiş, bir kişi de sakat kalmıştır. Ortahisar Kalesi ise taş düşmeleri nedeniyle yarattığı tehlike yüzünden afet bölgesi ilan edilmiş ve kapatılmıştır (Fotoğraf-17). Uçhisar Kalesi ile Soğanlı Köyü Yukarı Mahalle'de de kaya kopmaları tehlike yaratmaktadır.

Fotoğraf-17: Ortahisar Kalesi'nin kapalı olduğuna dair levha

Dünya Miras Alanı'ndaki kiliselerin büyük bölümünde geçmiş tarihlerde tahribat yapılmıştır. Ancak bölgede koruma anlayışının gelişmesi ve çeşitli yerlerin müzeye dönüştürülerek korumaya alınması sonucu mevcut durum muhafaza edilir olmuştur. Bununla birlikte yukarıda yetkililerin ve yöre halkının ifade ettiği gibi yine de fresklerin korunması konusunda riskler mevcuttur. Ayrıca, bazı kiliselerde fresklerin korunmasını sağlayacak ortam temin edilmediği için de bozulmalar meydana gelmiştir. Örneğin Soğanlı vadisindeki Karabaş Kilisesi'nde çatlaklardan sızan sular tavan ve duvarlardaki fresklerin aşırı derecede nemlenerek bozulmalarına yol açmıştır. Aynı sorun Yılanlı Kilise'de de gözlenmiştir (Fotoğraf-18-19-20-21 ve 22).

Fotoğraf-18 ve 19: Kaya kiliselerindeki tahribata uğramış freskler

Fotoğraf-20: Kaya kiliselerindeki tahribata uğramış freskler

Karlık Köyü'nün üzerinde kayalara oyulmuş kilisedeki freskler büyük ölçüde tahrip olmuş, sütunlar kırılmıştır. Duvarlarında çatlamlar olan kilise kaderine terk edilmiş durumdadır.

Fotoğraf-21 ve 22: Kaya kiliselerindeki tahribata uğramış freskler

6.2.1.8 Yapılaşma Sorunları

Yeni yapılaşmanın yasak olması dolayısıyla kaçak yapılaşma (buraya özgü evlerde yeni yerler, kayaya oyularak açılan yeni mekânlar gibi) tarihsel ve doğal dokuyu bozmaktadır.

Bölgede koruma amaçlı imar planları yapılmaya başlanmıştır. Ürgüp Koruma Amaçlı İmar Planı'nın yapımına ilişkin çalışmalar sürdürülmektedir. Göreme ve Uçhisar'ın planları hazırlanmaktadır. Ancak Ortahisar ile Çavuşini'nin koruma planı yoktur.

Turizme yönelik olarak golf sahası yapılması için Avanos-Uçhisar-Nevşehir üçgeni içinde yer talebi olmuş ancak Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu buna izin vermemiştir.

6.2.2 Sosyal ve Ekonomik Sorunlar

6.2.2.1 Dünya Miras Alanı'nın Korunmasında İlgili Grupları Arasındaki İletişim ve İşbirliği

Dünya Miras Alanı'nın korunması ve geliştirilmesi konusunda ilgi grupları arasında tam bir iletişim ve işbirliğinin olmadığı izlenimi edinilmiştir. Hem kurumlararası eşgüdüm eksikliği hem de ilgi gruplarının kendi aralarındaki iletişim sorunları açıkça görülmektedir.

6.2.2.1.1 Karar Vericilerin Korumaya İlişkin Görüşleri

Karar vericilerle yapılan görüşmelerde, bu grubun Dünya Miras Alanı'nın korunmasıyla ilgili yaptıkları başlıca çalışmalar, tespitler ve sorunlara ilişkin görüşler aşağıda özetlenmiştir:

- Kurumlar arası eşgüdüm eksikliği gerek doğal gerekse tarihi ortamın korunmasında sorun yaratmaktadır.
- Koruma Amaçlı İmar Planı'nın olmaması kaçak yapılaşmanın engellenmesini zorlaştırmaktadır. Koruma Bölge Kurulu tarafından Belediyelerden istenen Koruma Amaçlı İmar Planı yetersiz bütçeler nedeniyle yapılamamaktadır.
- Kayakapı Projesi Kapadokya için çok önemli bir proje ancak Kapadokya'daki sorunlar bu bölgeye özel bir yasa ile çözülebilir.
- Bölgeden Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından elde edilen gelirin önemli bir kısmının yine bu bölgeye harcanması gerekir.
- Milli Park Uzun Devreli Gelişim Planı'nın uygulanamıyor olması çeşitli sıkıntılara ve sorunlara yol açmaktadır.
- Göreme Milli Parkı'nda bulunan peribacalarında ve vadilerdeki kiliselerde, diğer tarihsel ve doğal değerlerin bulunduğu yerlerde doğal nedenlerle yıpranmalar, bozulmalar, çatlama ve yıkılmalar meydana gelmektedir. Mutlaka bozulmaların mutlaka durdurulması gereklidir.
- Dünya Miras Alanı'nda yaz aylarında ve özellikle hafta sonlarında ziyaretçi sayısı açısından taşıma kapasitesinin üzerine çıkılması, bir ziyaretçi yönetim planı bulunmadığı için alan üzerinde büyük baskı oluşturmaktadır.
- Dünya Miras Alanı'nda panoramik görüntü izlenebilen karayolu kenarlarındaki kimi alanların yasal olmayan yollardan hediyelik eşya satıcıları, lokanta, kır kahvesi vb. işletmeler tarafından işgal edilmesi görüntü kirliliğine neden olmaktadır. Konuyla ilgili cezai hükümler ise yeterince caydırıcı olmadığı için bu olumsuzluk engellenememektedir.
- Kamulaştırma yasası çıkarılmadığı için 5226 sayılı kanun uygulanamamaktadır. Kentte yaşayan halk, bölgenin sit alanı olması nedeniyle sıkıntı yaşamaktadır.
- Baz istasyonları ve vericiler görüntü kirliliğine neden olmaktadır.
- Ödeneğin sınırlı olması Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yapılan yatırımların yavaş ilerlemesine yol açmaktadır.
- Derinkuyu Yeraltı Şehri'nin girişindeki çevre düzenlemesinin yapıldığı alanda bir jeolojik etüdün yeraltı şehrinin tümünde ve yeraltı şehrinin yayıldığı ve yayıldığı tahmin edildiği alanın yüzeyinde de yapılmasına ihtiyaç vardır.
- Derinkuyu Yeraltı Şehri'nde yüzeyde yapılan bazı yapılaşmaların ağırlığıyla zemine baskı oluşturarak bir tehlike yaratma olasılığı vardır. Ayrıca, sit alanı olması nedeniyle bakım yapılması sorun teşkil eden ve boş kalan evlerden yağmur ve kar suları yeraltı şehrine akmaktadır.
- Derinkuyu İlçesi'nin kanalizasyon sorunu bulunmaktadır. İlçede düzenli çalışan bir kanalizasyon sistemi olmadığından fosseptikler kullanılmaktadır. Bunlarda biriken atıkların nereye gittiği bilinmemektedir.
- Kanalizasyon sisteminin çalışması için arıtma tesisinin yapılması gereklidir. Bu proje İller Bankası tarafından hazırlanmakta olup tamamlandığında Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan destek alınacaktır.
- Kanalizasyon sisteminin olmaması Ortahisar'da da sorun yaratmakta, örneğin İbrahimpaşa Köyü'nün kanalizasyonu doğrudan dereye akmaktadır.

- Çeşitli yerlerde eko-tarım adı altında naylon seralar yapılması alanda görsel kirliliğe yol açmaktadır.
- Turizmin önemli bir ekonomik katkı sağlaması Ürgüp'te tarihsel ve doğal değerlerin korunması konusunda halkın bilinci yüksek olmasını sağlamaktadır. İdari açıdan Ürgüp'e bağlı Karain, Karlık ve Yeşilöz köylerinin sahip olduğu tarihsel ve doğal değerler de turizm açısından değerlendirilmelidir.
- Yerel yönetimler ve kamu kuruluşları Dünya Miras Alanı hakkında duyarlı davranmaktadır.
- Arazi mülkiyeti sorunu çözülmesi gereken acil sorunlardan biridir.
- Bölge sadece yöre halkı ve yerel yöneticiler tarafından korunabilir. Ankara'dan ya da UNESCO tarafından korunması mümkün değildir. Halkın da içinde bulunacağı bir komisyon kurulmalıdır.
- Belediyelerin ödeneği yetersiz olduğu için çalışmalar etkisiz kalmaktadır. Açık hava Müzesi'nin gelirinden daha fazla pay ayrılması bir çözüm olabilir.
- Merkezi yönetimle yerel yönetimler arasında uyumsuzluk söz konusudur. Merkezi yönetim yerel yönetimin sorunlarını, olanaklarını bilmemekte ve yeterli değerlendirmeyi yapmamaktadır.
- Kapadokya'da sit alanı ve Milli Park sınırlarının yeniden gözden geçirilmesi gerekir. Örneğin hiç bir doğal ve kültürel varlığa sahip olmadığı halde sit alanı içinde bulunan ve tarım yapılan yerler bulunmaktadır.
- Kaya düşmesi gibi tehlikelerin olduğu yerlerin tespit edilip iyileştirme çalışmalarının yapılması gereklidir.
- Müze olanaklarının yetersiz olması, alanda yapılması gereken işler konusunda sıkıntı yaratmaktadır.
- Müze kadrosunun da etkili hale getirilmesi gereklidir. Bazı alanlarda bekçi kadrosu bulunmamakta ya da sayısı azaltılmaktadır.
- Soğanlı'da halkın büyük çoğunluğu hediyelik eşya üretimi ile geçinmektedir. Ancak turizme daha fazla açmak için çalışma ve araştırmalar yapılmalıdır.
- Kayseri'de Soğanlı açısından tanıtım yoktur. Tanıtımda Nevşehir'in olanakları Soğanlı için de kullanılmalıdır.
- Bazı yolların bozuk olması ulaşımı engellemektedir.
- Kiliselerdeki freskler gerek doğal yollarla gerekse insan eliyle tahrip olmaktadır. Bunun önüne geçilmesi acil önem taşıyan bir konudur. Ulaşımı zor olan yerlerdeki kiliselerdeki tahribat daha fazladır (Fotoğraf-23).

Fotoğraf-23: Karlık Köyü'ndeki sütunları kırılmış ve freskleri tümüyle tahrip edilmiş kilise

- Özellikle köylerde yaşayan halk UNESCO konusunda bilgi sahibi değildir.

6.2.2.1.2 Kolaylaştırıcıların Korumaya İlişkin Görüşleri

Kolaylaştırıcılarla yapılan görüşmelerde, bu grubun Dünya Miras Alanı'nın korunmasıyla ilgili yaptıkları başlıca çalışmalar, tespitler ve sorunlara ilişkin görüşler aşağıda özetlenmiştir:

- Doğal sit alanındaki yapılaşmaya karşı açılan davalar çok uzun sürmekte, hukuksal süreç ağır işlemektedir.
- Bir kişinin ölümüyle sonuçlanan kaya düşmesi olayında daha önce yapılan suç duyuruları ve üniversite raporları etkili olmamıştır.
- Koruma ve proje aşamalarında, proje sahibi kişilerin ekonomilerine göre değişen, değişik uygulamalara tanık olunmaktadır.
- Tarımsal toprakların bölgede çok kıt olduğu göz önüne alınmadan 1.derecede verimli tarım arazilerine imar izinleri verilmektedir.
- Kilise ve ev duvar resimleri yoğun ziyaretçi girişi ile restorasyonlarından sonra dahi 3-5 sene içerisinde solmakta ve özgün halleri gelecek kuşaklara ulaşamaz hale gelmektedir. Bu tür eser ve yapıların kopyaları yapılarak onlar ziyarete açılmalıdır.
- Tarihi yapı, kilise ve peribacalarının henüz bir envanteri dahi çıkartılamamıştır. Çok tehlikeli durumda olan peribacalarının acilen envanteri çıkartılıp, önce acil olarak geçici önlemlerle koruma altına alınmaları temin edilmelidir. Peribacalarının nasıl korunacağına ait henüz bir araştırmaya rastlanmamıştır.
- Turizm canlandıkça bozulmanın şiddeti artmaktadır. UNESCO, söz konusu alan yönetimini, Türkiye'nin de ikna ve katkısını sağlayarak tam yetkili uluslararası bir proje hazırlamalı ve kökten bir çözüme ulaştırılmalıdır.

6.2.2.1.3 Yararlanıcıların Korumaya İlişkin Görüşleri

Yararlanıcılarla yapılan görüşmelerde, bu grubun Dünya Miras Alanı'nın korunmasıyla ilgili yaptıkları başlıca çalışmalar, tespitler ve sorunlara ilişkin görüşler aşağıda özetlenmiştir:

- Korumacılık açısından gelişimde başıboş bir durum söz konusu olup, bilinçlenme yeterli değildir. Korumacılığın gelişmesi için halkın sahip olduğu değerlerin farkına varması gereklidir.
- Kültürel turizm odaklı turizm anlayışı geliştirilmelidir. Uzun süre konaklamayı hedefleyen yeni projeler yapılmalıdır.
- Turizm şirketlerinin bilet bedelinden kaçınmaları nedeniyle ziyaret güzergâhlarının değiştirmeleri engellenmelidir.
- Doğal çevreye zarar verecek turizme yönelik yatırımların önüne geçilmelidir.
- Sit alanında yaşayan halkın sorunları konusunda yapıcı çözümler üretilmelidir.
- Tadilat ve restorasyon konularında yabancı uyruklulara daha iltimaslı davranılmaktadır.
- Tehlike yarattığı için kapatılan alanlardaki esnafın mağduriyeti dikkate alınmalıdır.

6.2.2.2 Sit Alanındaki Yerleşim Yerindeki Sorunlar

Halk kamulaştırma işlemlerinin uzaması nedeniyle çeşitli sorunlar yaşamaktadır. Projesiz en küçük tadilat/müdahale yapılamaması, projenin maliyetinin ise yüksek olması yöre halkını zor durumda bırakmaktadır.

1970'lerden sonra başlayan kadastro çalışmaları sonucunda 1975 yılında Merkez Tapulama Komisyonu kararı ile "Peribacalarında şahıslarca yapılmış ev, ahır, samanlık, kiler ve güvercinlikler ile Kaymaklı kasabasındaki kiliselerden tapusuz olup şahısların zilliyetinde bulunanların hazine adına tespiti ve işgalinin tapu kütüğünün beyanlar sütununda gösterilmesine" denmiş ve bu karar doğrultusunda söz konusu yerlerin kullanım hakkı, bu alanlarda yaşayan ve buraları kullanan insanlara verilmiş ancak 1990'lı yıllarda bir hazine avukatının "mülkiyeti hazinenin olan yerin kullanma hakkı başkasının olamaz" hükmüyle dava açması üzerine mülkler yeniden hazineye devredilmiştir. Bu kullanım hakkı karışıklığı halk arasında sıkıntı yaratmıştır.

Kaya oluşumlarının kanserojen madde içermesi nedeniyle Karain Köyü'nün bulunduğu yerden Ürgüp çıkışındaki başka bir yere taşınması söz konusudur.

Soğanlı Köyü Yukarı Mahalle'de yaşayan halk, kaya kopmalarının yarattığı tehlike nedeniyle prefabrik evlerin olduğu mahalleye taşınmak zorunda kalmıştır.

Tarımsal toprakların bölgede çok kıt olduğu göz önüne alınmadan 1.derecede verimli tarım arazilerine imar izinleri verilmesi halk arasında sıkıntı yaratmaktadır.

Yöre halkı tadilat ve restorasyon çalışmalarında resmi kurumlar tarafından yabancılara daha toleranslı davranıldığını düşünmektedir.

Ortahisar Kalesi'nin ziyarete kapatılması yöre esnafını mağdur bırakmıştır.

6.2.2.3 Turizm ile İlgili Sorunlar

Tarihsel dokuyu bozmayanların turizm işinde daha fazla gelir elde etmesi, korumacılık yönündeki bilinci geliştirmiş, cezai müeyyideler de etkiyi arttırmıştır. Ancak bazen kır kahvesi ya da hediyelik eşya yeri yapmak amacıyla kaçak yapılaşma gibi ekonomik çıkarların baskın olduğu durumlarla da karşılaşmaktadır.

Bazı yerlerde konaklama tesisi olmaması halkın Dünya Miras Alanı'na ilgisini azalttığı ölçüde bölgenin gelişimine de engel teşkil etmektedir. Bazı yerlerde de izinsiz çalışan işletmeler ortaya çıkmıştır.

Ortahisar Belediyesi beldenin girişine Turizm Danışma bürosu açmak için Kültür ve Turizm Bakanlığı'na proje sunmuş ancak olumlu sonuç alamamıştır.

Dünya Miras Alanı için Nevşehir'de olan tanıtım Kayseri'de Soğanlı açısından yeterli değildir.

6.2.2.4 Halkla Dünya Miras Alanı Arasındaki Kopukluk

Yöre halkının büyük kısmı, turizmle uğraşmasına rağmen Dünya Miras Alanı hakkında bilgi sahibi değildir. Dünya Miras Alanı'na sadece ekonomik bir getiri gözüyle bakılmaktadır. Korumacılık geliştirmekteyse de ekonomik çıkarların daha baskın olduğu durumlarda göz ardı edilmektedir.

7. Çalıştay

7.1 Çalışma Grubu

Adı	Kurumu	Çalıştay'daki Görevi
Doç.Dr. Gülsün Tanyeli	İTÜ, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Böl.	Moderatör
Doç.Dr. Mehmet Somuncu	A.Ü. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi	Raportör
Prof.Dr. Yüksel Dinçer	Nevşehir Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Başkanı	Üye
Mevlüt Coşkun	Nevşehir Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürü	Üye
Halis Yenipınar	Nevşehir Müze Müdürü	Üye
Kasım Uğur	Ürgüp Belediye Başkanı	Üye
Abdullah Çekiç	Kaymaklı Belediye Başkanı	Üye
Fevzi Günal	Göreme Belediye Başkanı	Üye
Mustafa Zuhall	Uçhisar Belediye Başkanı	Üye
Mustafa Özer	Mustafapaşa Belediye Başkanı	Üye
Mustafa Kaya	ÇEKÜL Ürgüp Temsilcisi	Üye
J. Yb. Hüseyin Özarslan	Jandarma Genel Komutanlığı, KOM Daire Başkanı	Üye

7.2 Göreme Milli Parkı ve Kapadokya Çalıştay Raporu

7.2.1 Dünya Miras Alanları İle İlgili Ulusal Sistemden Kaynaklanan Sorunlar Hakkında Görüşler ve Çözüm Önerileri

7.2.1.1 Koruma Bölgesi

Elde edilen verilere göre Göreme Milli Parkı'nın dışındaki alanların Dünya Miras Alanı sınırları konusunda kamuya aktarılmış bir bilgi ya da belge bulunmamaktadır. Bu nedenle Kaymaklı ve Derinkuyu yeraltı şehirleri ile Karain, Karlık, Yeşilöz ve Soğanlı Köyü yerleşmelerinin Dünya Miras Alanı sınırları bilinmemektedir. Bundan hareketle; bütün alanların Dünya Miras Alanı sınırları saptanarak bu sınırların haritaya aktarılması; bu alanların varsa çevresindeki doğal/arkeolojik/kentsel sit alanlarının tampon bölge olarak belirlenmesi; sit sınırı yoksa Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca bu alanların sit sınırlarının tespitinin yapılarak Nevşehir ve Kayseri Koruma Bölge Kurulları'nın görüşüne sunulması uygun olacaktır.

Derinkuyu ve Kaymaklı yeraltı şehirlerinin 1. derece arkeolojik sit alanının Dünya Miras Alanı'nın sınırını oluşturması; 3. derece arkeolojik ya da kentsel sit sınırlarını da koruma bölgesi olarak kabul etmek uygun olacaktır. Bu konuda ilgili kurumlarca gereğinin yerine getirilmesi konusunda çalışmaların başlatılması gerekmektedir.

7.2.1.2 Yönetim Planı

Göreme Milli Parkı ve Kapadokya, Türkiye'deki Dünya Miras Alanları içinde en geniş alana sahip, içinde çok sayıda ve farklı idari statülerde yerleşim birimlerini barındıran, bunun yanında iki ilin sınırları içinde yer alan bir Dünya Miras Alanı'dır. Bu nedenle Dünya Miras Alanı için diğer alanlardan farklı olarak özel ve özerk bir yönetim modelinin oluşturulması zorunludur. Ancak böylesi bir yönetim modelinin oluşturulmasına kadar geçecek sürede, yürürlükteki mevzuata uygun kurulların oluşturulması; ayrıca, bu konu ile ilgili kurum ve kuruluşlara ek olarak yerel yönetimlerin de bu kurullarda yer alması önerilmektedir.

7.2.1.3 Finansal Kaynaklar

1998'e kadar Dünya Miras Alanı'ndaki müze ve ören yeri gelirlerinin %40'ı yerel yönetimlere aktarılmaktaydı. Günümüzde bu oran %5'e düşmüştür. Dünya Miras Alanı'na gelen ziyaretçi sayısı ise her geçen gün artış göstermekte buna bağlı olarak yerel yönetimlerin ve müzelerin ziyaretçi sayısı ile bağlantılı olarak daha fazla yatırım yapması ve beklenen hizmetleri karşılaması gerekmektedir. Ancak, şu anda aktarılan kaynak miktarı yetersiz olup eskisinden de daha yüksek bir oranda ören yeri, özel idare gelirleri ve merkezi bütçeden kaynak aktarılması uygun olacaktır.

7.2.1.4 Ziyaretçi Yönetimi

Ziyaretçi Yönetim Planı, Alan Yönetim Planı bütünü içerisinde ele alınması gereken bir husustur. Ancak çalışma grubunun bu konudaki görüşleri özetle şu şekildedir:

Her şeyden önce bölge planı ile uygulama araçlarının yürürlüğe konması gereklidir. Bu bağlamda Dünya Miras Alanı içinde yer alan farklı büyüklüklerde ve niteliklerdeki ören yeri ve gezi alanlarıyla ilgili olarak ayrı ayrı ziyaretçi yönetim planları hazırlanmalıdır. Dünya Miras Alanı'ndaki farklı alanlara ilişkin ziyaretçi yönetim planları hazırlanırken tur operatörlerinin görüşünün alınması da yararlı olacaktır.

7.2.1.5 Bilgilendirme

Bilgilendirme konusu kamuoyunun geneli, yöre halkı ve ziyaretçilerin hedef kitleler olarak farklı düzeylerde ele alınması gerekir. Kamuoyunun bilgilendirilmesinde yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde yazılı ve görsel araçlar kullanılmalıdır. Kültür ve Turizm Bakanlığı, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, yerel yönetimler, eğitim kurumları, çevre ve koruma konusunda duyarlı Sivil Toplum Kuruluşları (STK) işbirliği yaparak, yörede yaşayanların Dünya Miras Alanı'nın korunması konusundaki duyarlılığı ve katılımını sağlamalıdır.

Alanın tümünde farklı yerlerde bulunan Dünya Miras Alanı alt birimlerinin her biri için ziyaretçi karşılama merkezi/merkezlerinin ivedilikle faaliyete geçirilmesi gerekir. Bu merkezlerde görsel ve işitsel araçlarla, Dünya Miras Alanı'nı özellikle vurgulayan, bölge ile bilgi aktarımı yapılmalıdır. Ayrıca, aynı merkezlerde alanın özelliklerine yönelik ayrıntılı bilgiler, harita, broşür, kitap vb. araçlarla ziyaretçilere sunulmalıdır. Alandaki doğal ve kültürel varlıklarının tanıtım levhaları yerli ve yabancı ziyaretçilerin doğru bilgilenmesi açısından son derece önemlidir. Bu konuda, mevcut durum son derece yetersizdir. O nedenle, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca geliştirilen yönlendirme ve bilgilendirme levhalarının UNESCO Türkiye Milli Komisyonu ve Çevre ve Orman Bakanlığı ile de işbirliği yapılarak geliştirilmesi, uygun konumlarda yerleştirilmesi önerilir.

7.2.1.6 Kadro Sorunu

Dünya Miras Alanı'nda ilgili kurum ve kuruluşların sorumluluğundaki kadroların sayıca artırılması ve tüm elemanların niteliklerinin alan özelliklerine uygun olarak geliştirilmesi; ayrıca, mevcut görevlilerin de alana ilişkin bilgi ve mesleki niteliklerinin geliştirilmesi önerilir.

7.2.1.7 Koruma Durumu

Dünya Miras Alanı çok geniş bir alan olduğu için koruma durumu farklılıklar göstermektedir. Göreme Açık hava Müzesi mevcut alanlar içinde pek çok bakımdan diğer alanlara oranla görece olarak en iyi korunan alandır. Bu nedenle söz konusu müze örnek alınarak koruma konusunda Dünya Miras Alanı'ndaki diğer alanlarda da benzer uygulamaların hayata geçirilmesi yararlı olacaktır.

Kültür varlığı niteliği kazanmış doğal oluşumların bu halini sürdürebilmesi ve korunması için gerekli önlemlerin alınması; buna karşılık doğal oluşumların tehlike yaratmaması koşuluyla doğal sürecine müdahale edilmemesi önerilir.

Uçhisar, Ortahisar Kaleleri ve Ürgüp ilçe merkezindeki Kadı Kalesi'nin koruma çalışmalarının ilgili uzmanların katılımı da sağlanarak ilgili kurum ve kuruluşlarca kapsamlı biçimde ele alınması gereklidir.

7.2.1.8 İzleme

Dünya Miras Alanı'nın bütünü için planlanmış bir izleme programı bulunmamaktadır. Ancak, Derinkuyu Yeraltı Şehri'nde yurtiçi ve yurtdışındaki bilimsel kuruluşlar tarafından sürdürülen jeolojik ve iklimik izleme çalışmaları yapılmaktadır. Dünya Miras Alanı'nın özellikleri dikkate alındığında bu tür çalışma ve programları alanın tümü için planlanması önerilir.

Dünya Miras Alanı'nın izlenmesi konusunda ise yasal mevzuat uyarınca bu görevi yüklenmiş olan kurum ve kuruluşların görevlerini daha etkin biçimde yapabilmeleri için yerel STK'lar ve halkın katılımının da sağlanması gereklidir. Gerekli durumlarda bu izlemenin ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşların davet edilerek daha geniş kapsamlı yürütülmesi önerilir.

7.2.2 Alan Düzeyinde Sorunlar Hakkında Görüşler ve Çözüm Önerileri

7.2.2.1 Güvenlik

Dünya Miras Alanı'nın çok geniş olması sebebiyle alan bütününe korunması konusunda uygun bir ayırıcı ve tanımlayıcı bir unsurla çevrelenmesi olanaksızdır. Ancak, Dünya Miras Alanı içindeki özel ve belirli alanların uygun bir peyzaj düzenlemesi ile özel sınırlarının oluşturulması uygun olacaktır.

7.2.2.2 Ulaşım/Yol

Yerleşim alanları dışındaki kültürel ve doğal varlıklara ulaşmada Dünya Miras Alanı'nın özelliği ile çelişki oluşturmayacak düzenlemelerin yapılması gereklidir. Alan içerisindeki ulaşım arterlerinin en kesitlerinin artırılması gerekir.

Dünya Miras Alanı içinde bulunan yol kenarlarındaki reklam tabelalarının kaldırılmış olması önemli bir gelişmedir ve sürekliliğinin sağlanması gerekir. Bunun yanı sıra karayolları kenarlarında ve bakı teraslarında bulunan ve çoğunluğu izinsiz/kaçak olan hediyelik eşya satıcıları ile kır kahveleri ve lokantalarının kaldırılması sorumlu kuruluşlarca sağlanmalıdır.

7.2.2.3 Yapısal Sorunlar

Dünya Miras Alanı içerisinde önceden afet bölgesi ilan edilen ancak daha sonra bu kapsam dışına çıkarılmış kesimlerde jeolojik etütlere dayalı, ilgili uzmanlar tarafından yapısal sorunların kapsamlı biçimde ele alındığı koruma projelerinin hazırlanması beklenir. Dünya Miras Alanı içinde olup özel mülkiyete konu olan yapıların korunması ve restorasyonu için ilgili kurumlarca sağlanan desteklerin artırılarak sürdürülmesi önerilir.

7.2.2.4 Diğer

Dünya Miras Alanı ile ilgili en temel sorun; alanın tümünü gösteren bir haritanın olmayışı. Bu nedenle öncelikle bu haritanın temini ya da oluşturulması ve buna ilişkin koruma bölgesinin oluşturulması gerekir.

BÖLÜM – VII
DİVRİĞİ ULU CAMİİ
VE
DÂR-ÜŞ ŞİFÂ'SI

1. UNESCO'nun Dünya Miras Alanı Tescil Kararı

Divriği Ulu Camii ve Dâr-üş Şifâ'sı, UNESCO Dünya Miras Komitesi'nin hazırladığı Dünya Miras Listesi'nde 1985 tarih ve 358 no. ile kayıtlıdır. Ulu Camii ve Dâr-üş Şifâ'sı'nı kapsayan Dünya Miras Alanı, listeye yapı ölçeğinde dahil edilen yerlerden birisidir ve koruma bölgesi 2016 m²'dir. Ulu Camii ve Dâr-üş Şifâ'sı'nın Dünya Miras Listesi'ne kabul edilme ölçütleri "kültürel" (i) ve (iv)'tür. Bu bağlamda Divriği Ulu Camii ve Dâr-üş Şifâ'sı;

(i) Benzersiz bir sanatsal başarı. Bu kültürel miras İslam mimarisinde inşa edilmiş en güzel yapı alanlarından birisini temsil eder (*A unique artistic achievement, this cultural property in itself represents one of Islamic architecture's most beautiful built spaces*);

(iv) Avlusu, sütunları ve kapalı abdest yeri olmayan ancak (belki de iklimin sert koşullarından dolayı) bütün dini görevlerin yerine getirildiği Divriği Camii, Selçuklu camilerinin en görkemli örneklerinden biridir. Vakıf ve bitişikteki hastanesi ile hâlihazırda sıra dışı olan bu yapıyı cömertliği daha da ilginç kılmaktadır (*The Divriği mosque is an outstanding example of Seldjukian mosques in Anatolia having neither a courtyard, colonnades nor an uncovered ablutions basin but which (owing perhaps to the harshness of the climate) organizes all religious functions in an enclosed area. A charitable foundation, the contiguous hospital, makes an already exceptional ensemble even more interesting thanks to a princely command*), biçiminde tescil edilmiştir.

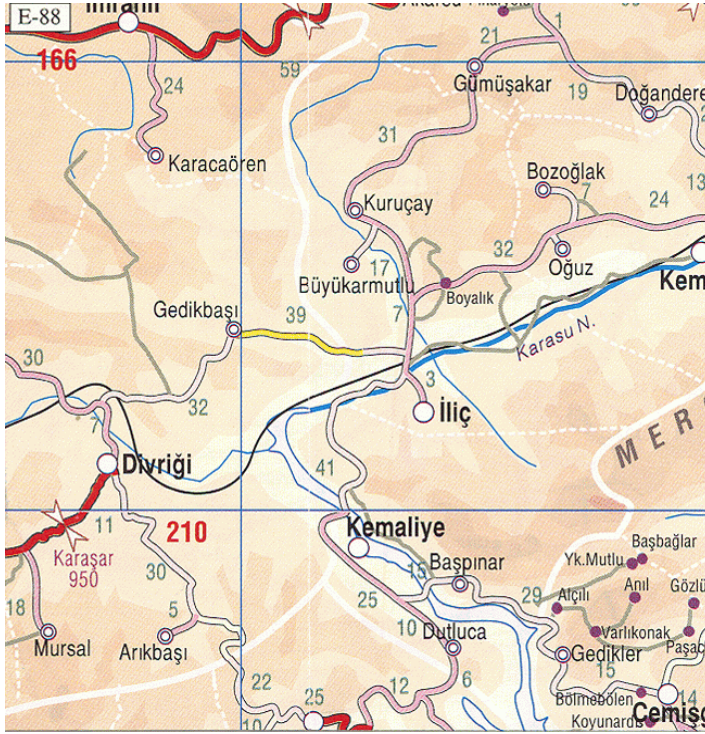
2. Araştırma Yöntemi

Dünya Miras Alanı'nın güncel durumunu tespit etmek amacıyla yürütülen çalışma üç aşamalı olarak gerçekleştirilmiştir. Alan çalışması öncesinde konu ile ilgili kaynaklar taranmış, alanın 1/25.000 ölçekli topografya haritaları ile uydu görüntüleri elde edilmiştir. 15-16 Mayıs 2007 tarihleri arasında Dünya Miras Alanı'nda, Divriği ilçe merkezi ve Sivas il merkezinde arazi çalışması gerçekleştirilmiştir.

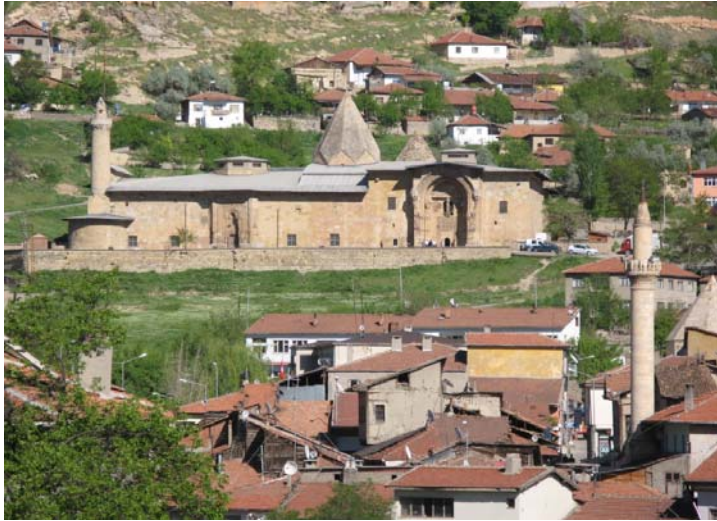
Arazi çalışmasında Dünya Miras Alanı'nda gözlemler yapılmış ve alan fotoğraflanmıştır. Ayrıca, alan üzerinde uygulama yetkisine sahip olan karar vericiler (Örneğin; Sivas Valiliği, Divriği Belediye Başkanlığı, Divriği Kaymakamlığı, Sivas Vakıflar Bölge Müdürlüğü, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü yetkilileri ile Sivas Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu yetkilileri gibi) ile Divriği Ulu Camii ve Dâr-üş Şifâ'sı'ndan yararlananlar (Örneğin; Divriği halkı ve ziyaretçiler) ile yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Arazi çalışması sonrasında, Ankara'da Vakıflar Genel Müdürlüğü'ndeki konu ile ilgili yetkililer ve Dünya Miras Alanı ile ilgili kurullarda yer alan, bu konuda araştırmalar yapan akademisyenlerle de görüşülmüştür. Toplanan tüm veriler değerlendirilmiş, daha sonra sonuçlar raporlaştırılmıştır.

3. Coğrafi Konum

Divriği Ulu Camii ve Dâr-üş Şifâ'sı, İç Anadolu Bölgesi'nde Sivas İli'ne bağlı Divriği ilçe merkezindedir (Şekil-1). Dünya Miras Alanı'nın matematiksel konumu, 39° 22' 25" kuzey enlemi ile 38° 07' 25" doğu boylamıdır. Camii, ona bitişik Dâr-üş Şifâ ve Dâr-üş Şifâ içindeki türbe, dikdörtgen planlı bir yapı bloğu şeklindedir ve tapunun 158 ada, 2 parselinde kayıtlıdır. Divriği Kalesi'nin bulunduğu tepenin güneybatı yamacında, eğimli bir arazide, yapay olarak elde edilmiş bir düzlükte inşa edilmiştir (Fotoğraf-1). Bu nedenle, bloğun doğu cephesi kazılan yamaca yaslanmış, batı cephesi önünde de, dolgu sayesinde, pek geniş olmamakla birlikte bir teras elde edilmiştir. Bugün yapılara, yerleşim merkezinden eğimli bir kavisli yoldan güneybatı yönünden ulaşılabilir. Bugün yapılara, yerleşim merkezinden eğimli bir kavisli yoldan güneybatı yönünden ulaşılabilir.

Şekil-1: Divriği ilçe merkezinin coğrafi konumu

Fotoğraf-1: Ulu Camii ve Dâr-üş Şifâ'sı'nın genel görünümü

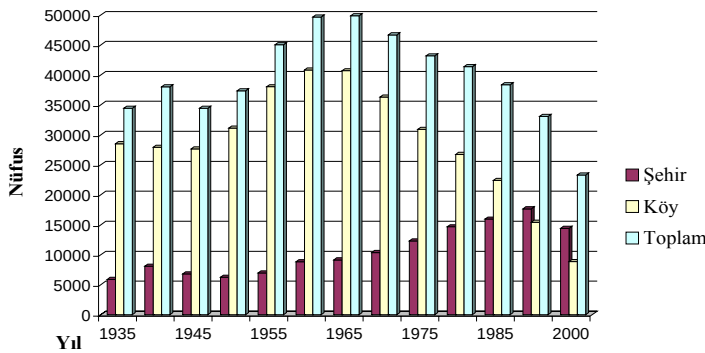
4. Dünya Miras Alanı ve Çevresinde Sosyal ve Ekonomik Yapı

Divriği'nin yerleşim tarihi Hititlere değin uzanmaktadır. Yöre, MÖ 550'de Perslerin egemenliğindeydi. MÖ 334'ten sonra bir süre İskender'in işgali altında kaldı ve MÖ 330'larda Kappadokia Krallığı'na bağlandı. Krallığın Roma egemenliğini tanımasının ardından kısa sürelerle Pontus Devleti ve Sasaniler tarafından yönetildi. Bizans döneminde bir sınır kalesi olan Divriği, *Tephrike* adıyla tanınırdı. 9. yüzyıl ortalarında *Tephrike*, Bizans imparatorlarının dine karşı gelmekle suçladığı ve Arap halifelerinin koruduğu Paulusçuluk mezhebi taraftarlarının sığınağı oldu. Divriği 1080'de Mengüceklerin eline geçti. 1142'de ikiye ayrılan Mengüceklerden I. Süleyman Şah'ın yönetimi altına girdi. Daha sonra İlhanlıların, Eretna Beyliği'nin,

Memlûklülerin egemenliğinde kaldı ve 1517'de kesin olarak Osmanlı yönetimine geçti. Osmanlı döneminde uzun süre Rum (Sivas) eyaletinin bir sancağı olan Divriği, Tanzimat'tan sonra Sivas vilayeti merkez sancağına bağlı bir kaza durumuna getirildi.

Divriği ilçe merkezi, ilçenin aşağı yukarı ortasında, Çaltı Suyu ile onun kenarındaki istasyonun hemen güneyinde yer alır. Uzun süre ulaşım ağının dışında kalan kentin kapalı, durağan bir yapısı vardı. Divriği'ye demiryolu 1937'de, düzgün bir karayolu ise ancak 1970'te gelmiştir. Günümüzde Çetinkaya-Kangal üzerinden Sivas'la bağlantıyı sağlayan karayolu Divriği'de son bulduğu için, doğudaki merkezlerle karayolu ulaşımı ancak kuzeybatıda kalan Sivas üzerinden sağlanabilmektedir.

Divriği İlçesi'nin nüfusu, sayım yılları itibariyle iki ayrı dönemde birbirinden farklı özellikler göstermektedir. 1935-1965 yılları arasında bazı iniş çıkışlar olmakla birlikte, şehir, köyler ve toplam nüfusta genel olarak bir artış olmuştur. Ancak 1970 yılından başlayarak Divriği ilçe merkezinin nüfusu az da olsa artış gösterirken köyler nüfusunda sürekli azalma olmuş ve bu azalma aynı zamanda toplam nüfusa yansımıştır. Bunun yanında 1990-2000 yılları arasında ilçe merkezinin nüfusu da azalma eğilimine girmiştir (Şekil-2).

Şekil-2: Divriği İlçesi'nin nüfusu (1935-2000) (Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü)

İlçe genelindeki bu nüfus azalmasının temel nedeni, ilçedeki ekonomik kaynakların yetersizliğidir. İlçede tarıma elverişli alanların sınırlılığı bitkisel üretime fazla olanak tanımamaktadır. Akarsu boylarında ve ilçe merkezinin güneyinde uzanan dar düzlükte yapılabilen bitkisel üretim yerel tüketime yöneliktir. En çok buğday, fiğ, patates, soğan, başka sebze ve çeşitli meyveler yetiştirilmektedir. İlçedeki hayvancılık etkinliği de pazardan çok halkın kendi gereksinimini karşılamaya yöneliktir.

Divriği İlçesi'nin gelişmişlik bakımından Türkiye'deki tüm ilçeler arasındaki yeri ile gelişmişlik endeksi ve grubu, ilçenin sosyal ve ekonomik yapısının en somut göstergelerinden biridir (Çizelge-1 ve 2).

Çizelge-1: Divriği İlçesi'nin Türkiye'deki ilçeler içindeki gelişmişlik sıralaması (1996)

858 ilçe içinde gelişmişlik sırası	Sosyoekonomik gelişmişlik endeksi	Gelişmişlik grubu
271	0,067108	3

Kaynak: <http://dpt.gov.tr/bgyu/seg/ilce1996.html>

Çizelge-2: Divriği İlçesi'nin Türkiye'deki ilçeler içindeki gelişmişlik sıralaması (2003)

858 ilçe içinde gelişmişlik sırası	Sosyoekonomik gelişmişlik endeksi	Gelişmişlik grubu
246	0,22603	3

Kaynak: <http://dpt.gov.tr/bgyu/seg/ilce2003.html>

Gelişmişlik sıralamasını belirleyen başlıca faktörler; ilçelerdeki demografik yapının, işgücü talebinin, istihdamın sektörel dağılımının, eğitim ve sağlık hizmetlerinin, fiziki ve sosyal altyapı olanaklarının, üretim seviyesinin ve gelir düzeyinin ilçe nüfusunun ihtiyaçlarını karşılamada sağladıkları başarıdır. Bu çerçevede

yapılan sıralamada, 1996 yılında Divriği, 858 ilçe içinde gelişmişlik sıralamasında 271. sırada, gelişmişlik grubu bakımından ise 3. grupta yer almıştır. Buna karşılık 2003 yılında 1996 yılından biraz daha üst sıralarda; 872 ilçe içinde gelişmişlik sırasında 246. sırada, gelişmişlik grubunda ise yine 3. grupta yer almıştır. Bütün bu göstergeler ilçenin sosyal ve ekonomik yapısını net biçimde yansıtmaktadır ve göç olgusunun temelinde de bu faktörler yatmaktadır.

Divriği'deki demir madeninde önceleri daha fazla sayıda işçi çalışırken bu sayı günümüzde azalmıştır. Bu azalma da ilçenin sosyoekonomik yapısına yansımıştır.

5. Dünya Miras Alanı'nın Özellikleri

5.1 Ulu Camii

Mengücekli hükümdarı Ahmed Şah ibn Süleyman Şah ibn Şehinşah tarafından 1228-1229 tarihlerinde yaptırılmıştır.

Dikdörtgen planlı caminin, kuzey, batı ve doğuda birer taç kapısı vardır. Doğu cephede yer alan kapı, daha sonra pencereye dönüştürülmüştür. Camii, kuzey-güney yönünde olup her biri dörder sekizgen formdaki taş ayağa oturtulmuş dört sıra kemer dizisi ile beş sahına bölünmüştür. Böylece, caminin üst yapısı; mihrap önü ve merkezi bölümde kubbe ile diğer bölümlerde ise tonoz ile oluşturulmuş yirmi beş bölümlü bir sistemdir. Bunlardan on altı tanesi özgün olup diğerleri ise sonradan yapılmıştır. Merkezi bölümdeki kubbede bir aydınlık feneri vardır. Batı cephede her bölümde birer alt, mihrap önü kubbe kasnağında iki mazgal ve dört küçük ışık gözü, güneydoğu sahinde da türbeye açılan bir alt pencere vardır.

Caminin içinde, kuzeybatı köşede, kuzey duvarına bitişik basamaklarla çıkılan kapı, minareye yapı içinden ulaşımı sağlar. Güneydoğu köşede, ahşap hünkâr mahfilinin bir bölümü bugün hala yerinde durmaktadır. Abanoz ağacından yapılan minber, 1241 tarihli olup Tiflis'li Ahmed Usta'nın eseridir.

Caminin kuzey ve batı cephelerinin ortasında yer alan ve dışarıya doğru çıkıntı yapan taç kapılar, döneminin özelliklerini sergileyen, çok ince ve yoğun taş süslemeler içerir (Fotoğraf-2 ve 3).

Fotoğraf-2: Ulu Camii batı taç kapısı

Fotoğraf-3: Ulu Camii kuzey taç kapısı

Caminin kuzeybatı köşesinde bulunan ve Kanuni Sultan Süleyman zamanında yapılmış olan minare, yüksek silindirik bir payandanın üzerine ve kaidesi ile pabuç kısmı camii duvarına bitişik olarak inşa edilmiştir. Silindirik gövdeli minarenin, bir şerefesi, konik bir peteği ve taş külahı vardır (Fotoğraf-4).

Fotoğraf-4: Kuzey cepheden Ulu Camii minaresinin görünümü

5.2 Dâr-üş Şifâ

Caminin güneyine bitişik olarak camii ile aynı tarihte inşa edilen Dâr-üş Şifâ, kendi kütlesi içinde düzgün ve caminin mihrap eksenine dik, simetrik bir plana sahiptir. Bir iç avlu etrafında sıralanan üç eyvan ve bunların aralarında yer alan, değişik büyüklükteki odalardan/hücrelerden oluşan bir plan şemasına sahiptir. Dâr-üş Şifâ bu şema ile kubbeli medreseler grubu ile aynı özelliklere sahiptir.

Batı cephenin ortasındaki taç kapıdan, önce iki tarafında simetrik odalar bulunan giriş mekânına, buradan da iç avluya geçilmektedir. İç avlu, ana ve yan eyvanların duvar hizalarının kesiştiği noktalara yerleştirilmiş, dört kolonun taşıdığı kemerler ve bunlara oturan tonozlar ile örtülmüştür. Ancak, bu kolonları doğu-batı yönünde bağlayan kemerlerin hizası, geride yer alan eyvan ve odaların önünde, merkezi bölümden daha alçak ve dar birer iç revak oluşturmaktadır. İç avlu merkezinde, bir aydınlık feneri ve bunun altında da zeminde bir havuz vardır. Yapının kütlesi, iç avludaki bir merdiven ile ulaşılan kısmi bir ikinci katı içermekte ve bu düzen dış cepheden de izlenebilmektedir. İkinci kattan bir merdiven ile de çatıya ulaşılabilir.

Caminin batı cephesinin bir çeşit devamı gibi olan Dâr-üş Şifâ batı cephesi, iki katlık yüksekliği ile camiden ayırt edilebilmektedir. Cephenin tam ortasında yer alan dışarıya çıkıntılı taç kapı, iki katı da aşan yüksekliği ile anıtsal bir eyvan ağzı görünümündedir (Fotoğraf-5).

5.3 Ahmed Şah Türbesi

Dâr-üş Şifâ'nın mimari düzeni içinde yer alan türbe, ana eyvan ile caminin güney duvarı arasında kalan dikdörtgen planlı köşe odada yer almaktadır. Türbe içinde külliye'nin banisi Ahmed Şah ve hanımı Turan Melik'in sandukaları dışında değişik büyüklükte ve farklı malzeme ile yapılmış üç sıra halinde dizilmiş on dört sanduka daha vardır. Bu sandukaların bazıları alçı ile süslenmiştir.

Türbenin üst yapısı, dışarıdan sekizgen prizma biçimli bir kasnak ve bunun taşıdığı sekizgen piramit biçimindeki külahıdır.

Fotoğraf-5: Dâr-üş Şifâ ve taç kapısı

6. Dünya Miras Alanı'nın Korunmasında Mevcut Durum

Divriği Ulu Camii ve Dâr-üş Şifâ'sı'nda yapılan incelemeler ve görüşmelerle tespit edilen sorunlar, “**Dünya Miras Alanları İle İlgili Ulusal Sistemden Kaynaklanan Sorunlar**” ve “**Alan Düzeyinde Sorunlar**” olmak üzere iki ayrı bölümde açıklanacaktır.

6.1 Dünya Miras Alanları İle İlgili Ulusal Sistemden Kaynaklanan Sorunlar

6.1.1 Dünya Miras Alanı'nın Sınırları

Divriği Ulu Camii ve Dâr-üş Şifâ'sı'nı çevreleyen ve bir tampon bölge oluşumuna olanak sağlayacak koruma bölgesi mevcut değildir.

6.1.2 Yönetim Yapısı

Divriği Ulu Camii ve Dâr-üş Şifâ'sı, mülkiyet olarak Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün olmakla beraber Sivas İli'ne bağlı Divriği İlçesi sınırları içinde yer alması nedeniyle de idari olarak Sivas Valiliği, Divriği Kaymakamlığı ve Divriği Belediye Başkanlığı'nın sorumluluğundadır. Camii'nin ibadete açık olması nedeniyle, Divriği İlçesi Müftülüğü'nün yönetim yapısı içindeki yerinin de altının çizilmesi gerekir.

Divriği Ulu Camii ve Dâr-üş Şifâ'sı, aynı zamanda tescilli kültür varlığıdır. Bu anlamda Kültür ve Turizm Bakanlığı, eserin korunması konusunda yetkili bakanlıktır.

Bu çoklu yönetim sistemi uygulamada yetki karmaşası yaratmaktadır.

6.1.3 Yönetim Planı

Divriği Ulu Camii ve Dâr-üş Şifâ'sı'na ilişkin bir **yönetim planı bulunmamaktadır.**

6.1.4 Ziyaretçi Yönetimi

Dünya Miras Alanı'nın **ziyaretçi yönetim planı bulunmamaktadır**. Ziyaretçi sayısı ile ilgili olarak 2007 yılına dek herhangi bir istatistik de yapılmamıştır. Ancak camide görevli imamlar, 20 Nisan 2007 tarihinden itibaren gelen ziyaretçilerin sayısı ile ilgili kayıt tutmaya başlamışlardır. Bu çalışma imamların tamamen kendi istekleri ile yapılmaktadır. 20 Nisan-14 Mayıs 2007 tarihleri arasında Dünya Miras Alanı'nı ziyaret edenlerin sayısı ve niteliği ile ilgili bilgiler aşağıdadır (Çizelge-3).

Çizelge-3: Divriği Ulu Camii ve Dâr-üş Şifâ'sı'nın 20 Nisan-14 Mayıs 2007 tarihleri arasındaki ziyaretçi sayıları:

Tarih	Gelen kişi sayısı	Ziyaretçilere ilişkin açıklama
20 Nisan	80	Japon grup
25 Nisan	25	İtalyan grup
29 Nisan	30	Gazi Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü öğrencileri
29 Nisan	20	Zara'dan yerli grup
1 Mayıs	15	Tempo Turizm'le Ankara'dan gelen yerli grup
1 Mayıs	30	Yerli grup
3 Mayıs	35	İstanbul'dan yerli grup
5 Mayıs	35	Yerli grup
6 Mayıs	40	Cumhuriyet ve Ankara Üniversitesi. İlahiyat Fakültesi öğretim elemanları
6 Mayıs	20	Yerli grup
7 Mayıs	20	Yerli grup
8 Mayıs	3	Kanadalı ve Hollandalı
10 Mayıs	12	Yerli grup
10 Mayıs	3	İtalyan
11 Mayıs	15	Yerli grup
12 Mayıs	30	Yerli grup
13 Mayıs	41	Sivas Gazi Lisesi öğrencileri
13 Mayıs	40	Yerli grup
13 Mayıs	10	Aikido Federasyonu üyeleri
14 Mayıs	15	Yerli grup

6.1.5 Bilgi, Eğitim ve Dünya Miras Alanı'na İlişkin Toplumsal Farkındalık

6.1.5.1 Bilgi

Ulu Camii'ye girişte, bir bilgilendirme levhası yer almaktadır. Yapının kısaca tanıtımının yer aldığı levhada, UNESCO ve UNESCO Dünya Mirası logoları bulunmakta olup ayrıca, **“Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası UNESCO Dünya mirası kültürel ve doğal varlıkların korunması sözleşmesi ile ilgili olarak 1985 yılında UNESCO Dünya Miras listesine kaydedilmiştir (Liste Numarası 358). Kültürel veya doğal bir sit alanının Dünya Mirası Listesi'ne kayıt edilmesi o yerin olağanüstü evrensel değerinin dünya çapında kabul edilmesi anlamına gelir. Bu varlığın insanların yararı için korunması gerekir.”** ifadesi Türkçe ve İngilizce olarak yazılıdır (Fotoğraf-6).

Divriği Ulu Camii ve Dâr-üş Şifâ'sı ile ilgili çok sayıda bilimsel yayın vardır. Bu yayınların en önemlileri:

- Kuban, D. 2001. Divriği Mucizesi, İstanbul.
- Bayram, S. ve Önge, Y. 1978. Divriği Ulucamisi ve Darüşşifası, Ankara.

Fotoğraf-6: Ulu Camii girişindeki bilgilendirme levhası

Benzer nitelikte diğer bir kaynak ise, Türkiye'deki bütün dünya miras alanları ile ilgili yayındır:

- Pulhan, G. (ed.). 2006. Dünya Mirasında Türkiye, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara. Söz konusu yayının içinde konuyla ilgili CD de bulunmaktadır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın internet sitesinde ise Uluslararası Faaliyetler bölümünün UNESCO kısmında "Dünya Miras Listesi'nde Türkiye" başlığı altında Dünya Miras Alanı hakkında kısa bir bilgi verilmektedir.

6.1.5.2 Eğitim ve Dünya Miras Alanı'na İlişkin Toplumsal Farkındalık

Sivas il merkezi, Divriği ilçe merkezi ve Dünya Miras Alanı'nda yapılan görüşmelerde kişilerin, alanın özelliği konusundaki farkındalığını ölçmek amacıyla sorular sorulmuştur. Bu sorulardan en önemlisi; sorunun yöneltildiği kişinin, Ulu Camii ve Dâr-üş Şifâ'sı'nın Dünya Miras Alanı olduğunu bilip bilmediğidir. Sorulan bu sorunun karşılığında alınan yanıtlar aşağıdaki çizelgede yer almaktadır (Çizelge-4).

Çizelge-4: Divriği halkının ve ziyaretçilerin Ulu Camii ve Dâr-üş Şifâ'sı'nın Dünya Miras Alanı olduğu konusundaki bilgisi

Görüşülen Kişiler	DMA olduğunu bilip bilmediği
Bakkal	Bilmiyor
Bakkal	Bilmiyor
Öğrenci	Bilmiyor
85 yaşında	Bilmiyor
66 yaşında	Bilmiyor
Erdemir'de işçi	Bilmiyor
Sivas'ta TV çalışanı	Bilmiyor
Çay salonu sahibi	Bilmiyor
Ayakkabıcı	Bilmiyor
Çaycı	Bilmiyor
Ayakkabıcı	Bilmiyor
Yerli turist grubu (4 kişi)	1 kişi biliyor 3 kişi bilmiyor

Değişik ilgi gruplarından toplam 15 kişiye Divriği Ulu Camii ve Dâr-üş Şifâ'sı'nın Dünya Miras Alanı olduğunu bilip bilmediği sorusu sorulmuştur. Divriği ve Sivas'ta yaşayan ve bu soruyu yanıtlayan 11 kişinin tamamının bu durumu bilmedikleri tespit edilmiştir. Dünya Miras Alanı'nı ziyarete gelen 4 kişilik bir ziyaretçi grubundan ise 1 kişinin bu durumu bildiği belirlenmiştir.

Divriği ilçe merkezinde halkın Dünya Miras Alanı'nın özelliği konusundaki bilgisini artırmaya yönelik olarak okul ve evlerde yapılan herhangi bir eğitim programı ya da çalışmasının bulunmadığı tespit edilmiştir.

6.1.6 Finansal Kaynaklar ve Yatırımlar

Divriği Ulu Camii ve Dâr-üş Şifâ'sı'nın Dünya Miras Alanı olmasına bağlı doğrudan bir finansal kaynak yoktur. Bunun yanında altyapı ve korumayla ilgili çalışma ve projeler için hükümet tarafından her yıl belirli miktarda parasal kaynak tahsis edilmektedir.

6.1.7 İzleme

Divriği Ulu Camii ve Dâr-üş Şifâ'sı'nda mevcut uygulamaların etkilerini izleyen, denetleyen ve başarılı olup-olmadıklarını anlamaya yarayacak herhangi bir izleme programı hazırlanmış değildir.

Ancak 1972 yılında imzalanan Dünya Miras Sözleşmesi'nden doğan uluslararası yükümlülükler doğrultusunda taraf ülkelerin her altı yılda bir Dünya Miras Merkezi'ne sunmak zorunda oldukları periyodik raporlama yapılmaktadır.

6.2 Alan Düzeyinde Sorunlar

Divriği Ulu Camii ve Dâr-üş Şifâ'sı, dinsel anıt olarak tescilli bir eserdir. Dünya Miras Alanı'nın korunması amacıyla alınan çeşitli kararlar aşağıda belirtilmektedir:

6.2.1 Koruma Kurulu Kararları

6.2.1.1 Tescil Kararı

- 10.6.1989 gün ve 435 sayılı Kayseri KTVKK kararında:
Divriği ilçe merkezinde bulunan korunması gerekli taşınmaz kültür varlıkları ve sit alanlarının belirlenmesi, sit geçiş dönemi koşulları, Ulu Camii ve Darüşşifası'nın anıtsal yapılar listesi A1 envanter numarası olarak tescil edilmesi;

6.2.1.2 Koruma ve Onarıma Yönelik Kararlar

- 11.7.1980 gün ve A-2271 sayılı GEEAYK kararında:
Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce uzman kuruluşlara rapor hazırlattırılarak, ödenek ayrılarak ivedilikle onarılması,
- 26-27.7.1987 gün ve 103 sayılı TKTVKBKK kararında:
Ulu Camii ve Darüşşifası etrafında bulunan 13 ve 14 parsellerin belediyece kamulaştırılması ve Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce çevre düzenlemesinin yapılması;

6.2.1.3 Uygulamaya Yönelik Kararlar

- 9.2.1990 gün ve 664 sayılı Kayseri KTVKK kararında:
Ulu Camii ve Darüşşifası'nın onarımına yön verecek sondaj çalışmalarının krokide gösterilen yerlerde (4 kapı önünde) yapılmasının uygun olduğu,
- 16.3.1995 gün ve 1825 sayılı Kayseri KTVKK kararında:
Ulu Camii kuzey portalı (Gotik kapı) önünde bulunan bahçe duvarının yıkılıp yol açılmasının uygun olmadığı;

- 27.4.2001 gün ve 2798 sayılı Kayseri KTVKK kararında:
Ulu Camii ve Darüşşifası'nın kuzey batı köşesinde yapılması uygun görülen yeni tuvaletin camii statüğünü olumsuz yönde etkileyeceğinden, camiyi etkilemeyecek bir yerde yapılması için yerinin belirlenmesine;

6.2.1.4 Proje (Çevre Düzenleme ve Rölöve) Onayı Kararları

- 31.5.1991 gün ve 1030 sayılı Kayseri KTVKK kararında:
Ulu Camii ve Darüşşifası'nın çevre düzenlemesine ait peyzaj ve çevre projesinin uygun olduğu;
- 4.5.2000 gün ve 2568 sayılı Kayseri KTVKK kararında:
Ulu Camii ve Darüşşifası'nın ODTÜ tarafından hazırlanan fotogrametrik rölövesinin uygun olduğu, bakım niteliğindeki ön hizmetler projesinin uygulanabileceği, onarımın Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce çabuklaştırılması;

6.2.1.5 Kamulaştırma Kararları

- 28.9.2001 gün ve 2885 sayılı Kayseri KTVKK kararında:
Ulu Camii ve Darüşşifası'nın koruma alanında bulunan 158 ada 3 parselin Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce kamulaştırılmasının uygun olduğuna, ekli krokide belirlenen alanın camii alanı olarak belirlenmesine;
- 26.4.2002 gün ve 3011 sayılı Kayseri KTVKK kararında:
Ulu Camii ve Darüşşifası'nın koruma alanı içerisinde kalan 158 ada 3 parsel, 4 parselin koruma alanı içerisinde kalan kısmının Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce kamulaştırılmasının uygun olduğu;

6.2.1.6 Korumaya Yönelik Kararlar

- 3.12.1998 gün ve 2379 sayılı Kayseri KTVKK kararında:
Ulu Camii ve Darüşşifası'nın çevre aydınlatma isteminin uygun olduğu;
- 13.12.2001 gün ve 2934 sayılı Kayseri KTVKK kararında:
Ulu Camii ve Darüşşifası'nın Şifahane kapısında aydınlatma sisteminin uygun olduğuna, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün uygun görüşü ile kurula getirilmesine;
- 20.12.2002 gün ve 3212 sayılı Kayseri KTVKK kararında:
Ulu Camii ve Darüşşifası'nın korunmasını yönelik alarm ve kamera sisteminin ilke olarak uygun olduğu, hazırlanacak projelerin kurula getirilmesine;
- 23.1.2003 gün ve 3225 sayılı Kayseri KTVKK kararında:
Ulu Camii ve Darüşşifası'nın kapı ve pencere demir korkuluklarının ilke olarak uygun olduğu, hazırlanacak proje ve uygulama detaylarının kurula getirilmesine;

6.2.1.7 Koruma Amaçlı İmar Planı Kararları

- 17.4.1993 gün ve 1449 sayılı Kayseri KTVKK kararında:
Divriği Koruma Amaçlı İmar planının hazırlanması;
- 17.9.1993 gün ve 1545 sayılı Kayseri KTVKK kararında:
Divriği Koruma Amaçlı İmar planını uygun bulunması.

Bütün bu kararlara rağmen halen anıt eserin korunmasına ciddi zorluklar yaşanmaktadır.

6.2.2 Yapı Ölçeğinde Sorunlar

Anadolu'da 13. yüzyılda inşa edilmiş diğer yapılar gibi, Divriği Ulu Camii ve Dâr-üş Şifâ'sı da günümüze kadar çeşitli onarımlar, değişiklikler ve eklemeler görmüştür.

6.2.2.1 1985 Öncesi Yapılan Onarımlar

Camide yer alan bazı yazıtlara ve benzer yapılar ile yapılan karşılaştırmalı çalışmalara göre, yapılara, özellikle 15-19. yüzyıl arasında, çok çeşitli müdahaleler yapılmıştır. Bu müdahalelerde, büyük ölçüde malzeme bozulmalarının ve statik sorunların ortadan kaldırılması amaçlanarak uygulamalar yapılmıştır.

- 1940 yılında, damdaki toprak üst örtü kaldırılarak caminin eski kâgir örtüsü açığa çıkarılmış, tonoz ve kubbeler arasındaki boşluklara küp ve künkler doldurulmuş, üzerine toprak örtülerek tesviyesi yapılmış ve bunun da üzerine grobeton ve şap uygulanmıştır.
- 1944 yılında, dam örtüsünün çatladığı ve yapının su aldığı belirlenmiş, bunun önüne geçebilmek için, 1945 yılında caminin üzerine bir ahşap çatı yapılarak kurşun kaplanmıştır.
- 1962/63 yıllarında, çeşitli yenileme çalışmaları yapılmıştır.
- 1945 yılında yapılan ahşap çatı bozulduğundan, damın taş ile kaplanması için proje hazırlanmış ve bu proje 1964/65 yıllarında uygulanmıştır.
- 1967 yılında, camii ve şifahane tekrar bir ahşap çatı ile örtülmüş ve bu çatı saç ile kaplanmıştır.
- 1971 yılında, yapıların doğu ve batısına istinat duvarları yapılmış, doğu cephe boyunca betonarme bir platform oluşturulmuş ve drenaj yapılmıştır.

6.2.2.2 1985 Sonrası Yapılan Onarımlar

- 1991-1992-1993 yılları onarımlarında, ahşap çatı yenilenmiş, üst örtü saç kaplaması kurşun kaplama ile değiştirilmiş, kurşun altına bitümlü pestil konulmuş, kuzey ve güney cephelerden çıkan betonarme merdivenler sökülmüş ve yerine açıktan çıkan demir merdivenler yapılmış, merdivenlerin altına havalandırmayı sağlamak için demir parmaklıklar yapılmış, galeri içindeki toprak zemin alınıp dışa doğru eğimli beton dökülmüş, batı ön avluda kum zemin üzerine taş döşeme yapılmış ve mihrap önündeki kubbeden taşların kopmasını engellemek için koruyucu iskele yapılmıştır.
- 2000 yılında, ahşap çatı saçakları uzatılmış ve kurşun üst örtü yenilenmiştir.
- 2002 yılında, kapı ve pencerelerde bulunan demir aksam yenilenmiştir.

Ancak, anıtın bozulmasının önüne geçilememiştir.

Ayrıca, konunun uzmanları tarafından değişik zamanlarda Dünya Mirası Alanı ile ilgili raporlar hazırlanmıştır.

6.2.2.2.1 Prof.Dr. Doğan Kuban'ın 3.6.1970 tarihli rapor içeriği

- *Acil olarak ele alınması gereken yapı onarımı:*
 - Örtü stabilitesini sağlamak,
 - Doğru duvarının su almasına engel olmak,
 - Yapının çatıdan su almasına engel olmak.
- *Uzun sürede yapılacak restorasyon çalışmaları:*
 - Malzeme dekompozisyonun önlenmesi,
 - Külliye'nin mimari restorasyonu.

6.2.2.2.2 İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi (Mimar Sinan Üniversitesi) öğretim üyeleri Prof.Dr. Asım Mutlu, Prof.Dr. Muhteşem Giray, Dr. Engin Yenal'ın 8.6.1978 tarihli rapor içeriği

- *Yapının en önemli sorunları:*
 - Üst örtünün planlanması ve malzeme seçimi,

- Suyun dışarı atılması, olarak belirlenmiş ve,

Çözüm önerileri de şu şekilde sıralanmıştır:

- Kısa süreli çözümler: Doğrudan detay sorunlarının çözümüne yöneliktir.
Örneğin yatay ve düşey yağmur oluğu yapılması.
- Uzun süreli çözümler: Örtü ve çatı planının değişimine yöneliktir.

6.2.2.2.3 Prof. Dr. Aysıl Tükel Yavuz'un 26.10.1981 tarihli rapor içeriği

- *Yapının sorunları üç başlıkta toplanmıştır:*
 - Su – tecrit
 - Çatı drenajı sorunu
 - Zeminden yükselen nem
 - Statik
 - Malzeme bozulmaları
- *Çözüm önerileri:*
 - Çatı kaldırılmalı, statik durum incelendikten sonra bir proje geliştirilmeli, statik ve tecrit sorunları birlikte çözülmeli;
 - Yapının etrafındaki taş döşeme, suyu akıtacak detay ve meyille tekrar tasarlanmalı;
 - Yapının çok ayrıntılı, her türlü kesit ve detayını içeren bir Fotoğrafgrametrik tespitin yapılması;
 - Yapıdaki çatlakların hareketli olup olmadıkları araştırılmalı;
 - Caminin oturduğu zeminin direnci ve su tutma özellikleri saptanmalı;
 - Yapının her mevsimde nem derecesi saptanmalı;
 - Yapı taşının cinsi, özellikleri ve direnci incelenmelidir.

6.2.2.2.4 ODTÜ Restorasyon Bölüm Başkanı Alpay Özduval'ın 7.7.1982 tarihli yazısı eki rapor içeriği

Anıtın bozulmasında en önemli neden olarak iki sorun belirlenmiştir:

- *Nem sorunu:*
Nemin kaynakları:
 - Yerden yükselen nem: doğu duvarındaki mevcut drenaj sisteminin çalışmaması, yağmur sularının çevreden iyi drenaj edilememesi;
 - Çatıdan gelen nem: çatı suyunun oluklarla drenajı sağlanamadığından bütün dış yan duvarların üst kısımlarında nem tuz ile çok ilerlemiş bozulmalara yol açmıştır.
 - *Tuz sorunu, taşın basınçla çatlamasına, ufalanıp tozlaşmasına yol açmaktadır.*
- *Çözüm önerileri:*
 - Nem sorununu çözmek.
 - Drenaj sistemleri,
 - Çatının yeniden ele alınması,
 - Doğru duvarı dehlizinin kurutulması, duvar boyunca yalıtım yapılması.
 - Tuz sorununu çözmek: Tuz temizleme işlemleri uzun bir sürece yayılabilir.

6.2.2.2.5 Emine Caner'in 1984 tarihli tebliğinin içeriği

- Sorunlar:
 - *Nem sorunu:*
 - Çatıdaki suların gerektiği biçimde toplanamaması ve yapıdan uzaklaştırılamaması,
 - Duvar eteklerindeki çimento kaldırımlar,
 - Çimentolu kalın sıvalar.

- *Tuz sorunu:*
- **Çözümler:**
 - *Nem sorununun giderilmesi:*
 - Yeni bir drenaj sistemi yapılmalı,
 - Yapının içinde bir hafta devamlı olmak üzere su ve nem tarama çalışmaları yapılmalı,
 - Sonuca göre nem giderilme çalışmaları planlanmalı.
 - *Tuz temizleme işlemleri: Bu işlemler nem önleme ve kurutma programı ile birlikte planlanmalıdır.*

6.2.2.2.6 Vakıflar Genel Müdürlüğü Müşavir uzmanı Filiz Oğuz'un 1992 tarihli rapor içeriği
Acil önlemler:

- Çatı örtüsünün elden geçirilmesi,
- Bütün yapının çevresine yeraltı drenaj sistemi yapılması,
- Dış cephelerdeki boşalmış derzlerin özgün malzeme ile tamamlanması,
- Taş yüzeylerdeki tuzlanmanın giderilmesi,
- Daha önce yapılan çimentolu derzlerin, sıvaları temizlenmesi,
- Taç kapılara koruyucu önem alınması,
- Drenaj ile birlikte çevre düzenlemesi yapılması.

6.2.2.2.7 ODTÜ Mimarlık Fakültesi öğretim üyesi Doç. Dr. Emre Madran'ın 18.6.2001 tarihli yazısı eki rapor içeriği

Onarıma yönelik eylemler belli aşamalarda ele alınmalı:

- İlk Aşama: konu ile ilgili tüm uzmanların (bilim adamları, uygulamacılar, bürokratlar) katıldığı toplantı düzenlenmeli,
- İkinci Aşama: Konu ile ilgili yurt içinde ve yurt dışında yapıyla ilgili üretilen tüm inceleme, rapor, araştırma proje ve belgeler derlenmeli, sınıflandırılmalı,
- Üçüncü aşama: Temel sorunlar belgelenmeli, bunlara ilişkin daha önce hazırlanan belgelerle karşılaştırılmalı,
- Dördüncü Aşama: Üçüncü aşamada tanımları verilecek şu araştırmalar yapılmalı:
 - Yapının tüm iç ve dış duvar, kubbe ve tonoz yüzeylerinde taş bozulma şekillerinin ve çatlakların tespitlerine dayanarak haritalandırılması,
 - Yapı yüzeylerinin iç zemin yüzeyi ve yakın çevre toprak yüzeyinin termovizyon kameralarla taranması ve ısı haritalarının çıkartılması,
 - Yer radarı jeofizik yöntemiyle yapının taş ve dolgu zeminini, yapının yakın çevresi toprak yüzeyi ile birlikte taranması,
 - Yapıdaki strüktürel deformasyonların sonlu elemanlar analiz yöntemiyle bilgisayarla incelenmesi,
 - Yapıda kullanılan taş malzemenin bozulmuşluk derecelerinin ve dayanıklılık durumlarının tespit edilmesi,
 - Özgün ya da değişik tarihlerde yapılmış olan onarımlarda kullanılan harçların analiz edilmesi,
 - Süreçte ortaya çıkacak diğer sorunların analizi,
 - Yapının tarihsel araştırmasının hazırlanması.
- Beşinci Aşama: Aşağıdaki hususları içeren restorasyon projesi hazırlanacaktır.
 - Temel koruma ilkelerinin belirlenmesi,
 - Bu ilkeler ışığında müdahalelerin tanımlanması,
 - Bu müdahaleler sürecinde kullanılacak malzeme ve onarım tekniklerinin tanımlanması,
 - Uygulama aşamalarının belirlenmesi,
 - Bu aşamaları yürütecek ve denetleyecek uzmanlıkların tanımı.

20.4.1999 tarihinde de Ankara Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nde Prof.Dr. Aysıl Tükel Yavuz başkanlığında, Prof.Dr. Ömür Bakırer, Prof.Dr. Orhan Cezmi Tuncer, Prof.Dr. Zafer Bayburtluoğlu, Prof.Dr. Aynur Durukan, Doç.Dr. Emre Madran, Mimar Erol Yurdakul'un katılımıyla bir **Divriği Ulu Camii ve Dâr-üş Şifâ'sı Paneli** düzenlenmiştir.

27.11.2005 tarih ve 26006 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulu'nun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine ilişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelikle belirlenen esaslar çerçevesinde Divriği Ulu Camii ve Dâr-üş Şifâ'sı için bir Anıt Eser Kurulu oluşturulmuştur.

Sivas Divriği Ulu Camii ve Dâr-üş Şifâ'sı'nın restorasyonuna yönelik projelendirme ve uygulama çalışmalarına ilişkin de Kültür ve Turizm Bakanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Sivas Valiliği arasında 28.6.2004 tarihinde protokol imzalanmıştır. Söz konusu protokol ile, anıt yapının projelendirilmesi, restorasyon ve çevre düzenlemesi çalışmalarının yapılması ile ilgili hükümler belirlenmiş, çalışma grupları (Yürütme Kurulu, Bilimsel Danışma Kurulu ve Teknik Komisyon) oluşturulmuş ve görevleri tanımlanmıştır.

Bütün bunlara rağmen iyileştirme çalışmalarında başarıya ulaşılamamıştır.

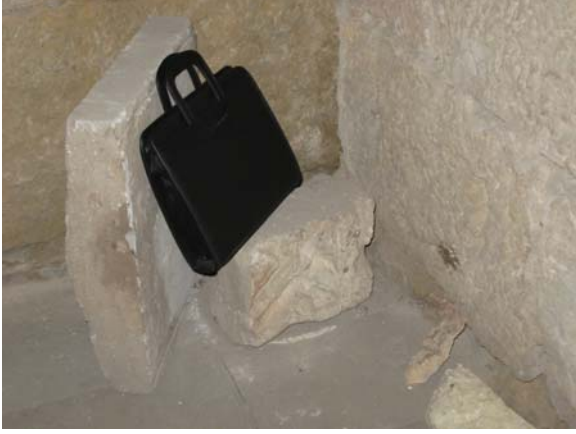
Divriği Ulu Camii ve Dâr-üş Şifâ'sı'nın günümüzde karşı karşıya kaldığı yapısal sorunlar şu şekilde özetlenebilir:

6.2.2.3 Strüktürel Sorunlar

Divriği Ulu Camii ve Dâr-üş Şifâ'sı, deprem kuşağında olması nedeniyle tahribata uğramaktadır (Fotoğraf-7-8-9-10).

Fotoğraf-7: Deprem sonucu Ulu Camii'nin batı kapısından taşın düştüğü bölüm

Fotoğraf-8: Caminin batı kapısından düşen taş

Fotoğraf-9: Deprem sonrası düşen taş parçası

Fotoğraf-10: Deprem sonrası düşen taş parçası

Camide, mihrap önu kubbesinde malzeme bozulmaları ve depremler nedeni ile oluşmuş sorunlar vardır.

Özellikle Dâr-üş Şifâ'sı'nın batı bölümünde, hem cephede hem de giriş bölümündeki kuzey odada çatlaklar vardır. Bu çatlakların bir bölümü, çok uzun zaman önce oluşmuş ve ilerlememiş olmakla birlikte, büyük bölümünde yapı için ciddi sorun olabilecek yeni bozulmalar gözlenmiştir (Fotoğraf-11).

Fotoğraf-11: Dâr-üş Şifâ duvarlarında yer yer çatlaklar oluşmuştur

6.2.2.4 Malzeme Sorunları

6.2.2.2.1 Taş

Üst yapı elemanlarında ve cephelerde kullanılan taşlarda bozulmalar olduğu görülmüştür (Fotoğraf-12). Ayrıca, doğu cepheye bitişik olarak yapılmış olan betonarme bölümün ve buradaki drenaj sisteminin çalışmamasından dolayı yapılar ciddi miktarda su almış ve bu da taşlarda büyük hasarlara neden olmuştur.

Fotoğraf-12: Cephelerde kullanılan taşlarda meydana gelen bozulma

6.2.2.4.2 Kurşun

2000 yılında yenilenmiş olan kurşun örtünün hiçbir bakımı yapılmamıştır. Bu nedenle, köstekler açılmış, taş ile birleşen yerlerdeki kurşun derzleri atmış ve özellikle doğu cephe boyunca sarkmalar olmuştur (Fotoğraf-13).

Fotoğraf-13: Örtünün taşla birleşen kesimlerdeki durumu

6.2.2.4.3 Metal

2002 yılında yenilenmiş olan metal elemanlara da hiçbir bakım yapılmamıştır. Bu nedenle, yer yer paslanmalar olduğu gözlenmiştir.

6.2.2.5 Nem ve Tuz Sorunları

Divriği Ulu Camii ve Dâr-üş Şifâ'sı'nda çatı suyunun oluklarla drenajı sağlanamadığından bütün dış yan duvarların üst kısımlarında nem, tuz ile çok ilerlemiş bozulmalara yol açmıştır (Fotoğraf-14).

Fotoğraf-14: Yapı içindeki nem ve tuz tahribatı

Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası Yapısal Hareketin Bilgisayarlı Sistemle İzlenmesi İş'i ile "Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası Malzeme Analizinin Yapılması, Rölöve, Restitüsyon, Restorasyon, Yapısal Onarım/Güçlendirme ve Mühendislik Projelerinin Hazırlanması İş'i" ne ilişkin çalışmalar devam etmektedir.

6.2.2.6 Diğer Sorunlar

Yapıların doğu cephesi önüne yapılmış olan betonarme platform, yapılar için başlı başına bir sorun kaynağıdır. Yapıların su almasına engel olamamakta, tam tersi, içerisine konmuş olan drenaj sistemi çalışmadığından, yapıların daha fazla su almasına neden olmaktadır (Fotoğraf-15).

Fotoğraf-15: Doğu cephedeki betonarme platform

6.2.3 İdari Sorunlar

6.2.3.1 Ziyaretçi Yönetim Planı Eksikliğinden Kaynaklanan Sorunlar

Ziyaretçi olanakları bakımından Divriği Ulu Camii ve Dâr-üş Şifâ'sı asgari olanaklara dahi sahip değildir.

Dünya Miras Alanı'nda ziyaretçi merkezi ve dinlenme yerleri mevcut değildir. Tuvaletin de olmadığı Dünya Miras Alanı'nda ziyaretçiler yandaki okulun tuvaletini kullanmakta, okulun kapalı olduğu yaz aylarında sorun büyümektedir.

Ayrıca, ziyaretçileri bilgilendirecek ve gezmelerine yardımcı olacak rehber bulunmamaktadır. Ulu Camii'de görev yapan 3 din görevlisi bu görevi kendi bilgileri ölçüsünde yerine getirmekte olup, yabancı dil bilmemektedirler.

Dünya Miras Alanı'nı tanıtıcı nitelikteki broşür, Dünya Miras Alanı'nı yansıtan hediyelik eşya gibi Müftülük tarafından hazırlatılan objeler Dâr-üş Şifâ içinde ücret karşılığı ziyaretçilere satılmaktadır.

6.2.3.2 Kadro Sorunu

Divriği Ulu Camii'nde 3 din görevlisi bulunmaktadır.

Camii ibadete açık olmasına rağmen namaz vakitleri dışında kapatılmakta ve ziyaret ancak camideki din görevlilerinin gözetiminde yapılabilmektedir.

Vakıflar Bölge Müdürlüğü'ne bağlı tek personel, Dâr-üş Şifâ bekçisi olarak görev yapmaktadır. Bekçinin görevi; Dâr-üş Şifâ'nın açılması, kapanması ve gelen ziyaretçilerin kontrolüdür. Bekçi ayrıca, Dâr-üş Şifâ'nın temizliğini de yapmaktadır. İzinli olduğunda Kaymakamlık oluru ile onun yaptığı işlerle Ulu Camii imamı ilgilenmektedir.

Dâr-üş Şifâ saat 08.00'de açılıp 17.30'da kapatılmaktadır. Turizm sezonunda ise hafta sonu da açık tutulmaktadır.

Camii ve Dâr-üş Şifâ'nın ziyareti için ziyaretçilerden herhangi bir ücret alınmamaktadır.

Dünya Miras Alanı yönetimindeki idari belirsizlikle birlikte kadro eksikliği Ulu Camii ile Dâr-üş Şifâ'nın yeterince korunmasında güvenlik zafiyetine ve ziyaretçiler açısından bilgi eksikliğine yol açmaktadır.

6.2.3.3 Güvenlik

Esnaf ve Kefalet Kooperatifi güvenlik amacıyla Ulu Camii ve Dâr-üş Şifâ'yı kontrol eden ve internet üzerinde de izlenebilen iki kamera kurduştur. Gündüz saatlerinde bir görevli ve bir bekçi görev yapmakta olup akşam saat 7'den sabah saat 7'ye kadar ise koruma görevini polis yapmaktadır.

Ancak, özellikle ziyaretçilerin arttığı dönemlerde Divriği Ulu Camii ve Dâr-üş Şifâ'sı'nın güvenlik önlemlerinin yetersiz olduğu söylenmektedir.

Dünya Miras Alanı'nda bir alarm sistemi de bulunmamaktadır.

6.2.4 Sosyal ve Ekonomik Sorunlar

6.2.4.1 Dünya Miras Alanı'nın Korunmasında İlgili Grupları Arasındaki İletişim ve İşbirliği

Divriği Ulu Camii ve Dâr-üş Şifâ'sı'nın korunması ve geliştirilmesi konusunda ilgi grupları arasında tam bir iletişim ve işbirliği bulunmamaktadır. Bu eksiklik, gerek ilgi gruplarının kendi içinde gerekse de farklı ilgi grupları arasında da gözlenmektedir.

6.2.4.1.1 Karar Vericilerin Korumaya İlişkin Görüşleri

Karar vericilerle yapılan görüşmelerde, bu grubun Dünya Miras Alanı'nın korunmasıyla ilgili yaptıkları başlıca çalışmalar, tespitler ve sorunlara ilişkin görüşler aşağıda özetlenmiştir:

- Eserin korunması öncelikli konudur.
- Restorasyon çalışmalarının bir an önce başlaması için oluşturulan bilimsel kurulların raporları dikkate alınmalıdır.
- Yetki karmaşasının çözülmesi gereklidir.
- Alan yönetimi uzman kişilerce yapılmalıdır.
- Anıt eserin güvenliği modern donanımlarla sağlanmalıdır.
- Divriği'nin tanıtımı sağlanmalı, turizm açısından gerekli alt yapı (konaklama tesisleri ve yeme-içme mekânları gibi) hazırlanmalıdır.
- Divriği'ye ulaşan yollarda iyileştirme çalışmaları yapılmalıdır. Ancak Dünya Miras Alanı'na yakın olan yollardan araç geçişlerinin anıt esere baskı yapması engellenmelidir.
- Alanın çevresindeki yapılaşmanın önlenmesi gerekmektedir.
- Ziyaretçi merkezi özellikle tuvalet gibi temel ihtiyaçlar açısından önem taşımaktadır.
- Yöre halkının Dünya Miras Alanı hakkında bilgilendirilmesi gerekmektedir.

6.2.4.1.2 Yararlanıcıların Korumaya İlişkin Görüşleri

Yararlanıcılarla yapılan görüşmelerde, bu grubun Dünya Miras Alanı'nın korunmasıyla ilgili yaptıkları başlıca çalışmalar, tespitler ve sorunlara ilişkin görüşler aşağıda özetlenmiştir:

- Anıt eserin Dünya Miras Alanı olmasının yöre halkına doğrudan bir getirisi bulunmamaktadır.
- Divriği'de turizmin geliştirilmesi için çalışmalar yapılması gerekmektedir.
- Yöre halkının Dünya Miras Alanı konusunda bilgilendirilmesi önemlidir.
- İlçeye ulaşan yolların iyileştirilmesi gerekmektedir.

6.2.4.2 Halkla Dünya Miras Alanı Arasındaki Kopukluk

Divriği Ulu Camii ile Dâr-üş Şifâ'sı'na ilçe halkı ilgi göstermemektedir. Camiye ibadet veya ziyaret amacıyla gitmiş olmalarına ve caminin girişinde yapının Dünya Miras Alanı olduğuna ilişkin ayrıntılı bilgilerin yer aldığı bir bilgilendirme levhası bulunmasına rağmen bu durumdan habersizdirler.

Halk, Dünya Miras Alanı'na gelen ziyaretçilerin ilçeye uğramaması nedeniyle anıtın kendilerine doğrudan katkısı olmadığı görüşündedir.

6.2.4.3 Kamulaştırma ve Çevre Düzenlemesi

Kamulaştırma işlemleri tamamlanmadığı için Dünya Miras Alanı etrafında çevre düzenlemesi yapılamamaktadır (Fotoğraf-16). Diğer taraftan bu sorunu çözmek amacıyla "Sivas Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası Yakın Çevresinin Kamulaştırma ve Çevre Düzenlemesi" işi kapsamında kamulaştırma işlemleri Sivas Valiliği tarafından yürütülmektedir.

Fotoğraf-16: Genel görüntü

6.2.4.4 Yol

Divriği Ulu Camii ve Dâr-üş Şifâ'sı'nın üstündeki alandan geçen ve belediyenin açtığı yol, esere zarar vermektedir. Yolun açılması esnasında makinelerin çalışmış olması ve sürekli araç geçişinin oluşturduğu baskı, esere zarar verecek niteliktedir.

7. Çalıştay

7.1 Çalışma Grubu

Adı	Kurumu	Çalıştay'daki Görevi
Prof. Dr. Ayşıl Yavuz	ODTÜ Mimarlık Fakültesi, Restorasyon Koruma Programı	Moderatör
Rest. Uzm. Yük. Mimar N. Cansen Kılıççöte		Raportör
Mustafa Akgün	Divriği Kültürünü Yaşatma ve Koruma Derneği	Üye
Yahya Kemal Bayer	Sivas, Yerel Gazeteci	Üye
İhsan Çalapverdi	Divriği Tabiat Varlıkları Koruma Derneği	Üye
Ökkeş Dağlıoğlu	Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Genel Müdür Yardımcısı	Üye
Veysel Dalmaz	Sivas Valisi	Üye
Dr. Atilla Engin	Cumhuriyet Üniversitesi	Üye
Dr. Erdal Eser	Cumhuriyet Üniversitesi	Üye
Berna Görgün	Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Y.Mimar	Üye
Oğuzhan Gözcü	Vakıflar Genel Müdürlüğü, Sivas Bölge Müdürlüğü, İnş. Müh	Üye
Mehmet Güresinli	Divriği Belediye Başkanı	Üye
Basri Hamulu	Yük. Mimar	Üye
Ömer Hamulu	Mimarlık Öğrencisi	Üye
Doç. Dr. Yegan Kahya	İTÜ Mimarlık Fakültesi, Restorasyon ABD	Üye
Kadir Pürlü	Sivas İl Kültür ve Turizm Müdürü	Üye
Necdet Sakaoğlu	Araştırmacı Yazar	Üye
Musa Törnük	Sivas Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürü	Üye
Yrd. Doç.Dr. Turgay Yazar	Cumhuriyet Üniversitesi	Üye

7.2 Divriği Ulu Camii ve Dâr-üş Şifâ'sı Çalıştay Raporu

7.2.1 Dünya Miras Alanları İle İlgili Ulusal Sistemden Kaynaklanan Sorunlar Hakkında Görüşler ve Çözüm Önerileri

7.2.1.1 Koruma Bölgesi

Divriği Ulu Camii ve Dâr-üş Şifâ'sı, korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilmiş olduğundan, üzerinde bulunduğu parsel de koruma altına alınmıştır. Ancak, yapının kuzey cephesi önünde bulunan iki adet parsel 2002 yılında kamulaştırılarak Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne devredilmiş olmasına rağmen, bu bölüm mevcut çevre duvarının içerisine henüz alınmamıştır. Güncel durumun UNESCO'ya bildirilmesi gerekmektedir. Ayrıca, ilgili Koruma Bölge Kurulu tarafından 2006 yılında 'Özel Proje Alanı' olarak tanımlanmış ve parsel bazında sınırları belirlenmiştir.

7.2.1.2 Tampon Bölge

V. Dalmaz, Ö. Dağlıoğlu ve Y. Kahya'nın yaptığı açıklamalar doğrultusunda, Koruma Amaçlı İmar Planı'nda, Divriği Ulu Camii ve Dâr-üş Şifâ'sı'nın, Özel Proje Alanı olarak tanımlanmış bir bölgede

bulunduğu görülmektedir. Bu bölgenin Anıt Eser Kurulu tarafından da 2006 yılında kabul görerek parsel bazında belirlenip, ilgili Koruma Bölge Kurulu'nca da onaylandığı anlaşılmaktadır. Bu alanın Tampon Bölge olarak tanımlanarak UNESCO'ya iletilmesi gerekmektedir.

7.2.1.3 Yönetim Yapısı

Dünya Miras Alanı'nın çok kurumlu yapısı bir idari koordinatörlük oluşturulması ile çözümlenebilecektir. Dünya Miras Alanı hakkında daha etkin kararlar alınabilmesi için, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından bir Anıt Eser Kurulu'nun oluşturulduğu bilinmektedir. Bu kurul ile birlikte çalışabilecek bir idari koordinatörlük oluşturulmalıdır.

7.2.1.4 Yönetim Planı

Y. Kahya tarafından Anıt Eser Kurulu'nun aslında 'Alan Yönetimi'nin karşılığı olduğu belirtilmiştir. Bu durum 5226 Sayılı Kanun ile değişik 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nda da tanımlanmıştır. Burada sorun olan, Mayıs 2006'da hazırlanması için karar alınmasına rağmen, Anıt Eser Kurulu İşletme Yönergesi'nin henüz olmamasıdır. Dünya Miras Alanı'nın tek yapı ölçeğinde olması, Yönetim Planı'na, restorasyon için gerekli projeleri de içeren tüm aşamaların dahil edilmesini gerektirmektedir.

7.2.1.5 Finansal Kaynaklar

Özel bütçe yapılması mümkün değildir. Dünya Miras Alanı ile ilgili kurumlar kendi bütçelerinden zaten ödenek ayırmaktadırlar. Ayrıca, Dünya Miras Alanı için özel olarak tahsis edilmiş ödenek de bulunmaktadır. Yönetim planı sorumluları henüz tanımlı olmadığından bu ödenek kullanılamamaktadır.

7.2.1.6 Ziyaretçi Yönetimi

Ziyaretçi yönetim planı bulunmamaktadır. Şimdiye dek ziyaretçi sayısı ile ilgili bir istatistik yapılmamıştır. Ziyaretçi Yönetim Planı'nın ayrıca hazırlanmasına gerek yoktur. Dünya Miras Alanı'nın özelliği bu konunun da Yönetim Planı kapsamında ele alınmasını gerektirmektedir. Ancak, bu plan dahilinde yalnızca Dünya Miras Alanı değil, Mengücek bölgesi esas alınmalıdır.

7.2.1.7 Bilgilendirme

Dünya Miras Alanı'nın girişinde bilgilendirme levhası yer almaktadır. M. Güresinli'nin verdiği bilgiye göre, ilçe içerisinde ziyaretçileri yönlendirebilecek tabelalar bir AB projesi kapsamında yakın zamanda yapılmıştır. Ancak bu tabelalarda Dünya Miras Alanı ifadesi ve logosu bulunmadığı öğrenilmiştir.

Divriği Ulu Camii ve Dâr-üş Şifâ'sı hakkında yayınlanmış pek çok bilimsel eser bulunmaktadır. Ancak, tekrar basımları yapılmadığından bugün ulaşılması zorlaşmıştır. Özellikle, yerel kuruluşlar tarafından bir Divriği Sempozyumu yapılması, bir prestij kitabı basılması ve her yaş ve ilgi grubuna hitap edebilecek bilgilendirme yayınlarının yapılmasının olumlu olacağı konusunda görüş birliğine varılmıştır. Sempozyum için İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nün çalışma yapabileceği, Cumhuriyet Üniversitesi'nin de destek verebileceği öğrenilmiştir.

7.2.1.8 Kadro Sorunu

Hiçbir kurum kadro genişletilmesi konusunda bir taahhütte bulunamamıştır. Sorunun Yönetim Planı içerisinde değerlendirilmesi uygun olacaktır.

7.2.1.9 Koruma Durumu

Zemin, strüktürel sorunlar, yanlış müdahaleler ve deprem riski Dünya Miras Alanı'nın önde gelen sorunlarıdır.

7.2.1.10 İzleme

Divriği Ulu Camii ve Dâr-üş Şifâ'sı'nda bir izleme programı mevcut değildir. İzleme programının yönetim planının ayrılmaz parçası olduğu düşünülmektedir.

7.2.2 Alan Düzeyinde Sorunlar Hakkında Görüşler ve Çözüm Önerileri

7.2.2.1 Güvenlik

Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün bekçi kadrosunu arttırması beklenmektedir. Ayrıca, Dünya Miras Alanı'nın mekânlarında, ziyaretçilerin dokunarak yapabilecekleri tahribatın da, çeşitli bariyerler oluşturularak önüne geçilmesi gerekmektedir.

7.2.2.2 Ulaşım/Yol

Sivas-Divriği bağlantısını sağlayan kara yolunun ve demir yolunun kullanım açısından kötü durumdadır. İlgili kurumlar ile gerekli işbirliğinin kurularak sorunun çözülmesi gerekmektedir. Bu sayede, ilçede kültür turizmi de bir ivme kazanabilir.

7.2.2.3 İletişim (Yöre Halkı)

Yerinde bilgilendirme öneminin yanı sıra çevredeki yerlerde de tanıtımın daha etkin olması gerekmektedir. Sivas-Merkez ağırlıklı olmak kaydıyla, çeşitli etkinlikler düzenlenmelidir. İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından, değişik yaş gruplarını hedefleyen yarışmalar yapılabilir.

BÖLÜM – VIII
SAFRANBOLU

1. UNESCO'nun Dünya Miras Alanı Tescil Kararı

Safranbolu, UNESCO Dünya Miras Komitesi'nin hazırladığı Dünya Miras Listesi'nde 1994 tarih ve 614 no. ile kayıtlıdır. Safranbolu'nun Dünya Miras Listesi'ne kabul edilme ölçütleri "kültürel" (ii), (iv) ve (v)'tir. Bu bağlamda Safranbolu;

(ii) Yüzyıllar boyunca kervan ticaretinde oynadığı kilit rolden dolayı Safranbolu refah içinde olmuş ve bunun sonucu olarak da Osmanlı İmparatorluğu'nun geniş bir bölgesinde kentsel gelişime etkiyen genel ve mahalli mimariye ait standartlar oluşturmuştur (*By virtue of its key role in the caravan trade over many centuries, Safranbolu enjoyed great prosperity and as a result it set a standard in public and domestic architecture that exercised a great influence on urban development over a large area of the Ottoman Empire*),

(iv) Karavan ticareti asırlar boyunca Doğu ile Avrupa arasındaki temel ticari bağ olmuştur. Sonuç olarak da rotası boyunca karakteristik özelliklere sahip olan şehirler kurulmuştur. 19. yüzyılda demiryollarının gelmesiyle bu şehirler birincil varoluş amaçlarını kaybetmiş ve çoğu başka ekonomik kaynaklara yönelmiştir. Safranbolu ise bu yönde etkilenmemiş bunun sonucunda da orijinal halini ve binalarını önemli derecede korumuştur (*The caravan trade was for centuries the main commercial link between the Orient and Europe. As a result, towns of a characteristic type grew up along its route. With the coming of railways in the 19th century, these towns abruptly lost their raison d'être, and most of them were adapted to other economic bases. Safranbolu was not affected in this way and as a result has preserved its original form and buildings to a remarkable extent*),

(v) Karavan ticaretinin bitmesinin Safranbolu üzerinde yıkıcı etkileri olmuştur. Karabük demir-çelik fabrikalarına yakınlığı Safranbolu'ya yeni bir sosyo-ekonomik rol vermiştir ancak Safranbolu hala dışsal etkenlere maruz kalabilmektedir. Bu yüzden de bu geleneksel yerleşimi korumak için devamlılık arz eden çabaların gösterilmesi gerekmektedir (*The collapse of the caravan trade had a catastrophic effect on Safranbolu. Its proximity to the Karabük steelworks has given it a new socio-economic role, but it is still vulnerable to external pressures, and so continuous efforts must be made to preserve the traditional townscape*), biçiminde tescil edilmiştir.

2. Araştırma Yöntemi

Dünya Miras Alanı'nın güncel durumunu tespit etmek amacıyla yürütülen çalışma üç aşamalı olarak gerçekleştirilmiştir. Alan çalışması öncesinde konu ile ilgili kaynaklar taranmış, alanın 1/50.000 ölçekli topografya haritaları ile uydu görüntüleri elde edilmiştir. 17-19 Mart 2007 tarihleri arasında, Dünya Miras Alanı'nda arazi çalışması gerçekleştirilmiştir.

Arazi çalışmasında Dünya Miras Alanı'nda gözlemler yapılmış ve alan fotoğraflanmıştır. Ayrıca, alan üzerinde uygulama yetkisine sahip olan karar vericiler (Örneğin; Safranbolu Kaymakamlığı ve Belediye Başkanlığı, Safranbolu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu, Kent Müzesi Müdürlüğü ve uzmanları gibi); Kolaylaştırıcılar (Örneğin; Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Safranbolu Meslek Yüksek Okulu müdürü ve öğretim elemanları, sivil toplum kuruluşlarının temsilcileri gibi) ile Yararlanıcılar (Örneğin; Safranbolu halkı ve ziyaretçiler gibi) ile yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Arazi çalışması sonrasında toplanan tüm veriler değerlendirilmiş, daha sonra sonuçlar raporlaştırılmıştır.

3. Coğrafi Konum

Safranbolu, Karadeniz Bölgesi'nin Batı Karadeniz Bölümü'nde, kıyıda kuş uçuşu 65 km güneyde bulunan ve Karabük İli'ne bağlı olan bir ilçedir. Yüzölçümü 1,013 km² olan Safranbolu İlçesi'nin güneydoğusunda Kastamonu ve Çankırı, güneyde yine Çankırı illeri, doğuda bağlı olduğu Karabük İli'nin merkezi, Eflani ve Ulus ilçeleri ile çevrilidir. Safranbolu Kenti Dünya Miras Alanı ise bugünkü ilçe merkezinin bir bölümünü oluşturmaktadır ve koruma alanı 341 ha alanı kapsamaktadır. Dünya Miras Alanı, 41° 15' 36" kuzey enlemi ile 32° 41' 23" doğu boylamında yer almaktadır. İlçe merkezine karayolu ile üç ayrı yönden ulaşmak mümkündür. Ankara-İstanbul karayolunun Gerede kesiminden ayrılarak Karabük'e devam eden 82 km'lik yol Karabük'ten devam ederek 8 km sonra Safranbolu'ya ulaşmaktadır. İlçenin kuzey yönünde Bartın İli ve

Şekil-3: Dünya Miras Alanı'nın uydu görüntüsü üzerindeki yeri

4. Dünya Miras Alanı ve Çevresinde Sosyal ve Ekonomik Yapı

Tarihi Paleolitik Çağ'a değin geriye giden Safranbolu'da sosyal ve ekonomik yaşam, yerleşimin tarihi gelişimine paralel değişiklikler göstermiştir. Ancak izlenebilen asıl büyük değişiklik son 70 yıllık süreç içinde gerçekleşmiştir. Bu değişim yetmiş yıl önce birden başlayıp kısa sürede ve hızla gelişmiş, Safranbolu'nun bugünkü durumuna gelmesine neden olmuştur.

Birinci Dünya Savaşı ve onu izleyen Kurtuluş Savaşı dönemleri Safranbolu'yu diğer kasaba ve kentlerimizden daha fazla ve farklı şekilde etkilemiştir. Ekonomisi tarıma dayalı kasaba ve kentlere oranla Safranbolu'nun savaşıardan daha fazla etkilenmesinin nedeni, usta, çırak ve esnafın askere alınmalarıyla, bilgili ve deneyimli işgücü eksikliğinin kent üretim ve ekonomisine yansmasıyla ilgilidir. Savaşlar Safranbolu'yu ve onun kentsel faaliyetini fazlasıyla etkilemiştir. Savaş sonrasında ise, bu olumsuzlukların neden olduğu ekonomik bunalımlardan henüz kurtulamayan kenti, çok yakınında kurulup gelişen Karabük bir dönem kesin şekilde saf dışı bırakmıştır.

Cumhuriyet'in kurulmasından sonraki yıllarda ülkemizde endüstrileşme çabaları demir ve çelik endüstrisinin kurulmasına bağlı ve zorunlu görülmekteydi. Bu nedenle o zamanki savaş koşullarında korunaklı bir alan

olması ve bu endüstride kullanılabilecek enerji kaynağının çevrede bulunması nedeniyle Safranbolu'dan 10 km güneybatıda bulunan kesim demir-çelik fabrikasının kuruluş yeri olarak seçilmiştir. O dönemde (1935) bu alanda 16 konutluk ve 316 nüfuslu bir köyaltı yerleşme yeri bulunmaktaydı.

Karabük demir-çelik endüstrisinin temeli 3 Mart 1937 tarihinde atılmış ve fabrikada ilk üretim 10 Eylül 1939 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Bu duruma bağlı olarak 1937 yılından itibaren Karabük'te hızlı bir nüfus toplanması ve dolayısıyla kentsel bir gelişme süreci başlamıştır. Nitekim fabrika ile ilgili hazırlık faaliyetlerinin başladığı dönemden itibaren Karabük, 10 yıl içinde 5 mahalleli ve 10.000 nüfuslu bir kent boyutuna ulaşmıştır. 1953 yılında Zonguldak iline bağlı bir ilçe statüsü kazanan Karabük'te, 1975 sayımında kentin nüfusu 70.000'e ulaşmıştır. 1995 yılında ise Karabük il statüsü kazanmış, Ovacık, Eskipazar, Eflani, Yenice ve Safranbolu ilçeleri Karabük'e bağlanmıştır. 2000 yılı nüfus sayımına göre Karabük il merkezi 100.789 nüfusu ve sanayi tesisleri ile büyük bir kent ölçeğindeki yerleşim yeridir (Çizelge-1).

Çizelge-1: Karabük şehir nüfusu (1955-2000)

1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	2000
15.624	31.440	46.169	64.999	69.182	84.137	94.818	105.373	100.789

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü

Safranbolu kentine 10 km mesafedeki Karabük demir-çelik endüstrisinin kuruluşu ve Karabük kentinin hızla büyümesinin Safranbolu'daki sosyal ve ekonomik yaşamı etkilemesinin yanı sıra Safranbolu kentinin korunması üzerinde de etkileri olmuştur.

Her şeyden önce Karabük'te demir-çelik endüstrisinin kurulması ve endüstriye bağlı olarak kentsel fonksiyonların gelişmeye başlaması ile Karabük, çevre yerleşim yerlerinde yaşayan nüfus için bir cazibe merkezi halini almaya başlamıştır. Bu çekicilik, Karabük'ün, Türkiye'nin farklı kesimlerinden ve çevresinden yüksek oranda göç almasına ve gerek nüfus gerekse kentsel alan bakımından hızla büyümesini sağlamıştır. Bu dönemde kaçınılmaz olarak Safranbolu kent merkezi de Karabük'e göç veren yerleşim yerleri arasındadır. Fabrikada işçiliğin tercih edilir olması, Safranbolu'daki dericilik, kerestecilik ve demircilik gibi temel üretim sektörlerinin yanında safran, çavuş üzümü, muhtelif meyve-sebze gibi tarımsal üreticiliği ve hayvancılığı da olumsuz etkilemiş buna bağlı olarak Safranbolu yöredeki ekonomik üstünlüğünü yitirmiştir. Yalnızca fabrikadaki işçilik değil, Karabük'te gelişen kentsel fonksiyonlara bağlı olarak ortaya çıkan yeni iş alanları Safranbolu nüfusu için bir çekim nedeni olmuştur. Emiroğlu, Korunması Gereken Örnek Bir Kentimiz Safranbolu isimli kitabında bu dönemi şu satırlarla anlatmaktadır: "1975 sayımında 14.700 kişilik nüfusa sahip olan Safranbolu kenti, mahalleleri, konutları ve çarşısındaki sıra sıra dükkânlarıyla, boşalmış, terk edilmiş bir geçen yüzyıl kenti görünümündedir. Yıllar öncesinden beri kepenklerini açmamış, kendi halinde, çürümeye terk edilmiş dükkânları, görkemli konutları, camileri, hanları, hamam ve çeşmeleriyle eski Safranbolu kentinde de bu nüfusun pek azı yaşamaktadır." (Emiroğlu, 1981:31).

Safranbolu'nun tarihi kent bölümünün koruma altına alınmasına önderlik etmiş ve bu konuda büyük katkıları olan eski belediye başkanı Kızıltan Ulukavak'ın o döneme ilişkin görüşleri ise şöyledir:

"Safranbolu'nun Karabük Demir Çelik Fabrikası'nın yakınında yer alması, olumlu ve olumsuz olmak üzere iki yönlü bir etki yaratmıştır. Fabrikanın Safranbolu halkı için istihdam olanağı sağlaması olumlu bir durumdur. Ancak fabrikanın kurulması ile ortaya çıkmaya başlayan göç baskısı ise Safranbolu'nun korunması konusunda olumsuz bir durum olarak nitelendirilebilir.

Demir-çelik endüstrisinin gelişmeye başlamasıyla Karabük'e çalışmak için çevredeki kırsal alanlardan ve Türkiye'nin farklı kesimlerinden gelenleri Karabük'te barındıracak olanaklar sınırlıydı. Böyle olunca Karabük'ün hemen yanı başındaki Safranbolu da göç almaya başladı. 1970'lere kadar Safranbolu kendini koruyan bir geleneğe sahipti. Genellikle iki çocuklu ailelerin bulunduğu bir sosyal yaşam söz konusuydu.

Nüfus artmadığı için de kent dokusunda bozulma olmadı. 1970'lerden sonra konaklarda yaşamak istemeyen insanlar (Konaklarda yaşam, ısınma, temizlik vs. açılarından modern konutlara göre daha dezavantajlıdır) modern binalara taşınmayı tercih ettiler. Konaklarını yeni gelenlere sattılar. Bu evleri alan ve genellikle Demir Çelik Fabrikası'nda çalışanlar -kırsal kesimden gelenler- bu evleri kendi yaşam alışkanlıklarına göre düzenlemeye, konakların orijinal yapılarını bozmaya başlayan tadilata giriştiler. İşte bu aşamada 1975 yılında buna belediye müdahale etti. Safranbolu'da korumacılık anlayışı bu şekilde başladı." (2). Öte yandan 1970'li yıllarla birlikte, kırsal kesimden göç edenlerin bir kısmının Karabük yerine hemen yanı başındaki Safranbolu'ya yerleşmeyi tercih etmeleri ve Karabük'te kirlenen ve bozulan çevreden uzaklaşanların yerleşim yeri olarak yeniden Safranbolu'yu seçmeye başlaması ile Safranbolu ekonomisi yeniden canlanma eğilimine girmiştir. Nitekim 1970'li yılların ortalarında her gün en az 8.000 kişinin (işçi, memur, hizmetli, esnaf vb.) çalışma amacıyla Safranbolu'dan Karabük'e gidip döndüğü kaynaklarda belirtilmektedir (Emiroğlu, 1981: 39).

Günümüzde Karabük ve Safranbolu kent merkezleri arasındaki idari, sosyal ve ekonomik anlamdaki canlı organik bağ devam etmekle birlikte, Safranbolu adeta ekonomik ve sosyal bakımdan güçlü eski günlerine geri dönmüştür. Bunu kente ilişkin nüfus verileri de doğrulamaktadır (Çizelge-2).

Çizelge-2: Safranbolu İlçesi nüfusu (1960-2000)

	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	2000
Kent merkezi	5.388	6.155	7.393	9.712	12.470	14.793	19.940	22.404	24.351	31.697
Köyler	-	18.646	19.543	20.579	19.763	19.227	20.024	19.374	18.464	15.560
Toplam	-	24.801	26.936	30.291	32.233	34.020	39.964	41.778	42.815	47.257

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü

Günümüzde ilçede ekonomik hayat, kırsal kesimde tarımsal faaliyetlerden, kent merkezinde ise ticari faaliyetlerden, son yıllarda gelişme eğilimi gösteren sanayi faaliyetlerinden, önemli derecede işçilik-memurluk ve emeklilik gelirlerinden ve turizm faaliyetlerinden kaynak bulmaktadır.

İlçenin ekonomisi tarım, ticaret, sanayi ve turizme dayanmaktadır. İlçede ticaret, halkın tüketim ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik iç ticaretten oluşmaktadır. 2004 yılı kayıtlarına göre ilçede, 1855 gelir vergisi mükellefi, 934 adet basit usul ticari kazanç, 218 adet kurumlar vergisi, 3007 vergi mükellefi bulunmaktadır. 2005 yılı itibarıyla ilçede tahakkuk eden vergi 17.393.507,75- YTL, tahsil edilen vergi 13.971.967,41-YTL'dir.

Sanayi faaliyetleri son yıllarda gelişme eğilimine girmiştir. Ticaret ve Sanayi Odasına kayıtlı 365 şahıs firması, 38 Anonim Şirket, 2 Kolektif Şirket, 1 Komandit Şirket, 1 Adi Şirket, 139 Limited Şirket, 42 Adi Ortaklık, 6 Tüketim Kooperatifi, 23 Kalkınma Kooperatifi, 85 Yapı Kooperatifi olmak üzere toplam 702 işletme bulunmaktadır.

Turizm, ilçede önemi her geçen yıl daha da artmakta olan bir ekonomik faaliyettir. Sahip olduğu tarihi değerleri ve kültürel zenginliği akılcı bir turizm politikası ile dünya insanları ile paylaşan Safranbolu, kültür turizminde önemli bir kent haline gelmiştir. Safranbolu, turizm endüstrisi ile sahip olduğu kültürel mirası dünya insanına sunma aşamasında tanışmıştır. 1976 yılında Safranbolu'nun koruma altına alınması ile kente akademik düzeyde başlayan ilgi zamanla uluslararası boyuta taşınmıştır. 1990'lı yılların başından bu yana küçük ve orta ölçekli turistik tesis sınıfına giren işletmelerin faaliyete geçmesiyle turizm ilçe ekonomisinde önemli bir yer tutmaya başlamış, terk edilen eski konaklar restore edilerek, otel, lokanta gibi yeni işlevlerle yaşama döndürülmüştür. Bunun yanında anıtsal eserler restore edilmeye başlanmış, kaybolmaya yüz tutmuş el sanatları turistik amaçla yeniden canlandırılmıştır. Belirtilen olumlu gelişmeler, kentteki turizm hareketini son yıllarda artırmış olup kenti ziyaret eden ziyaretçi sayısı her yıl artan bir seyir izlemektedir. Giderek

gelişen talebe bağlı olarak arz da gelişme göstermektedir. Nitekim kentteki konaklama tesisi sayısı ve yatak kapasitesi önemli bir boyuta ulaşmıştır (Çizelge-3 ve 4).

Çizelge-3: Safranbolu kentindeki konaklama tesisi ve yatak sayısı

Belge Tipi	Tesis Sayısı	Toplam Yatak Sayısı
Turizm işletme	12	700
Belediye	28	850
Ev Pansiyonu	25	330
TOPLAM	65	1880

Kaynak: Safranbolu Turizm Danışma Bürosu

Çizelge-4: Safranbolu kentindeki turizm yatırım belgeli tesisler

Tesis Adı	Niteliği	Toplam Yatak Sayısı
Safransaray	5 yıldız	608
Dadibra	3 yıldız	415
TOPLAM		1023

Kaynak: Safranbolu Turizm Danışma Bürosu

Turizm, çoğaltan bir etkiye sahip olduğu için, diğer pek çok işkolunu da harekete geçirmesi nedeniyle ilçe ekonomisine önemli bir katkı sağlamaktadır.

Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı'na yapılan çalışmaların sonuçlarına göre Safranbolu İlçesi 1996 yılında Türkiye'deki 858 ilçe, 2003 yılında ise 872 ilçe arasında gelişmişlik sıralaması bakımından 109. sırada yer almıştır (Çizelge-5 ve 6).

Çizelge-5: Safranbolu İlçesi'nin Türkiye'deki ilçeler içindeki gelişmişlik sıralaması (1996)

858 ilçe içinde gelişmişlik sırası	İl	İlçe	Sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksi	Gelişmişlik grubu
109	Zonguldak	Safranbolu	0,960518	2

Kaynak: <http://dpt.gov.tr/bgyu/seg/ilce1996.html>

Çizelge-6: Safranbolu İlçesi'nin Türkiye'deki ilçeler içindeki gelişmişlik sıralaması (2003)

872 ilçe içinde gelişmişlik sırası	İl	İlçe	Sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksi	Gelişmişlik grubu
109	Karabük	Safranbolu	1,04657	2

Kaynak: <http://dpt.gov.tr/bgyu/seg/ilce2003.html>

2003 yılında Safranbolu'nun 109. sırada yer aldığı gelişmişlik sıralamasında; Çankırı merkez ilçe 108. sırada yer alırken, İstanbul-Şile 110, Tekirdağ-Muratlı 111, Aydın-Söke 112 ve Muğla-Dalaman 113. sırada yer almıştır. Sözü edilen ilçelerin bulunduğu coğrafi bölgeler ve bu ilçelerin sosyoekonomik yapıları göz önüne alındığında Safranbolu'nun gelişmişlik durumu daha iyi anlaşılacaktır. Nitekim illerin ve ilçelerin gelişmişlik sıralamalarının saptanmasında demografik, sosyal, ekonomik ve bunların dışındaki pek çok parametre dikkate alınmaktadır. Bu bakımdan Safranbolu'nun ülke genelindeki 872 ilçe arasında gelişmişlik grubu bakımından 2. grupta ve toplam sıralamada 109. sırada yer almış olması, ilçedeki sosyal ve ekonomik gelişmişliği yansıtan önemli bir göstergedir.

5. Dünya Miras Alanı'nın Özellikleri

Safranbolu'nun bulunduğu bölgede insana ait ilk izler Paleolitik Çağ'a değin geriye gider. Anadolu'nun hemen her yerinde olduğu gibi Safranbolu bölgesi de tarihöncesi çağların tüm dönemlerinde uygarlıkların geliştiği, dikkate değer kültürlerin ortaya konulduğu yerlerden olmuştur. Hititler Dönemi ile birlikte bu bölgeden yazılı kaynaklar haber vermeye başlar. Safranbolu yöresi o zamanlar göçebe hayat süren savaşçı Kaşka kavimlerinin yurduudur. Hitit egemenliğinden sonra da burası Anadolu'nun tarihsel yazgısında görülen gelişmeleri tüm canlılığıyla yaşar. Safranbolu kentine dair ilk yazılı kayıt ise Dadybra adıyla Bizans Dönemi'ne aittir. 1100 yılında Danişmendoğulları'nın hâkimiyeti ile geçici de olsa ilk kez Türklerin eline geçen bu kent, daha sonra 13. yüzyılda Çobanoğulları, 14. yüzyılda Candaroğulları'nın hâkimiyetinde bulunmuş, 1416 yılından sonra da bir Osmanlı kenti olarak varlığını sürdürmüştür. Kentin adı Türk hâkimiyeti ile birlikte Zalifre olmuş, Osmanlı döneminde önce Borlu, daha sonra Taraklıborlu, 18. yüzyıl ortalarında Zağfiran-ı Borlu, 19 yüzyılın sonlarında Zağfiranbolu, son olarak Cumhuriyet Dönemi'nde Safranbolu olmuştur. Bu kent idari açıdan Osmanlı Dönemi'nde kimi zaman bir sancak merkezi olmakla beraber genellikle Kastamonu sancağına bağlı olarak görülmektedir. 1927 yılında bir ilçe olarak Zonguldak İli'ne bağlanmış, 1995'te Karabük'ün il olmasıyla oraya bağlı bir ilçe olmuştur.

13. yüzyıldan itibaren doğudan batıya devam eden ticaret yolu üzerindeki önemli konumu ile belirginleşmeye başlayan kent, daha bu erken dönemden itibaren dikkati çeken tarihsel eserlerle donatılmaya başlanmıştır. Safranbolu'nun Dünya Miras Listesi'ne alınmasına temel teşkil eden nitelikleri olan günümüze dek iyi korunmuş tarihsel ve kültürel değerlerinin ortaya konulması, asıl bu kentin Osmanlı Dönemi'nde geçirmiş olduğu gelişmelerle bağlantılıdır. Safranbolu İstanbul'dan doğuya devam eden ticaret yollarından, Gerede üzerinden Sinop'a bağlanan ve böylece Karadeniz'e ulaşan önemli bir rota üzerinde yer almaktaydı. Bu dikkati çeken ticaret kenti, en canlı zamanını söz konusu ticaret yolunun önemini sürdürdüğü 17. ve 18. yüzyıllarda yaşamıştır. Kentin birçok önemli tarihsel eseri bu dönemde inşa edilmiştir. 48 odaya sahip olan ve Safranbolu'nun kervan yolları üzerindeki bir ticaret şehri olarak tarihteki yerinin en önde gelen kanıtı olan Cinci Han 1640-1648 yılları arasında yapılmıştır. Osmanlı Vezirleri'nden Köprülü Mehmet Paşa'nın yaptırmış olduğu ve yine onun adını taşıyan caminin yapım tarihi 1662'dir. Hidayetullah Ağa Camii 1693, Dağdelen Camii 1768, Kazdağlı Camii 1779, İzzet Mehmet Paşa Camii 1796 yılında yapılmıştır. Bütün bu eserler ve aynı zamanda geleneksel bir Türk kenti mimarisini yansıtan Safranbolu'nun tarihsel dokusu, bu Osmanlı şehrinin başkent İstanbul ve saray ile olan yakın ilişkisine de işaret eder. Önemli bir ticaret rotası üzerinde bulunan Safranbolu'nun kendi üretimi ile de ticarete önemli rol oynadığı anlaşılmaktadır. Günümüzde de halen kentin tarihsel dokusu içinde izleri takip edilebilen, hatta kimi meslek dallarında yine küçük çaplı da olsa sürdürülen ve Safranbolu'nun ekonomisine o dönemlerde canlılık veren faaliyetlerin, başta İstanbul olmak üzere Anadolu'nun diğer şehirleriyle olan ticarete Safranbolu'ya değer kazandırdığı bilinmektedir. Üretimi, işlenmesi ve ticaretinin yapıldığı ürünler arasında dericilik başta gelmekteydi. Tabakhane deresi mevkiinde bu gün hala Safranbolu'nun tarihte kalmış olan bu uğraşının yapıldığı yerler görülebilmektedir. Kent merkezindeki önemli tarihsel mekânlardan olan Arasta Çarşısı da bu üretime bağlı olarak gelişen derinin işlendiği, yemeni üretiminin yapıldığı dükkânların bulunduğu yerdi. 19. yüzyılda demiryollarının yapılması ile önemini yitiren ticaret yollarından biri üzerinde yer alan Safranbolu, bu durumdan büyük ölçüde etkilenmiştir. 20. yüzyılda hemen yanı başındaki Karabük'te demir-çelik fabrikasının kurulmuş olması da bu kent için dönüm noktalarından biri olmuştur. Buna bağlı olarak Safranbolu'nun ticaret, üretim olanakları, hatta genel bakış açısıyla değerlendirildiğinde geçim kaynakları değiştiği gibi, sosyal, kültürel yapısı da önemli ölçüde farklılığa uğramıştır.

Safranbolu'da canlı ticaret yaşantısı sonucu gelişen zenginlik, kent kültüründe gelişmiş bir yaşam zevkini yansıtan geleneksel Türk mimarisinin bugün gördüğümüz örnekleri konakların, evlerin ortaya çıkmasını beraberinde getirmiştir. Yukarıda kimilerine değinilen tarihsel eserlerle beraber, sahip olduğu ve büyük ölçüde korunmuş olan bir Osmanlı kent dokusunu gösteren Safranbolu, bu nitelikleri dolayısıyla 1994 yılında UNESCO tarafından Dünya Miras Listesi'ne alınmıştır.

Geleneksel Türk mimarisini yaşatan ve bir Osmanlı kent örneği olarak gelecek kuşaklara aktarılması amacıyla koruma altına alınan kentin söz konusu tarihsel dokuyu yansıtan değerleri üç yerde yoğunlaşmaktadır. Safranbolu'daki yaklaşık 2000 geleneksel Türk evinden 800'ü yasal koruma altında bulunmaktadır. Evler, camiler, çeşmeler, han ve hamamlar gibi toplam 1131 adet eser korunması gerekli kültür varlıkları olarak tescil edilmiştir.

5.1 Bilimsel Çalışmalar

Kentte, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi'ne bağlı Fethi Toker Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi ve Safranbolu Meslek Yüksek Okulu'nun varlığı korumaya ilişkin bilimsel çalışmaların yürütülmesi açısından büyük bir önem taşımaktadır. İlçede, restorasyon, geleneksel el sanatları ile turizm otelcilik bölümleri bulunan Safranbolu Meslek Yüksekokulu'nun 1992 yılında kurulması, korumacılık faaliyetlerine bilimsel katkı ve katılımı sağlamıştır. Fethi Toker Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi 2002 yılında kurulmuş olup, mimarlık, resim ve müzik bölümleri bulunmaktadır. Üniversitedeki öğretim elemanlarının Safranbolu'ya ilişkin yaptıkları bilimsel çalışmaların yanı sıra, yürüttükleri rölöve-restorasyon projeleri vb. uygulamalı çalışmalar da önem taşımaktadır.

Zonguldak Karaelmas Üniversitesi (ZKÜ) tarafından Safranbolu Meslek Yüksek Okulu (MYO) bünyesinde Ahşap Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi kurulmuş ve merkezin yönetmeliği 13.03.2005 tarih ve 25754 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. 2006 yılında Safranbolu'da açılan merkez, çalışmalarını bilimsel ve uygulamalı olarak sürdürmektedir.

ZKÜ Ahşap Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi öncelikle restorasyon çalışmalarının daha bilimsel ölçütlerle yapılabilmesini amaçlamıştır. Bunun yanında, tarihi ahşap yapıların korunabilirliğinin sağlanabilmesi ve merkezin laboratuvarı bünyesinde yapılan çalışmaların yurtiçi ve yurtdışında yapılacak yayınlarla değerlendirilmesi hedeflenmektedir. Merkez, kuruluşunun ilk yılında bilimsel çalışmaları gerçekleştirebilmek için laboratuvarını oluşturmaya özen göstermiştir. Halen bazı eksik cihazların bulunduğu merkezin laboratuvarı bünyesinde lisans, yüksek lisans ve doktora düzeyindeki öğrenciler çalışma olanağı bulmakta ve çeşitli bilimsel araştırmaları gerçekleştirmektedirler. Japon hükümetinin uygulamış olduğu kültürel mirasın korunmasına yönelik hibe yardımı programı çerçevesinde merkez, 50 milyon Japon Yen'i değerinde makine ve teçhizat yardımı almıştır. Proje çerçevesinde edinilen laboratuvar cihazları merkez bünyesine alınmış ve aktif olarak kullanılmaya başlanmıştır (Fotoğraf-1 ve 2).

Fotoğraf-1: ZKÜ Ahşap Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi atölyesi

Fotoğraf-2: Japon hibe yardımıyla kurulmuş olan Ahşap Kültürünü Araştırma Laboratuvarı

6. Dünya Miras Alanı'nın Korunmasında Mevcut Durum

Safranbolu'da yapılan incelemeler ve görüşmelerle tespit edilen sorunlar, “Dünya Miras Alanları İle İlgili Ulusal Sistemden Kaynaklanan Sorunlar” ve “Alan Düzeyinde Sorunlar” olmak üzere iki ayrı bölümde açıklanacaktır.

6.1 Dünya Miras Alanları ile İlgili Ulusal Sistemden Kaynaklanan Sorunlar

6.1.1 Dünya Miras Alanı'nın Sınırları

Dünya Miras Alanı'nın sınırları tanımlanmış olmakla birlikte, alanda bu sınırları ifade eden herhangi bir işaret bulunmamaktadır.

6.1.2 Yönetim Yapısı

Karabük Valiliği, Safranbolu Kaymakamlığı ve Safranbolu Belediye Başkanlığı Dünya Miras Alanı yönetiminden sorumlu olan yerel idari makamlardır. Ayrıca; nitelikleri itibariyle, Karabük Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu ile Karabük İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü de Safranbolu'ya ilişkin alınan kararlar ve uygulamalarda söz sahibidirler.

6.1.3 Yönetim Planı

Safranbolu'ya ilişkin bir yönetim planı bulunmamaktadır.

6.1.4 Ziyaretçi Yönetimi

Dünya Miras Alanı'nın **ziyaretçi yönetim planı bulunmamaktadır**. Tarihi kent merkezinde ziyaretçilerin bilgi alabilecekleri Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı turizm danışma bürosu mevcuttur. Bürodan Safranbolu'yla ilgili sözlü ve yazılı yeterli bilgi alınabilmektedir (Fotoğraf-3).

Fotoğraf-3: Turizm Danışma Merkezi

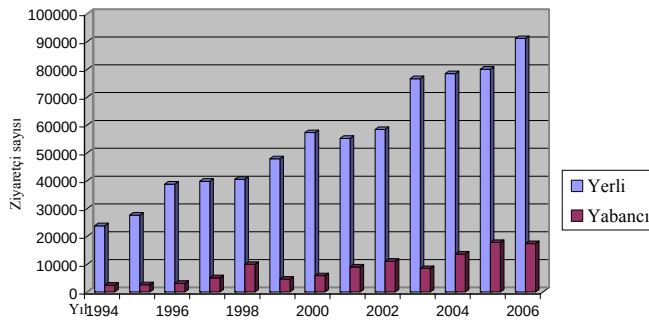
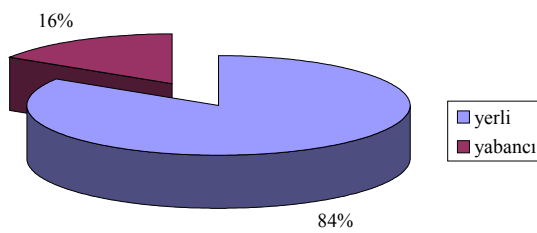
Ancak Dünya Miras Alanı'nın Çukur, Bağlar ve Kıranköy kesimlerinde ziyaretçilere yönelik bir tesis bulunmamaktadır.

1994-2006 yılları arasında Dünya Miras Alanı'nın ziyaretçi sayısına ilişkin bilgiler aşağıda verilmiştir (Çizelge-7).

Çizelge-7: Safranbolu’da konaklayan ziyaretçilerin yıllara göre dağılımı

Yıllar	Yerli	Yabancı	Toplam
1994	23.825	2.476	26.287
1995	27.644	2.629	30.283
1996	38.745	3.071	41.776
1997	39.788	5.089	44.877
1998	40.488	9.932	50.020
1999	47.862	4.620	52.453
2000	57.261	5.876	63.137
2001	55.215	8.988	64.203
2002	58.381	11.051	69.442
2003	76.678	8.430	84.908
2004	78.485	13.610	92.095
2005	80.046	17.776	98.281
2006	91.098	17.405	108.503

Kaynak: Safranbolu Turizm Danışma Bürosu

Şekil-4: Safranbolu’da konaklayan ziyaretçilerin sayısının yıllara göre değişimi
(Kaynak: Safranbolu Turizm Danışma Bürosu)Şekil-5: Safranbolu’da konaklayan ziyaretçilerin milliyetlerine göre oransal dağılımı (2006)
(Kaynak: Safranbolu Turizm Danışma Bürosu)

Çizelge 7 ve Şekil 4 incelendiğinde, Safranbolu’yu ziyaret eden kişi sayısında sürekli bir artışın olduğu ilk göze çarpan husustur. Yine Çizelge 7 ile Şekil 4 ve 5 incelendiğinde ise, Safranbolu’da konaklayan ziyaretçilerin büyük bölümünü Türklerin oluşturduğu anlaşılmaktadır. Nitekim 2006 yılı verilerine göre ziyaretçiler içinde Türklerin oranı %84, yabancıların oranı ise %16’dır. Safranbolu Turizm Danışma

Müdürlüğü istatistiklerine göre; Safranbolu'ya gelen ziyaretçilerin –yıllar itibariyle değişmekle birlikte- yaklaşık %10 ila %20'sini yabancı ziyaretçiler oluşturmaktadır. Yabancı ziyaretçiler içinde Japonlar ilk sırada yer almaktadır. Bunu Almanya, ABD, Güney Kore, Fransa, İtalya vatandaşları izlemektedir (Çizelge-8).

Çizelge-8: 2006 yılında Safranbolu'da konaklayan yabancı ziyaretçilerin ülkelere göre dağılımı

Ülke	Konaklayan ziyaretçi	Ülke	Konaklayan ziyaretçi
ABD	1089	İtalya	605
Almanya	1091	Japonya	8719
Avustralya	374	Kanada	337
Avusturya	58	KKTC	327
Azerbaycan	122	Lübnan	6
Belçika	120	Lüksemburg	9
Bulgaristan	12	Macaristan	21
Çek Cum.	14	Mısır	8
Çin Halk Cum.	6	Norveç	12
Danimarka	13	Pakistan	2
Finalndiya	12	Polonya	65
Fransa	923	Portekiz	8
Güney Kore	1021	Romanya	3
Gürcistan	9	Rusya	22
Hindistan	19	S.Arabistan	20
Hollanda	253	Slovenya	38
Irak	13	Suriye	3
İngiltere	245	Tayvan	372
İran	32	Tunus	3
İrlanda	17	Ukrayna	67
İspanya	262	Yeni Zelanda	71
İsrail	252	Yunanistan	234
İsveç	71	Diğer Ülkeler	256
İsviçre	51		

Kaynak: Safranbolu Turizm Danışma Bürosu

Yabancı ziyaretçilerin ülkelere göre dağılımına bakıldığında, ellinin üzerinde ülkeden ziyaretçilerin Safranbolu'yu ziyaret ettikleri ve konakladıkları anlaşılmaktadır. Bu sayı ise, Dünya Miras Alanı olan kentin, dünyanın büyük bir bölümünün dikkatini çektiği anlamına gelmektedir.

Safranbolu'ya gelen ziyaretçilerin büyük bölümünü günübirlik gelenler oluşturmaktadır. Nitekim ilçe turizm danışma bürosundan alınan istatistiklere göre, 2006 yılında konaklama yapan 91.098 Türk ve 17.405 yabancıyla birlikte toplam ziyaretçi sayısının 350.000 civarında olduğu belirtilmektedir.

Günübirlik ziyaretçilerin çoğunluğu ise yine Türk vatandaşlarıdır. Bunlar içinde de Ankara ve İstanbul kentlerinden gelenler ağırlıklıdır. Özellikle nisan-haziran ayları ile eylül-kasım ayları arasında hafta sonlarında Safranbolu yoğun ziyaretçi akınına uğramaktadır.

6.1.5 Bilgi, Eğitim ve Dünya Miras Alanı'na İlişkin Toplumsal Farkındalık

6.1.5.1 Bilgi

Anayollar üzerinde Safranbolu'ya dair yönlendirme levhaları bulunmaktadır. Karabük- Safranbolu yolu üzerinde, kentin girişinde Dünya Miras Alanı'nı belirten ve bir yamaç üzerine yazılmış büyük boyutlu "Dünya Mirası Safranbolu" yazısı görülmektedir. Burada aynı zamanda UNESCO'nun logosu, Dünya Mirası logosu, Tarihi Kentler Birliği'nin logosu, büyük boyutlu olarak yer almaktadır (Fotoğraf-4). Bunun dışında Safranbolu otogarının dış duvarında UNESCO ve Dünya Mirası logoları bulunmaktadır.

Fotoğraf-4: Safranbolu kenti girişinde “Dünya Mirası Safranbolu” yazısının altında UNESCO ve Dünya Mirası logoları yer almaktadır

Kentin pek çok yerindeki tarihi konaklar, evler, camiler, çarşı vb. gibi kültürel değerlerin tanıtımına ilişkin Türkçe ve İngilizce kısa açıklayıcı bilgiler içeren levhalar mevcuttur. Ancak Bağlar ve Kıranköy Mahallesi'nde bu tip levhalar yok denecek kadar azdır.

Safranbolu Kaymakamlığı ve Belediye Başkanlığı tarafından kentin tarihsel ve kültürel özelliklerini anlatan çok sayıda kitapçık ve broşür yayımlanmış olup, ziyaretçilere ve ilgilenenlere verilmektedir. Bu yayınların çoğunda Safranbolu'nun Dünya Miras Alanı olduğu, yayınların kapak sayfasından itibaren vurgulanmaktadır.

“Kale” olarak adlandırılan tepeye 1904-1906 yılları arasında Kastamonu Valisi Enis Paşa ve ilçe kaymakamı Ahmet Bey'in öncülüğünde inşa edilen ve 19 Ocak 1976 tarihinde çıkan bir yangınla büyük hasar gören Eski Hükümet Konağı, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından restore ettirilmiş ve bina Kent Tarihi Müzesi haline getirilmiştir.

Safranbolu Kent Tarihi Müzesi, kentin kültürel, tarihsel, sosyal ve ekonomik zenginliğini tanıtmaktadır. Müze; zemin, giriş ve 1. kat olmak üzere 3 kattan oluşmaktadır. Müzede Safranbolu'nun günümüze kadar geçirdiği evreler kronolojik olarak izlenebilmektedir. Giriş katında Safranbolu'nun tarihçesine ilişkin bilgiler, harita ve uydu görüntüsü ile kente ait yayınlar, sergi salonu ve konferans salonu bulunmaktadır. Birinci kat girişindeki salonda, Cumhuriyet dönemine ait kıyafetler sergilenmekte, Fotoğraflarla Safranbolu Salonu'nda, Osmanlı döneminden Cumhuriyet dönemine kadar uzanan süreçte Safranbolu tarihi ile ilgili bilgiler görsel detaylarla aktarılmaktadır. Etnografya Salonu'nda geleneksel Safranbolu yaşamında kullanılan eşyalar sergilenmektedir. Zemin katta ise, Safranbolu'da ticari yaşam ve geleneksel el sanatları hakkında fotoğraflı bilgiler bulunmaktadır. Aynı zamanda Esnaf ve Zanaatkarlar Çarşısı'nda Şifa Eczanesi, lokumcu, baharatçı, yemenici, kunduracı, sayacı, semerci, demirci, kalaycı, bakırcı ve esnaf kahvesi gibi

Safranbolu'daki önemli esnafların çalışma ortamları özgün canlandırma teknikleriyle izleyicilere sunulmuştur (Fotoğraf-5/6/7 ve 8).

Fotoğraf-5: Demirci

Fotoğraf-6: Yemenici

Fotoğraf-7: Semerci

Fotoğraf-8: Lokumcu

30.12.2006-14.3.2007 tarihleri arasında müzeyi 2.999 kişi ziyaret etmiştir. Ziyaretçi sayısı içine açılış için gelenler ve çeşitli toplantılar için gelenler dahil değildir. Müze işletmesinden kaymakamlık sorumludur ve geliri de kaymakamlığı aittir. Özel müze statüsü almak amacıyla Kültür ve Turizm Bakanlığı'na müracaat edilmiştir. Müzede 5 kişi görev yapmaktadır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın internet sitesinde ise Uluslararası Faaliyetler bölümünün UNESCO kısmında "Dünya Miras Listesi'nde Türkiye" başlığı altında Dünya Miras Alanı hakkında kısa bir bilgi verilmektedir.

6.1.5.2 Eğitim ve Dünya Miras Alanı'na İlişkin Toplumsal Farkındalık

Safranbolu'da yapılan görüşmelerde ziyaretçilerin bir bölümü hariç, tüm tarafların Safranbolu'nun "koruma altında" ya da "sit alanı" niteliğine sahip bir kent olmasının yanında aynı zamanda Dünya Miras Alanı olduğu konusunda bilgi sahibi oldukları gözlenmiştir. Karar vericilerle kolaylaştırıcılar bu konuda yüksek düzeyde denebilecek ölçüde bilgi sahibidir. Alanın korunması konusunda duyarlı davranan ve bir yönüyle de bu konuda çaba gösteren turizm sektöründe faaliyet gösterenlerin bir kısmı, bir kısım esnaf gibi yöre halkı da Dünya Miras Alanı konusunda yeterli bilgi sahibidir. Bununla birlikte alanın UNESCO Dünya Miras Listesi'nden yer aldığı yörede yaşayanların geneli tarafından bilinmektedir.

Özellikle halkın ve ziyaretçilerin farkındalığını ölçmek için görüşülen kişilere Safranbolu'nun Dünya Miras Alanı olduğunu bilip bilmedikleri sorulmuş ve aşağıdaki tabloda gösterilen yanıtlar alınmıştır (Çizelge-9).

Çizelge-9: Safranbolu halkının ve ziyaretçilerin Safranbolu'nun Dünya Miras Alanı olduğu konusundaki bilgisi

Görüşülen kişiler	Kentin DMA olduğu konusundaki bilgisi
Esnaf (Hediyelik eşya-Arasta Çarşısı)	Biliyor
Esnaf (Hediyelik eşya-Arasta Çarşısı)	Biliyor
Esnaf (Hediyelik eşya-Arasta Çarşısı)	Biliyor
Esnaf (Hediyelik eşya-Arasta Çarşısı)	Biliyor
Yerel turist rehberi	Biliyor
Turizmcı (Turizm şirketi ortağı)	Biliyor
Turizmcı (Turizm şirketi ortağı)	Biliyor
Belediye görevlisi	Biliyor
Yerel gazeteci	Biliyor
Konaklama tesisi işletmecisi	Biliyor
Konaklama tesisi işletmecisi	Biliyor
Konaklama tesisi işletmecisi	Biliyor
Lokantacı	Biliyor
Kahveci	Biliyor
Kent müzesi görevlisi	Biliyor
Turizm tanıtma bürosu görevlisi	Biliyor
Turist rehberi	Biliyor
Yabancı turist (20 kişilik grup -Tayvan)	14'ü bilmiyor 6'sı biliyor
Yerli turist (6 kişi - Ankara)	Hiç biri bilmiyor

Tabloda da izlendiği gibi, alanda görüşülen toplumun farklı kesimlerinden ve farklı meslek sahibi kişiler, Safranbolu'nun Dünya Miras Alanı olduğu konusunda bilgi sahibidirler. Bu da Dünya Miras Alanı konusunda toplumsal farkındalığın varlığını göstermesi konusunda önemli bir ölçüttür. Ancak aynı şeyi gerek yerli gerekse yabancı ziyaretçiler için söylemek zordur.

Safranbolu'da farklı tarihlerde ilçenin tarihi ve kültürel özellikleri ile ilgili bilimsel toplantılar; yine bu değerleri tanıtmak ve koruma bilincini geliştirmek amacıyla geleneksel hale gelen festivaller düzenlenmiştir. Sözü edilen etkinliklerle ilgili bilgiler aşağıdadır:

- 1975 yılından buyana, tarihi ve kültürel değerleri tanıtmak ve koruma bilincini yaşatmak amacıyla Mimari Değerler Haftası, Kültür ve Sanat Festivali gibi çeşitli adlar altında festivaller düzenlenmektedir.
- I. Ulusal Tarih İçinde Safranbolu Sempozyumu** (4-6 Mayıs 1999). Kitap olarak 2003 yılında yayımlanmıştır; *I. Ulusal Tarih İçinde Safranbolu Sempozyumu (4-6 Mayıs 1999), Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2003, Ankara.*
- Ahşap Evler Sempozyumu** (20-24 Eylül 2000) Safranbolu. Avrupa Konseyi "Avrupa: Bir Ortak Miras" kampanyası çerçevesinde, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi, Bursa Büyükşehir Belediye Başkanlığı ve Yapı Endüstri Merkezi'nin işbirliği ile Safranbolu'da gerçekleştirilmiştir.
- OWCH Avrasya Uluslar arası Turizm Semineri** (10-12 Kasım 2005) Safranbolu. Avrasya Dünya Miras Kentlerinde kültürel turizmi geliştirmek için, yapılacak çalışmaları ve geliştirilecek stratejileri belirlemek amacıyla Safranbolu'da bilimsel bir toplantı gerçekleştirilmiştir. Toplantı, Dünya Miras

Kentleri Avrasya Bölge Sekreterliği, Avrupa Konseyi, Safranbolu Kenti tarafından organize edilmiş olup, 17 ülkenin 50 kentinden 140 temsilcinin katılımıyla yapılmıştır. Seminere ayrıca, UNESCO, ICOMOS, Dünya Turizm Organizasyonu, İslami Mirası Koruma Merkezi'nin temsilcileri de katılmıştır.

- **Safranbolu Uluslar arası Altın Safran Belgesel Film Festivali.** Genel teması “Kültürel Miras ve Korumacılık” olan ve ilki 2000 yılında yapılan festivalin yedincisi 15-17 Eylül 2006 tarihlerinde Safranbolu’da gerçekleştirilmiştir.

6.1.6 Dünya Miras Alanı’nın Korunması Amacıyla Alınan Kararlar

Ağırlıklı olarak bir Osmanlı dönemi şehri olan Safranbolu, daha çok 18. ve 19. yy. geleneksel Türk toplum yaşantısını günümüze aktarmaktadır. Şehir Türk kent kültürünün ve mimarisinin bir zirvesini oluşturduğu için yeni tarz aranmamış ve 1940'lara kadar fazla değişikliğe uğramadan bakım ve onarımlarla koruna gelmiştir. Bu tarihlerde Demir-Çelik endüstrisinin kurulması ile Karabük hızlı bir gelişmeye sahne olmuş ve yeni cazibe merkezi haline gelmeye başlamıştır. Bu sayede ülkemizde hızlı kentleşmenin ve değişimin yaşandığı 1950 sonrası dönemde Safranbolu hiçbir bozulma riski yaşamamış, kentleşme tümü ile Karabük'te ve daha sonraki dönemde Safranbolu'nun ayrı bir kesimini oluşturan Kıranköy-Hastarla mevkiiinde yoğunlaşmıştır. 1970'li yılların ortasına gelindiğinde ilçede yerel yönetim, üniversitelerle işbirliği yaparak korumacılığı benimsetme ve yayma çabalarına girişmiş, 1975 yılının dünya miras yılı olmasından yararlanarak Safranbolu'yu ülkemizde ve dünyada ön plana çıkarmayı başarmıştır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu 8 Ekim 1976' da Safranbolu için koruma kararı almıştır. Bu ilk koruma kararı ile kültür ve tarihsel, yasal gerekçeler izah edilerek planlı koruma sağlanıncaya kadar geçiş dönemi yapılaşma koşulları ortaya konmuştur. Korunacak yapılar belirlenmiş yol formunu yaratan öğelerin, yolların ve yol dokusunun, bahçe duvarlarının, doğal görüntünün korunması ve alt yapı öğelerinin denetim altında tutulması ön görülmüştür.

2 Mayıs 1985 tarihinde Taşınmaz Kültür Varlıkları Yüksek Kurulu, Bağlar ve Çarşı bölgesinde yer alan iki kentsel sit alanı ve doğal sit sınırlarındaki 810 sivil mimarlık örneği, 165 anıt eserin tesciline karar vermiştir. Aynı kararla şehri Koruma Amaçlı İmar Planının belediyece yaptırılması benimsenmiştir. Safranbolu Koruma Amaçlı İmar Planı ise 1991 yılında kabul edilerek uygulamaya konulmuştur. Safranbolu 1994 yılında UNESCO tarafından Dünya Miras Listesi'ne alınmıştır.

Safranbolu'nun örnek korumacılık çalışmalarına sahne olduğu 1975 sonrası dönemde Kültür ve Turizm Bakanlığı şehirde Kaymakamlar Evi olarak bilinen konağı satın alarak Eğitim Merkezi olarak, ayrıca, Yemenciler Arastası'nı ve Eski Hastane Binası'nı restore ettirmiştir. Safranbolu Sağlıklaştırma Projesi kapsamında 30 kadar evin dış cephe restorasyonu düzenlemesini yaptırmıştır. Sonra Vakıflar Genel Müdürlüğü Cinci Hamamı, Köprülü Mehmet Paşa, İzzet Mehmet Paşa, Kütükçü, Kilci, Ulucami, Yıldız, Değirmencioğlu, Mescit camilerinin restorasyonlarını gerçekleştirmiştir. Cinci Hanı restorasyonu Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce gerçekleştirilmiştir.

Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu ise Asmazlar Konağı'nı satın alarak Otel olarak restore ettirmiştir. Karabük Valiliği'nce bazı eserlerin restorasyonu sağlanmıştır. Bunlar; Tarihi Saat Kulesi, İncekaya Su Kemer, Hıdırlık Yokuşu Sokağı ile Kaymakamlar Evi bahçe düzenlemesidir.

2000 ve 2001 yılları içinde Kültür ve Turizm Bakanlığı iki evi kamulaştırmış ve Eski Hükümet Konağı ile Cezaevi'nin kültür merkezi ve müze olarak restorasyonunu başlatmıştır. Tedaş ve Telekom A.Ş.'nin görüntü kirliliği yaratan elektrik ve haberleşme dağıtım tesislerini yeraltına almaları korumacılık ve çevre duyarlılığı açısından önemli bir adımdır. Günümüzde Safranbolu'da sit alanında yasal koruma altındaki eserlerin korunması konusunda halk büyük ölçüde bilinçli ve duyarlıdır.

6.1.7 Finansal Kaynaklar ve Yatırımlar

Dünya Miras Alanı'nın korunması ve geliştirilmesine yönelik olarak, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Karabük Valiliği, Safranbolu Kaymakamlığı, Safranbolu Belediye Başkanlığı başta olmak üzere, kamu kesimince tahsis edilen ya da sağlanan parasal kaynaklar ile yatırımlar bulunmaktadır. Söz konusu kaynaklarla projeler üretilmekte, restorasyon, bakım, onarım ve altyapı çalışmaları gerçekleştirilmektedir. Kamu kaynakları ile son birkaç yıl içinde yapılan çalışma ve yatırımlardan bazıları şunlardır:

- Safranbolu Hizmet Birliği'ne ait tarihi konak restore edilerek, otel haline getirilmiştir.
- 42 adet tarihi çeşmenin restorasyonu tamamlanmış olup halihazırda 20 adet çeşmenin restorasyon için ihale hazırlığı yapılmaktadır (Fotoğraf-9).

Fotoğraf-9: Restore edilmiş çok sayıdaki çeşmeden birinin görünümü

- 10 adet tarihi caminin restorasyonundan; Kazdağlıoğlu Camii, Müftüpınarı Camii, Dağdelen Camii, Hükümet Konağındaki Mescit, Lütfiye Camii, Tabakhane Camii ve Kabasofta Camii'nin restorasyonları tamamlanmıştır. (Fotoğraf-10).
- Eski Hükümet Konağı restore edilmiş ve Kent Tarihi Müzesi olarak hizmete açılmıştır (Fotoğraf-11).

Fotoğraf -10: Restorasyonu tamamlanmış olan Lütfiye Camii

Fotoğraf-11: Restore edilerek kent müzesine dönüştürülen eski Hükümet Konağı

- Hükümet Konağı çevresinde bulunan Saat Kulesi, Cephe Binası ve Cezaevi Binası restore edilmiştir (Fotoğraf-12).

Fotoğraf-12: Restore edilmiş olan tarihi saat kulesi

- İlçe merkezinde bulunan; Şehir mezarlığındaki Şeyh Mustafa Efendi Türbesi, Cemal Caymaz Mahallesi'ndeki Yıldız Baba Türbesi, Kirkille Mahallesi Karaman Çukuru mevkiindeki Ergüllü Baba Türbesi'nin restorasyonu tamamlanmıştır.
- Mektepçiler Konağı, Tarihi Ceza Evi ve Hıdırlık Tepesi'nin restorasyonu ile Hükümet Konağı çevre düzenleme çalışmaları bitirilmiştir.
- Tarihi Cinci Hamamı restorasyonu projesi hazırlanmaktadır.
- Belediyeye ait tarihi hizmet binası (Fotoğraf-13) ve PTT hizmet binasının restorasyonu tamamlanmış olup cephe giydirme projesi kapsamında 17 adet tarihi evin cephe rehabilitasyonları yapılmaktadır.

Fotoğraf-13: Restore edilmiş olan eski belediye hizmet binası

Ancak Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın aktardığı kaynaklarla yapılan restorasyonlar, yerel yönetimden, Meslek Yüksek Okulu'ndan, Güzel Sanatlar Fakültesi'nden, Koruma Bölge Kurulu'ndan vs. yetkililer tarafından seçilen, şahıslara ait binalar ya da kamuya ait mülklerde yapılmaktadır. Kendi mülklerine restorasyon yapmak isteyenler için aktarılan kaynak yeterli değildir.

6.1.8 İzleme

Safranbolu'da mevcut uygulamaların etkilerini izleyen, denetleyen ve başarılı olup-olmadıklarını anlamaya yarayacak herhangi bir izleme programı hazırlanmış değildir.

Ancak 1972 yılında imzalanan Dünya Miras Sözleşmesi'nden doğan uluslararası yükümlülükler doğrultusunda taraf ülkelerin her altı yılda bir Dünya Miras Merkezi'ne sunmak zorunda oldukları periyodik raporlama yapılmaktadır.

6.2 Alan Düzeyinde Sorunlar

Safranbolu'da güncel durumunun saptanmasına yönelik olarak yapılan araştırma ve gözlemlerin sonuçları ile ilgi gruplarıyla yapılan görüşmelerden elde edilen bilgiler neticesinde genel bir değerlendirme yapıldığı takdirde, Dünya Miras Alanı'nın korunması ve geliştirilmesi konusunda gösterilen çabaların olumlu sonuçlar verdiği, gerek karar vericilerin gerekse yararlanıcılar ve kolaylaştıracılar grubundaki paydaşların, Dünya Miras Alanı'nın niteliğini ve Dünya Miras Alanı'nı korumanın önemini kavradığı izlenimi edinilmiştir. Bununla birlikte dikkate alınması gereken bazı hususlar da mevcuttur.

6.2.1 İdari Sorunlar

6.2.1.1 Ziyaretçi Yönetim Planı Eksikliğinden Kaynaklanan Sorunlar

Safranbolu, Dünya Miras Alanı  rnekleri içinde yaşıyan bir kent olarak ziyaretçi olanakları bakımından yeterli düzeydedir. Ancak Dünya Miras Alanı'nın  ukur, Kıranköy ve Bağlar kesimleri için aynı şey söylenememektedir.

6.2.1.2 Yönetim Planı Eksikliğinden Kaynaklanan Sorunlar

Safranbolu başarılı koruma örneklerinden biridir. Ancak etkin ve güncel bir yönetim planı olmaması nedeniyle bazı yanlış ya da yetersiz uygulamalarla karşılaşılmaktadır (Fotoğraf-14).

Fotoğraf-14: Hıdırlık seyir terası dokuya aykırı bir g r nt dendir

6.2.1.3 Yapılaşma

Dünya Miras Alanı'nın doğu ve güneydoğu kesimindeki yüksek alanlar üzerindeki yapılaşma Dünya Miras Alanı üzerinde baskı oluşturmakta ve tarihsel kent dokusunu görsel bakımdan bozmaktadır (Fotoğraf-15).

Fotoğraf-15: Kontrolsüz yapılaşma tarihsel kent dokusu üzerinde baskı yaratmaktadır

Bunun temel nedeninin ise Belediye'nin uygulamaları ile halkın da baskısıyla koruma imar planlarında yapılan değişiklikler olduğu ifade edilmektedir.

6.2.1.4 Hava Kirliliği

Karabük kent merkezi, ülkemizde hava kirliliğinin en yoğun olduğu yerleşim yerlerinden biridir. Kentte, demir-çelik fabrikasında ve konutların ısıtılmasında enerji kaynağı olarak kömür kullanılmaktadır. Bu kullanımlara bağlı olarak havaya salınan gazlar ve partiküller, hava kirliliğine yol açmaktadır. Araç ve Filyos ırmaklarının vadisi içinde yerleşmiş ve etrafı dağlar ve tepelerle çevrili kentsel alanın bu topografik özelliği ise, kirliliği artırıcı bir nitelik taşımaktadır. Bu koşullara bağlı olarak ortaya çıkan hava kirliliği, kentteki yaşamı olumsuz yönde etkilemektedir.

Bunun yanında Safranbolu'da da nüfusun son yıllarda giderek artması ve ısınmada kömür kullanımının nüfusa bağlı olarak artış göstermesi, mevcut soruna katkı yapacak bir ortam yaratmaktadır. Bu durum Dünya Miras Alanı için bir tehdittir.

6.2.2 Sosyal ve Ekonomik Sorunlar

6.2.2.1 Dünya Miras Alanı'nın Korunmasında İlgili Grupları Arasındaki İletişim ve İşbirliği

Dünya Miras Alanı'nın korunması ve geliştirilmesi konusunda paydaşlar arasında bazı konularda iletişim ve işbirliğinin olmadığı izlenimi edinilmiştir.

6.2.2.1.1 Karar Vericilerin Korumaya İlişkin Görüşleri

Karar vericilerle yapılan görüşmelerde, bu grubun Dünya Miras Alanı'nın korunmasıyla ilgili yaptıkları başlıca çalışmalar, tespitler ve sorunlara ilişkin görüşler aşağıda özetlenmiştir:

- Safranbolu'nun korunması çok büyük önem taşımaktadır. Ancak koruma konusunda çok da katı olunmamalıdır görüşünü savunanlar da vardır. Bu görüşe göre; kentleri korurken insanların da

yaşamlarını zorlaştıracak kısıtlamalara ilişkin kararları dikkatli almak gerekir. Bu anlayış korumacılığın sürekliliği açısından önemlidir.

- Yerel yönetimler korumacılık konusunda çok hassas davranmaktadır. Ancak belediyeye çok geniş yetkiler verilmemesi merkezi otoritenin kontrolünün olması korumacılık açısından daha olumlu olacaktır.
- Sit alanı sınırı dışındaki yapılaşma Dünya Miras Alanı üzerinde baskı oluşturmaktadır. Kentsel sit çevresindeki yapılaşma tarihsel kent dokusunu görsel bakımdan bozmaktadır. Bu nedenle yeni bir Koruma Amaçlı İmar Planı çalışmasına gereksinim vardır.
- Safranbolu'da korumacılık ve restorasyon çalışmalarında çoğunlukla miras yoluyla intikal nedeniyle birtakım sıkıntılar yaşanmaktadır.
- Restorasyon konusunda vatandaşların bir kısmı kamu kaynaklarından yararlanamamaktadır.
- Kamu desteği ve bireysel olanaklarla restorasyonun gelişmesi ile Safranbolu'da durum değişmeye başlamış, evler turizm hizmetine yönelik olarak hazırlanmıştır. Kimi yerlerde yanlış restorasyon yapıldığı olduysa da son yıllarda bu konuda kazanılan tecrübe ile ilerlemelerin olduğu söylenebilir.
- Restorasyon uzmanlarının yetersiz olması bir sorundur. Bunun giderilmesi için daha önce Meslek Yüksek Okulu tarafından düzenlendiği üzere restorasyon konusunda bilgi ve deneyim paylaşımı amacıyla çeşitli kursların düzenlenmesi yararlı olabilir, hatta bu tür kursların YÖK tarafından akademik olarak ele alınması gereklidir.
- MYO'nun restorasyon konusundaki yardımları göz ardı edilememekle beraber bazı projelerin öğrenciler tarafından çizilip yetkililer tarafından kontrol edilmeden sadece imzalanması bir tehdit oluşturmaktadır.
- Karabük'te bir Koruma Bölge Kurulu oluşturulmuş olması Safranbolu için önemli bir avantajdır.
- Koruma imar planlarının gözden geçirilip genişletilmesi konusu önemli bir sorundur.
- Turizm dolayısıyla korumacılık üzerinde baskı mevcuttur. Aynı zamanda restorasyonlara ivme kazandıran da turizmdir.
- Halkın korumacılıkta ve korunması gereken değerler konusunda çok bilinçli olduğu da söylenemediği gibi Safranbolu'nun değerlerinin korunması konusunda yeterli eğitim ve bilgilendirme de yapılmamaktadır.

6.2.2.1.2 Kolaylaştırıcıların Korumaya İlişkin Görüşleri

Kolaylaştırıcılarla yapılan görüşmelerde, bu grubun Dünya Miras Alanı'nın korunmasıyla ilgili yaptıkları başlıca çalışmalar, tespitler ve sorunlara ilişkin görüşler aşağıda özetlenmiştir:

- Safranbolu Meslek Yüksek Okulu'nun, Safranbolu'nun korunması konusunda önemli bir yeri ve işlevi bulunmaktadır.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın aktardığı kaynaklarla yapılan restorasyonlar, yerel yönetimden, MYO'dan, Güzel Sanatlar Fakültesi'nden, Koruma Bölge Kurulu'ndan vs. yetkililer tarafından seçilen, şahıslara ait binalar ya da kamuya ait mülklerde yapılmaktadır. Şahıslara ait binalara restorasyon için aktarılan parasal kaynak hibe olarak verilmektedir. Ancak miktar yeterli olmadığından çok iyi çalışmalar ortaya çıkarılamamaktadır.
- Hıdırlık Tepesi'nde belediyenin yapmış olduğu düzenleme, kentin tarihsel ve kültürel dokusuna aykırı olup tepenin tarihsel anlamı ve değerleriyle uyusmamaktadır.
- Koruma Bölge Kurulu'nun Safranbolu'ya gelmesi projelerle ilgili bürokratik işleri büyük ölçüde azaltmıştır.
- Tarihi konakların restorasyon işleri bireysel girişimlerle değil, idarecilerin oluşturacakları geniş bir planlama ve projelendirme ve temin edecekleri kaynaklarla geniş katılımlı olarak yürütülmelidir.

6.2.2.1.3 Yararlanıcıların Korumaya İlişkin Görüşleri

Yararlanıcılarla yapılan görüşmelerde, bu grubun Dünya Miras Alanı'nın korunmasıyla ilgili yaptıkları başlıca çalışmalar, tespitler ve sorunlara ilişkin görüşler aşağıda özetlenmiştir:

- Genel bir değerlendirme yapıldığı takdirde Safranbolu'nun korunması ve bu konuda yürütülen çalışmalar olumlu ve iyi yoldadır. Ancak bazı aksaklık ve yanlışlıklar da mevcuttur.
- Restorasyon çalışmaları son yıllarda bu işin uzmanı olmayan ve “restorasyon müteahhidi” olarak adlandırılabilen kişiler tarafından rastgele yapılmaya başlanması bilimsellikten uzak ve geri dönüşü mümkün olmayan uygulamalar ortaya çıkarmıştır.
- Korumacılıkta turizm olgusunun getirmiş olduğu olumlu bir etki vardır.
- Hıdırlık Tepesi'nde düzenleme tarihsel ve çevresel doku göz ardı edilerek yapılmış olup görüntü kirliliği de yaratmaktadır.
- Milli Emlak Genel Müdürlüğü'nün mülkiyetinde olan Arasta Çarşısı'nın bakımı ve onarımı konusunda sıkıntılar vardır.
- Safranbolu'nun Dünya Miras Alanı olmasının Safranbolu halkına herhangi bir getirisi yoktur.
- Dünya Miras Alanı yönetimi özerk olmalıdır. Safranbolu'nun Dünya Miras Alanı listesine alınmasında da etkili olan nitelikleri açısından söz sahibi olabilecek uzmanların da yer aldığı yönetim biçimi geliştirilmelidir.

6.2.2.2 Sit Alanındaki Yerleşim Yerindeki Sorunlar

Safranbolu'da korumacılık ve restorasyon çalışmalarında birtakım zorluklar bulunmaktadır. Bu zorluklardan biri; konakların miras yoluyla intikal sonucunda çok ortaklı bir mülkiyet durumunun ortaya çıkmasıdır. Ortaklar arasındaki anlaşmazlıklar ya da mülk sahiplerinin Safranbolu dışında yaşıyor olmaları nedeniyle, yapıların korunması konusunda ilgisizlik bulunmaktadır ve bunun sonucunda çok sayıda konağın restorasyonu yapılamamaktadır (Fotoğraf-16).

Fotoğraf-16: Restorasyonu yapılamayan konaklardan biri

Restorasyona yönelik hazırlanan proje ve sonrasında yapılan çalışmaların maliyeti yüksektir. Şahısların kendi olanakları ile yaptırdıkları restorasyonun daha iyi yapıldığı, kamu kaynakları kullanılarak yapılan restorasyonların ise yetersiz olduğu izlenmektedir. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın aktardığı kaynaklarla yapılan restorasyonlar, yerel yönetimden, MYO'dan, Güzel Sanatlar Fakültesi'nden, Koruma Bölge Kurulu'ndan vs. yetkililer tarafından seçilen, şahıslara ait binalar ya da kamuya ait mülklerde yapılmaktadır.

Şahıslara ait binalara restorasyon için aktarılan parasal kaynak ise hibe olarak verilmektedir. Ancak miktar yeterli olmadığından çok iyi çalışmalar ortaya çıkarılamamaktadır.

Restorasyon ustalarının yetersiz olması, restorasyon çalışmalarının son yıllarda bu işin uzmanı olmayan ve “restorasyon müteahhidi” olarak adlandırılabilir kişiler tarafından rastgele yapılmaya başlanmasına neden olmakta, bilimsellikten uzak bu uygulamalar yapıların zarar görmesine yol açmaktadır.

48 dükkândan oluşan Arasta Çarşısı, Milli Emlak Genel Müdürlüğü'nün mülkiyetindedir. Ancak bu çarşıda bulunan esnafın İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Kaymakamlık ve Belediye'ye çarşının bakımı ve onarımı konusunda yapılan müracaatlar ve izin alma girişimleri sonuçsuz kalmıştır. Esnaf tarihi çarşıda işlerini devam ettirebilmek için tarihsel dokuya zarar vermeyecek geçici çözümlere başvurmakta, bu da kimi zaman sıkıntılara neden olmaktadır.

7. Çalıştay

7.1 Çalışma Grubu

Adı	Kurumu	Çalıştay'daki Görevi
Prof.Dr. İsmet Okyay	MSGU, Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı	Moderatör
Dr. A. Esra Bölükbaşı Ertürk	Karabük Üniversitesi, Safranbolu Meslek Yüksek Okulu	Raportör
Can Direkçi	Karabük Valisi	Üye
İzzettin Küçük	Safranbolu Kaymakamı	Üye
Nihat Cebeci	Safranbolu Belediye Başkanı	Üye
Mehmet Adalar	Safranbolu Belediye Meclis Üyesi	Üye
İbrahim Şahin	Karabük İl Kültür ve Turizm Müdürü	Üye
Burhan Yılmaz	Safranbolu Belediyesi İmar Müdürü	Üye
Kızıltan Ulukavak	Safranbolu Eski Belediye Başkanı	Üye
Reha Günay	Yıldız Teknik Üniversitesi	Üye
Aysun Özköse	Karabük Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Başkanı	Üye
Mustafa Sucu	Karabük Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürü	Üye
Dr. Nuray Türker	ZKÜ Safranbolu MYO Öğretim Üyesi	Üye
Ahmet Akçasu	Safranbolu Kültür ve Turizm Vakfı Başkanı	Üye
Aytekin Kuş	Yerel Gazeteci	Üye
İbrahim Canbulat	Y.Mimar, Turizm İşletmecisi	Üye
Mehmet Baki Duvar	İnşaat Mühendisi, Turizm İşletmecisi	Üye
Solmaz Karabaşa	Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü	Üye

7.2 Safranbolu Çalıştay Raporu

Safranbolu Tarihi Kentlerimizden doğal ve kentsel sit bütünü olarak Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca 1976 yılında koruma kararı alınan ilklerden biridir.

Kentin Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı (1:5000) ve (1: 1000) ölçekli Koruma Amaçlı İmar Planı, Y. Mimar Şehir Plancısı İsmet Okyay tarafından yapılmış ve 1989 yılında ilgili Koruma Bölge Kurulunca uygun bulunmuştur.

Koruma Amaçlı İmar Planı, söz konusu tarihlerde benimsenen normatif plan çerçevesinde geliştirilmiştir. Koruma planı anlayışı, gerek dünyada gerekse ülkemizde yeni yaklaşımlarla bir gelişme gösterir. Bu çerçevede plan yapım sürecinde alan araştırmaları (analizler), sentez ve fiziki plan kararlarında yeni girdiler söz konusu olduğu kadar sosyal, kültürel ve ekonomik modellerin oluşturulması da plan bütünü vazgeçilmez parçalarıdır. Ayrıca, planın uygulama sürekliliğinin sağlanabilmesi için resmi ve STK örgütlemeleri ve diğer etkinlikler de plan bütünü vazgeçilmez parçalarıdır.

1976'da kentin kentsel ve doğal sit ilanından bu yana Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın ve yerel idarelerin verdiği önem çerçevesinde Safranbolu'da çok olumlu ve olumsuz gelişmeler olmuştur.

Olumsuz gelişmeler; genel olarak yerel idarelerin olumlu katkılar yaratmak amacıyla çeşitli girişimler yaptığı ancak bunların kimi zaman olumsuzluklarla sonuçlandığını belirtmek yerinde olur. Bunun esas nedenlerinden biri yerel idarelerin üst düzeyde bilgili uzmanlardan yararlanma gereğini hissetmemesi ve geniş açılımlı tartışmalara olanak sağlamaması sayılabilir. Ayrıca, söz konusu süreçte anıtsal ve sivil mimarlık örneklerinin restorasyon çalışmalarında uzman mimar ve uzmanlaşmış kalifiye iş gücünün ülke düzeyinde yetersizliğini ekleyebiliriz.

7.2.1 Dünya Miras Alanları İle İlgili Ulusal Sistemden Kaynaklanan Sorunlar Hakkında Görüşler ve Çözüm Önerileri

7.2.1.1 Koruma Bölgesi

- Koruma Amaçlı İmar Planı'nda işlenen doğal ve kentsel sit sınırları ile tescilli yapılar mevzuat uyarınca ilgili Koruma Bölge Kurulu'na saptanmıştır. Koruma Amaçlı Revizyon İmar Planı sırasında sit sınırlarının yeniden gözden geçirilmesi ve 1989 onaylı plan yapımı sürecinde henüz planlama anlayışımızda yeri olmayan “ *koruma kuşağı* ” planlama ögesinde yeni revizyon planında yer alması zorunlu görülmektedir.
- Nitekim 1989 onaylı planda kentsel sit sınırlarına komşu olan ancak kentsel sit olmayan alanlarda olası olumsuz gelişmeleri önleyebilmek amacıyla plan koruma yönetmeliğine (plan notları) ilgili bir ek madde getirildiği ancak bu ek maddenin plan uygulamaları sürecinde farklı yorumlamalara neden olduğu anlaşılmıştır.
- Revizyon planında koruma kuşağı olarak tespit edilecek alanlarda tarihi dokunun yapılaşma katsayıları, bina büyüklükleri ve gabarisinin tarihi dokuda olanlarınkine paralel olarak saptanması ve yeni parsel büyüklüklerinin (ifraz şartlarının) oldukça büyük tutulması (en az 1000 m²) gerekmektedir.
- Tarihi kentlerin gelişmesinde en uygun işlev kültürel ve üniversiteler işlevidir. Bu bakımdan Karabük Üniversitesi'nin Safranbolu'da bir kısım birimlerinin olması büyük bir şans olmakla beraber bu olanak, isabetli olmayan bir kampüs yer seçimi ile yeterince verimli değerlendirilememiştir. Zira tarihi kentsel dokuya uygun erişilebilirlikteki bir kampüs öğrencilerinin kültürel, tüketim ve rekreatif talepleri tarihi kent çekirdeği içinde karşılanacak, halk – öğrenci karşılıklı ilişkileri daha yoğun olabilecekti.
- Kentin bir kültür mirası olarak gündeme gelmesinden bu yana halkın söz konusu gelişmeleri genel olarak içselleştirdiği söylenemez. Halk yaşadığı kentin tarihi ve estetik değerlerinden gurur duymakla birlikte kendisine yönelik sosyal ve kültürel donatılara (çocuk kütüphanesi, parkları, eğitim atölyeleri gibi) da yer verilmesini talep etmektedir.

7.2.1.2 Yönetim Yapısı ve Yönetim Planı

Yönetim yapısı ve yönetim planı, yerel idareler ile kent içi ve kent dışından çağırılacak üst düzeyde uzmanlarla görev ve sorumlulukla yükümlü STK'lardan oluşturulmalıdır. Söz konusu kompozisyon zor ve çekişmeli bir görünüm arz etse de bu formülasyondan vazgeçilmemelidir.

Koruma yasasında yer almakla birlikte KUDEB henüz teşekkül etmemiştir.

7.2.1.3 Finansal Kaynaklar

Son zamanlarda Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından taşınmaz kültür varlıklarının onarımı için verilen yardımlar, Başbakanlık Tanıtma Fonu, TOKİ, Tarihi Kentler Birliği Fonu ile emlak vergilerinden % 10 undan teşekkül eden katkı fonu gibi fonların zenginleşmesi memnuniyet verici olmasına paralel olarak çok hızlı ve yoğun restorasyon çalışmaları yapıldığı gözlenmektedir. Ancak uzman restoratör mimar ve kalifiye işçi temini zorlukları nedeniyle anıtsal ve sivil mimari örneklerinin restorasyon sürecinde nitelik kayıpları kaygı verici bir seviyededir.

7.2.1.4 Ziyaretçi Yönetimi ve Bilgilendirme

İstatistiklere göre Safranbolu'yu ziyaret edenlerden %16'sının yabancı, %84'nün yerli olduğu görülmektedir. Yerli ziyaretçilerin ülkelerinin zengin tarihi çevresine tanıklık etmeleri çok olumlu bir gelişmedir.

2006 yılı istatistiksel değerlere göre toplam ziyaretçi sayısı 104 bin gibi önemli bir rakama ulaşması ve ziyaretçi sayısının artma eğilimleri de göz önünde tutulursa Safranbolu için "Turizm Master Planı"na ihtiyaç vardır. Ancak önemle belirtmek gerekir ki Safranbolu'nun gelişme politikaları öncelikle turizme yönelik değil, tarihi kültür değerlerinin bir belge olarak korunması ve bu verilerin halk ve bilim dünyası birlikteliği önceliğinde olmalıdır.

Bu planda çocukların ve gençlerin ülkelerinin tarihi çevresini tanımaları ve sevmeleri yöntemlerinin yer alması unutulmamalıdır.

Ziyaretçilerin yönlendirilmesi ve bilgilendirilmesi Kıranköy, Bağlar ve Çarşı kesiminde olmak üzere üç noktada gerçekleştirilmesi gerekli görülmektedir. Ancak Çarşı kesiminde kentin genel tanıtımı film, dia, ayrıntılı maket, uzman ve dil bilen rehber gibi ifade araçları ile sağlanmalıdır.

Çocuklar ve genç kuşak ziyaretçiler için konaklama olanaklarının çok modern donatılarla ve uygun fiyatlarla olması yerel idarelerce ele alınmalıdır. Zira tarihi çevreye kısa ve orta vadede sahip çıkacak kuşaklar bu sayede bilinçlendirilebilir.

Kentin önemli röper noktaları ve tarihini açıklayıcı konak, sokak ve mahalli yerlerin isimleri kesinlikle değiştirilmemelidir.

Safranbolu'nun korunmasında ve tanıtılmasında çok önemli işlevlere sahip geleneksel kültür haftalarının ve diğer kültürel etkinliklerin daha da geliştirilerek sürdürülmesi kaçınılmazdır.

7.2.1.5 Kadro, İletişim ve İzleme

Koruma ve kültürel etkinliklerde uzmanlaşmış profesyonel birimler oluşturulmalı ve bu birimlerin sürekliliği STK ile orta eğitim çağındaki gönüllülerle desteklenmelidir.

Koruma Bölge Kurulu'nda ve yerel idarelerde yeni uzman kadroları tahsis edilerek, bu kadrolara yüksek lisans eğitimi de yapmış personel istihdam edilmelidir.

7.2.1.6 Koruma, Riskler

Yanlış onarım ve restorasyonlar sonucu kaybedilen her birim yapı Safranbolu'nun yavaş yavaş yitimidir. Yitirilen her tarihi kültür değeri tüm gayretlere karşın ikâme edilemez. İyi niyetle yapılmış olmasına karşın geleneksel öğeleri taklit eden “ cephe giydirmeleri “ günümüzdeki koruma teorileri bakımından çok yanlıştır. Yeni yapının (örneğin Çarşı kesiminde Asmazlar parselindeki ilkokul binası) yeni ve seviyeli bir mimari olması bunun yanında tarihi çevresinden referanslar taşıması günümüzde kabul edilen bir yaklaşımdır. Ancak yeni yapı çok ciddi kuramsal içeriği ihtiva etmesi, yukarıda değinilen hususlardan muaf olması durumu çağdaş eğilimlerde hoş görülebilmektedir. (Örneğin; Paris, George Pompidou Kültür Merkezi – Renzo Piano, Reogers; İstanbul Unkapanı, Sosyal Sigortalar Binaları – Sedat Hakkı Eldem).

BÖLÜM – IX
İSTANBUL’UN
TARİHİ ALANLARI

1. UNESCO'nun Dünya Miras Alanı Tescil Kararı

İstanbul'un Tarihi Alanları, UNESCO Dünya Miras Komitesi'nin hazırladığı Dünya Miras Listesi'nde 1985 tarih ve 356 no. ile kayıtlıdır. İstanbul'un Tarihi Alanları'nın Dünya Miras Listesi'ne kabul edilme ölçütleri "kültürel" (i), (ii), (iii) ve (iv)'tür. Bu bağlamda İstanbul'un Tarihi Alanları;

(i) Bu kültürel miras benzersiz anıtları, Miletli İsidoros ve Trallesli Anthemios tarafından 532- 537 yılları arasında yapılan Aya Sofya ve Mimar Sinan'ın yaptığı Süleymaniye Camii gibi dünya mimarisinin başyapıtlarını içinde barındırmaktadır (*The proposed cultural property includes unique monuments, and masterpieces of universal architecture such as St. Sophia which was built by Anthemios of Tralles and Isidoros of Milet in 532-537 and the Süleymaniye mosque, a masterpiece of Sinan architecture*);

(ii) Tarih boyunca şehrin merkezindeki anıtların hem Asya hem de Avrupa'nın mimari, anıtsal sanatlar ve çevre düzenlenmesinin gelişmesinde büyük etkisi olmuştur. 447'te yapılan 6,650 metre uzunluğunda ve ikinci savuma hattını da içeren Theodosius II surları, Aya Sofya'nın kiliseler ve daha sonra da camiler için öncü olmasından ve İstanbul'un saraylarındaki ve kiliselerindeki mozaiklerin Doğu ve Batı sanatını etkilemesinden de önce askeri mimarinin önde gelen örneklerinden biri idi (*Throughout history, the monuments in the city's center have exerted considerable influence on the development of architecture, monumental arts and the organization of space, both in Europe and in Asia. Thus, the 6,650 meter terrestrial wall of Theodosius II with its second line of defences, created in 447, was one of the leading references for military architecture even before St. Sophia's became a model for an entire family of churches and later mosques and before the mosaics of the palaces and churches of Constantinople influenced the Eastern and Western art*);

(iii) İstanbul Bizans ve Osmanlı medeniyetlerine tanıklık etmiştir (*Istanbul bears unique testimony to the Byzantine and Ottoman civilizations*);

(iv) Topkapı Sarayı ve Süleymaniye Camileri ekleriyle beraber (Kervansaray, medrese, tıbbiye, kütüphane, hamam, darülaceze, mezarlık vb.) Osmanlı dönemi dini yapılarının ve saraylarının en önemli örnekleridir (*The Palace of Topkapı and the Süleymaniye mosque with its annexes (Caravanserail, madrasa, medical school, library, hammam, hospice, cemetery, etc.) provide the best examples of ensembles of palaces and religious complexes of the Ottoman period*), biçiminde tescil edilmiştir.

2. Araştırma Yöntemi

Dünya Miras Alanı'nın güncel durumunu tespit etmek amacıyla yürütülen çalışma üç aşamalı olarak gerçekleştirilmiştir. Alan çalışması öncesinde konu ile ilgili kaynaklar taranmış, alanın topografya haritaları ile uydu görüntüleri elde edilmiştir. 11-14 Ağustos 2007 tarihleri arasında, Dünya Miras Alanı'nda arazi çalışması gerçekleştirilmiştir.

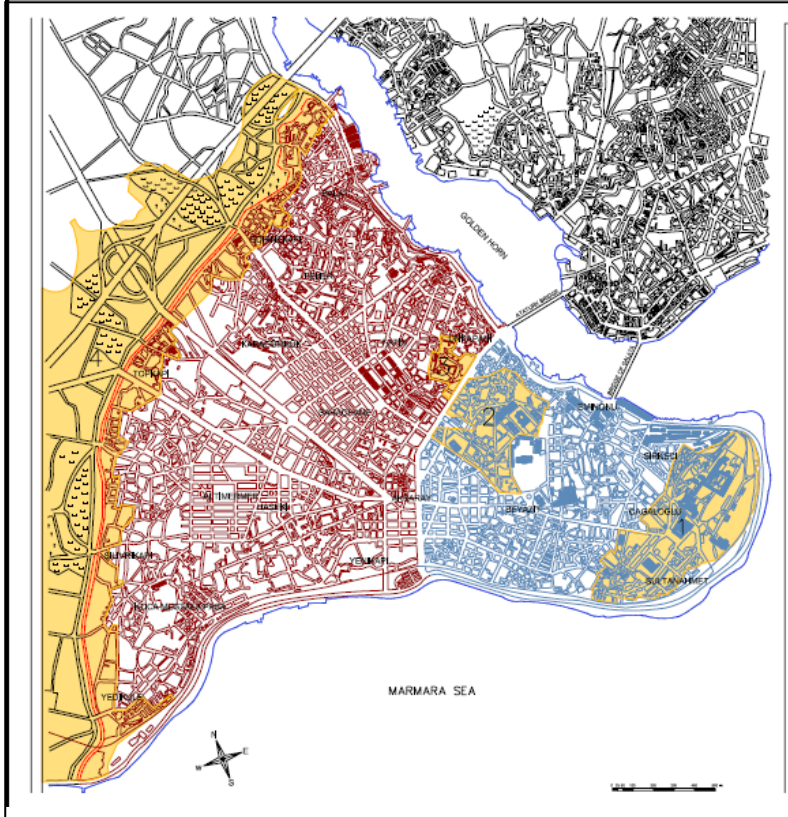
Arazi çalışmasının ilk gününde Türkiye Ulusal Ahşap Birliği Onur Kurulu Üyesi Emine Erdoğan çalışmaya ekibine eşlik etmiş ve özellikle Süleymaniye ve Zeyrek semtindeki ahşap yapılarla ilgili bilgi ve deneyimlerini paylaşmıştır. İkinci gün çalışmaları ise Prof.Dr. Zeynep Ahunbay'ın önderliğinde gerçekleştirilmiştir. Prof.Dr. Zeynep Ahunbay, Kara Surları bölgesi ile Fener-Balat semtinde konu ile ilgili olarak proje ekibine alanda çok değerli bilgiler vererek araştırmaya katkı sağlamıştır.

Dünya Miras Alanı'nın mevcut durumu ve sorunları ile ilgili olarak UNESCO heyetinin 2006 yılında yaptığı incelemeler ve bu incelemelerin sonuçlarını içeren rapor (TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi, 2006) ekibimizin çalışmalarına dayanak oluşturmuş ve UNESCO heyetince saptanmış olan sorunlar ve bu sorunlarla ilgili olarak bugüne değin ne gibi gelişmelerin olduğunun belirlenmesi araştırmanın hedeflerinden biri olmuştur.

Arazi çalışmasında Dünya Miras Alanı'nda gözlemler yapılmış ve alan fotoğraflanmıştır. Ayrıca, karar vericiler, kolaylaştırıcılar ve yararlanıcılardan oluşan paydaşlarla yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Toplanan tüm veriler değerlendirilmiş, daha sonra sonuçlar raporlaştırılmıştır.

3. Coğrafi Konum

Dünya Miras Alanı, İstanbul Büyükşehir Belediyesi sınırları içinde, kentin Avrupa yakasının güney kesimindeki Tarihi Yarımada'da yer almaktadır. Tarihi Yarımada'nın kuzey kesiminde Haliç, doğusunda İstanbul Boğazı'nın Marmara Denizi'ne açılan bölümü, güneyinde ise Marmara Denizi yer almaktadır. Tarihi Yarımada üzerinde dört ayrı bölümden oluşan Dünya Miras Alanı, Eminönü ve Fatih ilçelerinin sınırları içindedir (Şekil-1).

Şekil-1: Tarihi Yarımada ve Dünya Miras Alanı'nın konumu

4. Dünya Miras Alanı'nın Özellikleri

İstanbul'un Tarihi Alanları başlığı altında UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer alan Kara Surları, Sultanahmet ve çevresi, Süleymaniye ve Zeyrek, Tarihi Yarımada'da bulunmaktadır.

İki kıtanın birbirine bağlandığı, yüzyıllar boyunca doğu ile batı arasında siyasal, kültürel ilişkilerin yaşandığı, imparatorluklara başkentlik yapmış olması dolayısıyla bulunduğu bölgenin siyasal, kültürel gelişimlerinden etkilenmiş ve etkilemiş olan İstanbul, eşsiz tarihsel ve doğal değerlere sahiptir.

İstanbul'un sahip olduğu bu değerler arasında Tarihi Yarımada'nın ucunda bulunan, Sultanahmet, Ayasofya ve Topkapı Sarayı'nı içine alan "Arkeolojik Park" olarak nitelenen bölge, Tarihi Yarımada'yı batıdan çeviren kara surları, eski İstanbul kent dokusunun günümüze kadar ulaşan en iyi örneklerini barındıran Zeyrek ve Süleymaniye bölgeleri Dünya Miras Listesi'ne alınmış olan yerlerdir.

Yaklaşık 1500 yıldır tarihe meydan okuyan Ayasofya, Osmanlı döneminin önemli tarihsel değerleri Topkapı Sarayı ve Sultanahmet Camii ve bunların yanı sıra daha birçok tarihsel eserin bulunduğu Sultanahmet ve Sarayburnu çevresi Dünya Miras Alanı sınırları içinde yer almakta ve aynı zamanda kentin günümüzde de önemli çekim merkezini oluşturmaktadır.

Yedikule'de Marmara Denizi'nden başlayıp Ayvansaray'da Haliç'te sona eren kara surlarının uzunluğu 6,5 km'yi bulmaktadır. İlk kez 5. yüzyılda inşa edilen bu surlar, çift sur duvarı ve önünde yine savunma amacıyla yapılmış olan hendekten oluşmaktadır. Diğer surlara bakarak kara surları günümüze daha sağlam ulaşmıştır.

İstanbul'un geleneksel kent dokusunun nispeten iyi korunmuş olduğu semtlerinden Zeyrek, bu niteliği dolayısıyla UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer almaktadır. Bizans döneminden Osmanlıya, sokak dokusu ve ahşap sıra evleri ile kentin orta gelirli sakinlerinin yaşam alanlarından olan Zeyrek, camiye dönüştürülmüş kiliseleri ve diğer tarihsel değerleriyle de dikkat çekicidir.

Osmanlı'dan günümüze ulaşan başyapıtlardan biri olan Mimar Sinan'ın eseri Süleymaniye Camii çevresi o dönemde saray erkânı, yüksek rütbeli kişiler ve zenginlerin oturduğu yerd. Zeyrek'ten bu yönüyle ayrılan ancak onun gibi çoğunlukla tahrip olmakla beraber tarihsel dokuyla bir arada yaşayan, kentin geçmişten günümüze hafızasını en iyi koruduğu yerlerden biridir.

Dünya Miras Alanı'nı da kapsayan Tarihi Yarımada'da önceki yıllarda birbirinden bağımsız alanlar sit alanı olarak tescillenmiş olup, daha sonra yarımada'nın bütünü İstanbul 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 12.7.1995 tarih ve 6848 sayılı kararı ile Kentsel ve Tarihi, Kentsel ve Arkeolojik Sit ilan edilmiştir. Sur-u Sultani içi ise 1. derece arkeolojik sit olarak belirlenmiştir.

Tarihi Yarımada'da yaklaşık 55.000 parsel bulunmaktadır. Alana ilişkin alınmış kurul kararları ile Fatih İlçesi'nde 3.746, Eminönü İlçesi'nde 3.206 adet yapı tescillenmiştir. Toplamda 6.952 adet olan bu tescilli yapıların 2.081 adedi anıtsal yapı, 4.871 adedi ise sivil mimarlık örneğidir (Çizelge-1).

Çizelge-1: Tarihi Yarımada'daki tescilli yapıların ilçe belediyeleri ve niteliklerine göre dağılımı

	Eminönü	Fatih	Toplam
Anıtsal Yapı	1019	1062	2081
Sivil Mimarlık Örneği	2727	2144	4871
Toplam	3746	3206	6952

5 Bilimsel Çalışmalar

Dünya Miras Alanı, çok sayıda bilimsel çalışmaya konu olmuş ve olmaya devam etmektedir. Bu çalışmalar içinde alanı en kapsamlı biçimde ele alan yayın Ahunbay'a aittir (Ahunbay, 2006).

6-11 Nisan 2006 tarihleri arasında ICOMOS/UNESCO Ortak Uzman Heyeti Dünya Miras Alanı'nda bir inceleme yapmış ve bu incelemenin sonuç raporu TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi tarafından Türkçeye çevrilmiş ve yayımlanmıştır (TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi, 2006).

Marmaray, Metro ve Sultanahmet kazılarının sonuçları **Gün Işığında İstanbul'un 8000 Yılı** adıyla kitap olarak yayımlanmıştır. Bunun yanında özellikle son iki yıl içinde Dünya Miras Alanı odaklı bilimsel toplantılar gerçekleştirilmiştir.

10-12 Şubat 2006 tarihlerinde Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesinin **"Dünya Mirası İstanbul"** konulu 39. Dönem Olağan Teknik Kongresi İTÜ Taşkılla Binası'nda gerçekleştirilmiştir.

20-22 Ocak 2007 tarihlerinde İstanbul'da “**Uluslararası Karasurlarının Korunması İçin Uygun Yaklaşım ve Yöntemler Sempozyumu**” yapılmış ve sempozyumda sunulan bildiriler kitap halinde yayımlanmıştır (İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 2007).

15-16 Kasım 2007 tarihlerinde TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi'nce “**Tarihi Yarımada Sempozyumu**” düzenlenmiştir.

15-16 Kasım 2007 tarihlerinde TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi'nce “**Tarihi Yarımada Sempozyumu**” düzenlenmiştir.

6. Dünya Miras Alanı'nın Korunmasında Mevcut Durum

İstanbul'un Tarihi Alanları'nda yapılan incelemeler ve görüşmelerle tespit edilen sorunlar, “**Dünya Miras Alanları İle İlgili Ulusal Sistemden Kaynaklanan Sorunlar**” ve “**Alan Düzeyinde Sorunlar**” olmak üzere iki ayrı bölümde açıklanacaktır.

6.1 Dünya Miras Alanları İle İlgili Ulusal Sistemden Kaynaklanan Sorunlar

6.1.1 Dünya Miras Alanı'nın Sınırları

Dünya Miras Alanı'nın sınırları belirlenmiş ancak tampon bölge oluşturulmamıştır.

6.1.2 Yönetim Yapısı

İstanbul Tarihi Yarımada'da yetkili yerel idareler İstanbul Valiliği, Büyükşehir Belediyesi, Eminönü ve Fatih kaymakamlıkları ile belediyeleridir.

İstanbul Tarihi Yarımada'nın tamamı kentsel-tarihi sit ve kentsel-arkeolojik sit olarak ilan edilmiştir. Bu alanda her türlü tescilli kültür varlığına yapılacak olan müdahalelerin Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun onayı ile gerçekleşmesi gerekmektedir.

Diğer yandan, 5226 sayılı Yasa ile değişik 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun Ek-2.maddesi doğrultusunda oluşturulan “Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik”in; Yetki ve Yöntem” başlıklı 8. maddesine göre; İstanbul'un Tarihi Alanları kentsel sit alanı içerdiğinden ve birden fazla belediyenin yetki alanına girip Büyükşehir Belediyesi sınırları içinde yer aldığından; yönetim alanı sınırı belirlenmesi Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın, yönetim planının hazırlanması ise İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin yetki ve sorumluluğundadır. Alan başkanı İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nce atanmıştır.

6.1.3 Yönetim Planı

Alanın etkin bir biçimde korunması ve geliştirilmesi için yönetim planının yapılması gerekli ve ICOMOS/UNESCO Ortak Uzman Heyeti İnceleme Raporu'nda da vurgulandığı gibi öncelikli bir konudur (TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi, 2006: 59-60).

Dünya Mirası Komitesi'nin 2006 yılında Vilnius'da yapılan 30. dönem toplantısında İstanbul'un Dünya Mirası Alanları'nın çevresinde tampon bölge oluşturularak, alan yönetim planının 1 Şubat 2008'e kadar hazırlanması gerektiği kararı alınmıştır. Bu doğrultuda İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından 2863 sayılı yasanın ek-2 maddesi gereğince Alan Yönetimi Başkanı atanmıştır. Yönetim Planı üzerinde çalışılmaktadır.

6.1.4 Ziyaretçi Yönetimi

Dünya Miras Alanı'nın ziyaretçi yönetim planı bulunmamaktadır.

Sultanahmet bölgesindeki tarihi eserlerdeki yoğunluğunu diğer alanlara yönlendirecek düzenlemeler yeterli değildir.

6.1.5 Bilgi, Eğitim ve Dünya Miras Alanı'na İlişkin Toplumsal Farkındalık

6.1.5.1 Bilgi

Dünya Miras Alanı'nda, UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer aldığına ilişkin (Zeyrek hariç) pano, levha, diğer görsel ve işitsel donanımın bulunmadığı saptanmıştır (Fotoğraf-1 ve 2).

Fotoğraf-1: Zeyrek'te alanın UNESCO Dünya Miras Alanı Listesinde yer aldığını belirten levha

Alandaki müze ve anıtsal yapıları tanıtan kitap, kitapçık ve broşürlerde de bu bilgi yer almamaktadır.

Fotoğraf-2: Sultanahmet koruma alanındaki yön levhalarından biri

Diğer yandan, konudan sorumlu kurum ve kuruluşların başta internet sayfaları olmak üzere yazılı ve görsel iletişim ve tanıtım araçlarında konuyla ilgili bilgi mevcut değildir.

İstanbul Valiliği, İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve İstanbul İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nün internet sitelerinde UNESCO Dünya Miras Alanı ile ilgili bilgi yer almamaktadır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın internet sitesinde ise Uluslararası Faaliyetler bölümünün UNESCO kısmında "Dünya Miras Listesi'nde Türkiye" başlığı altında Dünya Miras Alanı hakkında kısa bir bilgi verilmektedir.

6.1.5.2 Eğitim ve Dünya Miras Alanı'na İlişkin Toplumsal Farkındalık

Dünya Miras Alanı'nda yapılan görüşmelerde kişilerin, alanın özelliği konusundaki farkındalığını ölçmek amacıyla sorular sorulmuştur. Bu sorulardan en önemlisi; sorunun yöneltildiği kişinin, yaşadığı ya da ziyaret ettiği alanın Dünya Miras Alanı olduğunu bilip bilmediğidir. Yanıtlar aşağıdaki çizelgede yer almaktadır (Çizelge-2):

Çizelge-2: İstanbulluların ve ziyaretçilerin İstanbul'un Tarihi Alanları'nın Dünya Miras Alanı olduğu konusundaki bilgisi

Görüşülen Kişiler	Kişi sayısı	Geldiği yer	Görüşülen yer	DMA olduğunu bilip bilmediği
Yabancı turist grubu	12	Avrupa ülkeleri	Ayasofya Müzesi	8 kişi biliyor, 4 kişi bilmiyor
Yabancı turist grubu	8	Japonya	Ayasofya Müzesi	Biliyor
Yerli turist grubu	3	-	Ayasofya Müzesi	Bilmiyor
Yerli turist grubu	4	-	Ayasofya Müzesi	Bilmiyor
Yabancı turist grubu	14	ABD, İngiltere	Topkapı Sarayı Müzesi	Bilmiyor
Yabancı turist grubu	21	Avrupa ülkeleri	Topkapı Sarayı Müzesi	17 kişi biliyor, 4 kişi bilmiyor
Esnaf, seyyar satıcı	4	-	Sultanahmet	Bilmiyor
Müze çalışanı özel şirket elemanı	1	-	Ayasofya Müzesi	Bilmiyor

Tabloda da izlendiği gibi, yabancı ziyaretçilerin büyük bölümünün alanın Dünya Miras Alanı olduğunu bilmelerine karşılık, yerli ziyaretçilerle yörede yaşayan ve hatta turizm konusunda faaliyet gösteren işletme sahiplerinin bu bilgiye sahip olmadıkları saptanmıştır.

6.1.6 Dünya Miras Alanı'nın Korunması

Dünya Miras Alanı'nın bugünkü durumu, sorunları ve koruma çalışmaları konusunda paydaşlarla yapılan yüz yüze görüşmelere ilişkin izlenimler ve çıkarılan sonuçlar aşağıda verilmektedir.

6.1.6.1 İstanbul'un Tarihi Alanları Dünya Miras Alanı İzleme Komitesi

2006 yılında Vilnius'da Dünya Miras Komitesi'nin almış olduğu 30 COM 7B.73 sayılı karar gereğince ilgili bakanlıklar, ilgili belediyeler, üniversiteler, sivil toplum kuruluşları ve halktan temsilcileri içeren "İstanbul'un Tarihi Alanları Dünya Miras Alanı İzleme Komitesi" adıyla bir danışma ve eşgüdüm birimi oluşturulmuş ve 2006 yılı sonunda faaliyete başlamıştır.

İzleme Komitesi'nin kuruluş amacı; İstanbul'un kültürel mirasının korunmasına yönelik ilgili taraflar arasında bilgi akışı ve işbirliğinin sağlanması, yapılan çalışmaların sağlıklı olarak yürütülebilmesi için

öneriler geliştirilmesidir. İzleme Komitesi, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, İstanbul Valiliği, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, ICOMOS Türkiye Ulusal Komitesi, Mimarlar Odası, İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimar Sinan Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Türkiye Ulusal Ahşap Birliği, Türkiye Tarihi Evleri Koruma Derneği ve İstanbul 2010 Erişimi'nden birer temsilcinin katılımıyla oluşmaktadır.

6.1.6.2 Koruma Bölge Kurulu

2006 yılı itibariyle İstanbul'da 6 adet koruma bölge kurulu faaliyet göstermektedir. Bu sayı yenileme alanlarının oluşturulması ile birlikte 2007 yılında 7'ye çıkmıştır.

İstanbul'un Dünya Mirası Listesindeki tarihi alanların bir kısmı İstanbul 4 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun, bir kısmı ise 5366 sayılı yasa gereğince Yenileme Alanları Koruma Kurulu'nun yetki alanında kalmaktadır. Yenileme Alanları Koruma Kurulu 2007 yılında faaliyete geçmiştir.

Dünya Miras Merkezi heyetince 2006 yılında hazırlanan raporda Koruma Bölge Kurullarının uzman yetersizliğine dikkat çekilmektedir.

Tarihi Yarımada'da yenileme alanları yüzünden ada bazında yapılan bölünmeler koruma kurullarının yetki alanlarında ve karar alma süreçlerinde zorluklara yol açmaktadır.

6.1.6.3 KUDEB (İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı İmar ve Şehircilik Daire Başkanlığı Eski Eserler Koruma Uygulama ve Denetim Bürosu)

Basit onarımlar kapsamında yapılacak çalışmalar ile ilgili işlemlerin yürütülmesi; böylelikle koruma kurullarının yükünün azaltılması amacıyla 2863 sayılı yasada 2004 yılında yapılan değişiklik ile Büyükşehir belediyeleri, il özel idareleri ve bakanlıkça izin verilen belediyeler bünyesinde KUDEB'ler oluşturulmaya başlanmıştır. KUDEB'lerin aynı zamanda diğer bir görevi de yapılan uygulamaların plan ve projelere uygun olup olmadığının denetlenmesidir.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi bünyesinde 26.3.2007 tarihinde KUDEB oluşturulmuş ve faaliyetlerine başlamıştır. Tarihi Yarımada'nın dışında olsa da, etkileme alanında kalan Beyoğlu Belediyesi de 9.4.2007 tarihinde KUDEB birimini faaliyete geçirmiştir. Ayrıca, Eyüp Belediyesi de KUDEB'i oluşturmuştur.

Basit onarımlar kapsamında Büyükşehir Belediyesi KUDEB'i tarafından izinler verilmiş, ancak verilen izinlerin bazıları ile ilgili sorunlar yaşandığı gözlemlenmiştir. Tescilli yapıların basit onarım kapsamında ele alınıp alınamayacağı konusunda değerlendirmenin (gruplandırma) Koruma Kurulu'nca yapıldıktan sonra iznin KUDEB tarafından verilmesi gerekirken, bu değerlendirme yapılmadığı için sorunlarla karşılaşıldığı dile getirilmiştir. Bu nedenle 2863 sayılı yasa gereğince KUDEB'lerle ilgili yapılan düzenlemenin yeniden gözden geçirilmesi yararlı olacaktır.

Büyükşehir belediyesi KUDEB Müdürlüğü'nce çalışma mekânları olarak Süleymaniye'de daha önce koruma kurullarının bulunduğu Kayserili Ahmet Paşa Konağı onarılmış olup konağın üç bölümünden birisinde ahşap analiz laboratuvarı oluşturulmuştur.

KUDEB Müdürlüğü'nce İstanbul Miras Evi kurulması ile ilgili çalışma devam etmektedir. Bu ev, İstanbul'un kültürel mirası ile ilgili sorunların iletileceği ve çözüm üretecek birimlerle irtibatının sağlanacağı bir beyaz masa bürosu sorumluluğunda olacaktır.

6.1.6.4 ICOMOS Türkiye Ulusal Komitesi

İstanbul'da yapılan uygulamalar, ICOMOS Türkiye Ulusal Komitesi tarafından sürekli olarak izlenmekte ve kamuoyu ile paylaşılmaktadır. Ayrıca, gerektiğinde ilgili idarenin uyarılması da sağlanmaktadır.

6.1.6.5 Mimarlar Odası

Alanda yapılan uygulamaları değerlendirmekte ve zaman zaman yapılan uygulamalarla ilgili kamuoyu bilgilendirme çalışmaları ile katkıda bulunmaktadır.

6.1.7 Finansal Kaynaklar ve Yatırımlar

Dünya Miras Alanı'nın korunmasına ilişkin çalışma ve projeler için Kültür ve Turizm Bakanlığı, İstanbul Büyükşehir Belediyesi ile Eminönü ve Fatih belediyeleri tarafından her yıl belirli miktarda kaynak tahsis edilmektedir.

6.1.8 İzleme

İstanbul'un Tarihi Alanları'nda mevcut uygulamaların etkilerini izleyen, denetleyen ve başarılı olup olmadıklarını anlamaya yarayacak herhangi bir izleme programı hazırlanmış değildir.

Ancak 1972 yılında imzalanan Dünya Miras Sözleşmesi'nden doğan uluslararası yükümlülükler doğrultusunda taraf ülkelerin her altı yılda bir Dünya Miras Merkezi'ne sunmak zorunda oldukları periyodik raporlama yapılmaktadır.

6.2 Alan Düzeyinde Sorunlar

İstanbul'un Tarihi Alanları'nın güncel durumunun saptanmasına yönelik olarak yapılan araştırma ve gözlemlerin sonuçları ile ilgi gruplarıyla yapılan görüşmelerden elde edilen bilgiler değerlendirildiğinde, Dünya Miras Alanı'nda, idari sorunlar ile ilgi grupları arasındaki iletişim ve işbirliği sorunlarının birbirinden ayrılmasının mümkün olmadığı saptanmaktadır.

6.2.1 İdari Sorunlar

6.2.1.1 İstanbul'un Tarihi Alanları'nın Korunması'na İlişkin Sorunlar

Dünya Miras Alanı'ndaki sorunları, alanın bütününe ilgilendiren sorunlar ve alandaki dört bölgenin her birinin kendi içindeki koruma sorunları olarak iki gruba ayırmak mümkündür.

6.2.1.1.1 Alanın Bütününe İlgilendiren Sorunlar

6.2.1.1.1.1 Koruma Amaçlı İmar Planı Uygulama Sorunları

1995 yılında başlayan Koruma Amaçlı İmar Planı, İstanbul 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 26.1.2005 tarih ve 399, 402 ve 403 sayılı kararları ile uygun bulunmuştur. Ancak bu planın uygulanmasında eksikler ve olumsuzluklar söz konusudur.

Tarihi Yarımada'da mevcut en büyük kullanıma sahip yerler, konut ve ticaret alanlarıdır (Fotoğraf-3).

Kabul edilen Koruma Amaçlı İmar Planı ile Tarihi Yarımada'daki üretimhaneler, atölyeler ile dokuya uymayan ticari fonksiyonların yarımada dışına taşınması kararı getirilmiştir. Envanter çalışmaları sonrasında, yok olduğu saptanan anıtsal eserlerin, Mühendishane 1847, Behçet Ünsal, E. Hakkı Ayverdi 1875, Goad 1904-1907, Alman Mavileri 1911-1919, Necip Bey 1918, Pervititch 1922-1945 ve Müller-Wiener 1976 haritaları kullanılarak tespitleri yapılmış ve planlarda yeniden ihyasına yönelik kararlar belirlenmiştir.

Planlarda anıtsal nitelikli yapıların algılanabilmesine yönelik çevresel kararlar getirilirken, diğer taraftan yarımada boş parsellerde yeni yapı yapma olanağı da sağlanmıştır.

Fotoğraf-3: Tarihi dokuda yer alan ticarethaneler

Tarihi Yarımada silueti ve Süleymaniye için sakıncalı olabileceği düşünülen Taksim-Yenikapı Metro Hattı'na ait güzergâh ve istasyon yerleri de bu planla uygun bulunmuştur. Ancak bu hata ait detaylı uygulama projeleri henüz Koruma Bölge Kurulu tarafından değerlendirilmemiştir.

Kara Surları'na bitişik ve dokuya aykırı yapıların kaldırılarak surların korunması ve algılanabilirliğinin artırılması hedeflenmiş olmasına karşın buna yönelik her hangi bir çalışma başlatılmamıştır (Fotoğraf-4).

Fotoğraf-4: Surlara bitişik yapılarla ilgili kararlar henüz uygulanmamaktadır

Planlarda önceliklerine göre korunacak alanlarda kademelendirmeler yapılmışsa da UNESCO Ortak Uzman Heyeti İnceleme Raporu'nda da dikkat çekildiği gibi (TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şubesi, 2006:21-24), Dünya Miras Alanı sınırları halen planlara işlenmemiştir.

Tarihi Çevre Koruma Müdürlüğü ve İstanbul Metropolitan Planlama Müdürlüğü'ndeki Müze Kent Proje Grubu ile yapılan görüşmelerde de bu alanların korunduğu, planlardaki kademelendirmenin ise yapılacak müdahale biçimlerine ilişkin olduğu belirtilmiştir. Tarihi Çevre Koruma Müdürlüğü tarafından

kademelenmenin aynı zamanda alandaki korunacak yapıların yoğunluğuna göre saptandığı ve Dünya Miras Alanı sınırlarının planlara işlenmesi için tadilat yapılması gerektiği ifade edilmiştir.

Tarihi Yarımada'da birçok alan 5366 sayılı “Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Kanunu” kapsamında “Yenileme Alanı” olarak belirlenmiştir.

6.2.1.1.2 Yenileme Alanları ile İlgili Sorunlar

Tarihi Yarımada'da Dünya Miras Alanlarından Süleymaniye ve Topkapı Sarayı çevresi de dahil olmak üzere 2006 yılında birçok alan 5366 sayılı “Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Kanunu” kapsamında yenileme alanı olarak belirlenmiştir.

Bu alanların sınırları Resmi Gazete’de yayınlanarak ilanı yapılmıştır.

22.4.2006 tarihli Resmi Gazete’de;

- Küçükbaşı Mahallesi, Bulgurpalas
- Balat Karabaş, Tahta Minare Mahallesi
- Hatice Sultan – Neslişah Mahalleleri
- Atikmustafapaşa Mahallesi

22. 6.2006 tarihli Resmi Gazete’de;

- Süleymaniye

6.7.2006 tarihli Resmi Gazete’de;

- Beyoğlu Tarlabası
- Galata Kulesi Çevresi

13.10.2006 tarihli Resmi Gazete’de;

- Haraçcı Kara Mehmet Mahallesi
- Yalı Mahallesi
- Küçük Mustafapaşa Mahallesi
- Hüsambey Mahallesi
- Kasap İlyas Mahallesi
- Hacı Hüseyin Ağa Mahallesi
- İmrahor Mahallesi
- Arpa Emini Mahallesi
- Şeyh Resmi Mahallesi,
- Ereğli Mahallesi,
- Kürkçübaşı Mahallesi
- Cerrahpaşa Mahallesi
- Davut Paşa Mahallesi
- Atik Mustafa Paşa Mahallesi
- Fatma Sultan Mahallesi
- Çakırağa Mahallesi
- Cambaziye Mahallesi
- Neslişah Mahallesi
- Balat Karabaş Mahallesi
- Hacı Evhattin Mahallesi
- Hacı Hamza Mahallesi
- Kırkçeşme Mahallesi
- Tahta Minare Mahallesi

- Abdi Subaşı Mahallesi
- Veledi Karabaş Mahallesi
- Beyazdoğa Mahallesi
- Molla Aşk Mahallesi
- Sancaktar Hayrettin Mahallesi

Bunun sonucunda Tarihi Yarımada'nın büyük bir bölümü yenileme alanına dönüşmüştür. Ancak uygulamada sorunlar yaşanmaktadır.

Örneğin yenileme alanı ilan edilen Süleymaniye'de Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı KİPTAŞ adlı şirket tarafından satın alınan evler arasında dokuya uymayan yapılarla birlikte bazı tescilli yapıların da yıkıldığı saptanmıştır (Fotoğraf-5).

Fotoğraf-5: Uygulamada sorunlar görülmektedir

Benzer bir çalışmanın Zeyrek'te de başlatılması için Tarihi Çevre Koruma Müdürlüğü'nce hazırlıklar yürütülmektedir. Fatih Belediyesi'nce de Zeyrek'te 5 yapının rekonstrüksiyonu yapılmıştır.

Dünya Miras Merkezi'nce görevlendirilen heyetin raporunda da, bilim çevrelerinin görüşleri gibi dokunun yeniden canlandırılması için taklit yapı yapmaktan kaçınılması gerektiği vurgulanmaktadır.

6.2.1.1.2 Alanların Kendine Özgü Sorunları

6.2.1.1.2.1 Tarihi Yarımada

Sultanahmet'te bulunan Four Seasons Oteli'nin ek bina inşaatı üç bölüm halinde tasarlanmış ve iki binanın inşaatı başlatılmıştır. (Fotoğraf-6/7 ve 8).

Fotoğraf-6: Four Seasons Oteli'nin bulunduğu parselde yapılan otele ait ek bina inşaatı

Fotoğraf-7: Four Seasons Oteli'nin bulunduğu parselde yapılan otele ait ek bina inşaatı

Four Seasons Oteli'nde kazılar yapılırken korumaya yönelik çalışmalar yapılmamıştır. Kazıdan çıkanların değerlendirilmesi ve koruma çalışmaları başlayacaktır. Topkapı Sarayı'ndaki restorasyon çalışmaları finansal nedenlerle ağır ilerlemektedir (Fotoğraf-9).

Fotoğraf-8: Four Seasons Oteli'nin bulunduğu parselde yapılan otele ait ek bina inşaatı

Fotoğraf-9: Topkapı Sarayı Müzesi'nde bulunan Kara Mustafa Paşa Köşkü restorasyon çalışmaları

Topkapı Sarayı Müzesi'nde değişik kadro ve statülerde çalışan sayısı yetersizdir.

Ayasofya'nın içindeki iskele anıt esere verilen önemin bir göstergesiye de görsel açıdan olumsuz bir izlenim yaratmaktadır (Fotoğraf-10).

Fotoğraf-10: Ayasofya'nın içindeki iskele

Yenikapı'daki Marmaray kazılarında ortaya çıkarılan kalıntılar ve buluntular bilimsel olarak değerlendirilip belgelenerek kaldırılmaktadır (Fotoğraf-11 ve 12).

Fotoğraf-11: Marmaray Yenikapı kazıları sistemli bir şekilde devam etmektedir

Fotoğraf-12: Marmaray Yenikapı kazısında çıkan buluntular

6.2.1.1.2.2 İstanbul'un Kara Surları

Denizin sit olmamasından yola çıkılarak, Kazlıçeşme'de deniz doldurularak liman inşaatı önerisi vardır.

Yenikapı'da surların ön tarafı doldurularak park haline getirilmiştir. Sur boyunca yapılan peyzaj düzenlemesinde kullanılan ağaçlar surlara çok yakın dikilmiş, zemin de yeşillendirilmek için yükseltilmiştir.

Surların önündeki kimi yerde belli olan hendeklerin kenarlarında tarihi çevreye uygun olmayan düzenlemeler görülmektedir. Ayrıca, bazı hendeklerde de tarım yapılmaktadır (Fotoğraf-13).

Fotoğraf-13: Kara surlarındaki hendeklerin bazısında tarım yapılmaktadır

Yedikule Hisarı'nın, müze olmasına rağmen yapılan zemin düzenlemesi ve kurulan platform hisarın tarihsel kimliğine aykırıdır. Bizans İmparatorlarının tören kapısı olan Altın Kapı bu platformun arkasında kaldığı için görülememektedir (Fotoğraf-14).

Fotoğraf-14: Yedikule Hisarı'na kurulan platform Altın Kapı'yı engellemektedir

Surlar etrafını saran yoğun yapılaşmanın etkisi altındadır. Yakın çevreye yapılan kapalı ve açık spor alanları silueti bozmaktadır.

Belgrad Kapı ve civarı, Edirnekapı surları ve Bizans'ın ayakta kalan tek sarayı olan Tekfur Sarayı'nda yapılan restorasyon çalışmaları tartışmalara yol açmıştır (Fotoğraf-15).

Fotoğraf-15: Tekfur Sarayı'nın yanındaki otopark tarihsel dokuya uygun değildir

Surlarda acil restorasyon gerektiren kısımlar mevcuttur (Fotoğraf-16 ve 17).

Fotoğraf-16: Surların büyük kısmına acil restorasyon gereklidir

Fotoğraf-17: Surlarda 1894 tarihli depremde oluşan hasarlar henüz müdahale görmemiştir

6.2.1.1.2.3 Bürokratik Sorunlar

Bürokrasiye bağlı olarak yazışma süresi çok uzamakta, işlerin ağırlaşmasına neden olmaktadır.

6.2.2 Sosyal ve Ekonomik Sorunlar

6.2.2.1 Dünya Miras Alanı'nın Korunmasında İlgili Grupları Arasındaki İletişim ve İşbirliği

Dünya Miras Alanı'nın korunması ve geliştirilmesinde paydaşların konuya aynı duyarlılıkta yaklaşması, ortak çaba ve işbirliği içinde olmaları temel koşuldur. Ancak İstanbul'da, Dünya Miras Alanı'nın korunması ve geliştirilmesi konusunda ilgi grupları arasında tam bir iletişim ve işbirliğinin olmadığı izlenimi edinilmiştir.

6.2.2.1.1 Karar Vericilerin Korumaya İlişkin Görüşleri

Karar vericilerle yapılan görüşmelerde, bu grubun Dünya Miras Alanı'nın korunmasıyla ilgili yaptıkları başlıca çalışmalar, tespitler ve sorunlara ilişkin görüşler aşağıda özetlenmiştir:

- Kentsel Tasarım Projesi, Müze Kent Projesi'nin belediye kanadının çalışmasıdır ve belediye bu projede üzerine düşeni yapmaktadır.
- Dünya Miras Alanı'nda restorasyon vb. çalışmalarla ilgili olarak önceden UNESCO'ya bilgi verilmemektedir. Kurumsallaşmanın eksikliğinden kaynaklanan bu durumun alan yönetimi ile giderilmesi beklenmektedir.
- Dünya Miras Alanı'nda alan yönetimi konusunda teknik olanaksızlıklar çok önemli engel oluşturmaktadır.
- Deprem konusunda yeterli çalışma yapılmamıştır.
- Koruma kurullarının yapısı iyileştirilmelidir.
- Koruma amaçlı imar planlarında sürekli değişiklik yapılmaktadır.
- Tarihi Çevre Koruma Kurulu, Müze Kent Projesi'nde doğrudan yer almamaktadır.
- Surlarda yapılan restorasyonlar için Türkiye'de uzmanlık alanında birikim yüksektir. Bu konuda üniversitelerin birikiminden yararlanılmaktadır. Hatalı restorasyon yapılmış olabilir. Bu konuda akademisyenler arasında da bir görüş birliği bulunmamaktadır.
- Yapılan restorasyon çalışmaları Koruma Kurulları'nın onayladığı projeler üzerinedir. Bu işin uzmanları bizde varken yurt dışından uzman getirilmesine gerek yoktur.
- Önceki dönem toplantılarına bakıldığında UNESCO açısından İstanbul'la ilgili büyük bir sorun yoktur.
- Tarihi Yarımada'da koruma bandı içinde kalan kısımların farklı belediyelerin sorumluluğunda olması bütüncül yaklaşımı engellemektedir.
- Alan yönetimi kavramı eğer geçerli olursa yukarıda bahsedilen yetki paylaşımı dolayısıyla ortaya çıkan olumsuzluklar giderilebilir.
- Alan yönetimi konusunda alt yapı çalışmaları devam etmektedir. Danışma kurulu, eşgüdüm ve denetleme kurullarının oluşturulması gerekir. Bunun yanında birimin çalışacağı mekân başta olmak üzere başka alanlarda henüz netleşmemiş sorunlar vardır.
- Sınırlar ve tampon bölgenin belirlenmesi konuları 2006'daki toplantıda öncelikli konular olarak saptandıysa da henüz doyurucu bir çalışma yapılmamıştır.
- KUDEB'ler koruma kurullarının yükünü almak için kurulmuştur. Ancak KUDEB çalışma yönetmeliğinin değişmesi gerekmektedir.
- Tarihi Yarımada'nın koruma amaçlı imar planındaki sınırının tampon bölgenin sınırı olarak kabul edilmesi uygun olacaktır.
- Tampon bölge planı yapmak değil, uygulamak zordur.
- Süleymaniye, Zeyrek gibi alanlarla ilgili olarak önemli tehlikelerden biri de 5366 sayılı yasadır.
- Dünya Miras Alanı Alan Yönetimi'nin Başkan dışında personeli yoktur. İşlerin yürütülebilmesi için öncelikle bir danışma kurulu oluşturulmalıdır.
- İstanbul'da bütün parametreleri göz önünde bulundurarak ve tarafların tümünün sorunlarını beklentilerini idari haklarını gözeterek çözümler üretmek çok güçtür.

- İş yerlerinin çok olduğu bölgeler (Süleymaniye gibi) potansiyel otopark alanı olarak tahrip olmaya devam edecektir.
- Tüm siyasi platformlarda korumaya yönelik destek sağlanmalıdır. Ancak asıl elde edilmesi gereken hususlardan biri de halkın desteğini almaktır.
- Yönetim planından ziyade önemli olan uygulanacak yönetim planına uygun altyapının olup olmadığıdır. Aksi halde yönetim planını hayata geçirmek mümkün olmayacaktır.
- Sultanahmet'te Four Seasons Oteli'nin bulunduğu parselde yapılan kazılar bilimsel amaçlarla ve devlet tarafından finanse edilerek yapılmalıydı.
- Four Seasons Oteli'nin bulunduğu parselde yapılan kazılardan sonra koruma çalışmaları devam edecektir. Buranın arkeolojik park olarak düzenlenmesi hedeflenmektedir. Ancak gelir otele ait olacaktır.
- Marmaray kazı alanlarında bilimsel anlamda iyi çalışmalar yapılmaktadır. Özellikle Yenikapı'da farklı disiplinlerden ve üniversitelerden uzmanlar ya destek vermekte, ya da doğrudan çalışmaktadır.
- Yenikapı'da kurulması planlanan müze için çalışmalar başlamış, benzer örnek olarak Atina metrosu incelenmiştir.
- Marmaray Projesi gelecek nesiller için geciktirilmeden tamamlanmalıdır ancak arkeolojik çalışmaların da ne kadar süreceği belirsizdir. Uzlaşma sağlanmalıdır.
- Ayasofya'nın bakım ve onarımı eldeki olanaklar doğrultusunda yapılmaktadır.
- Deprem Ayasofya için büyük bir risktir, ancak Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Deprem Araştırmaları Enstitüsü iki haftada bir ölçüm yapan cihazlar yerleştirmiş olup sonuçları da Müze Müdürlüğü ile paylaşmaktadır.
- Ayasofya'nın içinde bir iskelenin varlığı görsel açıdan olumsuz bir izlenim yaratsa da, restorasyon çalışmaları açısından bu zorunludur. Ayrıca, böyle bir iskelenin varlığı Ayasofya'ya verilen önemin göstergesi olarak ziyaretçiler arasında olumlu yorumlara yol açmaktadır.
- Topkapı Sarayı Müzesi için eleman azlığı önemli bir sorundur.
- Topkapı Sarayı Müzesi'nde restorasyon çalışmaları maddi olanaklar nedeniyle ağır yürümektedir.
- Yapılacak işlerdeki en büyük engel, bürokrasiye bağlı olarak yazışma sürecinin uzamasıdır.

6.2.2.1.2 Kolaylaştırıcıların Korumaya İlişkin Görüşleri

Kolaylaştırıcılarla yapılan görüşmelerde, bu grubun Dünya Miras Alanı'nın korunmasıyla ilgili yapılan başlıca çalışmalar, tespitler ve sorunlara ilişkin görüşler aşağıda özetlenmiştir:

- Kara surlarının etkileşim alanlarında yapılan çevre düzenlemeleri dokuya aykırıdır.
- Büyükşehir Belediyesi'nin kara surlarında yaptığı peysaj düzenlemeleri danışmanlık alınarak yapılmalıdır.
- Surların önündeki hendeklerde yapılan düzenlemeler tarihsel anlama uygun değildir.
- Yedikule Hisarı'nın müze olarak düzenlenmesinde yanlışlar yapılmıştır. Hisarın içine yapılan sahne dokuya aykırıdır.
- Surlar, etrafındaki yapılaşmanın yoğun baskısı altındadır. Yakın civarında kapalı ve açık spor alanları gibi peyzajı olumsuz etkileyen yapılar söz konusudur.
- Surlarda restorasyon yapılması yetmez, önemli olan sonrasında bakımının yapılmasıdır.
- ICOMOS Türkiye Ulusal Komitesi tarafından konuyu gündemde tutmak için çeşitli çalışmalar yapılmakta, basın sürekli bilgilendirilmektedir.
- Mimarlar Odası tarihi alanlardaki projeler konusunda belediyelerin kendilerine danışmamasından rahatsızlık duymaktadır.

7. Çalıştay

7.1 Çalışma Grubu

Adı	Kurumu	Çalıştay'daki Görevi
Mehmet Gürkan	Kültür ve Turizm Bak. Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Şube Müdürü	Moderatör
Kıvılcım Neş'e Akdoğan	Şehir Plancısı	Raportör
Nur Akın	ICOMOS Türkiye Ulusal Komitesi, Kültür Üniv.	Üye
Cumhur Güven Taşbaşı	İstanbul Vali Yardımcısı	Üye
Prof.Dr. Günhan Danışman	Bahçeşehir Üniversitesi, TMMOB Mimarlar Odası	Üye
Doç.Dr. Deniz İncedayı	TMMOB İstanbul Büyükşehir Şubesi	Üye
Y.Mim. Yaman İrepoğlu	Türkiye Ulusal Ahşap Birliği Başkanı	Üye
Doç.Dr. Gül Pulhan	Koç Üniversitesi	Üye
Prof.Dr. Cengiz Eruzun	İRP	Üye
Prof.Dr. Demet Binan	İstanbul Alan Yönetimi Danışma Kurulu Başkanı	Üye
Doç.Dr. Can Binan	ICOMOS-Yıldız Teknik Üniversitesi	Üye
Doç.Dr. Kemal Kutgün Eyüpgiller	İstanbul Teknik Üniversitesi	Üye
Mehmet Ali Polat	Arkeolog	Üye
Ali Ziyrek	Sanat Tarihçi	Üye
Prof.Dr. Hüseyin Cengiz	Yıldız Teknik Üniversitesi	Üye
Prof.Dr. Ayla Ödekan	İstanbul Teknik Üniversitesi	Üye
Prof. Dr. Ayşe Üstün	İstanbul Üniversitesi	Üye
Y. Mim. Yonca Kösebay	İstanbul Teknik Üniversitesi	Üye
Pelin Özçelik	Restoratör Mimar	Üye
J. Yb. Hüseyin Özarslan	Jandarma Genel Komutanlığı, KOM Daire Başkanı	Üye
Prof.Dr. Ahmet Emre Bilgili	İstanbul İl Kültür ve Turizm Müdürü	Üye
Mehmet Erdal	İstanbul Yenileme Alanları Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Başkanı	Üye
Zerrin Türkeli	İstanbul Yenileme Alanları Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürü	Üye
Prof.Dr. Ahmet Mete Tapan	İstanbul 2 No.lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Başkanı	Üye
Vildan Sarioğlu	İstanbul 2 No.lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürü	Üye

(Devamı sonraki sayfada)

Fehmi Kızıl	İstanbul 4 No.lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Başkanı	Üye
Günseli Aybay	İstanbul 4 No.lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürü	Üye
Hüseyin Kaya	İstanbul Rölöve ve Anıtlar Müdürü	Üye
Güven Gökçe	İstanbul Konservasyon Laboratuvarı Müdürü	Üye
Dr. İsmail Karamut	İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürü	Üye
Doç.Dr. Mustafa Akkaya	Ayasofya Müzesi Müdürü	Üye
Asuman Denker	İstanbul Arkeoloji Müzeleri	Üye
Hilmi Aydın	Topkapı Müze Müdürü	Üye
Seracettin Şahin	Türk İslam Eserleri Müze Müdürü	Üye
Sevinç Özek Terzi	İstanbul Rölöve Müdürü	Üye
Dr. Necmi Karul	Atlas Dergisi Editörü	Üye
Erman Güven	İstanbul Türbeler Müze Müdürü	Üye
Jale Dedeoğlu	İstanbul Hisarlar Müze Müdürü	Üye
İpek Özbek	Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürü	Üye
Şimşek Deniz	İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı KUDEB Müdürü	Üye
İhsan Sarı	İstanbul Alan Yönetimi Başkanı	Üye
İlhan Turan	İstanbul Büyükşehir Belediyesi Başkan Yardımcısı	Üye
Arif Köklü	İstanbul Büyükşehir Belediyesi Başkan Yardımcısı	Üye
Ergin Uçarlı	Müdür Yardımcısı	Üye
Emine Erdoğan	Ahşap Birliği	Üye
Saadet Güner	Kültürel Mirasın Dostları Derneği	Üye
Hüseyin Cengiz	Yıldız Teknik Üniversitesi	Üye
Atilla Öztürk	Sultanahmet Arkeolojik Parkı Kazıları	Üye
Derya Nukhet Özer	Sanat Tarihçi – İYD	Üye
Emine Çaykara	Klasik Arkeolog – Gazeteci – Yazar	Üye
Aslı Kıyak İngin	Yüksek Mimar - İYD	Üye

7.2 İstanbul'un Tarihi Alanları Çalıştay Raporu

7.2.1 Dünya Miras Alanları İle İlgili Ulusal Sistemden Kaynaklanan Sorunlar Hakkında Görüşler ve Çözüm Önerileri

7.2.1.1 Koruma Bölgesi

Mevcut Dünya Miras Alanı sınırlarının korunarak ve bu sınırlar dışında kalan Tarihi Yarımada'nın diğer bölümlerinin öneminin miras alanlarından az olmadığı dikkate alınarak çalışmaların yürütülmesi ve yapılacak yönetim planında Tarihi Yarımada'nın tamamının el alınması gerekmektedir.

7.2.1.2 Etkileşim Sahası

Gerek Dünya Miras Merkezi ve ICOMOS ortak heyetinin raporunda gerekse Dünya Miras Komitesi'nin 2006 ve 2007 yıllarında almış oldukları kararlarda Tarihi Yarımada'yı etkileyen alanlar dikkate alınarak tampon bölge belirlenmesinin önerilmesine rağmen, bugüne kadar yasal olarak belirlenmiş etkileşim sahası – tampon bölge bulunmamaktadır.

Tampon bölge kavramının, 1972 tarihli UNESCO Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi'nin Uygulanmasına Yönelik Hazırlanan Uygulama Kılavuzu ile ICOMOS'un 2005 yılında yayımladığı Xi'an Deklarasyonu gibi uluslararası belgelerde yer almasına rağmen, Ulusal Mevzuatımızda bu tanıma yer verilmediği dile getirilmiştir.

Ayrıca, etkileşim sahası belirlenirken sadece fiziki verilerin değil; insan unsuru ve somut olmayan kültürel değerlerin de dikkate alınması önerilmiştir.

2863 Sayılı yasada koruma amaçlı imar planı hazırlanırken etkileme geçiş sahasının belirlenmesinin söz konusu olduğu, ayrıca tek yapı özelinde koruma alanının belirlenebileceği ifade edilmiştir.

27.11.2005 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik'te etkileşim sahası "Sit bölgeleri ile bütünlük gösteren, yoğunluk ve yerleşme düzeninin sit bölgeleri ile uyum içinde oluşması ve gelişmesi öngörülen, sit alanını bütünleyen, etkileyen ya da ondan etkilenen ve sit alanı ile koruma amaçlı imar planına konu olmayan alanlar arasında geçiş sağlayan alanlar" olarak tanımlanmıştır. İstanbul ve diğer Miras Alanları için belirlenecek etkileşim sahaları ulusal mevzuatımızda bu tanımla yerini almış olup; tampon bölge kavramının geliştirilmesine ihtiyaç duyulmamaktadır.

İstanbul Alan Yönetimi için oluşturulan Danışma Kurulu'nun üzerinde çalıştığı, Tarihi Yarımada'dan görünen ve Tarihi Yarımada'yı gören topografik eşikler etkileşim sahası olarak belirlenmeli; Haydarpaşa, Üsküdar, Boğaz'ın iki yakası, Galata ve Beyoğlu'nun Haliç'e bakan yamacı ile Eyüp-Zeytinburnu aksı bu kapsamda değerlendirmeye alınmalıdır. Bu alanlar sit alanı olmalarından dolayı korunan ve denetlenen alanlar olup; Tarihi Yarımada ile olan ilişkilerinden dolayı bu kapsamda değerlendirilmesi yerinde olacaktır. Etkileşim sahası Alan Başkanlığı ve Danışma Kurulu'na Kültür ve Turizm Bakanlığı ile koordinasyon içinde belirlenmelidir.

7.2.1.3 Yönetim Yapısı

İstanbul'un Tarihi Alanları'nın yönetilmesindeki temel sorun ilgili taraflar arasında yeterli koordinasyon ve bilgi akışının bulunmamasıdır. Bu sorunun çözümü için alan başkanlığı kurumsal kişiliğe kavuşturulmalıdır. 5226 Sayılı Yasa ile mevzuatımıza giren alan başkanlığının idari hukukta tanımlanması gerekmektedir. Bu sadece 2863 Sayılı Yasa ile değil teşkilatlanma ile ilgili diğer kanunlarla ele alınmalıdır.

Ayrıca, alan yönetimi kapsamında Danışma Kurulu'nun belirleyeceği konularda araştırma yapmak, bilgi toplamak ve tavsiyelerde bulunmak üzere ihtisas gruplarının oluşturulmalıdır. Bu ihtisas grupları aracılığıyla alanda bilgilendirme, tanıtma, halkın bilinçlendirilmesi ve eğitimi konularında çalışmalar yapılması tavsiye edilmiştir.

Topkapı Sarayı ve Ayasofya gibi uluslararası öneme sahip müzelerde ortaya çıkabilecek ihtiyaçları ve bakım ve onarım çalışmalarını yürütmek üzere yeterli uzman ve teknik altyapıya sahip atölye ve laboratuvarların oluşturulması,

İdareler bünyesindeki bilgilerin devamlılığının sağlanması açısından ihtisaslaşmış personelin kendi yerine geçebilecek personelle işbirliğinin sağlanarak, bilginin aktarılması, ayrıca üniversitelerin ilgili bölümlerinde eğitim gören kişilere Dünya Miras Alanı'na yönelik kurumlarda staj yapma olanağı tanınması gereklidir.

7.2.1.4 Yönetim Planı

Yüksek öğretim kurumlarının müfredatlarında alan yönetimine yeterli yer verilmemiştir. Gerek yüksek öğretim kurumlarında oluşturulacak yüksek lisans programları ve lisans seviyesinde verilecek derslerle bu konuda uzmanlaşma sağlanmalıdır. Ülkemizde alan yönetim planlarının ne olduğu ve nasıl hazırlandığı konusunda idareciler ve uzmanların bilgilendirilmesi amacıyla alan yönetimi konusunda bir seminerin düzenlenmesi yararlı olabilir.

Yönetim Planı sınırının 2863 Sayılı Kanun gereğince Kültür ve Turizm Bakanlığı'na belirlenip, onaylanması gerekmektedir. Ancak bu sınırlar belirlenirken Büyükşehir Belediyesi, ilgili diğer belediyeler, üniversiteler ve sivil toplum örgütlerinin görüşlerinin alınması şarttır. Bu nedenle yerelde çalışmaları yürütmekte görevli Büyükşehir Belediyesi'nin sınır teklifinin belirlenerek, onama prosedürünün bakanlıkça tamamlanması gerekmektedir. Yönetim Planı ilk aşamada süratle Dünya Miras Alanları ve Tarihi Yarımada için hazırlanmalı, daha sonra etaplar halinde Etkileşim Sahası'nı da içerecek şekilde bütünleştirilmelidir. Yönetim Planı taslağı Danışma Kurulu'na sivil toplum örgütleri, ilgili kurum ve kuruluşlar, üniversiteler, yerel halkın katılımı sağlanarak değerlendirilmeli ve 1 sene içerisinde de Eşgüdüm ve Denetleme Kurulu'nun onayına sunulmalıdır.

7.2.1.5 Finansal Kaynaklar

Her ne kadar yapılan son yasal düzenlemelerle yerel idareler için kültür varlıklarının korunması konusunda kaynak yaratılmışsa da, Dünya Miras Alanları özelinde bir kaynak bulunmamaktadır.

Turizm sektöründe yer alan işletmelerden (otel, lokanta, eğlence yerleri vb.) Dünya Miras Alanları'nın geliştirilmesi ve korunmasına yönelik kaynak sağlanması önerilmiştir.

Kültür Varlıklarının Korunması için emlak vergilerinden alınan % 10 katkı paylarının sadece belediyeler tarafından geliştirilen projeler için değil, aynı zamanda il özel idareleri ve sivil toplum örgütleri tarafından geliştirilen projeler için de kullanılması için gerekli mevzuat değişikliğinin yapılması önerilmiştir. Ayrıca, Dünya Miras Alanı'na sahip illerde emlak vergilerinden alınan %10 katkı paylarından belli bir miktarın da Dünya Miras Alanları'na yönelik geliştirilecek plan ve projelerde kullanılması tavsiye edilmiştir.

Ayrıca, sponsorluk konusunda geliştirilmiş olan yasal düzenlemelere rağmen, yeterli sponsor bulunamaması nedeniyle yeterli kaynak sağlanamadığı belirtilmiştir.

Kültür ve tabiat varlıklarının korunmasına yönelik geliştirilen projelere aktarılan kaynakların uygun biçimde kullanılıp kullanılmadığı denetlemek üzere bir kontrol mekanizmasının oluşturulması ve sonuçların paylaşılması önerilmiştir.

Ayrıca, 2010 Avrupa Kültür Başkenti kapsamında oluşturulacak kaynaklardan belirli bir bölümünün de İstanbul'un Dünya Miras Alanları'na aktarılması önerilmiştir.

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın bütçeden aldığı payın arttırılması da öneriler arasında yer almıştır.

Müzelerin döner sermayesi olan idari yapıya kavuşturulması için yasal düzenlemeler yapılması önerilmektedir.

7.2.1.6 Ziyaretçi Yönetimi

İstanbul'a gelen yerli ve yabancı ziyaretçiler sadece Topkapı Sarayı Müzesi ve Sultanahmet Bölgesi'ni ziyaret etmekte; İstanbul'un Dünya Miras Listesi'nde yer alan diğer Tarihi Alanları ile önemli kültürel mekânlarına ilgi gösterilmemektedir. Bu alanların bitişiğinde bulunmasına rağmen İstanbul Arkeoloji Müzeleri'ni ziyaret edenlerin sayısı, Ayasofya ve Topkapı Sarayı Müzeleri ile karşılaştırıldığında çok azdır.

Dünya Miras Alanı'na ilişkin hazırlanmış herhangi bir ziyaretçi yönetim planı bulunmamaktadır, İstanbul'a gelen ziyaretçilerin büyük çoğunluğu turlarla gelmekte, tur organizatörleri tarafından zamanın çoğu alışveriş için ayrılmakta, kültürel alanlar ikinci plana atılmaktadır.

Ziyaretçilerin müzeler ve diğer kültürel odaklar çevresinde rahatça dolaşabilmeleri için gerekli tedbirler ortaya konmalı ve güvenlik sağlanmalıdır.

Ziyaretçilerin İstanbul'a giriş yaptıkları noktalarda Dünya Miras Alanı'na yönelik bilgilendirmenin sağlanmasına yönelik enformasyon bürolarının arttırılması ve alanda yer alan farklı miras değerlerine ilişkin tematik (çeşmeler, müzeler, anıtsal yapılar vb) haritaların basılması, bu haritalarda araçla veya yaya olarak

gezilebilecek güzergâhların işlenmesi, tarihi doku içerisinde belirlenecek yaya dolaşım akslarının revizyon sürecinde bulunan Koruma Amaçlı İmar Planı'na işlenmesi ve ulaşım planlamasının yapılması,

Turlar aracılığı ile gelen ziyaretçiler için TURSAB, TUREB gibi üst birliklerle ziyaret güzergâhlarının belirlenmesi ve bu güzergâhlara uyulması konularında ortak çözüm üretilmesi, ziyaretçilerin bu doğrultuda yönlendirilmesi, bu alanları daha cazip hale getirmek için kombine bilet uygulaması yapılması,

Tur operatörleri ve rehberlerinin Dünya Miras Alanı ve önemi konusunda bilgilendirilmesi, Ayrıca, İstanbul'da bulunan Dünya Miras Alanı'nın varlığı ve önemi hakkında, yabancı ziyaretçilerin ülkemize gelmeden önce bilgi sahibi olabilmeleri için Tanıtma Müşavirliklerince yurtdışındaki seyahat acenteleri aracılığı ile tanıtıcı dokümanların dağıtılması, Dünya Miras Alanımızın tanıtımı konusunda yurt dışında turizm paketlerini satan turizm acentelerine odaklanılması önerilmektedir.

7.2.1.7 Bilgilendirme

- Ziyaretçilerin İstanbul'a giriş yaptıkları noktalarda görsel yayınlarla Dünya Miras Alanı'nın tanıtılması ve bilgilendirilmesi; ayrıca İstanbul Valiliği, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı ve İstanbul İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nün web sitelerinde İstanbul ve Dünya Miras Alanı ile ilgili olarak farklı dillerde bilgi verilmesi, video çekimlerinin konulması ve Dünya Miras Alanı logosunun kent logosu ile birlikte kullanılması, ayrıca kentte ziyaretçi taşıyan ulaşım araçlarında teknoloji kullanılarak İstanbul ve Dünya Miras Alanı'nı tanıtıcı bilgiler verilmesi,
- Bilgilendirme kioskuları konulacak yerlerin iyi tanımlanarak, korunmasının sağlanması,
- Tanıtıcı ve bilgilendirici materyallerin hazırlanması, dağıtılması ve yerleştirilmesi konusunda 2010 İstanbul Kültür Başkenti Kanunu kapsamındaki olanakların kullanılması
- Öğretim kurumlarında Dünya Miras Alanları konusunun işlenmesi, küçük yaşlardan başlayarak kültürel miras konusunda bilinçlendirmenin sağlanması,
- Ziyaretçi yönetimi için bir iletişim programının gerektiği, bunun için enformasyon bürolarının artırılması, kültürel rotaların sayısının ve çeşitliliğin artırılması, tanıtıcı materyallerin çeşitli formatlarda hazırlanması,

7.2.1.8 Kadro Sorunu

Dünya Miras Alanı ile ilgili yönetim birimlerinde yeterli eleman bulunmadığı katılımcılar tarafından ortak sorun olarak belirtilmiştir. Ayrıca, gönüllü çalışmak isteyenlere de olanak tanınması önerilmiştir. Ayrıca, kişilerin eğitim gördüğü ve uzmanlaştığı alanlarda çalışmalarının sağlanması, konuya ilişkin uzmanların istihdam edilmesi tavsiye edilmiştir.

7.2.1.9 Koruma Durumu

Dünya Miras Alanları ile birlikte İstanbul'da yer alan kültür ve tabiat varlıklarının korunması: Envanterleme, planlama, projelendirme ve uygulama süreçlerine tabidir.

Envanter

Kültür ve Turizm Bakanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Büyükşehir Belediyesi ve TÜBA tarafından farklı format ve usullerde envanter çalışmaları yürütülmektedir. Bunların tek bir formata ve yönteme dönüştürülmesi için Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından çalışma yapılmalıdır. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yürütülen taşınır ve taşınmaz kültür varlıkları envanterlerinin standardizasyonu çalışmaları ivedilikle sonuçlandırılarak, bu konuda çalışan kurumlara iletilmelidir. İlgili kurumlar arasında iletişim olmalıdır. Ayrıca, tescilli yapıların envanter kayıtlarının irdelenmesi gereklidir.

Planlama

Dünya Miras Alanı sınırları Koruma Amaçlı İmar Planı'na işlenmelidir. Daha önceki planlarla belirlenmiş olan koruma kademelerinin alanın Dünya Miras Alanı olduğu dikkate alınarak plan revizyonu sürecinde yeniden değerlendirilmelidir.

2005 yılında onaylanmış olan Koruma Amaçlı İmar Planları'nın İdare Mahkemesi'nce iptal edilmiş olması nedeniyle, yeni yapılacak planlarda plan notları yüksek kurul ilke kararları, ulusal mevzuatımız ve uluslararası sözleşmeler doğrultusunda geliştirilmelidir.

Projelendirme

Kültür varlıklarının restorasyonunda özgünlüğe dikkat edilmeli, rekonstrüksiyon özendirilmemelidir. Yeni yapılacak yapılarda taklitçilik değil, günümüz mimarisinin niteliklerini de yansıtacak şekilde tasarımlar geliştirilmelidir.

Önemli anıtsal yapıların restorasyonu sürekliliği olan bir çalışma olup, belli bir zaman içinde tamamlanması gerektiği düşünülmemelidir.

7.2.1.10 İzleme

UNESCO tarafından danışma kurumu olarak görevlendirilen ICOMOS, IUCN gibi bağımsız örgütler tarafından belirli dönemler için (yıllık, 6 yıllık vb.) Dünya Miras Alanı'na yönelik izleme raporları hazırlanmalıdır. DM merkezi tarafından öncelikli olarak muhatap alınan Kültür ve Turizm Bakanlığı, bu örgütler ile işbirliği kurmalıdır. İzleme raporları hazırlanırken ilgili tüm tarafların görüşleri ve izlenimlerine başvurulmalıdır. İzleme görevini yerine getirecek olan ICOMOS, IUCN gibi örgütlerin bu süreçte saptadığı sorunlara yönelik olarak uygulayıcılara tavsiyelerde bulunması önerilmiştir.

Sorunlara müdahale edilmesine ilişkin sistemin yeterli olmaması ve yerel düzeyde yapılan aykırı uygulamaların önlenmesi için ara kademede de izleme organlarının oluşturulması önerilmiştir.

EK-1

**DÜNYA KÜLTÜREL VE
DOĞAL MİRASIN
KORUNMASINA DAİR
SÖZLEŞME**

14.04.1982 tarih ve 2658 sayılı Kanunla katılmamız uygun bulunan bu Sözleşme, 23.05.1982 tarih ve 8/4788 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla onaylanarak, 14.02.1983 tarih ve 17959 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanmıştır.

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü Genel Konferansı 17 Ekim-21 Kasım 1972 tarihleri arasında Paris'te toplanan onyedinci oturumunda,

Kültürel mirasın ve doğal mirasın sadece geleneksel bozulma nedenleriyle değil, fakat sosyal ve ekonomik şartların değişmesiyle bu durumu vahimleştiren daha da tehlikeli çürüme ve tahrip olgusuyla gittikçe artan bir şekilde yok olma tehdidi altında olduğunu not ederek,

Kültürel ve Doğal mirasın herhangi bir parçasının bozulmasının veya yok olmasının, bütün dünya milletlerinin mirası için zararlı bir yoksullaşma teşkil ettiğini göz önünde tutarak,

Bu mirasın ulusal düzeyde korunmasının, korumanın gerekli kıldığı kaynakların genişliği ve kültürel varlığın toprakları üstünde bulunduğu ülkenin ekonomik, bilimsel ve teknik kaynaklarının yetersizliği nedeniyle çoğu kez tamamlanmamış olarak kaldığını göz önünde tutarak,

Örgüt yasasının, dünya mirasının muhafaza ve korunmasını sağlamak ve ilgili milletlere gerekli uluslararası sözleşmeleri tavsiye etmek suretiyle bilgi muhafazasını, arttırmayı ve yaymayı öngördüğünü hatırlatarak,

Kültürel ve doğal varlıklara ilişkin mevcut uluslararası sözleşme, tavsiye ve kararların hangi halka ait olursa olsun bu eşsiz ve yeri doldurulmaz kültür varlıklarının korunmasının dünyanın bütün halkları için önemini gösterdiğini göz önünde tutarak,

Kültürel ve doğal mirasın parçalarının istisnâ bir öneme sahip olduğunu ve bu nedenle tüm insanlığın dünya mirasının bir parçası olarak muhafazasının gerektiğini göz önünde tutarak,

Kültürel ve doğal varlıkları tehdit eden yeni tehlikelerin vüsat ve ciddiyeti karşısında, ilgili devletin faaliyetinin yerini almamakla beraber bunu müessir bir şekilde tamamlayacak kolektif yardımda bulunarak, istisnâ evrensel değerdeki kültürel ve doğal mirasın korunmasına iştirakin, bütün milletlerarası camianın ödevi olduğunu göz önünde tutarak,

Bu amaçla, daimi bir temel üzerine ve modern bilimsel yöntemlere uygun olarak, istisnâ değerdeki kültürel ve doğal mirasın kolektif korunmasına matuf etkin bir sistemi kuran yeni hükümleri, bir sözleşme biçiminde kabulünün zorunlu olduğunu göz önünde tutarak,

Onaltıncı oturumunda bu sorunun uluslararası bir sözleşme konusu yapılmasına karar vermiş olarak,

16 Kasım 1972 tarihinde bu sözleşmeyi kabul eder.

I - Kültürel ve Doğal Miras Tanımları

Madde 1.- Bu sözleşmenin amaçları bakımından aşağıdakiler "kültürel miras" sayılacaktır:

Anıtlar: Tarih, sanat veya bilim açısından istisnâ evrensel değerdeki mimari eserler, heykel ve resim alanındaki şaheserler, arkeolojik nitelikte eleman veya yapılar, kitabeler, mağaralar ve eleman birleşimleri.

Yapı toplulukları: Mimarileri, uyumlulukları veya arazi üzerindeki yerleri nedeniyle tarih, sanat veya bilim açısından istisnâ evrensel değere sahip ayrı veya birleşik yapı toplulukları.

Sitler: Tarihsel, estetik, etnolojik veya antropolojik bakımlardan istisnâ evrensel değeri olan insan ürünü eserler veya doğa ve insanın ortak eserleri ve arkeolojik sitleri kapsayan alanlar.

Madde 2.- Bu Sözleşmeye göre aşağıdaki eserler "doğal miras" sayılacaktır:

Estetik veya bilimsel açıdan istisnâ evrensel değeri olan, fiziksel ve biyolojik oluşumlardan veya bu tür oluşum topluluklarından müteşekkil doğal anıtlar

Bilim veya muhafaza açısından istisnâ evrensel değeri olan jeolojik ve fizyografik oluşumlar ve tükenme tehdidi altındaki hayvan ve bitki türlerinin yetiştiği kesinlikle belirlenmiş alanlar,

Bilim, muhafaza veya doğal güzellik açısından istisnâ evrensel değeri olan doğal sitler veya kesinlikle belirlenmiş doğal alanlar.

Madde 3.- Yukarıda 1. ve 2. maddelerde belirtilen ve kendi toprakları üzerinde bulunan çeşitli varlıkları saptayıp belirlemek bu Sözleşmeye taraf olan her devlete ait bir sorumluluktur.

II- Kültürel ve Doğal Mirasın Ulusal ve Uluslararası Korunması

Madde 4.- Bu Sözleşmeye taraf olan devletlerden her biri 1. ve 2. maddelerde sözü edilen ve topraklarında bulunan kültürel ve doğal mirasın saptanması, korunması, muhafazası, teşhiri ve gelecek kuşaklara iletilmesinin sağlanması görevinin öncelikle kendisine ait olduğunu kabul eder. Bunun için kaynaklarını sonuna kadar kullanarak ve uygun olduğunda özellikle mali, sanatsal, bilimsel ve teknik alanlarda her türlü uluslararası yardım ve işbirliği sağlayarak elinden geleni yapacaktır.

Madde 5.- Bu Sözleşmeye taraf olan her Devlet topraklarındaki kültürel ve doğal mirasın korunması, muhafazası ve teşhiri amacıyla etkili ve faal önlemlerin alınmasını sağlamak için, mümkün olduğunca her ülkenin kendi koşullarına uygun biçimde şu çabaları gösterecektir:

- Kültürel ve doğal mirasa, toplumun yaşamında bir işlev vermeyi ve bu mirasın korunmasını kapsamlı planlama programlarına dahil etmeyi amaçlayan genel bir politika benimsemek;
- Kültürel ve doğal mirasın korunması, muhafazası ve teşhiri için, halen mevcut değilse, topraklarında bir veya daha fazla hizmet kurumunu, işlevlerini ifaya yeterli olacak görevli ve araçlarla kurmak;
- Bilimsel ve teknik çalışma ve araştırmaları geliştirmek ve Devletin kültürel ve doğal mirasını tehdit eden tehlikelere karşı harekete geçmesine olanak sağlayacak müdahale yöntemlerini mükemmelleştirmek;
- Bu mirasın saptanması, korunması, muhafazası, teşhiri, yenileştirilmesi için gerekli olan uygun yasal, bilimsel, teknik, idarî ve malî önlemleri almak; ve

- e) Kültürel ve doğal mirasın korunması, muhafazası ve teşhiri konularında eğitim yapan ulusal veya bölgesel merkezlerin kurulmasını veya geliştirilmesini desteklemek ve bu alandaki bilimsel araştırmaları teşvik etmek,

Madde 6.-

1. Bu Sözleşmeye taraf olan Devletler, 1. ve 2. maddelerde sözü edilen kültürel ve doğal mirasın toprakları üzerinde bulunduğu devletlerin egemenliğine tam olarak saygı göstererek ve ulusal yasaların sağladığı mülkiyet haklarına zarar vermeden, bu tür mirasın, bütün uluslararası toplum tarafından işbirliği ile korunması gereken evrensel bir miras olduğunu kabul ederler.
2. Taraf devletler, 11. maddenin 2. ve 4. paragraflarında belirtilen kültürel ve doğal mirasın saptanması, korunması, muhafazası ve devamının sağlanması konularında bu mirasa sahip olan devletler istediği takdirde yardım etmeyi bu Sözleşme hükümleri uyarınca üstlenirler.
3. Bu Sözleşmeye taraf olan her Devlet, Sözleşmeye taraf olan diğer devletlerin topraklarında bulunan ve 1. ve 2. maddelerde sözü edilen kültürel ve doğal mirasa doğrudan doğruya veya dolaylı olarak zarar verebilecek kasıtlı önlemleri almamayı üstlenir.

Madde 7.- Bu Sözleşmenin amacı bakımından, dünya kültürel ve doğal mirasının uluslararası alanda korunması deyimi, Sözleşmeye Taraf olan Devletlerin kültürel miraslarını saptama ve koruma çabalarına destek olmaya matuf bir uluslararası işbirliği ve yardım sisteminin kurulması olarak anlaşılacaktır.

III- Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunması İçin H k metlerarası Komite

Madde 8.-

1. İstisna  evrensel değere sahip kültürel ve doğal mirasın korunması için bu Sözleşmeye Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür  rg t  çerçevesinde "Dünya Mirası Komitesi" adı altında bir H k metler arası Komite kurulmuştur. Komite, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür  rg t  Genel Konferansı'nın olağan oturumu sırasında genel kurul olarak toplanan ve Sözleşmeye Taraf Devletlerce seçilen 15 Taraf Devlett n oluşacaktır. Komite  yesi Devletlerin sayısı, Genel Konferansın, bu sözleşmenin en az 40 Devlet için yürürlüğe girişini izleyen olağan oturumunun yapıldığı tariht n itibaren 21'e yükseltilecektir.
2. Komite  yelerinin seçiminde, dünyanın değişik bölge ve kültürlerinin adil ne bir biçimde temsili güvence altına alınacaktır.
3. Kültürel Varlığın Muhafazası ve Restorasyonu  alışmaları Uluslararası Merkezinin (Roma Merkezi) bir temsilcisi, Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi'nin (ICOMOS) bir temsilcisi ve Uluslararası Doğayı ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği'nin (IUCN) bir temsilcisi ve Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür  rg t  Genel Konferansının olağan oturumu sırasında genel kurul olarak toplanan Sözleşmeye taraf Devletlerin isteği üzerine benzer amaçlı diğer h k metler arası veya hükümet dış örgütlerin temsilcileri anılan Komite'nin toplantılarına danışman olarak katılabilirler.

Madde 9.-

1. Dünya Mirası Komitesine  ye Devletlerin görev süreleri, Genel Konferansın, Komite  yeliğine seçildikleri olağan oturumunun sonundan, bunu izleyen üçüncü olağan oturumunun sonuna kadar sürecektir.
2. Ancak, ilk seçim sırasında atanan üyelerin üçte birinin görev süreleri, Genel Konferansın,  yeliğe seçildikleri olağan oturumunu izleyen ilk olağan oturumunun sonunda sona erecektir; aynı zamanda

atanan diğer üçte bir üyenin görev süresi de Genel Konferansın seçildikleri olağan oturumunu izleyen ikinci olağan oturumunun sonunda sona erecektir. Bu üyelerin isimleri Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü Genel Konferansı Başkanı tarafından, İlk seçimden sonra kura ile belirlenecektir.

3. Komiteye üye Devletler, temsilcilerini kültürel ve doğal miras alanında yetkili kişiler arasından seçeceklerdir.

Madde 10.-

1. Dünya Mirası Komitesi kendi iç tüzüğünü kabul edecektir.
2. Komite, belirli sorunlar hakkında danışmada bulunmak üzere, özel veya resmî örgütleri veya kişileri her zaman toplantılarına katılmaya çağırabilir.
3. Komite, görevlerinin yerine getirilmesi bakımından gerekli gördüğü danışma organlarını kurabilir.

Madde 11.-

1. Bu Sözleşmeye Taraf olan her Devlet, kültürel ve doğal mirasının bir parçasını oluşturan, kendi topraklarında bulunan ve bu maddenin 2. paragrafındaki listeye girmesi uygun olan kültürel varlıklarının bir envanterini, mümkün olan en kısa sürede, "Dünya Kültür Mirası Komitesi"ne sunacaktır. Nihai addedilmeyecek olan bu envanter söz konusu kültürel varlığın yerini ve önemini gösteren belgeleri ihtiva edecektir.
2. Komite, 1. Paragraf uyarınca Devletlerce verilen envanterlere dayanarak, bu Sözleşmenin 1. ve 2. maddelerinde tanımlandığı üzere, saptamış olacağı ölçütlere göre istisnai evrensel değerde mütalâa ettiği, kültürel veya doğal mirasın parçasını oluşturan varlıkların bir listesini yapacak, güncel hale getirecek ve "Dünya Kültür Mirası Listesi" başlığı altında yayınlanacaktır. En geç her iki yılda bir, güncelleştirilmiş bir liste dağıtımına tâbi tutulacaktır.
3. Bir varlığın Dünya Kültür Mirası Listesine alınması, ilgili Devletin onayını gerektirir. Üzerinde birden çok devletin egemenlik veya kaza hakkı iddiasında bulunduğu bir toprakta bulunan bir kültürel varlığın listeye alınması anlaşmazlığa taraf olan devletlerin haklarını hiç bir biçimde etkilemeyecektir.
4. Komite, Dünya Kültür Mirası Listesi'nde bulunup korunması için çok büyük çapta çalışmaları gerektiren ve bu maksatla işbu Sözleşme çerçevesinde yardım talep edilmiş olan kültürel varlıkların bir listesini, "Tehlike Altındaki Dünya Kültür Mirası Listesi" başlığı altında durum gerektirdikçe düzenleyecek, güncelleştirecek ve yayınlayacaktır. Söz konusu liste, gerekli çalışmaların tahmini bedelini de içerecektir. Liste, kültürel ve doğal mirası oluşturan varlıklardan, yalnız hızlı bozulma nedeniyle yok olma tehdidi, büyük çapta resmî veya özel projeler veya hızlı kentsel veya turistik gelişim projeleri; toprağın kullanım veya mülkiyetindeki değişikliklerin neden olduğu tahribat; bilinmeyen nedenlere bağlı büyük değişiklikler; herhangi bir nedenle bir varlığın terk edilmesi; silâhlı bir çatışmanın çıkması veya çatışma tehdidi; âfet ve felâketler; ciddi yangınlar, depremler, yer kaymaları; volkanik patlamalar; su düzeyindeki değişimler, su baskınları ve gelgit dalgaları gibi ciddi ve belirgin tehlikelerin tehdidi altında bulunanları içerebilir. Acil ihtiyaç halinde Komite, herhangi bir zamanda tehlike altındaki Dünya Kültür Mirası duyurabilir.
5. Komite, kültürel veya doğal mirasa ait bir varlığın bu maddenin 2. ve 4. paragraflarında belirtilen iki listeden her birine dahil edilmesinde temel alınacak ölçütlerin tanımını yapacaktır.
6. Bu maddenin 2. ve 4. paragraflarında belirtilen iki listeden birine dahil edilme isteğini reddetmeden önce, Komite, söz konusu edilen kültürel veya doğal varlığın toprakları üzerinde bulunduğu devlete danışacaktır.

7. Komite, ilgili Devletlerin onayıyla, bu maddenin 2. ve 4. paragraflarında atıfta bulunulan listelerin hazırlanması için gerekli olan çalışma ve araştırmaları koordine ve teşvik eder.

Madde 12.- Kültürel ve doğal mirasa ait olan bir varlığın 11. maddenin 2. ve 4. paragraflarında sözü edilen her iki listeye de dahil edilmemiş olması hiçbir şekilde onun bu listelere dahil edilme sonucu olanlar dışındaki amaçlar için istisnâ değeri olmadığı anlamına gelmeyecektir.

Madde 13.-

1. Dünya Kültür Mirası Komitesi, bu Sözleşmeye Taraf Devletlerin, topraklarında bulunan ve 11. maddenin 2. ve 4. paragraflarında sözü edilen listelere dahil olan veya dahil edilmesi muhtemel bulunan Kültürel ve doğal mirasın bir parçasını oluşturan varlıklara ilişkin olarak yaptıkları, uluslararası yardım isteklerini alır ve inceler. Bu tür istekler, bu tür varlıkların korunmasını, muhafazasını, teşhirini veya yenilenmesini sağlamaya yönelik olabilir.
2. Bu maddenin 1. paragrafı çerçevesindeki uluslararası yardım istekleri, ön incelemeler daha ileri araştırmaların yararlı olacağını gösterdiği takdirde, 1. ve 2. maddelerde tanımlanan kültürel ve doğal varlıkların saptanmasıyla ilgili olabilir.
3. Komite, bu isteklere ilişkin olarak yapılacak olan işlemi kararlaştıracak, uygun olması durumunda yapacağı yardımın niteliği ve boyutunu belirleyecek ve gerekli tertiplerin ilgili hükümet ile kendi adına alınması için yetki verecektir.
4. Komite, çalışmaları için bir öncelik sırası saptayacaktır. Bunu yaparken, koruma gerektiren kültür varlığının dünya kültürel ve doğal mirası içindeki önemini, bir doğal çevreyi veya dünya milletlerinin dehasını ve tarihini en iyi biçimde temsil niteliği olan varlığa uluslararası yardım yapılması zorunluluğunu, yapılacak işin ivediliğini, tehdit altındaki varlıkların topraklarında bulunduğu Devletlerin kaynaklarının durumunu ve özellikle, kendi olanaklarıyla bu tür varlıkları ne dereceye kadar koruyabildiklerini göz önünde bulunduracaktır.
5. Komite, uluslararası yardım yapılmış olan varlıklarla ilgili olarak bir listeyi hazırlayacak, güncelleştirecek ve duyuracaktır.
6. Komite, bu Sözleşmenin 15. maddesi gereğince kurulan Fon'un kaynaklarının kullanımı konusunda karar sahibi olacaktır. Bu kaynakları arttırma yollarını arayacak ve bu amaç için faydalı bütün tedbirleri alacaktır.
7. Komite, bu Sözleşmenin amaçlarına benzer amaçları olan, uluslararası ve ulusal örgütler ve hükümetlerarası veya hükümet dışı örgütlerle işbirliği yapacaktır. Komite, programlarının ve projelerinin uygulanması için, bu tür örgütlere özellikle Kültürel Varlıkların Muhafazası ve Restorasyonu Çalışmaları Uluslararası Merkezi'ne (Roma Merkezi), Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi'ne (ICOMOS) ve Uluslararası Doğayı ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği'ne (IUCN) ve ayrıca resmi ve özel kurum ve kişilere çağrıda bulunabilir.
8. Komitenin kararları oylamada bulunan ve oy veren üyelerin üçte iki çoğunluğuyla alınır. Komite üyelerinin çoğunluğu, nisabı oluşturur.

Madde 14.-

1. Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü Genel Direktörü tarafından atanan bir Sekreteryaya Dünya Kültür Mirası Komitesine yardımcı olur.
2. Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü Genel Direktörü, Kültürel Varlıkların Muhafazası ve Restorasyonu Çalışmaları Uluslararası Merkezi'nin (Roma Merkezi), Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi'nin (ICOMOS) ve Uluslararası Doğayı ve Doğal Kaynakları Koruma

Birliği'nin (IUCN) ihtisasları ve imkânları dahilinde hizmetlerinden azami şekilde yararlanarak, Komite'nin belgelerini, toplantılarının gündemini hazırlayacak ve kararlarının uygulanmasından sorumlu olacaktır.

IV- Dünya Kültürel ve Doğal Mirasını Koruma Fonu

Madde 15.-

1. İstisnaî Evrensel Değeri olan Dünya Kültürel ve Doğal Mirasını korumak için "Dünya Mirası Fonu" adı altında bir Fon kurulmuştur.
2. Fon, UNESCO'nun Malî tüzüğü hükümlerine uygun olarak vakıf şeklinde teşkil edilecektir.
3. Fon'un kaynakları aşağıdakilerden oluşacaktır.
 - a) Bu Sözleşmeye Taraf Devletlerin yaptıkları zorunlu ve gönüllü katkılar;
 - b) Aşağıdaki kaynaklardan sağlanabilecek katkı, hibe ve bağışlar;
 - i) Diğer Devletler;
 - ii) Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü, Birleşmiş Milletler Sisteminin diğer örgütleri, özellikle Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı ve diğer hükümetlerarası örgütler;
 - iii) Resmi veya özel kurum ve kişiler,
 - c) Fon'un kaynaklarından sağlanan her türlü faiz geliri;
 - d) Fon'un yararına düzenlenen faaliyetlerden sağlanan bağış ve gelirler ve
 - e) Dünya Mirası Komitesi'nce hazırlanacak Fon yönetmeliğinde belirtilen diğer bütün kaynaklar.
4. Fon'a yapılan katkılar ve Komite için sağlanmış olan diğer tür yardımlar ancak Komite'nin belirleyeceği amaçlar için kullanılabilir. Komite, yalnız belirli bir program veya projede kullanılmak üzere yapılan katkılar, bu program veya projenin yürütülmesinin komitece kararlaştırılmış olması şartıyla kabul edebilir. Fon'a yapılan katkılar hiçbir siyasal koşula bağlanamaz.

Madde 16.-

1. Bu Sözleşmeye taraf Devletler ilâve gönüllü katkıda bulunma hakları haleldar edilmeden Dünya Mirası Fonuna muntazaman iki yılda bir katkıda bulunmayı taahhüt ederler. Bu katkılarının bütün Devletlere uygulanabilecek tek bir yüzdeye göre hesaplanan miktarı, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü Genel Konferansı sırasında, toplanan sözleşmeye taraf Devletlerin genel kurulu tarafından kararlaştırılacaktır. Genel Kurulun bu kararı, bu maddenin 2. paragrafında öngörülen beyanı yapmamış olan, hazır bulunan ve oy veren Taraf devletlerin çoğunluğu ile alınır. Sözleşmeye taraf Devletlerin zorunlu katkısı hiç bir surette Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü'nün mutlak bütçesine yaptıkları katkının % 1' inden fazla olamaz.
2. Ancak, bu Sözleşmenin 31. ve 32. maddelerinde atıfta bulunulan her Devlet, onay, kabul veya katılma belgelerinin verilmesi sırasında bu maddenin 1. paragrafı hükümleriyle bağlı olmayacağını bildirebilir.
3. Bu maddenin 2. paragrafında sözü edilen bildirim yapmış olan Sözleşmeye Taraf bir Devlet, her an Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü Genel Direktörünü haberdar ederek sözü geçen bildirim geri alabilir. Ancak bildirimin geri alınması, bu Devletin zorunlu katkısı bakımından, Sözleşmeye Taraf olan Devletlerin bir sonraki Genel Kurulu tarihine kadar hüküm ifade etmeyecektir.
4. Komite'nin faaliyetlerini etkili biçimde planlayabilmesi için, bu Sözleşmeye taraf olan Devletlerden bu maddenin 2. paragrafında sözü edilen bildirim yapmış olan Taraf Devletlerin katkılar, düzenli

olarak her iki yılda bir ödenecek ve bu katkı, bu maddenin 1. paragrafı hükümleriyle bağlı oldukları takdirde ödeyecekleri katkılardan az olmayacaktır.

5. Bu Sözleşmeye taraf olan herhangi bir Devlet, içinde bulunulan yıl ile ondan hemen önceki yıla ait zorunlu veya gönüllü katkılarından borçlu ise Dünya Kültür Mirası Komitesi üyeliğine seçilemeyecektir; ancak bu hüküm ilk seçime uygulanmayacaktır.

Komite üyeliğinde bulunan böyle bir Devletin görev süresi, bu Sözleşmenin 8. Maddesinin 1. paragrafında belirtilen seçimler yapıldığı zaman sona erer.

Madde 17.- Bu Sözleşmeye Taraf olan Devletlere, Sözleşmenin 1. ve 2. maddelerinde tanımlanan Kültürel ve doğal mirasın korunması için yardım sağlamak amacıyla ulusal, resmi ve özel vakıf veya dernekler kurmayı öngörür veya kuruluşunu teşvik ederler.

Madde 18.- Bu Sözleşmeye Taraf olan Devletler Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü himayesinde Dünya Mirası Fonu yararına uluslararası fon toplama kampanyalarının örgütlenmesine yardımcı olacak, 15. maddenin 3. paragrafında sözü edilen organların para toplamasını kolaylaştıracaklardır.

V- Uluslararası Yardımın Koşulları ve Düzenlenmesi

Madde 19.- Taraf olan herhangi bir Devlet topraklarında bulunan istisnaî evrensel değere sahip kültürel ve doğal mirasın bir parçasını oluşturan varlıklar için uluslararası yardım isteyebilir. Elinde bulunan ve Komite'nin bir karara varmasını sağlayacak nitelikteki 21. maddede öngörülen bilgi ve belgeleri de bu yardım istemiyle birlikte Komiteye sunar.

Madde 20.- 13. maddenin 2. paragrafının, 22. maddenin (c) fıkrası ve 23. maddenin hükümlerine bağlı olarak, bu Sözleşmeyle sağlanan uluslararası yardım, kültürel ve doğal mirasın parçasını oluşturan varlıklardan yalnız Dünya Kültür Mirası Komitesi'nin 11. maddesinin 2. ve 4. paragraflarında belirtilen listelerden birine girmesine karar verdiği veya karar verebileceği varlıklara yapılabilir.

Madde 21.-

1. Dünya Mirası Komitesi, Uluslararası yardım isteklerini değerlendirme usullerini saptayacak ve özellikle tasarlanan faaliyet, gerekli çalışma, bunlara ait fiyat tahmini, ivedilik derecesi ve yardımı isteyen Devletin kaynaklarının bütün harcamaları karşılayamamasının nedenlerini içerecek yardım talebinin muhtevasını belirleyecektir. Bu tür talepler, mümkün olduğunca uzman raporlarıyla desteklenmelidir.
2. Felâket ve doğal âfetler nedeniyle yapılan talepler, âcil çalışma gerektirebilmeleri nedeniyle, bu tür hadiselerle karşı bir ihtiyat fonu ayırmış bulunması gereken Komite tarafından hemen, öncelikle değerlendirmeye alınmalıdırlar.
3. Komite, bir karara varmadan önce gerekli gördüğü inceleme ve danışmalarda bulunacaktır.

Madde 22.- Dünya Kültür Mirası Komitesi'nce verilen yardımlar aşağıdaki biçimlerde olabilir:

- a) Bu sözleşmenin 11. maddesinin 2. ve 4. paragraflarında tanımlandığı üzere kültürel ve doğal mirasın korunması, muhafazası, teşhiri ve yenilenmesinden çıkan sorunlarla ilgili sanatsal, bilimsel ve teknik incelemeler,
- b) Onaylanan çalışmanın doğru biçimde yürütülmesini sağlamak için uzmanların, teknisyenlerin ve nitelikli işgücünün temini,

- c) Kültürel ve doğal mirasın saptanması, korunması, muhafazası, teŗhiri ve yenilenmesi alanlarında her düzeydeki görevli ve uzmanların eğitimi,
- d) İlgili Devletlerin sahip olmadığı veya elde edebilecek durumda olmadığı araçların sağlanması,
- e) Uzun vadede ödenebilecek d ŗ k faizli ve faizsiz borçlar,
- f) İstisna  durumlarda ve özel nedenlerle, geri ödenmesi gerekmeyen hibeler.

Madde 23.- Dünya Kültür Mirası Komitesi, ulusal veya bölgesel merkezlere de kültürel ve doğal mirasın saptanması, korunması, muhafazası, teŗhiri ve yenilenmesi alanlarında bütün düzeylerdeki görevli ve uzmanların eğitimi konusunda uluslararası yardım sağlayabilir.

Madde 24.- Büyük çaptaki uluslararası yardımdan önce, ayrıntılı bilimsel, ekonomik ve teknik incelemelerde bulunulacaktır. Bu incelemeler, doğal ve kültürel mirasın korunması, muhafazası, teŗhiri ve yenilenmesi için en ileri teknikleri araŗtıracak ve sözleşmenin amaçlarıyla uyumlu olacaktır. İncelemeler, ilgili devletin mevcut kaynaklarının rasyonel kullanımı yollarını da araŗtıracaktır.

Madde 25.- Genel bir kural olarak, gerekli çalışmanın bedelinin yalnız bir bölümü uluslararası toplum tarafından karŗılanacaktır. Uluslararası yardımdan yararlanan devletin katkısı, kaynaklarının buna elverişli olmaması dıŗında her program veya projeye ayrılan tüm kaynakların önemli bir payını oluŗturacaktır.

Madde 26.- Dünya Kültür Mirası Komitesi ve yardım alan devlet yaptıkları anlaŗmayla, bu sözleşme hükümleri gereği uluslararası yardım sağlanan bir program veya projenin yürütüleceği koŗulları saptayacaklardır. Anlaŗmayla koyulan kurallara uygun olarak himaye altına alınmış varlığın korunmasına, muhafazasına ve teŗhirine devam etme sorumluluğu bu uluslararası yardımı alan devlete ait olacaktır.

VI- Eğitim Programları

Madde 27.-

1. Bu Sözleşmeye taraf devletler, kendi halklarının sözleşmenin 1. ve 2. maddelerinde tanımlanan kültürel ve doğal mirasa karŗı bağlılık ve saygı hislerini güçlendirmek için, bütün uygun araçlarla ve özellikle eğitim ve tanıtma programlarıyla çaba göstereceklerdir.
2. Taraf Devletler, kamuoyunu, kültür mirasını tehdit eden tehlikelerden ve Sözleşmenin uygulanması için yürütülen etkinliklerden geniŗ biçimde haberdar etmeyi taahhüt ederler.

Madde 28.- Sözleşme çerçevesinde uluslararası yardım alan bu sözleşmeye taraf devletler, kendisi için yardım alınan kültürel varlığın öneminin ve bu yardımın oynadığı rolün bilinmesi için uygun önlemleri alacaklardır.

VII- Raporlar

Madde 29.-

1. Bu Sözleşmeye Taraf Devletler, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür  rg t  Genel Kuruluna, onun tarafından belirlenen tarih ve biçimde verecekleri raporlarda, kabul ettikleri yasal ve idari hükümler ve bu sözleşmenin uygulanması için yaptıkları diğer iŗlemler hakkında bu alanda kazandıkları tecrübenin ayrıntıları ile birlikte bilgi vereceklerdir.
2. Bu raporlar Dünya Kültür Mirası Komitesi'nin dikkatine sunulacaktır.
3. Komite, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür  rg t  Genel Konferansı'nın her olağan oturumunda faaliyetleri hakkında rapor verecektir.

VIII- Son Hükümler

Madde 30.- Bu Sözleşme, beş metni de aynı derecede geçerli olmak üzere, Arapça, İngilizce, Fransızca, Rusça ve İspanyolca olarak hazırlanmıştır.

Madde 31.-

1. Bu sözleşme Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütüne üye devletlerin kendi anayasal yöntemlerine göre onaylarına ve kabullerine tâbi olacaktır.
2. Onay veya kabul belgeleri Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü Genel Direktörüne tevdi edilecektir.

Madde 32.-

1. Bu Sözleşme Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü üyesi olmayıp, örgütün Genel Konferansı tarafından sözleşmeye katılmaya çağrılan bütün devletlerin katılmasına açık olacaktır.
2. Katılma bir katılma belgesinin Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü Genel Direktörüne tevdi ile gerçekleştirilir.

Madde 33.- Bu Sözleşme, yirminci onay, kabul veya katılma belgesinin tevdi tarihinden üç ay sonra, fakat sadece onay, kabul veya katılma belgelerini bu veya önceki bir tarihte tevdi eden devletler bakımından yürürlüğe girecektir. Diğer her devlet için, Sözleşme kendi onay, kabul veya katılma belgesinin tevdiinden üç ay sonra yürürlüğe girecektir.

Madde 34.- Aşağıdaki hükümler, Sözleşmeye taraf olan Devletlerden federal veya üniter olmayan anayasal sisteme sahip olanlarına uygulanacaktır.

- a) Bu Sözleşmenin hükümlerinin uygulanmasının federal veya merkezî yasal gücün yargı yetkisi alanına girdiği hallerde, federal ve merkezî hükümetin yükümlülükleri, federal devlet olmayan taraf devletlerinkilerle aynı olacaktır.
- b) Bu Sözleşmenin uygulanmasının, federasyonun anayasal sistemi icabı, yasal önlemler almakla yükümlü tutulmayan ve federasyonu oluşturan her bir devlet, ülke, eyalet veya kantonun yargı yetkisi alanına girdiği hallerde Federal Hükümet, anılan hükümleri, kabulü tavsiyesiyle böyle devletlerin, ülkelerin, eyaletlerin veya kantonların yetkili makamlarının bilgisine sunar.

Madde 35.-

1. Bu Sözleşmeye taraf olan her Devlet Sözleşmeden çekilebilir.
2. Çekilme Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü Genel Direktörüne tevdi edilecek yazılı bir belgeyle duyurulacaktır.
3. Çekilme, çekilme belgesinin alınmasından 12 ay sonra geçerli olacaktır. Bu, çekilen Devletin mali yükümlülüklerini, çekilmenin yürürlüğe girdiği tarihe kadar etkilemeyecektir.

Madde 36.- Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü Genel Direktörü, Örgüte üye Devletlere, 32. maddede sözü edilen Örgüte üye olmayan devletlere ve Birleşmiş Milletlere 31. ve 32. maddelerde belirtilen bütün onay, kabul ve katılma belgelerinin ve 35. maddede belirtilen çekilme belgelerinin tevdi edildiğini bildirecektir.

Madde 37.-

1. Bu Sözleşme, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü Genel Konferansı tarafından tadil edilebilir. Bununla beraber, böyle bir tadil yalnızca tadil edilmiş Sözleşmeye taraf olacak devletleri bağlar.
2. Eğer Genel Konferans bu Sözleşmeyi tamamen veya kısmen değiştiren yeni bir Sözleşme benimserse, yeni Sözleşmede aksine hüküm bulunmadıkça, bu Sözleşme tadil edilen Sözleşmenin yürürlüğe girdiği tarihten itibaren onaya, kabule veya katılmaya açık olmayacaktır.

Madde 38.- Bu Sözleşme, Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 102. maddesi uyarınca, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü Genel Direktörünün isteği üzerine Birleşmiş Milletler Sekreteryasınca tescil edilecektir.

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü Genel Konferansı'nın onyedinci oturum Başkanı'nın ve Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü Genel Direktörünün imzalarını taşıyan iki geçerli nüsha olarak Paris'te 23 Kasım 1972'de yapılmış olup, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü arşivlerinde saklanacak ve aslına uygunluğu onaylanmış suretleri 31. ve 32. maddelerde belirtilen bütün Devletlere ve Birleşmiş Milletlere gönderilecektir.

Birleşmiş Milletler
Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu
Türkiye Milli Komisyonu

